

644
1958/3

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ
ԳՐԱԴԱՐԱՆ

96

Օրմըն

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ
ԳՐԱԴԱՐԱՆ

12

მეცნიერება

ლიბერატორულ-მხატვრული და
საზოგადოებრივ-პოლიტიკური
შურნალი

საქართველოს ალკ. ც. კ-სა და
მწერალთა კავშირის ორგანო

7752

12

1958

დეკემბერი

სახელმწიფო
ბამოსცემლობა
„საბავოთა
საქართველო“

შ ი ნ ა ა რ ს ი

კომუნისმის მხანეალოზის ეკონომიური პროგრება	2
მ. შინაქლაქე — ცხოვრება გეიკარნახებ	6
ნ. გაბრიშიძე, ი. შავლოზაშვილი, მ. ბოლქვა- ძე, ნ. წარმთელი, ლ. სტურუა, ფ. ციციუშვი- ლი, ი. კოზატი, ლ. ირამაშვილი, მ. მამა- რიუშვილი, კ. ზერხელია, ბ. ხაიაური, ზ. შალ- ვაშვილი, ბ. ბერიუშვილი — ლექსები	17
მ. ელიოზიუშვილი — მოთხრობები	27
თ. ნატროშვილი — ხეალ დოდი იქნება ზეოზაში (მოთხრობა)	45
ი. შაჰიუშვილი — ზღვის ლომი (მოთხრობა)	58
ბ. აბაშიძე — ლეგენდა პირველ თბილისელეებზე (დრამატული პოემა ოთხ მოქმედებად)	66
ბ. გეგეჰორი — ლექსები	116

კრიტიკა და კუზლიციხტიკა

ბ. გვერდწითელი — უკანასკნელი წლების ქარ- თული მხატვრული პროზა და დადებითი გმირის პრობლემა	121
პ. ჯიუშტი — ირაკლი აბაშიძე	136
ნ. ჩხიძე — ანა კალანდაძის პოეზია	137

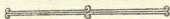

დ. გამეზარდაშვილი — გ. წერეთლის ლიტერატურული შეხედულებები 143

მ. საბაშვილი — ნაპოლეონ ციბულსკი ივანე თარხნიშვილის შესახებ 150

სელოვნება

ა. ვასაძე — ლადო მესხიშვილი 157

რედ აქტორი ვახტანგ ჭელიძე

სარედაქციო კოლეგია:

თ. ბაღურაშვილი, რ. თვარაძე (პ/მგ მდივანი), კ. კალაძე, გ. შატბერაშვილი,
ო. ჩხეიძე, გ. ციციშვილი, ნ. ჭავჭავაძე, ს. ჭილაია.

რედაქციის მისამართი: თბილისი, მახარაძის ქ. № 14, ტელ. № 3-87-02

ხელმოწერილია დასაბეჭდად 19/1-59 წ. ნაბეჭდ ფორმათა რაოდენობა 10. შეკვეთა № 614.
ში 01006. ქაღალდის ზომა 70×108. ტირაჟი 8.000.

საქართველოს სსრ კულტურის სამინისტროს მთავარბოლოგრაფგამომცემლობის ბეჭდვით
სიტყვის კომბინატი. თბილისი, მარჯანიშვილის ქ. 5.

Комбинат печати Главполиграфиздата Министерства культуры
Грузинской ССР. Тбилиси, ул. Марджанишвили, 5.

კომუნიზმის მშენებლობის ეკონომიური პროგრამა

საბჭოთა ხალხის შეგნებაში ახალი წელი ყოველთვის აღიქმებოდა, როგორც განვლილი გზის შეფასების, ზვალინდელი დღისა და უახლოესი მომავლისათვის პარტიის მიერ დასახული ამოცანების განუხრელად გატარების მამოძილეხელი საწყისი. მაგრამ მომავალი, 1959 წელი ჩვენი ქვეყნის ცხოვრებაში განსაკუთრებული მნიშვნელობის იქნება და ამიტომ იგი განვლილი ორმოცდაერთი სოციალისტური წლის რიცხვშიც განსაკუთრებულ ადგილს დაიკავებს. ეს იმიტომ, რომ ახალი წლის პირველსავე თვეში შეიკრიბება საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის რიგგარეშე XXI ყრილობა, რომელმაც უნდა განიხილოს ამხანაგ ნ. ს. ხრუშჩოვის მოხსენება „სსრ კავშირის სახალხო მეურნეობის განვითარების 1959 — 1965 წლების საკონტროლო ციფრები“ და დასაბამი მისცეს ჩვენს ქვეყანაში კომუნიზმის გაშლილ მშენებლობას.

უახლოესი 15 წლის განმავლობაში — ნათქვამია საყოველთაო სახალხო წინასაყრილობო განხილვისათვის გამოქვეყნებული მოხსენების თეზისებში — სსრ კავშირი პირველ ადგილს დაიკავებს მსოფლიოში არა მარტო წარმოების საერთო მოცულობით, არამედ ერთ სულ მოსახლეზე პროდუქციის წარმოებითაც, ჩვენს ქვეყანაში შეიქმნება კომუნიზმის მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა, რაც ამასთანავე იმის მომასწავებელი იქნება, რომ საბჭოთა კავშირმა დიდი გამარჯვება მოიპოვა მშვიდობიან, ეკონომიურ შეჯიბრებაში ყველაზე განვითარებულ კაპიტალისტურ ქვეყნებთან.

სახალხო მეურნეობის შემდგომი განვითარების უახლოესი 15 წლის პერსპექტიული გეგმა სსრ კავშირში კომუნიზმის მშენებლობის ეკონომიური პროგრამაა, რომელიც ითვალისწინებს მრეწველობის გადამწყვეტი დარგების პროდუქციის 2-3-ჯერ და უფრო მეტად გადიდებას. ამ გეგმით გათვალისწინებულია, რომ რკინის მადნის მოპოვება 1957 წელთან შედარებით გადიდება დაახლოებით 3,5-ჯერ, ნავთობისა — 4-ჯერ, გაზის მოპოვება და წარმოება — 13-15-ჯერ, თუჯისა და ფოლადის წარმოება — 2,3-ჯერ, ელექტროენერგიისა — 4,3-ჯერ და სხვ. გათვალისწინებულია, აგრეთვე, სოფლის მეურნეობის ყველა დარგის შემდგომი მძლავრი აღმავლობა, რაც უზრუნველყოფს პროდუქტების სიუხვეს და საბჭოთა ადამიანების მოთხოვნილებათა საცხებით დაკმაყოფილებას.

აქედან გამომდინარე მთავარი ამოცანა, რომელსაც სახალხო მეურნეობის განვითარების 1959-1965 წლების შვიდწლიანი გეგმა ისახავს, მდგომარეობს სოციალისტური ეკონომიკის ყველა დარგის შემდგომ მძლავრ აღმავლობაში მძიმე ინდუსტრიის უპირატესი ზრდის ბაზაზე, რათა უზრუნველყოფილ იქნას ხალხის ცხოვრების დონის განუწყვეტელი აღმავლობა. დასახული გეგმის წარმატებით შესრულება ჩვენს ქვეყანას საშუალებას მისცემს გადამწყვეტი ნაბიჯი გადადგას კომუნიზმის მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის შექმნაში, რათა განახორციელოს ძირითადი ეკონომიური ამოცანა: ისტორიულად უმოკლეს ვადაში დავეწიოთ და გავუსწროთ ყველაზე განვითარებულ კაპიტალისტურ ქვეყნებს ერთ სულ მოსახლეზე პროდუქციის წარმოების მხრივ.

ქვეყნის სოფლის მეურნეობის განვითარების დარგში უკანასკნელი ხუთი წლის მანძილზე მიღწეული შედეგები, რაც ამ ცოტა ხნის წინათ გამართულმა საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის პლენუმმა განიხილა, იმის საწინდარია, რომ საბჭოთა ხალხი მომავალშიც წარმატებით გაართმევს თავს კომუნიზმის გაშლილი მშენებლობის დიდ ამოცანებს. კომუნისტური მშენებლობის მომავალ წარმატებათა საწინდარია ისიც, რომ მთელი საბჭოთა ხალხი უმაგალითო პოლიტიკური და შრომითი აღმავლობის ვითარებაში განიხილავს შვიდწლიანი გეგმის პროექტს, ერთსულოვნად იწონებს მას და მზად არის გადალახოს ყველა სიძნელე და დაბრკოლება დასახული მიზნის მისაღწევად.

წინასაყრილობო პერიოდის ამ ისტორიულ დღეებში ჩაისახა შეჯიბრების ახალი, უფრო მაღალი ფორმა — კომუნისტური შეჯიბრება და დაიბადა კომუნისტური შრომის პირველი ბრიგადა. ცნობა იმის შესახებ, რომ კოლექტიური შრომის თვისობრივად ახალი ფორმა იშვა იქ, სადაც ვ. ი. ლენინის მონაწილეობით მოეწყო პირველი კომუნისტური შაბათობა, ელვის სისწრაფით მოედო მთელი ჩვენი ქვეყნის თვალუწვდენელ ტერიტორიას. და ახალმა, პროგრესულმა მოძრაობამ, ისევე როგორც ყოველთვის, ფეხი საქართველოშიც მოიკიდა. რესპუბლიკის მუშა და სოფლის ახალგაზრდობის ფართო მასების ბრძოლას კომუნისტური ბრიგადის სახელწოდების მოპოვებისათვის და ჩვენში კომუნისტური შეჯიბრების კიდევ უფრო გაშლას როგორც ქალაქად, ისე სოფლად, გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს საქართველოს სახალხო მეურნეობის შემდგომი განვითარებისათვის, რადგან საკონტროლო ციფრები მომავალი შვიდწლიანობისათვის ითვალისწინებენ მრეწველობის მთლიანი პროდუქციის თითქმის 75 პროცენტით ზრდას. საქართველოს საბჭოთა სოციალისტურ რესპუბლიკაში შემდგომ განვითარდება ქიმიური მრეწველობა, მანქანათმშენებლობა, ჩაისა და ციტრუსების წარმოება, მებალეობა და მეაბრეშუმეობა, აგრეთვე კვების მრეწველობის სხვა დარგები. ჩვენ უნდა ავაშენოთ ქვანახშირის შახტების ახალი სიმძლავრენი, მაგნიუმის მადნის მოპოვებელი ახალი მადაროები და გამაუხვევებელი ფაბრიკები. შვიდწლიანში უნდა აშენდეს 15 ჩაის ფაბრიკა, 1,5-ჯერ გაიზარდოს ჩაის წარმოება, 2,5-ჯერ ყურძნის ღვინისა, 1,7-ჯერ ხორცის და 2,4-ჯერ რძის წარმოება, გააშენდეს ახალი ბაღები და ვენახები დაახლოებით 78 ათას ჰექტარ ფართობზე, გადიდდეს ციტრუსოვანთა ნარგავები და სხვ. ამასთან ერთად, მომავალ შვიდწლიანში უზრუნველყოფილი იქნება ქალაქისა და სოფლის მოსახლეობის რეალური შემოსავლის ახალი არსებითი აღმავლობა, მუშათა და მოსამსახურეთა მცირე და საშუალო ხელფასიანი ჯგუფებისათვის ხელფასის მნიშვნელოვანი მომატება. 1959-1965 წლების საკონტროლო

ციფრებით გათვალისწინებული სასურსათო და სამრეწველო საქონლის წარმოებისა და მოხმარების დიდი ზრდა. ფართო მასშტაბით გაიშლება, აგრეთვე, საბინაო მშენებლობა.

განსხვავებით კაპიტალიზმისათვის ჩვეული წინააღმდეგობებისაგან, რასაც წარმოების საზოგადოებრივი ხასიათი და მითვისების კერძო წესი იწვევს, სოციალისტური საზოგადოებისათვის უცხოა ისეთი მოვლენები, როგორიცაა კონკურენცია, წარმოების ანარქია, უმუშევრობა, ეკონომიური კრიზისები. ჩვენს სინამდვილეში შეიქმნა და მოქმედებს სრულიად სხვა ეკონომიური კანონზომიერებანი: სახალხო მეურნეობის გეგმაზომიერი და პროპორციული განვითარება, რაც საშუალებას იძლევა დაიგეგმოს სახალხო მეურნეობა, განისაზღვროს მისი ძირითადი მიმართულება და სოციალისტურ საწყისებზე მოეწყოს მისი სპეციალიზაცია და კოოპერირება ფართო მასშტაბით.

მაგრამ კომუნისმში გადასასვლელად საჭიროა არა მარტო მძლავრი მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა, არამედ აგრეთვე სოციალისტური საზოგადოების ყველა მოქალაქის შეგნებულობის მაღალი დონე. კომუნისტური მშენებლობის გრანდიოზული გეგმის განხორციელება მოითხოვს, რომ გადაჭრით გავაუმჯობესოთ მთელი მუშაობა საბჭოთა ადამიანების აღზრდისათვის, მათი კომუნისტური შეგნებისა და აქტივობის გაძლიერებისათვის, კოლექტივიზმისა და შრომისმოყვარეობის, საზოგადოებრივი მოვალეობის შეგნების სულისკვეთებით, სოციალისტური ინტერნაციონალიზმისა და პატრიოტიზმის სულისკვეთებით, ახალი საზოგადოების მორალის მაღალი პრინციპების დაცვის სულისკვეთებით ახალი ადამიანის ჩამოყალიბებისათვის.

კომუნისტური საზოგადოების გაშლილი მშენებლობის ამოცანები ახლებურად აყენებენ მოზარდი თაობის აღზრდის შემდგომი გაუმჯობესების საკითხებსაც. საჭიროა განსაკუთრებული ყურადღება მიექცეს მოსწავლე ახალგაზრდობის აღზრდას კომუნისტური სულისკვეთებით, სკოლის დაახლოებას ცხოვრებასთან, სწავლების შეერთებას ნაყოფიერ მწარმოებლურ შრომასთან. სწორედ ამ გარემოებით იყო ნაკარნახევი სასკოლო განათლების რეორგანიზაცია, რომლის განხორციელების გზები და საშუალებანი ჩამოყალიბებულია საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტისა და სსრ კავშირის მინისტრთა საბჭოს თეზისებში „ცხოვრებასთან სკოლის კავშირის განმტკიცებისა და ჩვენს ქვეყანაში სახალხო განათლების შემდგომი განვითარების შესახებ“.

საბჭოთა კავშირის სახალხო მეურნეობის შემდგომი განვითარების შეიძლებლიან გეგმას უდიდესი საერთაშორისო მნიშვნელობა აქვს. ეს არის ჩვენი ქვეყნის კონკრეტული წინადადება კაპიტალისტური მსოფლიოსადმი იმის შესახებ, რომ შევეჯიბროთ ერთმანეთს მშვიდობიან ეკონომიურ ასპარეზზე, რადგან სსრ კავშირი წინააღმდეგია გამაღებული შეიარაღებისა, რასაც ეწევიან დასავლეთის სახელმწიფოების იმპერიალისტური წრეები.

კომუნისტური პარტიისა და საბჭოთა მთავრობის მშობლიურ ზრუნვას ხალხის კეთილდღეობის შემდგომი გაუმჯობესებისათვის საბჭოთა ადამიანები, მთელი ჩვენი ახალგაზრდობა უპასუხებს თავდადებული, კომუნისტური შრომით ახალ, მსოფლიო-ისტორიული მნიშვნელობის გამარჯვებათა მოსაპოვებლად. თვითეულ ჭაბუკსა და ქალიშვილს კარგად აქვს შეგნებული, რომ ზრდილა ჩვენს ქვეყანაში კომუნისმის გამარჯვებისათვის წარმატებით დაგვირგვინდება.

მთავარი პინქაძე

ცხოვრება გვიკარნახებს

კიდეც ერთი ქართული ოჯახი შეიქმნა. კიდეც ერთხელ ასწია თამაღამ ყანწი და ნეფე-დედოფალს პირობა ჩამოართვა: ძეობაზეც მე უნდა ვითამაღო.

და კიდეც ერთმა ქართველმა შემოაღო ცხოვრების კარი.

გვიმზრავლოს!

ეს ცხოვრების კანონია და კანონს არ უნდა გაეჭყე.

ისიც ცხოვრების კანონია, დედ-მამა რომ ღამეებს თეთრად ათენებს და თავისი პირმშოს მომავალზე ფიქრობს. ვის მეცნიერების კანდიდატად ესაბება შვილი, ვის — ექიმად, ინჟინრად, აგრონომად, პოეტად და ვინ იცის, კიდეც რად.

შეობელს შვილის მომავალზე ოცნების გამო ვერ დაძრახავ. მაგრამ ოცნება ყოველთვის ხინამდევს არ არის. ცხოვრებას ოცნებაში თავისი შესწორებები შეაქვს ხოლმე, აზუსტებს ჩანაფიქრს, სრულყოფს აზრს და ოცნებას რეალური ყოფის იერს აძლევს, ანუ, როგორც იტყვიან ხოლმე, აღამიანს თავის ნება-სურვილს უკარნახებს. ჩვენც ხშირად გვითქვამს: ცხოვრების შიერაა ნაკარნახევო. ხან გულიც მოგვსვლია ამაზე, უკმაყოფილონიც ვყოფილვართ, ვითომ არ ვიცოდეთ, რომ მას, რასაც ცხოვრება გვიკარნახებს, დასაბამისი ჩვენ თვითონვე, აღამიანებმა მივეცით, საფუძველი ჩვენ ჩავუყარეთ, ეკონომიური და საზოგადოებრივი განვითარების მამოძრავებელ ძალად ჩვენვე ვაქციეთ.

ცნობილია, რომ როგორიცაა საზოგადოების ყოფიერება, როგორიცაა საზოგადოების მატერიალური ცხოვრების პირობები, ისეთივეა მისი იდეები, თეორიები, პოლიტიკური შეხედულებები, პოლიტიკური დაწესებულებები, რადგან „აღამიანთა ცხოვრება კი არ განსაზღვრავს მათს ყოფიერებას, არამედ, პირიქით, მათი საზოგადოებრივი ყოფიერება განსაზღვრავს მათს ცნობიერებას“. მაგრამ მარქსის ამ სიტყვებიდან არ შეიძლება დავასკვნათ, თითქმის საზოგადოებრივ იდეებს, თეორიებს და პოლიტიკურ დაწესებულებებს მნიშვნელობა არ ჰქონდეთ საზოგადოების ცხოვრებაში, თითქმის ისინი პირუკუ არ ახდენდნენ ზემოქმედებას საზოგადოებრივ ყოფიერებაზე, საზოგადოების ცხოვრების მატერიალურ პირობათა განვითარებაზე. ამასთან დაკავშირებით მარქსი ამბობდა: „თეორია ხდება მატერიალურ ძალად, როგორც კი იგი მასებს დაეფუძლება“. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ საზოგადოებრივი იდეები, თეორიები, პოლიტიკური დაწესებულებები, რომლებიც აღმოცენდებიან საზოგადოების მატერიალური ცხოვრების განვითარების, საზოგადოებრივი ყოფიერების განვითარების მომწიფებული ამოცანების ბაზაზე, შემდეგ ახდენენ ზემოქმედებას საზოგადოებრივ ყოფიერებაზე და ქმნიან აუცილებელ პირობებს იმისათვის, რომ ბოლომდე იქნას მიყვანილი საზოგადოების მატერიალური ცხოვრების მომწიფებული ამოცანების გადაჭრა და შესაძლებელი გახდეს მისი შემდგომი განვითარება. ასე რომ აღამიანი ახდენს გავლენას ბუნებასა და საზოგადოებრივ განვითარებაზე, მაგრამ არც გარემო რჩება ვალში და... კარნახობს. ცხოვრება კარნახობს „ბავშვთა სამყაროსაც“ და გავლენას ახდენს მათს ზრდაზე, განვითარებაზე, თვით აღზრდის პრინციპებზე.

ერთ დროს ურჯულოებისაგან აწოკებული, დარბეული და განადგურების კარამდე მისული საქართველოსათვის მთავარი და სასიცოცხლოდ აუცილებელი — მეორის აღზრდაა, ამას თვით ცხოვრება კარნახობდა. მაშინ ქართველის დედა ამბობდა:

„ვინც მამულისთვის არ იმეტებს თავისსა შვილსა,
მას შვილი თვისი, ჩემო კარგო, არ ჰყვარებთან...“

მერე დრო შეიცვალა. მეომრის აღზრდა აღარ იყო მთავარი და გადამწყვეტი. „ახლანდელ დროში, — წერდა ილია ქავჭავაძე, — ცოდნა ყველაფერია, ფულზედაც უფრო დიდი ზაზარი აქვს, ხმაზედაც უფრო მეტად სჭრის და ზარბაზანზედაც უფრო ძლიერია“. მაგრამ დიდმა ილიამ ისიც კარგად, ძალზე კარგად იცოდა, რომ „არც უწიგნობა ვარგა და არც მარტო წიგნიდამ გადმოხედვა. უწიგნოდ თვალთხედვის ისარი მოკლეა და მარტო წიგნითაც საკმაოდ გრძელი არ არის“. ომებისა და სისხლისღვრისაგან მოხვედრული ქვეყნის ეკონომიური განვითარების იმდროინდელი ინტერესები ახალგაზრდობის სწავლა-განათლების პრაქტიკული ამოცანების გადწყვეტასთან დაკავშირებას კარნახობდნენ და სწორედ ამიტომ შეხვდა ქართველი გრის დიდი მოამავე ასე აღფრთოვანებული წინამძღვრიანთ კარში სამეურნეო სკოლის დაარსებას.

მერე ისევ შეიცვალა დრო. შავი ზღვის სანაპიროებთან მიძინებულ სოფლებს მატარებელმა მიაკილა. როტშილდისა და მანთაშვის მიერ დაქირავებული მუშახელი ზედმეტ ღირებულებას ჰქმნიდა. შარავნაზე მიმავალ მეურმეს, რომელიც დაბალ ხმაზე ოროველას ღიღინებდა, მანამდე უცნობი სიმღერა წამოეწია:

„ახლაც არის გათენდება,
მუშავ, მუშავ, შენ,
ნუ გძინავს შენ...“

და აღსრულდა რუსი მუშა-რევოლუციონერის პეტრე ალექსიევის დიადი წინასწარმეტყველება: „აღიმართება მუშა ხალხის მილიონების ძარღვმავარი ხელი და გაცამტვერდება ჯარისკაცთა ზისტებით დაცული უღელი დესპოტიზმისა!“ ქვეყანა განვითარების ახალ გზას დადგა. ცხოვრება კი ისევ განაგრძობდა კარნახს. ახლა იგი ამ ახალი სოციალური შენაარსისაგან გამომდინარე დასკვნებს უკარნახებდა იმას, ვინც თვითონ შექმნა ეს ახალი ყოფა და ცხოვრება, უკარნახებდა და იძულებულს ხდოდა ანგარიში გაეწია ნაკარნახევისათვის.

ძველი სამყაროს ნანგრევებზე შობილი ახალი საზოგადოებრივი და სახელმწიფოებრივი წყობა ზრდისა და განვითარების რთულ პროცესს განიცდიდა. სოციალისტური მშენებლობის ახალი ამოცანები ახლებურად სვამდნენ ადამიანის აღზრდის, სწავლა-განათლებისა და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში ხალხთა ფართო მასების აქტიური მონაწილეობის უზრუნველყოფის საკითხებს. ძველმა სამყარომ ძველი სკოლაც თან წაიყოლა, ახალმა კი ახალი შექმნა და მას სახალხო განათლების დიდი ამოცანა დააკისრა. სკოლის მიერ ამ ამოცანის წარმატებით გადაჭრამ გადამწყვეტი როლი შეასრულა იმ მხრივ, რომ საბჭოთა კავშირში განხორციელდა ნამდვილი კულტურული რევოლუცია, დაიწყო ჩვენი მრავალეროვანი სამშობლოს ყველა ხალხის კულტურის აღმშენებლობა. საბჭოთა კავშირში ახლა აღარ არის ჩამორჩენილი „განაპირა მხარეები“, როგორც მეფის რუსეთში იყო. ჩვენს ქვეყანაში ყველა ხალხს აქვს სკოლა მშობლიურ ენაზე, ყველასათვის ფართოდ მისაწვდომია განათლებისა და კულტურის წარმოები, ლიკვიდირებულია უწიგნურობა, განხორციელდა საყოველთაო შეიღწეიანი სწავლება, ფართოდ განვითარდა საშუალო და უმაღლესი განათლება.

ორი ათეული წლის წინათ, როცა ჩვენს ქვეყანაში სახალხო განათლების არსებული სისტემა ჩამოყალიბდა, სკოლას დასახული ჰქონდა ამოცანა უმაღლესი სასწავლებლებისათვის მოემზადებინა მეცნიერების საფუძველებს კარგად დაუფლებული ახალგაზრდობა. ქვეყნის სახალხო მეთურებისათვის სოციალისტური რეჟიმსტრუქციის ამოცანებზე სკოლას უკარნახებდნენ სამეურნეო და კულტურული მშენებლობის წარმატებით განხორციელებისათვის საჭირო კვალიფიკური სპეციალისტების მომზადების აუცილებლობას და სკოლაც მთავარ ყურადღებას უთმობდა იმას, რომ უზრუნველყოფო მოსწავლეთათვის უმაღლეს სასწავლებელში შესასვლელად დაწესებული ზოგადსაგანმანათლებლო ცოდნის მიცემა. სწორედ ამ გარემოებამ გამოიწვია ცალმხრივობა, ერთგვარი აბსტრაქტულობა ახალგაზრდობის სწავლებაში, ცხოვრებისაგან სკოლის მოწყვეტა, რამაც განაპირობა სერიოზული ნაკლოვანებანი აღმზრდილობით მუშაობაში.

დასამალი აღარ არის, რომ, მიუხედავად დიდი წარმატებებისა, რაც საბჭოთა სკოლამ თავისი განვითარების მანძილზე მოიპოვა, იგი უპირატესად აღზრდის სიტყვიერ მეთოდებს ჰყვრებოდა და საჭირო ყურადღებას არ უთმობდა იმას, რომ უზრუნველყოფო ახალგაზრდობის შეძლებისდაგვარი მონაწილეობა საზოგადოებრივად სასარგებლო შრომაში. საშუალო ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლის ამ დამახასიათებელი ნაკლოვანებისაგან გამომდინარე უარყოფითმა შედეგებმა მეტნაკლებად, მაგრამ მაინც, დაასვეს თავისი დალი სიმწიფის ატესტატის მფლობელთა აბსოლუტურ უმრავლესობას.

იხივე როგორც ჩვენი ქვეყნის სხვა რესპუბლიკებში, მხარეებსა და ოლქებში, „დღესასწაულები“ აღმოჩნდა, და, საფიქრებელია, პროცენტულად მეტი რაოდენობითაც, ქართველი მოსწავლე ახალგაზრდობა.

საქართველო მდიდარია გამოჩენილი სწავლულებით საზოგადოებრივი და ზუსტი მეცნიერების სხვადასხვა დარგებში. მათ ქართველ ხალხს სახელი გაუთქვეს რესპუბლიკის სახლებრებს გარეთაც, ჩვენ კანონიერად ვამაყობთ იმ მწერლებითა და ხელოვნების გამოჩენილი მოღვაწეებით, რომლებმაც ფაქიზად შეინახეს ქართული კულტურის მდიდარი ეროვნული ტრადიციები და მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანეს ფორმით ნაციონალური და შინაარსით სოციალისტური კულტურის განვითარებაში.

ქართველი ახალგაზრდობა ყოველთვის მიიღებდა ცოდნისაკენ. მას არც მომავალში შეუშლის რაიმე ხელს ამ კეთილშობილური მიზნის განხორციელებაში. პირიქით, მომავალში, სახალხო განათლების სისტემის შემდგომ განვითარებასთან დაკავშირებით, უმაღლესდამთავრებული სპეციალისტი გაცილებით უფრო უკეთესად იქნება მომზადებული პრაქტიკული საქმიანობისათვის, ვიდრე იგი აქამდე იყო. მაგრამ ცხოვრება კვლავ განაგრძობს კარნახს და მას ყური უნდა ვათხოვოთ. სინამდვილეს მოწყვეტელმა ოცნებამ და ცხოვრების რეალურ მოთხოვნათა გაუთვალისწინებელმა სურვილებმა შესაძლოა სწორ გზას აგვაციდნოს. მომავალ თაობას გზაკვალი აუბნისო, ქვეყნის წინსვლასა და ერის ინტერესებს ზიანი მიაყენოს.

ყველას კარგად გვახსოვს, განსაკუთრებით ომისშემდგომ წლებში, როცა სიმწიფის ატესტატზე ჩასაბარებელი გამოცდების დამთავრების შემდეგ დიდსა და პატარას მხოლოდ ერთი ხაზრუნავი ჰქონდა: საშუალო განათლების მიღების დამადასტურებელი საბუთი როგორმე უმაღლესი სასწავლებლის კარებამდე მიეტანა და ახვეი როგორმე სტუდენტის გამხდარიყო. რაღა თქმა უნდა, უმაღლეს სასწავლებლებში ღირსეულნიც ხვდებოდნენ, ამ სასწავლებლების კედლებიდანაც საფუძვლიანად მომზადებული სპეციალისტები გამოდიოდნენ, მაგრამ ზომიერი თვითუფლები ჩვენთაგანი მოწმეა იმისა, თუ როგორ მაზინჯ სახეს ღებულობდა უმაღლესი სასწავლებლებში ჩასარიცხავად ახალგაზრდობის ეს მასობრივი „ლაშქრობა“.

ამ „ლაშქრობას“ მეორე და არანაკლებ სერიოზული ჩრდილოვანი მხარეც თან ახლდა. ჩაის და თამბაქოს პლანტაციებს, ციტრუსებისა და ხეხილის ბაღებს, ზოგან ენახებოდაც კი ქართველი ახალგაზრდობის მზრუნველი ხელი მოაკლდა. დაზგასთან ათეული წლების განმავლობაში მდგომი გაქაღარავებული ქართველი მუშაც ელოდა ცვლას. ელოდა და განაგრძობდა ჩარხის ტრიალს, რადგან ამ უკანასკნელ დრომდე ეს ცვლა თითქმის არ ჩანდა.

მართალია, საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის XX ყრილობის შემდეგ, რომელმაც აღნიშნა, რომ ჩვენი სკოლის სერიოზული ნაკლია სწავლების ერთგვარი მოწყვეტა ცხოვრებისაგან, ის, რომ სკოლის კურსდამთავრებულნი ცუდად არიან მომზადებული პრაქტიკული საქმიანობისათვის, რამდენიმე ნაბიჯი გადაიდგა ამ ნაკლის გამოსასწორებლად და მისი პირველი შედეგები ჩვენი რესპუბლიკის საშუალო სკოლის კურსდამთავრებული ახალგაზრდობის ცხოვრების მავალთებითაც თვალსაჩინოა, მაგრამ საერთო მდგომარეობა არსებითად მაინც არ შეცვლილა.

საქირო ვასდა საქმის ვითარებაში უფრო ღრმად ჩახედვა, ამ სრულიად არანორმალური მოვლენების გამომწვევ მიზეზთა საფუძვლიანი შესწავლა და შექმნილი მდგომარეობიდან გამოსვლის რეალური გზის დასახვა. ამიტომ პარტიის ცენტრალურმა კომიტეტმა და საბჭოთა კავშირის მინისტრთა საბჭომ საჭიროდ მიიჩნიეს სრული მოცულობით განეხილათ ცხოვრებასთან სკოლის კავშირის განმტკიცებისა და ჩვენს ქვეყანაში სახალხო განათლების სისტემის შემდგომი განვითარების საკითხები.

საყოველთაო სახალხო განათლებისათვის გამოქვეყნებულ თეზისებში — „ცხოვრებასთან სკოლის კავშირის განმტკიცებისა და ჩვენს ქვეყანაში სახალხო განათლების სისტემის შემდგომი განვითარების შესახებ“ საზგასმითაა აღნიშნული თანამედროვე სკოლის არსებითი ნაკლი მისგან გამომდინარე ყველა უარყოფითი შედეგითურთ:

„ზეერ ქალიშვილსა და ქაბუკს, — ნათქვამია პარტიის ცენტრალური კომიტეტისა და სსრ კავშირის მინისტრთა საბჭოს თეზისებში, — რომლებმაც საშუალო სკოლა დაამთავრეს, ცხოვრების ერთადერთი მისაღებ გზად ის მიანიათ, რომ განაგრძონ განათლება უმაღლეს, ან უკეთეს ლურეს შემთხვევაში, საშუალო სპეციალურ სასწავლებლებში, უხალისოდ მიდიან საშუაოდ ფაბრიკებში, ქარხნებში, კოლმეურნეობებსა და საბჭოთა მეურნეობებში, ხოლო ზოგიერთ მათგანს შეურაცხყოფად მიაჩნია ეწეოდეს ფიზიკურ შრომას. ამავე დროს საშუალო განათლების განუწყვეტლივ გადართობა, ბუნებრივია, იწვევს იმას, რომ ახალგაზრდობის უმეტესი ნაწილი, რომელიც სკოლას ამთავრებს, უშუალოდ უნდა ჩაება მწარმოებელურ შრომაში. ამასთან

ტექნიკური პროგრესი მოითხოვს მრეწველობისა და სოფლის მეურნეობის შევსებას ახალგაზრდობით, რომელსაც საკმაოდ მაღალი ზოგადსაგანმანათლებლო მომზადება აქვს.

უმაღლესი სასწავლებლები თანამედროვე პირობებში წელიწადში იღებენ დაახლოებით 450 ათას კაცს, დაუსწრებელი და საღამოს განათლების ჩათვლით. 1954 წლიდან 1957 წლამდე საშუალო სკოლის კურსდამთავრებულთაგან უმაღლეს სასწავლებლებსა და ტექნიკუმებში არ შესულა 2,5 მილიონზე მეტი კაცი. იმის გამო, რომ საშუალო სკოლაში სწავლების პროგრამა მოწყვეტილია ცხოვრებას, ბევრ ქალიშვილსა და ქაბუკს არა აქვს შრომითი ჩვევები, არ იცნობენ წარმოებას, რაც სერიოზულად აძნელებს მათ მოწყობას სამუშაოზე და იწვევს იმას, რომ ახალგაზრდობისა და მშობლების მნიშვნელოვანი ნაწილი უმეაყოფილოა ასეთი მდგომარეობით“.

ეს იწვევს სკოლის მუშაობის გარდაქმნის აუცილებელ საპირობებს

ამჟამად, კომუნისტური საზოგადოების გაშლილი მშენებლობის პერიოდში, სკოლის გარდაქმნის ამოცანის სწორად გადაჭრის ამოხაზილი პოზიცია, უწინარეს ყოვლისა, ის არის, რომ გარკვეული ასაკიდან მთელი ახალგაზრდობა ჩაებას საზოგადოებრივად სასარგებლო შრომაში და მის მიერ მეცნიერების საფუძველთა შესწავლა დაუკავშირდეს მწარმოებლურ შრომას მრეწველობაში ან სოფლის მეურნეობაში. აქედან, როგორც ეს თეზისებშია აღნიშნული, გამომდინარეობს იმის საჭიროება, რომ საშუალო სკოლაში იყოს ზოგადი, პოლიტექნიკური და პროფესიული განათლების სწორი თანაფარდობა, რომელსაც საფუძვლად დაედება ბავშვებისა და ახალგაზრდობის შრომისა და სწავლების გონივრული შეხამება დასვენებასა და ფიზიკურ განვითარებასთან. ბავშვთა აღზრდაში, მიუთითებდა მარქსი, გარკვეული ასაკიდან საჭიროა „მწარმოებლური შრომის შეერთება სწავლასთან და ტანვარჯიშთან“. ეს, განაგრძობდა იგი, „იქნება არა მარტო საზოგადოებრივი წარმოების გადიდების მეთოდი, არამედ აგრეთვე ყოველმხრივ განვითარებულ ადამიანთა შექმნის ერთადერთი მეთოდი“.

ამგვარად, სწავლისა და მწარმოებლური შრომის შეერთების საკითხი ახალი არ არის. ფიქრი ამის შესახებ დიდი ხანია იპყრობს კაცობრიობის მოწინავე ადამიანებს. მარქსიზმ-ლენინიზმის კლასიკოსები სწავლისა და შრომის შესამების იდეას სოციალიზმისა და კომუნიზმის გამარჯვებისათვის ბრძოლის რეალურ ნიადაგზე აყენებდნენ და მას ორგანულად უკავშირებდნენ ახალგაზრდობის პოლიტექნიკური აღზრდას სოციალისტური საზოგადოებაში.

კომუნისტური მშენებლობის თანამედროვე ეტაპზე, როცა უკვე განსკოტრებული ცხადი გახდა სახალხო განათლების არსებული სისტემის მთავარი ნაკლი—სწავლების ერთგვარი მოწყვეტა ცხოვრებასაგან, ახალგაზრდობის სწავლის, აღზრდისა და განათლების შემდგომ გაუმჯობესებასთან დაკავშირებულმა საკითხებმა უფრო კონკრეტული და სავსებით ჩამოყალიბებული სახე მიიღეს. „ყოველმან ქალიშვილმა, ყოველმა ქაბუკმა, — ამბობდა ამხანაგი ნ. ს. ხრუშჩოვი კომპარტის XIII ყრილობაზე, — უნდა იცოდეს, რომ სკოლაში სწავლისას იხიან უნდა ემზადებოდნენ შრომისათვის, იმისათვის, რომ შექმნან ადამიანისათვის, საზოგადოებისათვის სასარგებლო ფასეულობანი. თვითუფს, მიუხედავად მშობლების მდგომარეობისა, უნდა ჰქონდეს ერთი გზა — წავიდეს სასწავლებლად და სწავლასთან ერთად იმუშაოს“. მაშასადამე სკოლაში მეცნიერებათა საფუძვლების შესწავლის წამყვანი საწყისი, რომელიც განსაზღვრავს სწავლების შინაარსს, ორგანიზაციასა და მეთოდებს, უნდა გახდეს სწავლების მქიძლო კავშირი ცხოვრებასთან, კომუნისტური მშენებლობის პრაქტიკასთან. აქედან გამომდინარეობს, რომ სახალხო განათლების არსებული სისტემის გარდაქმნის შემდგომი მომავალი სკოლის ძირითად ამოცანად კვლავ დარჩება ახალგაზრდობის მეცნიერებათა საფუძვლების ცოდნით შეიარაღება, მოსწავლეთა მიერ ზოგადი განათლების მიღება. სკოლა თავისი შინაარსითა და დანიშნულებით მომავალშიც ზოგადსაგანმანათლებლო სასწავლებელი იქნება იმის გათვალისწინებით, რომ საზოგადოების ეკონომიურ განვითარებასთან დაკავშირებით, მეცნიერებისა და ტექნიკის განვითარებასთან დაკავშირებით, იმასთან დაკავშირებით, რომ განუწყვეტლევ ვითარდება მატერიალური ცხოვრების პირობები, იცვლება თვით ზოგადი განათლების, როგორც ცნების, შინაარსი. იცვლება იმით, რომ ზოგადი განათლებაც ისტორიული კატეგორიის ცნებაა და მისი განხილვა, როგორც ერთხელ და სამუდამოდ მოცემული მყუდროებისა და უძრავობის, შეჩერებისა და უცვლელობის მდგომარეობის კატეგორიისა, დიდი და სერიოზული შეცდომაა. ზოგადი განათლება სრულიადაც არ ნიშნავს ხოლოდ ჰუმანიტარულ განათლებას და თუ ვინმე დღესაც აიგივებს ამ სხვადასხვა მნიშვნელობისა და შინაარსის ცნებებს, ეს ალბათ იმის შედეგია, რომ იყო დრო, როცა ჰუმანიტარული მეცნიერებები ზოგადი განათლების საფუძვლად ითვლებოდა, ხოლო საბუნებისმეტყველო საგნების სწავლება ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლის პროფესიონალიზაციად

იყო მიჩნეული. ისევე როგორც, მაგალითად, რევოლუციამდელ სკოლაში ქიმია და მოწყობილობები საგნად არ ისწავლებოდა იმის გამო, რომ მას არ მიაკუთვნებდნენ ზოგადსაგანმანათლებლო საგნთა რიცხვს, ასევე აშუაშად ზოგიერთი საზოგადოებრივი მიზნების მანქანათმშენებლობას, ელექტროტექნიკას, სამრეწველო და სასოფლო-სამეურნეო წარმოების საფუძვლებს, რომელთა სწავლება ახლანდელ შემოიღეს ჩვენს ზოგადსაგანმანათლებლო საშუალო სკოლაში. მაგრამ ახლა უკვე აღარ არის საუბარი, რომ ისევე როგორც არ შეიძლება განათლებული მივიჩნიოთ ადამიანი, რომელიც ვერ ერკვევა ლიტერატურის, ისტორიისა და ბუნების საფუძვლებში, დღევანდელ პირობებში ვერ იქნება განათლებულად მიჩნეული ის, ვინც არ იცის წარმოების საფუძვლები, ვინც არ იცნობს თანამედროვე ტექნიკის უმნიშვნელოვანეს მიღწევებს. ამიტომ ის სკოლა, რომელიც განათლებას არსებულ სისტემის გარდაქმნის შედეგად უნდა იშვას, კვლავაც დარჩება ზოგადსაგანმანათლებლო სასწავლებლად, რომელიც მოწოდებული იქნება შეიარაღოს მოსწავლე ახალგაზრდობა არა მარტო მეცნიერების საფუძვლების ცოდნით ბუნებისა და საზოგადოების განვითარებას შესახებ, არამედ წარმოების მეცნიერული და ტექნიკური საფუძვლების ცოდნითაც, მისცეს მათ საშუალება გაეცნონ ამა თუ იმ პროფესიას და თავისუფლად აირჩიონ მათი სურვილისა და მხარგრეობის მიხედვით ის სპეციალობა, რომელიც საშუალებას მისცემს მონაწილეობა მიიღოს საზოგადოებრივად სასარგებლო შრომაში. ცხადია, როცა ახალგაზრდა სკოლაშივე ეცნობა მანქანათმშენებლობის, ელექტროტექნიკის, სამრეწველო და სასოფლო-სამეურნეო წარმოების საფუძვლებს, თეორიულად და პრაქტიკულად სწავლობს ძრავას მუშაობის პრინციპს, ტრაქტორს, ავტოტექნიკას და სხვა, იგი ამავე დროს ეცნობა მძღოლის, ჭეიქლის, მონტიორის, ტექნიკოსისა და მთელი რიგი სხვა პროფესიის ადამიანებისათვის საჭირო ცოდნის საფუძვლებს, და სწორედ ეს აძლევს მას საშუალებას თავისუფლად აირჩიოს მომავალი ცხოვრების გზა, პროფესია, სპეციალობა. ამ ფაქტორების, სახალხო განათლების არსებული სისტემის გარდაქმნა ნაკარგზე იქნება კომუნისმის აწელების პრაქტიკული ამოცანებით, რასაც ახლა, მომავალი უკლასო საზოგადოების გაშლილი მშენებლობის პერიოდში, განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება.

ძველად ასე არ იყო. საზოგადოებაში, რომლის ერთ-ერთი მთავარი მანკი იყო უფსკრული ფიზიკური და გონებრივი შრომის შორის, სკოლა, რაღა თქმა უნდა, ვერ დაისახავდა მიზნად სწავლა-განათლების მწარმოებლურ შრომასთან დაკავშირების ამოცანას. არ ისახავდა ძველი სკოლა ასეთ ამოცანას იმიტომაც, რომ გონებრივი შრომის მოწყვეტამ ფიზიკურისაგან, გონებრივი საქმიანობის გადაქცევაში გაზარდებული კლასების მონაწილეობა, განაპირობა სასწავლებლის ისეთი კონტინგენტით შევსება, რომელიც თავისი მდგომარეობის მიხედვით „მოწოდებული“ იყო მხოლოდ გონებრივი და არა ფიზიკური შრომისათვის. ამიტომ სკოლაშიც ისე იყო აგებული სასწავლო პროცესი, ხოლო მაშინდელ საზოგადოებაში კი განათლების მთელი სისტემა, რომ კურსდამთავრებულითა აბსოლუტური უმრავლესობა ან უმადლეს სასწავლებელში განაგრძობდა სწავლას, ან სხვადასხვა დაწესებულებებში ასრულებდა „გონებრივი შრომის“ ჩინოვნიკურ მოვალეობას. ის, ვინც მაშინ შედიოდა სასწავლებლად, წარმოებასა და სოფლის მეურნეობაში ფიზიკური მუშაობისათვის არ ემზადებოდა. ეს არც იყო მისთვის საჭირო. ხოლო მანკი, ვინც მატერიალურ დოვლათს ქმნიდა, იშვიათი გამოჩაქისის გარეშე, განათლების მიღებაზე ოცნებაც არ შეეძლო. ასეთები კი საზოგადოების ძირითად მასას, ხალხისა და ახალგაზრდობის დიდ უმრავლესობას შეადგენდნენ.

ახლა მდგომარეობა, როგორც იტყვიან ხელმე, რადიკალურად შეიცვალა. ჩვენს პირობებში სწავლობს და მომავალშიც უნდა ისწავლოს უკლებლივ ყველა ჯაბუკა, ყველა ქალიშვილი. უნდა ისწავლონ იმათ, ვინც მომავალში მრეწველობასა და სოფლის მეურნეობაში ფიზიკურად იმუშავენ, და, ცხადია, იმათაც, ვინც მომავალში გონებრივი მუშაობის გზით წავლენ. ეს ხავსებით კანონზომიერი მოვლენაა ჩვენს ქვეყანაში საზოგადოებრივი განვითარების მიმდინარე ეტაპზე, რადგან გონებრივი და ფიზიკურ შრომას შორის დამაბრკებლობის თანდათანობით მოსპობასთან დაკავშირებით ახალ სკოლას ძველი სკოლისაგან რადიკალურად განსხვავებული მიზნები და ამოცანები აქვს დასახული.

როგორი უნდა იყოს ახალი სკოლა და პრაქტიკულად როგორ შეიძლება განხორციელდეს სკოლაში მოზარდი თაობის აღზრდის ის პრინციპები, რომლებსაც ცხოვრება ასე დაჟინებით გვიკარნახებს?

ამ კითხვაზე ამომწურავ პასუხს იძლევა პარტიისა და მთავრობის მიერ შემუშავებული ღონისძიებების პროექტი, რომელიც თეზისების სახით გამოქვეყნებულია პრესაში და აშუაშად საყოველთაო სახალხო განხილვის საგანს წარმოადგენს.

გამოქვეყნებულ თეზისებში მიზანშეწონილადია ცნობილი, რომ მთელი ჩვენი ახალგაზრდობა თხუთმეტ-თექვსმეტ წლიდან ჩაებას საზოგადოებრივად სასარგებლო შრომაში. ამიტომ საჭიროა საშუალო განათლება გაეყოს ორ ეტაპად.

პირველი ეტაპი. ეს იქნება სავალდებულო რვაწლიანი სკოლა და ცალკე ამჟამად არსებული შვიდწლიანი სკოლისა. რვაწლიანი სკოლა გამოუშვებს მოზარდებს, რომლებსაც დიდი მოცულობით ექნებათ ზოგადსაგანმანათლებლო ცოდნა, ფიქლოზიურად და პრაქტიკულად უკეთესად იქნებიან მომზადებული საზოგადოებრივად სასარგებლო საქმიანობაში მონაწილეობისათვის. ასეთი სკოლა წარმატებით გადაჭრის კომუნისტური აღზრდის, შრომითი და პოლიტიკური სწავლების ამოცანებს, აგრეთვე შესაძლებელს გახდის აღმოფხვრას სასწავლო გადატვირთვა, უფრო სერიოზულად მოეწყოს ბავშვთა ფიზიკური აღზრდა და მათში კარგი მხატვრული გემოვნების განვითარება. რვაწლიანი სკოლის დამთავრების შემდეგ მთელი ახალგაზრდობა უნდა ჩაებას საზოგადოებრივად სასარგებლო შრომაში საწარმოებში, კოლმეურნეობებში და სხვ.

მეორე ეტაპი. აქ ახალგაზრდობა მიიღებს სრულ საშუალო განათლებას, რაც სწავლებისა და მწარმოებლური შრომის შერწყმის საფუძველზე უნდა განხორციელდეს შემდეგი გზებით: პირველი ძირითადი გზა — რვაწლიანი სკოლის დამთავრების შემდეგ ახალგაზრდობა მიდის წარმოებაში, წინასწარ იღებს პირველდაწყებით მომზადებას, ხოლო შემდეგ, წარმოებაში მუშაობასთან ერთად, სწავლობს მუშა ან სოფლის ახალგაზრდობის სკოლაში. მეორე გზა — რვაწლიანი სკოლის დამთავრების შემდეგ ახალგაზრდობა სწავლას განაგრძობს საფარეო-საქარხნო და სასოფლო-სამეურნეო შევირდობის ტიპის საწარმოო სწავლების საშუალო ზოგადსაგანმანათლებლო შრომის პოლიტექნიკურ სკოლაში, რომელიც ახლომდებარე სამრეწველო საწარმოების, კოლმეურნეობების, საბჭოთა მეურნეობების, სარემონტო-ტექნიკური სადგურებისა და სხვათა ბაზაზე განხორციელებს სწავლების შეერთებას მწარმოებლურ შრომასთან და მისცემს მოსწავლეებს სრულ საშუალო განათლებასა და პროფესიულ მომზადებას იმისათვის, რომ იმუშაონ სახალხო მეურნეობის ან კულტურის ერთ-ერთ დარგში. მესამე გზა — ახალგაზრდობის ერთი ნაწილი სწავლობს ტექნიკურ მეცნიერებაში, რომლებიც რვაწლიან ბაზაზე მუშაობენ, იღებს სრულ საშუალო განათლებას, მუშის სპეციალიზმს და საშუალო კვალიფიკაციის სპეციალისტის წოდებას.

ახალგაზრდობის სწავლებისა და აღზრდის არსებითი პრინციპების გარდაქმნა მკვეთრად გააუმჯობესებს უმაღლესი სკოლის კურსდამთავრებულ სპეციალისტთა მომზადების ხარისხსაც, რადგან უმაღლეს სასწავლებლებში, უწინარეს ყოვლისა, მიიღებენ იმ ახალგაზრდებს, რომელთაც პრაქტიკული მუშაობის სტაჟი აქვთ. ამასთან, როგორც ამას თეზისები ითვალისწინებენ, უმაღლესი სკოლის განვითარებაში უნდა დავადგეთ, უწინარეს ყოვლისა, საღამოსა და დაუსწრებელი განათლების გზას.

საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის ნომბრის პლენუმის მიერ მოწონებულ ამ ისტორიულ დოკუმენტში, რომელსაც ახლა ყველგან განსაკუთრებული ინტერესით, ყურადღებითა და დაკვირვებით სწავლობენ, განიხილვენ, იწონებენ, გამოყვეთილია ჩვენი თანამედროვე ცხოვრების კიდევ ერთი საგულისხმო მხარე. იგი ნაკარანახევია კომუნისტური პარტიის ურყევი ერთგულებით ლენინური ნაციონალური პოლიტიკისადმი, საბჭოთა მრავალეროვანი სახელმწიფოს ყველა ხალხის თანასწორუფლებიანობის ფაქტორური აღიარებით და მათი ეროვნულ თვისებურებებისადმი პატივისცემით, იმით, რომ ცხოვრებასთან სკოლის კავშირის განმტკიცება და ჩვენს ქვეყანაში სახალხო განათლების სისტემის გარდაქმნა უნდა განხორციელდეს გეგმაზომიერად და ორგანიზებულად.

ეროვნულ და ადგილობრივ თავისებურებათა გათვალისწინებით

სხვათა შორის, შემთხვევითი არ არის, რომ კომუნისტური მშენებლობის ეკონომიური პროგრამის—სსრ კავშირის სახალხო მეურნეობის განვითარების 1959-1965 წლების საკონტროლო ციფრების შემუშავებას დაემთხვა განათლების არსებული სისტემის რეორგანიზაცია, საბჭოთა სკოლის გარდაქმნის აუცილებლობა.

კომუნისტური საზოგადოების გაშლილი მშენებლობის პერიოდში საბჭოთა საშუალო და უმაღლესი სასწავლებლებში უფრო აქტიურ როლს უნდა ასრულებდნენ საბჭოთა ხალხის მთელ აღმშენებლობით საქმიანობაში. ეს არის ახლა მთავარი და ძირითადი, ამიტომ მომავალი სკოლის უპირველესი ამოცანაა, უზრუნველყოს 15-16 წლის ასაკიდან მთელი ახალგაზრდობის ჩაბმა საზოგადოებრივად სასარგებლო შრომაში და მის მიერ მეცნიერების საფუძვლების შესწავლა და უკავშირის მწარმოებლურ შრომას მრეწველობასა და სოფლის მეურნეობაში. თვით პრინციპი—სწავლა საზოგადოებრივად სასარგებლო შრომის პირობებში და საზოგადოებრივად სასარგებლო შრომა სწავლასთან ერთად, რათა თვითეულს, მიუხედავად მისი მშობლების მდგომარეობი-

სა, ჰქონდეს ერთი გზა — წავიდეს სასწავლებლად და სწავლასთან ერთად იმუშაოს — სავსებით შეესაბამება ჩვენს ეროვნულ და ადგილობრივ თავისებურებებს, და, ისე როგორც განათლების არსებულად სისტემის მომავალი გარდაქმნის მთლიანი სქემა, ყოველმხრივ მოწონებას, მხარდაჭერას და დადებითი შეფასებას იმსახურებს.

მაგრამ, როგორც ეს ხაზგასმითაა აღნიშნული თეზისებში საბჭოთა სკოლის რეორგანიზაციის შესახებ, „სასკოლო განათლების ახალ სისტემაზე გადასვლის გეგმა უნდა შემუშავდეს ყოველ მოკავშირე რესპუბლიკაში, მისი ეკონომიური და კულტურული განვითარების თავისებურებათა შესაბამისად“. მაშასადამე, ასეთი გეგმა უნდა შემუშავდეს ჩვენიანაც, საქართველოში, მისი ეკონომიური და კულტურული განვითარების თავისებურებათა მაქსიმალური გათვალისწინებით. რა თქმა უნდა, ეს გეგმა არ იქნება არსებითად, პრინციპულად განსხვავებული იმ გეგმისა და ამოცანებისაგან, რომლებსაც ცხოვრებასთან სკოლის კავშირის განმტკიცებისა და ჩვენს ქვეყანაში სახალხო განათლების შემდგომი განვითარების ღონისძიებები ითვალისწინებენ. მაგრამ, ისევე როგორც, მაგალითად, აღმოსავლეთის მოკავშირე და ავტონომიურმა რესპუბლიკებმა უნდა შეიმუშაონ ადგილობრივი სკოლის მომავალი რეორგანიზაციის გეგმები იმის აუცილებელი გათვალისწინებით, რომ „შემდგომ გაიზარდოს მკვიდრ ეროვნებათა ქალიშვილების კონტინგენტი... სკოლების უფროს კლასებში“, ჩვენც გავვაჩინა სხვებისაგან განსხვავებული ეკონომიური და კულტურული განვითარების ზოგიერთი ისეთი თავისებურება, რომელიც გათვალისწინებისა და ცხოვრებაში გატარებისათვის ახლა რეალური და ხელსაყრელი პირობებია შექმნილი.

უპირველეს ყოვლისა, განსაკუთრებულ ყურადღებასა და დიდ მუშაობას მოითხოვს ქართული სკოლისათვის ახალი ამოცანების შესატყვისი პროგრამების, სახელმძღვანელოების, მეთოდური და დამხმარე წიგნების მომზადებისა და გამოცემის საქმე. ამასთან დაკავშირებით, შესაძლოა საფუძველს მოკლებული არ იყოს საქართველოს სსრ განათლების სამინისტროსთან სასწავლო-პედაგოგიური ლიტერატურის გამომცემლობის შექმნა. სწორედ ახალი სკოლის მომავალ პროგრამებსა და სახელმძღვანელოებში, მეთოდურ და დამხმარე ლიტერატურაში უნდა იქნას გათვალისწინებული საქართველოს ეკონომიური და კულტურული განვითარების თავისებურებანი. რათა მივაღწიოთ იმას, რომ რვაწლიანი სკოლის კურსდამთავრებული ახალგაზრდა ფსიქოლოგი იყო რა და პრაქტიკოსი უნდა მომზადებული იქნეს საზოგადოებრივად სასარგებლო საქმიანობაში მონაწილეობისათვის. ამ ამოცანის გადაწყვეტიას უნდა გვახსოვდეს, რომ დღევანდელი სკოლის ერთ-ერთი ძირითადი ნაკლი პროგრამების გადატვირთვა და საჭიროა ვიწროვითი სპეციალიზაცია მასლის ზედმეტი, არააუცილებელი, ზევითა ასაკისა და გონებრივ განვითარებისათვის შეუფერებელი საკითხებისაგან განტვირთვისათვის.

მოზარდი თაობის საზოგადოებრივად სასარგებლო შრომაში ჩაბმის, ხოლო, რაც მთავარია, თეზისებში ხაზგასმული — „სკოლის კურსდამთავრებულთა სამუშაოზე მოწოდების“ ამოცანა იმასაც გულისხმობს, რომ რესპუბლიკაში საშუალო სკოლების რეორგანიზაციის გეგმის შემუშავებისა და განათლების ქსელის განსაზღვრის დროს გათვალისწინებული იქნეს საქართველოს ეკონომიური და კულტურული მშენებლობის მომავალი, ფართო პერსპექტივები, რათა შესაძლებლობა გვქონდეს დავაკმაყოფილოთ ჩვენი მოზარდი სახალხო მეურნეობის მოთხოვნილებები. რესპუბლიკის მრეწველობისა და სოფლის მეურნეობის სხვადასხვა დარგებში სამუშაოდ უნდა მოედინენ სათანადო მომზადებისა და კვალიფიკაციის მქონე ახალგაზრდები, რომლებიც მომზადებული იქნებიან იმისათვის, რომ გამოამუშავონ თავიანთი მიღრეკილებანი, შეგნებულად აირჩიონ პროფესია და შექმნან ჩვენს ფაბრიკებსა და ქარხნებში, კოლმეურნეობებსა და საბჭოთა მეურნეობებში საზოგადოებისათვის საჭირო ფასეულობანი. ყველას უნდა გვახსოვდეს, რომ სწორედ მატერიალური დოვლათის წარმოება, საზოგადოების მატერიალური ცხოვრების პირობები წარმოადგენენ ერისა და საზოგადოებრივი განვითარების გადამწყვეტ ძალას, და ეს პეშმარტივად შეგნებულად ცოდნასთან ერთად ცხოვრებაში პრაქტიკულად განხორციელებასაც მოითხოვს.

ამ შეიდი ათეული წლის წინათ დიდი ილია გულმეოკლული ჩიოდა: „ჩვენი ხალხი უმთავრესად მიწის მუშაობას მისდევს, წლითი-წლითი მიწას ჩაჰურებს, ატრიალებს, ზნავს, სთესავს, ვაჟს უდის, ბოსტნეული მოჰყავს; წელიწადზე ფებს იდგამს, თავს მაღლა არ იღებს, ჯაფას ან ერიდება, ძალ-ღონეს არ ჰშოვავს, ოღონდ საზრდო მოიპოვოს. მაგრამ აი წელს სეტყვამ გაუნადგურა წლის ნაღვანეტი საზრდო, მერმის კალიამ ხელიცარიელზე დასო, მესამე წელს კიდევ სხვა ღვთის რისხვა დაატყდა თავსა. წლის ნაწევ-ნაღვამ ხელიდამ გამოეცალა... რა ქანა? ცოდნა მას არა აქვს, ვერც თავის საკუთარს ძალ-ღონეს დანდობია, ვერც სხვას მინდობია, ვერც ცალკე ღონით გასძლია... სად არის განათლებული, მეცნიერებით შეიარაღებული კაცი, რომ მისთვის გული შეტკიოდეს და წარმატების გზა უჩვენოს?..“

ახლა სხვა სურათია, ახლა ჩვენი ხალხი მარტო მიწის მუშაობას აღარ მისდევს. არც იმის შიში აქვს, რომ წილს სეტყვა გაუნადგურებს საზრდოს, მერმის კალია ხელცარიელზე დასვამს ან კიდევ სხვა ღვთის რისხვა დაატყდება თავს. მომავალ შვიდწლიდში, როგორც ამას სსრ კავშირის სახალხო მეურნეობის განვითარების 1959-1965 წლების საკონტრაქტო ციფრები ითვალისწინებენ, შემდგომ განვითარდება ქიმიური მრეწველობა, მანქანათმშენებლობა, ჩაისა და ციტრუსების წარმოება, მებადლეობა და მეაბრეშუმეობა, მევენახეობა და მეღვინეობა, აგრეთვე კვების მრეწველობის სხვადასხვა დარგები. შვიდწლიანი გეგმის მიხედვით საქართველოში აშენდება დიდი ელექტროსადგური გაზის სათბობის გამოყენებით, ამუშავდება ქვანახშირის შახტების ახალი, სიმძლავრენი, მაგნიუმის მადნის მოპოვებელი ახალი მალაროები და გამაუზებელი ფაბრიკები. მანქანათმშენებლობის დარგებიდან ყველაზე მეტად განვითარდება ელექტროტექნიკური მრეწველობა და ხელსაწყოთმშენებლობა. საგრძნობლად გაიზარდება თბილისური ელექტრომავლეობის წარმოება. დაახლოებით მე-ჯერ გაიზარდება ქიმიური მრეწველობის პროდუქცია; მე-ჯერ გაიზარდება მინერალური სასუქების წარმოება. შვიდწლიდში აშენდება 15 ჩაის ფაბრიკა და 1,5-ჯერ გაიზარდება ჩაის წარმოება. კოლმეურნეობებსა და საბჭოთა მეურნეობებში გათვალისწინებულია გაშენდეს ახალი ბაღები და ვენახები დაახლოებით 78 ათას ჰექტარ ფართობზე და გადიდდეს ციტრუსოვანთა ნარგავები.

ეს მხოლოდ ციფრებია, მშრალი ციფრები. ხოლო ამ ციფრებს მიღმა ხვალისდელი საქართველოს ხარაჩოები მოჩანს. ქართული ჩაიც ჩვენ უნდა მოვკრიფოთ. 15 ფაბრიკაც ჩვენ უნდა ავაშენოთ და ჩაის ნედლი ფოთლიც მზა პროდუქტად ჩვენვე უნდა ვაქციოთ. ელმავალიც და ელექტროსადგურიც ჩვენი სკოლის კურსდამთავრებულმა ახალგაზრდობამ უნდა ააგოს, ქიმიური მრეწველობის საწარმოებში ქართველმა ქაბუკებმა და ქალიშვილებმა უნდა იმუშაონ და რუსთავის ფოლადიც მათ უნდა გამოადნონ. ჩვენი რესპუბლიკის ხვალისდელი დღის ამ რეალური მოთხოვნილებების გათვალისწინებით, ამ ადგილობრივ თავისებურებათა გათვალისწინებით და შესაბამისად უნდა გარდაიქმნას ჩვენს პირობებში თანამედროვე სკოლა. ამ შემთხვევაში „ადგილობრივი პირობები“ გათვალისწინება მისაც ნიშნავს, რომ სწავლებას მეორე ეტაპზე, იმისდა მიუხედავად, თუხისებში რეკომენდებული პირველი ძირითადი, მეორე თუ მესამე გზა იქნება არჩეული სრული საშუალო განათლების მისაღებად, სწავლების მწარმოებელურ შრომასთან შეერთება უნდა ითვალისწინებდეს ახალგაზრდობის მომზადებას რესპუბლიკის სახალხო მეურნეობისა და კულტურის ერთ-ერთ დარგში სამუშაოდ; იმას უნდა ითვალისწინებდეს, რომ ჩვენი სახალხო მეურნეობა განუწყვეტელი იცნებოდეს ქალაქისა და სოფლისათვის საჭირო სხვადასხვა სპეციალისტის მუშებით, საშუალო და უმაღლესი კვალიფიკაციის მქონე ქაბუკებითა და ქალიშვილებით. კერძოდ, გასათვალისწინებელია რესპუბლიკის მზარდი ქიმიური მრეწველობის, მანქანათმშენებლობის, ქვანახშირისა და ელექტროტექნიკური მრეწველობის საჭირო მუშა ძალითა და ინჟინერ-ტექნიკოსთა კადრებით უზრუნველყოფა. საშუალო სკოლების რეორგანიზაციის გეგმების შემუშავების დროს აგრეთვე უნდა გავითვალისწინოთ უმაღლესი სასწავლებელთა უზრუნველყოფა საშუალო სკოლების კურსდამთავრებულთა საქმარის რაოდენობით, რადგან არ შეიძლება, რომ განუწყვეტელი არ ხდებოდეს სახალხო მეურნეობის შევსება უმაღლესი კვალიფიკაციის ახალგაზრდა სპეციალისტთა კადრებით. ამ შემთხვევაშიც უმაღლესი სკოლაში სწავლების პრაქტიკასთან, შრომასთან შეერთების კონკრეტულ ფორმები უნდა განისაზღვროს იმის მიხედვით, თუ როგორია უმაღლესი სასწავლებლის პროფილი, სტუდენტთა შემადგენლობა, აგრეთვე მთელი რიგი ეროვნული და ადგილობრივი თავისებურებანი.

ჩვენს პირობებში გასათვალისწინებულია აგრეთვე სასწავლო მეცადინეობის დაწყებისა და დამთავრების, არდადეგების დროის განსაზღვრა უკვე ბუნებრივი პირობების „ადგილობრივ თავისებურებათა“ მიხედვით. ეს საკითხი, რომელიც ჩვენი ცხელი ჯაფხულის სპეციალური პირობებთან და სასოფლო-სამეურნეო სამუშაოების სეზონურობასთან არის დაკავშირებული, წლების მანძილზე იყო გადაქცეული მსგავსობის საგნად: ვადავლით სასწავლო წლის დაწყება 15 სექტემბრამდე ან 1 ოქტომბრამდე, თუ არა? მე იხიც მახსოვს, მშ აგვისტოს „დახუთულ თიხისში“ აგარაკიდან ჩამოყვანილ, „წყმსვე სოფელში“ რომ მიკრის თვია, და, იმისდა მიუხედავად, რომ „მშინ თორმეტი წლისა ვიყავი“, ახლაც ჩვენი სოფლის შემადგენმა მიდგას თვალწინ, ახლაც შემოდგომის სურნელი მცემს და ახლაც კმაყოფილი ვიგონებ იმ დროს, ზურგზე გოდორს რომ მომიკიდებდნენ, ძრახვს საბადახოდ გამატანდნენ და სიმინდის ტაროებს ნალიაში მაყრევინებდნენ. ახლა არის ამ საკითხის გულდასმით შესწავლისა და შესაბამისი გადაწყვეტილების მიღების საშუალება, მით უფრო, რომ სოფლის სკოლებში სასწავლო წელი უნდა აიგოს სასოფლო-სამეურნეო სამუშაოთა სეზონურობის გათვალისწინებით.

უთუოდ მისასაღებელია ის გარშემოება, რომ „რვაწლიანი სკოლის მოსწავლე გოგონებს

შრომით მომზადებაში გათვალისწინებულ უნდა იქნას ქალის შრომის თავისებურებანი. მის საღმებელია იმიტომ, რომ აქამდე ჩვენი სკოლა ჯეროვან პურადლებას არ აქცევდა ბავშვთა აღზრდის ამ მნიშვნელოვან მხარეს, რაც იმას ნიშნავს, რომ გოგონებს საქმარისად ვერ ამზადებდა მომავალი დამოუკიდებელი ცხოვრებისათვის. სამწუხაროდ, მიუხედავად ჩვენში ოჯახური აღზრდის კარგი ტრადიციებისა, ბევრ ოჯახში აღარ მიაჩნიათ შობილებს ეს საკითხი სერიოზული ზრუნვის საგნად, რაც ხშირად, ქალიშვილებს ცხოვრების დამოუკიდებელ გზაზე გამოსვლის შემდეგ, უარყოფითი დაღს ასვას ახალშექმნილ ოჯახს და მომავალი თაობის აღზრდას, აქედან გამომდინარე ყველა უარყოფითი შედეგითურთ.

არის საკითხის კიდევ ერთი მხარე, რომელიც მართლაც და სპეციფიურია საქართველოს ბუნებრივი მდებარეობის გამო და იმიტომ აგრეთვე მოითხოვს „ადგილობრივი პირობების“ გათვალისწინებას. ლაპარაკია სკოლა-ინტერნატების ქსელის შემდგომ გაფართოებაზე, განსაკუთრებით მთიან და მაღალმთიან რაიონებში, იმ ვარაუდით, რომ ამ ტიპის სასწავლო-აღმზრდელთა ბითი სასწავლებლებში შეიქმნას მოზარდი თაობის სწავლისა და აღზრდის ყველაზე ხელსაყრელი პირობები. ამასთან დაკავშირებით, და აგრეთვე იმის გამო, რომ უნდა შეიქმნას საყოველთაო სავალდებულო სწავლების ფონდი ხელმოკლე ბავშვებისათვის მატერიალური დახმარების გასაწევად, როგორც ბიუჯეტის ხარჯით ისე კოლმეურნეობათა, კოოპერაციულ ორგანიზაციათა და პროფკავშირთა სახსრების მოზიდვის ხარჯზე, იზრდება საშუალო მუშაობის მნიშვნელობა და ამ საქმეში ადგილობრივი კომპავშირული და პიონერული ორგანიზაციების როლი და პასუხისმგებლობა.

ბუნებრივია, რომ სახალხო განათლების არსებული სისტემის გარდაქმნა კომუნისტური საზოგადოების გაშლილი მშენებლობის პერიოდში ახლებურად აყენებს

პიონერული და კომპავშირული ორგანიზაციების მუშაობის საკითხი.

ახლებურად იმიტომ, რომ საბჭოთა სკოლისათვის დამახასიათებელია ერთგვარმა ცალმხრიობამ, აბსტრაქტულობამ ახალგაზრდობის სწავლებაში, ცხოვრებისაგან სკოლის მოწყვეტამ, რამაც განაპირობა სერიოზული ნაკლოვანებანი აღმზრდელთათვის მუშაობაში, უარყოფითი გავლენა მოახდინა აგრეთვე სასკოლო პიონერული და კომპავშირული ორგანიზაციების საქმიანობაზე, მათი მუშაობის ფორმებსა და მეთოდებზე, მოსწავლე პიონერთა და კომპავშირელთა ლენინური მოთხოვნების პრინციპებით აღზრდაზე.

უპირველეს ყოვლისა, როგორც არაერთხელ იყო აღნიშნული, სასკოლო პიონერული და კომპავშირული ორგანიზაციები თავიანთ პრაქტიკულ საქმიანობაში ეწეოდნენ სასწავლო მუშაობის ერთგვარ დუბლირებას და შექანაკურად, უფრო ხშირად ფორმალურად, მოსწავლეთა ახალისა და მისწრაფებების გაუთვალისწინებლად, „ემპარებოდნენ“ სკოლას უმთავრესად მაღალი აკადემიური მოსწრების ამოღებისა და დისციპლინის განმტკიცების საქმეში.

ერთგვარი გარდატეხა პიონერული ორგანიზაციების მუშაობის პრაქტიკაში მოხდა საკავშირო ალექს ცენტრალური კომიტეტის VIII პლენუმის შემდეგ, რომელმაც აღნიშნა, რომ პიონერულ რაზმებსა და რაზმეულეებში უპირატესად მუშაობის სიტყვიერი მეთოდებია დანერგული, საქმე ხანგრძლივად და მოსაწყენ საუბრებს არ შორდება, მაშინ, როდესაც ჰოცანა მოზარდი თაობის კომუნისტურად აღზრდა და ამ ამოცანის წარმატებით განხორციელებისათვის, თვითელი ჩვენთაგანი შეიარაღებულია ვ. ი. ლენინის კლასიკური ფორმულით: „მიიღო და მუშებთან და გლეხებთან ერთად შრომაში შეიძლება გახდეთ ნამდვილი კომუნისტები“.

მაშინ, ამ პლენუმზე მიღებულ იქნა გადაწყვეტილება „ნორი პიონერთა საფეხურების“ შემოღების შესახებ და განვლილმა პერიოდმა სავსებით დაადასტურა „საფეხურების“ სიცოცხლისუნარიანობა. მათ უკვე მოიპოვეს მოქალაქეობრივი უფლება, დიმიხარებს პედაგოგების, მშობლების, და, რაც მთავარია, თვით ნორი პიონერების აღიარება. პიონერული ცხოვრების მოსაწყენი პერიოდის შემდეგ ბავშვები გაიტაცა ამ სიახლემ. მათ მოეწონათ პიონერთა ცოდნისა და სანიმუშო ნუსხის მოთხოვნები და ახლა ისინი სიხარულით მიჰყვებიან ზემოთ „პიონერულ საფეხურებს“. აქ შედგებოდა „ნორი პიონერთა საფეხურების“ ჩამოთვლა, რადგან ეს მასალები თავის დროზე პრესაში იყო გამოქვეყნებული და მათ, ვფიქრობთ, იცნობს ყველა, ვისაც პიონერთა შორის მუშაობის საპატიო და საპასუხისმგებლო მოვალეობა აქვს დაკისრებული. მაგრამ იმის თქმა არ უნდა იყოს უადგილო, რომ საშუალო განათლების პირველ ეტაპზე, როდესაც მოზარდები საშუალო განათლებას რვაწლიან სკოლაში ღებულობენ, სადაც უმთავრესად პიონერული ასაკის ბავშვები ისწავლიან, ამ ტიპის სკოლებში განსაკუთრებით გაიზრდება პიონერული ორგანიზაციის აღმზრდელთათვის

საქეჭოა, რომ საფუძვლიანი გადამწადების გარეშე უფროს პიონერებელმწვანელთა ძირითადმა მასამ წარმატებით გაართვას თავი იმ გაზრდილ ამოცანებს, რომლებიც სახალხო განათლების რეორგანიზაციასთან დაკავშირებით პიონერული ორგანიზაციების წინაშე დაიხსნა. აქედან გამომდინარეობს უფროს პიონერებელმწვანელთა კადრების შერჩევის, განაწილებისა და სწავლებისადმი ყურადღების მკვეთრად ამაღლების აუცილებლობა, რაც, უწინარეს ყოვლისა, გულისხმობს პიონერთა შორის მუშაობაში სიტყვიერი მეთოდების დაძლევის და არა მარტო ზრუნვას იმისათვის, რომ თვითმოდ პიონერებელმწვანელს კარგად ესმოდეს და შეგნებულად ჰქონდეს რა უნდა აეთქოს, არამედ, რაც არანაკლებ მნიშვნელოვანია, ისიც, თუ რა გზა უნდა აეთქოს, მუშაობის რაგორა ფორმად და მეთოდები უნდა გამოიყენოს მან იმისათვის, რომ ნამდვილად დაეხმაროს სკოლას „მოამზადოს მრავალმხრივ განათლებული აღმსარებელი, რომლებმაც კარგად იციან მეცნიერების საფუძვლები და ამასთან უნარი შესწავთ სისტემატური ფიზიკური შრომისა, ჩაუნერგოს ახალგაზრდობას მისწრაფება — იყოს სასარგებლო საზოგადოებრივობისათვის, აქტიურად მიიღოს მონაწილეობა საზოგადოებრივობის საქმეებში“.

ის პოინერხელმძღვანელი, რომელშიც ბავშვი ვერ დიანახავს დამხმარება და მაგალითის მაჩვენებელს, რომელსაც არ ეცოდინება მეცნიერების, ტექნიკისა და წარმოების საფუძვლები, თუნდაც სკოლის საპროგრამო მასალის ფარგლებში, ვერ დამისახურებს პოინერთა კოლექტივის წილობას და მას არ ექნება ავტორიტეტი.

ის ვარცმობდა, რომ მომავალი რვაწლიანი სკოლის მოსწავლეები ფსიქოლოგიურად და პრაქტიკულად უკეთ უნდა იყვნენ მომზადებული საზოგადოებრივად სასარგებლო საქმიანობაში მონაწილეობისათვის, პიონერულ მუშაკს შემოქმედებითი ინიციატივის გაშლის განუხადვრად შესაძლებლობას აძლევს. და როცა ახლა, კომუნისტური საზოგადოების გაშლილი მშენებლობის პერიოდში, ჩვენ ბავშვების მომავალი შრომითი საქმიანობისათვის „ფსიქოლოგიური მომზადების“ თაობაზე ვლაპარაკობთ, მე მაგონდება ჩემი ამასწინანდელი მოგზაურობა ჩეხოსლოვაკიაში და იქ ნახული „ფაბრიკა“ სკოლაში. რა თქმა უნდა, ეს არ იყო ჩვეულებრივი ფაბრიკა დაზგებით, სამაქროებით და ნედლი მასალის ან მზა პროდუქციის საწყობებით. იგი არც სასკოლო საბუნებისო იყო, რომ ერთგვარი საფუძველი მაინც უოფილიყო მისთვის ფაბრიკის დსარქმევად. მაგრამ სკოლაში მაინც ფაბრიკა იყო და მას ბავშვები აგებდნენ. თანამედროვე ჩეხურ სკოლაში შემოღებულია მოსწავლეთა მიერ წარჩინებული ნიშნის მიღებისათვის წახალისების მტად საინტერესო და ორიგინალური ფორმა: „რომელი კლასი უფრო სწრაფად ააგებს ფაბრიკას?“ თვითეულ კლასს მიცემული აქვს ხის სათამაშო აგურების თანხარი რაოდენობა ფაბრიკის მაკეტის ასაგებად. უმაღლესი ნიშნის მიღებისათვავ მოსწავლე თავის გვარს მიაკრავს აგურს და მიაქვს იგი აქვე, საკლასო ოთახში მოთავსებულ და „მშენებლობის პროცესში“ მყოფ ფაბრიკისაკენ. სხვაგვრად არაფერი ვთქვათ, თვით „ფაბრიკის“ სკოლაში არსებობის ფაქტს უდავოდ დადებითი მნიშვნელობა აქვს ბავშვთა სწორედ იმ „ფსიქოლოგიური“ აღზრდისათვის, რომლის გამოც ჩვენ ახლა ვლაპარაკობთ. ბავშვის ფსიქიკაზე დიდ გავლენას ახდენს თამაშიც. ამიტომ

მან, ვინც ოქტომბრულთან და უმცროსი ასაკის პიონერებთან მუშაობს, თამაშიც უნდა იცოდეს.

მნიშვნელოვნად გაზრდილი ამოცანები, რომლებიც აშუაშად პიონერული და კომკავშირული მუშაების წინაშეა დასმული ჩვენი სკოლის მომავალ რეორგანიზაციასთან დაკავშირებით, ახლებურად აყენებენ უფროსი პიონერხელმძღვანელებისადმი ხელმძღვანელობისა და დახმარების საკითხსაც. ხელმძღვანელობისა და დახმარების გაძლიერება არ გულისხმობს ამ საქმეში მხოლოდ ადგილობრივი კომკავშირული ორგანოების პასუხისმგებლობის გაზრდას. პიონერ-ხელმძღვანელს დახმარება ესაჭიროება ლიტერატურითაც, კვალიფიციური პედაგოგიური და მეთოდური ხასიათის რჩევა-დარიგებებითაც. ამ მხრივ, უწინარეს ყოვლისა, უნდა დაინტერესდნენ საქართველოს სსრ განათლების სამინისტროს პედაგოგიკურ მეცნიერებათა ინსტიტუტში, რესპუბლიკის ნორჩ პიონერთა საბჭო და პიონერხელმძღვანელთა რესპუბლიკური სკოლა.

ახლებურად უნდა დაისვას საშუალო განათლების მეორე ეტაპზე სხვადასხვა ტიპის სკოლებში პირველადი კომკავშირული ორგანიზაციების შექმნის საკითხიც. შესაძლოა, უფრო მიზანშეწონილად იქნეს, მიჩნეული, რომ ახალგაზრდა კომკავშირულ აღრიცხვაზე იყოს სკოლაშიც და იმ წარმოებაშიც, სადაც იგი მუშაობს. სკოლის პროფილის მიხედვით უნდა გადაიჭრას საკითხი, თუ რომელი იქნება ძირითადი ორგანიზაცია — სკოლისა თუ წარმოების პირველადი კომკავშირული ორგანიზაცია.

*
* *

საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტისა და სსრ კავშირის მინისტრთა საბჭოს თეზისებში „ცხოვრებასთან სკოლის კავშირის განმტკიცებისა და ჩვენს ქვეყანაში სახალხო განათლების სისტემის შემდგომი განვითარების შესახებ“ ხაზგასმითაა აღნიშნული, რომ სასკოლო განათლების ახალ სისტემაზე გადასვლის გეგმა უნდა შემუშავდეს ყოველ მოკავშირე რესპუბლიკაში, მისი ეკონომიური და კულტურული განვითარების თავისებურებათა შესაბამისად. ამასთან, საჭიროა შეიღწილიან სკოლების რვაწლიან სავალდებულო სწავლების სკოლებად გარდაქმნა, აგრეთვე სწავლების მეორე ეტაპზე სხვადასხვა სკოლის ორგანიზაცია დაიწყოს 1959-60 სასწავლო წელს და ეს მუშაობა დამთავრდეს ოთხ-ხუთ წელიწადში. ასევე მიზანშეწონილად არის მიჩნეული 1959 წლიდან დაწყებული, განხორციელდეს უმაღლეს სასწავლებელთა მნიშვნელოვანი ნაწილის გარდაქმნა თანდათანობით, სამი-ხუთი წლის განმავლობაში.

საეკვოა, რომ ჩვენში მოიძებნოს ისეთი ოჯახი, რომელიც ცხოველი ინტერესით არ ეკიდებოდეს სკოლის გარდაქმნის საკითხებს, იმას, თუ როგორი იქნება მომავალი სკოლა კომუნისტური საზოგადოების გაშლილი მშენებლობის პროცესში. საეკვოა, რომ ვისმეს არ ესმოდას როგორც რუსული ენის, ისე არაქართულ სკოლებში ქართული ენის სავალდებულო შესწავლის აუცილებლობა და, მიუხედავად ამისა, სახალხო განათლების თანამედროვე სისტემის მომავალ გარდაქმნასთან დაკავშირებული დიდი და საპასუხისმგებლო ამოცანები გულისხმობენ არა მარტო ორგანიზაციული ხასიათის ღონისძიებების გატარებას, არამედ ღრმა, კვალიფიციური და დამაჯერებელი ახსნა-განმარტებითი მუშაობის ფართოდ გაშლას, რათა მთელ ქართულ ხალხს, თვითეულ ახალგაზრდას, ყველა მშრომელს კარგად ჰქონდეს შეგნებული ცხოვრებით ნაკარნახევი იმ დიდი გარდაქმნების ისტორიული აუცილებლობა, რომელთა მოწამენი და უშუალო მონაწილენიც ჩვენ ვართ.

... და როცა ამ ისტორიულ დღეებში კიდევ ერთი ქართული ოჯახი შეიქმნება, თამადის კიდევ ერთი სადღერძელო აიწევა და... ცხოვრების კარს კიდევ ერთი ქართველი შემოადებს, მაშინ ქართულის დიდა იტყვის:

— ჩვენს დროში „მარტო წიგნიდამ გადმოხედვა“ მართლაც და არაფრის მაქნისია. ახლა ჩემმა შვილმა უნდა იცოდეს, რომ სკოლაში სწავლისას იგი უნდა ემზადებოდეს შრომისათვის იმისათვის, რომ შექმნას ადამიანისათვის, საზოგადოებისათვის სასარგებლო ფასეულობანი. ახლა ერთადერთი სწორი გზაა სწავლა საზოგადოებრივად სასარგებლო შრომის პირობებში და საზოგადოებრივად სასარგებლო შრომა სწავლასთან ერთად. ქართული ჩაიც ჩვენმა შვილებმა უნდა მოიყვანონ და ჩვენსური ღვინოც მათ უნდა დააყენონ; ჩვენმა შვილებმა უნდა გამოადონონ ქართული ფოლადი და თბილისური ელექტრომავლებიც მათ უნდა ატარონ. ხოლო ვისაც ეს არ ესმის, „მის შვილი თვისი, ჩემო კარგო, არ ჰყვარებინა“.

ამას წინათ თბილისში ჩაცარდა ახალგაზრდა მწერლების
რესპუბლიკური თათბირი, რომელმაც ბევრი საინტერესო ახალ-
გაზრდა გამოავლინა.

ვბეჭდავთ რამდენიმე მათგანის ლექსებსა და მოთხრობებს.

ნადი გაბაშვილი

საქართველოში სიყვარული ისე კარგია,
როგორც ჩნდება
აყვავებულ ხეზე ფოთლები.
და გული ისე ნებიერია,
როგორც მინდვრიდან მომწვანო ფერი
ცამდე აღის და იქ გაიშლება...
ბალახებივით მრავალია სასიხარულო
და შრომა ისე გულკეთილია,
როგორც სოფელში საღამოობით
არჩევნ სიმინდს.

საქართველოში ყველაფერი
სასურველია,

სიკვდილის გარდა.
მე ვერ მოგკვდები საქართველოში.
ვერ დავინახავ სიკვდილის წინ

ჩვენებურ ღრუბლებს,
ვერც მოწმენდილ ცას,
ვერც ვახის ფოთლებს,
ვერც წიფლის ტოტებს.
მაშინ სიკვდილი ერთი ასად
გაძნელდებოდა

მე სადმე წავალ,
შორს დავტოვებ
შავ ზღვას და რიონს,
ქართულ მიწასაც არ წავიღებ,
მე ისე წავალ.
ქალაჩა თმებით
და ცრემლებით სავსე თვალებით,
მე ვერ მოგკვდები საქართველოში.

ნესტიან ხავსზე წვეებიან ხენი
კაცები კიდეც სხვა ხეებს ჭრიან.
ტყე ღრუბელია, ტყეა ღრუბელი,
და მძიმედ ისმენს ჩეხვას და ჭრიალს.
ნესტიან ხავსზე კვდებიან ხენი,
ხავსი და მიწა. ნისლი და ხავსი,
კაცებს სიცილით მოაქვთ წალღები

და აქვთ ძარღვები სიმწვანით სავსე.
დაუბრუნებლად თელავენ ფოთლებს,
ყრიან ნაფოტებს ზევით თუ მარცხნავ,
მაგრამ ტყის მსხვერპლი თუ გახდა ვინმე,
ჩერდებიან და ტირიან კაცნი...
სოველ ხავსზე კი ხეები სდუმან...

სინათლე

სინათლით ვივსები და თვითონ არ
ვიცი,
რა ღრუბლებს მოვყევი, რა ქარებს.

თითქოს ქალაქი ვარ და ჩემი ქუჩებო
ჭრელმა ყვავილებმა დაფარეს.
თითქოს დავარხივ ზარი და ზარები

და ეს ხმა სად დაიმალება,
ჰეი — ეზოებში თოვლივით სარეცხი
გაჰფინეს მაღალმა ქალებმა.
ჰეი, სად მივდივარ და საით ვივლი,

სად არის მტკვარი და ავჭალა...

...

...თითქოს ქალაქი ვარ და შულამისას
ავეანთე სუყველა ფანჯარა.

*
• •

ნისლში გამჭრალა...
ისეც პატარა სოფელი
ნისლში გამჭრალა...
ველარ მოვნახე, თვალებით გზები,
ტბა და ფიქრალა...
დანისლულია.
მეც დაეიკარგე, ვერ მიპოვის
ეხლა ვერავინ...

დანისლულია ცოლიკაური
და საფერავი.
ბურანთა იქით...
სხვარიგ მეგულვის ბურანთა იქით
დიდი ქვეყანა,
ვარდიგორა და ალისუბანი...
და... ნაქერალა...

იპოვებ შეპყრობილს

აი, იმ ბროწეულთან

სიო უბერავს და ფოთლებში ჩოჩქოლია,
ირველივე ფორიქი და ხალისია...
ეს — ამ ზაფხულს დაბადებული
ბოჩოლა,
კოჭლი ბებია რომ კინაღამ წამიქცია.
თაფლივით ტკბილი ხართუთაც
მოწეულა,
ღობესთან მოვტრიალდი და
მივტრიალდი.
ბავშვობა დავკარგე, აი, იმ
ბროწეულთან,

ჩემს შვილს უბოვნია და იჩემებს დიდი
ამბით.
ტიკტიკებს და...
გარდასულ წელთა ქრიაშული
ნაცნობ ხმებს ფანტელბივით
ჩამომიბნევს.
ვინ იცის,
ამ ეზოში წყაროსავით მზიარული
რამდენის ბავშვობა გაირბენს და
გამოირბენს.

ორღოვები მიიჩნევა ჩრდილი

უცებ აირ-დაირია
ნისლის ფარა — მთის უბეზე დაყრილი.
ზეცას მთვარის დაირიანს
შეესია ვარსკვლავების ნახირი.
და გაისმა მენახირის ძახილიც.

თვალი ხედავს, აი, რას.
ზღაზვნით მოდის ნახირი,
ქალებს მოაქვთ დაირა.
გოგონები იცინიან,
ვაფი წრეში ჩოხის კალთებს კეცავს.

მაყვლის თვალთა ციმციმია,
თუ ციმციმებს
ვარსკვლავებით გატენილი ზეცა?!
ორღობეში წყვილი ჩრდილი მიიბრუნე,
სიომ იცის მათი ავან-ჩავანი.
ვიღაც ნახავს და ქალებში იტყვის
ხელად:
— მაგანს ყვარობს მავანი!
და ატყდება ხალხში მითქმა-მოთქმანი,

ბიჭის დედა საპატარძლოს წარმოიდ-
გენს გომბიოდ.
...დასახლის ზედადგარზე დარჩენია
ქოთანი
და თუხთუხით ამომშრალა ლობიო.
კამეჩივით ღამეც მოდის ზმორებით...
მოშრიალებს საამოდ
ტაშვანდურით, დაირით და ჭორებით
გატენილი საღამო.

აკა, უნდა წავიდე სოფელში!

მომწყინდა ასფალტზე სიარული,
თბილისს უნდა გავეყარო დროებით.
მინდა მოვისმინო ბაღში ჩიტების
ყრიამული
და ვნახო სიმინდში გადასული ხბორები.
ვარ წმინდა გლეხკაცის ნაშუსივით,
გაზრდილი ცვრიანი და რძიანი
ბალახით.
რამ დამავიწყოს შარვალი — ლაფში
ამოსვრილი
და გემო ჩვენებური ტალახის.
არა!

უნდა წავიდე სოფელში უეჭველად,
ფეხშიშველი შემოვირბენ ფერდობებს.
იქ, სადაც ჩემი წყარო ღელეს
უერთდებდა,
გავეშაირები ბაბუა თევდორეს.
არსენასავით შემოვეყრები
საროსტანას,
ალაზანზე წავალ და ავაცხედებ
მებორნებ.
სალამოხანს ჩაეირბენ წყაროსთანაც
და კოკას გავუტეხავ თებრონეს.

მეჩი ბოლქვაძე

— ქარი არ ჩანს?
— ქარი, არა!
— წყარო?
— არა!

— კაცი?
— ერთი!
კაცმაც ჩუმად ჩაიარა,
ვინ გაგვაცნოს ერთმანეთი?!

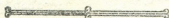
ჰ ა რ ა

ჯარა, ჯარა!
თუშმა ბებომ ჯარა დაატრიალა;
მოვუსხედით ჯარად
და ამღერდა ჯარაც.

ზამთრისათვის ყველას ერგოს
ხელთათმანი, წინდა...
მე კი ვამბობ: — ჩემი ბებო
ყველას სჯობდეს მინდა!

ჯარა, ჯარა!
თუშმა ბებომ ჯარა დაატრიალა;
მოვესხედით გოგონები ჯარად
და ავმღერდით ჯარად
და ამღერდა ჯარაც.
ბუხარს ცეცხლი ლოკავს ფრთხილად
და ოთახშიც თბილა.
მის ღულუნში ჩამოირთა
მატყლის ყველა ფთილა.
ჯარა, ჯარა!
თუშმა ბებომ ჯარა დაატრიალა;
მოვესხედით გოგონები ჯარად
და ავმღერდით ჯარად
და ამღერდა ჯარაც.
ბებო უქმად როგორ გასძლებს?! —
გულში აზრად ივლებს:
„ვინ დაართავს, ნაძვს რომ აძევს,
თოვლის ფაფუკ ფთილებს!“

ბებო, სხივებს, ერთ მშვიდ დღეს,
მზეც შეარხევს ჯარად,
ჩამოართავს ყველა ფთილას
არ დაგიჩენს ჯავრად.
ჯარა, ჯარა!
თუშმა ბებომ ჯარა დაატრიალა;
მოვესხედით გოგონები ჯარად
და ავმღერდით ჯარად
და ამღერდა ჯარაც.
ჩანა მარტო ჩამოართავს,
მზე გამართავს ალოს
და ხალიჩებს მოქსოვს მართლა
შენებრ, თუშის ქალო.
ჯარა, ჯარა!
თუშმა ბებომ ჯარა დაატრიალა,
მოვესხედით გოგონები ჯარად
და ავმღერდით ჯარად
და ამღერდა ჯარაც!

ნუგზარ ნეჩეთელი

ფიქრი სმოლნიდან პერიტაჟამდე

მაშინ ოქტომბრის ქარი უბერავდა,
ჯერ არ შეტოკებულყო ქანდაკი
ელინთა.
მაშინ პეტერბურგი არ იყო უბელადო —
პროლეტარიატი იდგა ლენინთან.
მაშინ სმოლნი იყო მსოფლიოს ზენიტი,
აქ თავი მოიყარეს მხოლოდ გულადებმა,
გუთნისდელას,
მეზღვარს,
მკედელს
თუ ზეინკალს
ლენინი გზას უჩვენებდა
და გზას უნათებდა!
ზელები გაეხსნა მარადჯამს შებორკილს,
უღლის დამდგმელები უკვალოდ გაის-
ტუმრეს,
იმ დამეს დაიწყო ახალი ეპოქა

— სოციალისტური!
იმ დამეს დაემხო მარადი უკუნი,
დაინგრა ქვეყანა ნაშენი ალიზით,
იმ დამეს მოისპო ასე საუკუნოდ
იმპერიალიზმიც
და კაპიტალიზმიც!
და უკვე არავინ არ იყო დევნილი,
თავისუფლება მოვარდა უჩვევი,
ყველასთვის ახლობელი დიდი ლენინი
ზეიმით გამოვიდა პიტერის ქუჩებში.
და იყო დროები ცისკენ აზიდული,
ყველა მხიარული,
ყველგან სიმღერა და ყველგან იარადი,
ვგდო პეტერბურგი ბურჟუაზიული,
იდგა ლენინგრადი
— ჩვენი სიამაყე!

თბილისში რა მალე მოვედით

დაბლა ქალაქია ცეცხლმოკიდებულივით,
ვყვებით ტყუილსაც და მართალსაც,
ირველივ სიბნელეა.
ხელჩაკიდებულები
ვეშვებით თანდათან!
ზემოთ სიმწვანეში დარჩა აგარაკი,
ბალებით,
სახლებით, აივნებით,
როგორ გაგვიგრძელდა ლაპარაკი,
არ გვეგონა,

ასე თუ დავიგვიანებდით.
სხეულზე ღამე გრილად გვეკვრება,
ქარი აღარ არის, მარტო ნიავია,
ახლა არავინ არ შემოგვეყრება,
მართლა გვიანია!
გზა არის ნათელი,
შავია ხეობა,
ლექსი გავიხსენეთ მრავალი პოეტის,
ნეტავ ეს მანქანა არ წამოგვეწოდა
— თბილისში რა მალე მოვედით.

ღიანა სჯუაჯა

ღღეს მწვანეა ბალახი

თეთრი სივრცეები, თითქოს თოვლი არი,
ტალღებს და სილას ხალხი უხარია,
მე მიყვარს, როცა კვდებიან თოლიები
და როცა ნავსადგური მაინც ცოცხალია.
ჩაწვეები ბალახში და გავიხარებ,
გემიდან მოვა სუნი მაზუთის,
ღღეს ისე ხარბი ვარ,
რომ მსურს ყველას თვალები

დავისაკუთრო.

და ვუთხრა ყველას ტალღის სიამაყით,
რომ ჩვენ დავიბადეთ რუსთაველის
ნეკნიდან,

რომ ფიროსმანს უყვარდა ცა და არაყი
და სხვა ყველაფერი ფეხებზე ეკიდა.
რომ მე დარები მწამს მხოლოდ ქარიანში,
და მცევა თუ არა, ეს სულერთია,
რომ ახლა მიყვარს და ვარ ადამიანი
და მასაც თუ ვუყვარვარ, მაშინ ღმერთი
ვარ...

ღღეს ისე მწვანე არის ბალახი, და
ფოთლები

და ისე გემრიელი სუნი აქვს ჩაღას.

ღღეს ცა ლურჯია, ხვალ ალბათ მოთოვს
და ღღეს თუ ვიტყვებ, ხვალ მაპატიე,
მე ვარ ისეთი პატარა გოგო,
გარეთ კი ისეთი აშარი მარტია.
არა, მეც მარტი ვარ, მე ვარ ეს ტოტები,
ტოტები — რძით თუ სიცოცხლით
მძიმე,

მე ვარ შხაპუნი და სინოტივე
შენს ფანჯარასთან დაღვრილი წვიმის.
მე მიწა ვარ ცხელი, შავი და სურნელი,
მე ისეთი კოცნა ვარ, სახეს რომ
აგიწვავს,
მე ვარ სახრეთი ნაცემი ურმული
და შენი თვალების ღრუბლიანი ცა.

ვაჟა თიხიაშვილი

თეთრი თმები აქვს მას,
თეთრი, ძალიან თეთრი,
გადავარცხნილი უკან.
სუფთა შუბლი აქვს მას,
სუფთა, მაღალი შუბლი.
და იყურება მშვიდად სათვალღიდან.
მე გრამატიკას მასწავლიდა
და ვერ მასწავლა
და არ სწყენია, რომ არ ვისწავლე.
ის მიყურებდა მშვიდად სათვალღიდან.
მე არასოდეს არ მინახავს
თვალები მისი.

ის გრამატიკას მასწავლიდა
და ვერ მასწავლა,
მე სულ სხვა რამე ვისწავლე მისგან,
სულ არაფერი არ უთქვამს ჩემთვის,
ისე მასწავლა.
და სხვანაირად ვუყურებ ბალახს,
სულ სხვანაირად დავალ და ვსუნთქავ
და რაღაც ნედლი სიხარული
წელვდება სულში.
თეთრი თმები აქვს მას,
თეთრი, ძალიან თეთრი,
გადავარცხნილი უკან.

ო, რა კეთილია სიყვარული შენი,
თუმცადა სიყვარულს არ უყვარს
სიკეთე,
ო, რა კეთილია სიყვარული შენი...
ნელნელა იღვეი შენ
ქარიანი ცის ღრუბელივითა,
წვიმასავითა მზიანი ამინდის
ნელნელა იღვეი შენ,

შენ, ჩემი საფერი.
ძნელია ღუმილი შენი,
დაბურული ტყის ღუმილივითა.
ძნელია სურვილი შენი,
გადახრილი მზის სურვილივითა.
ვითა სიმწვანე ჟამსა ფოთოლცვენის
ნელნელა იღვეი შენ.
ო, რა კეთილია შენი სიყვარული.

მე მომწონხარ შენ და შენი თმები
და მომწონს კიდევ გაზაფხულის
მწვანე სხეული,
როცა თანდათან თეთრდება თუ
ჭაღარავდება.
მე ქარიც მიყვარს ხანდახან, როცა
შენს ვნებიან სუნთქვას მაგონებს
და შენი გულის მოძრაობას თუ ძლიერ
ფილტვებს.
წვიმა კი ჩემთვის სულ არ არის
უბრალოდ წვიმა,
არამედ უფრო მაღალი, ვიდრე

მისი მანძილი ციდან მიწამდე,
რადგან სიცოცხლის თუ სიმწვანის
წყაროა იგი.
მზე ზომ სულ სხვაა,
მზე ნამდვილად შენს თავს მაგონებს,
მიზანი თქვენი ერთია რადგან.
ადამიანო, გაგიმარაოს შენ!
მე მომწონხარ შენ და შენი თმები
და მომწონს კიდევ გაზაფხულის
მწვანე სხეული,
როცა თანდათან თეთრდება თუ
ჭაღარავდება.

გამარჯვებული ჯარისკაცის ძეგლთან ბერლინში

შენს მძლე ქანდაკთან, სხვადასხვაერთა
შვილები დგანან ქუდმოხდით დიდხანს,
მეც მოკრძალებით მოვსულვარ

შენთან,

რომ დიდზე დიდი მადლობა გითხრა.

შენს შუბლზე სევდის ჩრდილი არა

ჩანს,

მკერდზე მიგიკრავს პატარა ბავშვი,
შენ აქ მშვიდობის ერთგულ დარაჯად
მოუგზავნიხარ საბჭოთა კავშირს.
დგახარ, ზარსა სცემ მტერთა გულშავეთა
და ქვეყნად შიში არ გაქვს სრულიად,
მსურს გესაუბრო, მაგრამ გუშაგთან
ლაპარაკი ხომ აკრძალულია.

ოსურიდან თარგმნა ჯანსუღ ნიქაბაძემ

დაწო იკაგაშვილი

* *

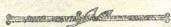
ტყეში წავიდე,
მე ეხლა მინდა ტყეში წავიდე.
წავალ და მოვჭრი თელის ტოტებს...
უნდა წავიდე.
ნელდი ლაფნისას დაეწნავ შოლტებს...
უნდა წავიდე.
შოლტებს მხარზედა გადავიგდებ,

ისე ვიმღერებ.
გზაზე მეურმე შემხვდეს იქნებ,
მისთვის ვიმღერებ.
გზაზე მეურმე თუ არ შემხვდეს,
მაინც ვიმღერებ.
გაეაქახუნებ ლაფნის შოლტებს,
ისე ვიმღერებ;

* *

მიემართება ქალიშვილი მდინარისაკენ
ხევდიანი და... მიემართება.
ქრება ვარსკვლავი განთიადისა
ხევდიანი და... ქრება, ნათღება.
ლურჯი ფერებით იბურებიან
და შრიალეგენ ნელა ვერხვები.

შიშველნი ფეხნი მდინარეში იყურებიან,
მხიარული და თეთრი ფეხები.
მდინარე მიდის, ნება-ნება მიედინება.
ქალიშვილს მოსწონს ცისა ფერები.
მდინარე მიდის, მიედინება
და სოფლებს იქით ღრუბლებს ერევა.

მანანა მამაიაშვილი

უფოთლო ხე

მთაწმინდის ზემოთ
ერთი ხე დგას შემოძარცვული,
ის დაავიწყდათ...
ოღონდ ღრუბელი
გადაუვლის ფიქრით გართული.

მთაწმინდის ზემოთ
ხე უფოთლო თრთის და კანკალებს.
* * * * *
მოსჭერით იგი,
გამოსთაღეთ მისგან აკვანი!

3 ი ს

გარეთ წვიმს და წვიმს,
გარეთ ქარი ჰქრის,
ვის ტირიან,
ვის?!
უფეთქნია

კვირტს,
მწვანე ფურცლებს ჰყრის,
ვის აჩუქებს,
ვის?!

..

ბაბუაწვერაჲ,
ჩემს სიყვარულს
რად უნდა წერა,
ნამცეცა გული
რასაც იტევს,
ვერ იტყვის ენა.

წადი, ქარს მიჰყევ
და ვინც შეგხვდეს,
აცინე ყველა,
რომ ყველა ყვავილს
ვამჯობინე
ბაბუაწვერა.

ქონსჯანვინე გაჩეხილი

არ დაგივიწყებს აზხაზეთი

(სერგო ორჯონიკიძის ხსოვნას)

გულში ჯავრი და ცაზე ღრუბელი,—
აი იმ დღეთა თავი და ბოლო.
ჩვენ გვედგა მაშინ მძიმე უღელი,
და ხალხის გმინვა ისმოდა მხოლოდ.
გულში ნისლი და ქედებზეც ნისლი,
და ჩვენი ოფლი აწვიმდა მინდვრებს.
ჩვენ მიწას ვრწყავდით ცრემლით და
სისხლით,

ის ოქტომბერი მოვიდა ვიდრე.
ცეცხლი ეკიდა მილიონ გულთა
და ჩვენი კენესა ჰგავდა მუქარას.
ვინ იყო ხალხის იმედი მუდამ,
ხალხს ის წუხილი ვინ განუქარავ!
შენ ჩვენს მიწაზე დაადგი ფეხი,
შეუღრეკელი იყავ ქართველი.
ხალხის მტერთათვის რისხვა და მეხა

ხალხისთვის იყავ მართლა ნათელი.
ჩვენ მწუხრისფერი რიდე აგვხადე,
შენზე ამღერდა ხალხში ლექსები.
დააეწყდები განა აფხაზეთს,
შენ ჩვენს გულებში გიდგა ფეხვები!
შენ ვაჟკაცობა აგრე გამკობდა.
მტრის რისხვა იყო შენი სახელი.
შენ გაგყვა ჩვენი გმირი ლაკობა,
და გაზაფხულის გზებზე გახვედით.
შენ აფხაზეთი გაგყვა მხარდამხარ
და ნისლიანი ზეცა გაიხსნა.
შავ დროს მიუხტით აგრე ხმალდახმალ
და ჩვენი სუნთქვა იქცა ქარიშხლად.

ხალხის ტკივილი თითონ გტკიოდა
და ემაგ წრფელი გულით გიყვარდით.
ციხეში იჯექ. ციხეც სტიროდა,
კედლებიც გრძნობდნენ, თუ ვინ იყავი.
და მერე მწუხრი რა ფერმიხდილი,
მღულარე ცრემლმა გული დათუთქა.
მაგრამ ვინა თქვა შენი სიკვდილი,
ჯერ აფხაზეთში აგრე არ უთქვამთ.
დღეს ჩვენ შეეხარით დიად მომავალს,
თვალეbs აღარ გვწვავს ცრემლის
სიმლაშე.

დგას აფხაზეთი, როგორც მოვალე—
შენი ნათელი ხსოვნის წინაშე.

აფხაზურიდან თარგმნა
ანზორ აბულაშვილმა

აღაზა ხაიუჩი

წამოყვებ ცოლად!

მეყვარები მყავდეს ვიდრე
მოყვრები მთაში,
თუ არა ვქნა, რაც დაგბირდე
მკლავ მომჭრან მაშინ...
მთის დედოფლად დაგვამ — დარღსა
არ მოგაკარებ,
თუ მოგწყინდეს — მკერდზე ვარღსაც
არ მოგაკარებ...
მე ვიშრომებ, შენ კი გარჯას
არ მოგაკარებ,
სულ ატლასებს, სხვა რამ ფარჩას
არ მოგაკარებ.

არ მოეუშვებ შენთან ქარსა,
არ მოგაკარებ,
სულ ვარდის წყალს გასმევ — წყალსა
არ მოგაკარებ.
ტყის ჩრდილებში ვივლით — გვალვას
არ მოგაკარებ,
ციხეზე შეგსვამ — ფეხით გავლას
არ მოგაკარებ.
გარდა ქარვის, სხვა რამ მძივსა
არ მოგაკარებ.
სიყვარულით ღამე ძილსაც
არ მოგაკარებ...

მოხევე გოგონას

გავილაღებდი, დაშეცეს
მაგ თვალთა ცრემლის მტევანი,
ან თუ გავხდები, მზექალავ,
მაგ ბაგეთ დასაწყევარი.
ქარქაშში არის ადგილი
მხოლოდ ხმლის დასატევარი,
ეს გულიც მარტო შენია
შენზე ღამეთა მთევარი.

უარობ? — გამაგიტაცებ —
ვერას დამაკლებს მღევარი,
მეც მყვანან დისწულ-ძმისწულნი
ბიჭები ყვეარ-ყვეარი.
იქ შეგახედებ მთვარესა,
სადაც უღრანი ტყე არი...
მას ვერვინ გელარ წამართმევს,
ვინც ამ მკლავების ტყვე არი...

ბაია პალაშვილი

ნაწვიმარ იფანს ჩიტი სწვევია,
ფრთებს ეფერება.
გაშლის და კეცავს...
ასე სჩვევია.
დამატკობელად ამღერებს
ულრუბლო ზეცა

ფრთაგაშლილ მერცხალს...
ნაწვიმარია...
ცვარი ეცემა
მინდორს ხალიანს,
სიცოცხლე მოჩქევს და მიხარია.

შებინდებისას ახმაურდა ღელე პაწია,
დასიცხულ ნაპირს მიაგება გრილი
ტუჩები,
სიცოცხლეს ჰფენდა მოვარდნილი სიო
უცები...
შებინდებისას ახმაურდა ღელე პაწია,

მაყვალმა ტოტი სიხარულით გადაარწია-
ღრუბლიდან მთვარე დაჰყურებდა
ლიმიტ, უჩვევით...
შებინდებისას ახმაურდა ღელე პაწია,
დასიცხულ ნაპირს მიაგება გრილი
ტუჩები.

სუსხი მოჰყვება ადრეულ ნიაფს —
სითბონარევი...
აცახცახდება წიფლის ფოთოლი,
ბებერი მუხა დაიწყებს კრიალს,
ირგვლივ არაფერ...
მინდორს ვუცინი თრთოლვით
მოთოვლილს,

ფოფქები ჰქრიან...
ლამის დავიდგა აქვე კარავი,
დილას შეეხედები რა უშფოთველი,
მზეზე მინდორი დაიწყებს ბრჭყვიალს,
სითბონარევი...
დამებურება წიფლის ფოთოლი.

ბაილია ბაილაშვილი

ვარაზისხევთან თეთრი შენობა

ვარაზისხევთან თეთრი შენობა,
ღმართულია სინათლის სვეტად.
ვით სხვა, მეც სიბრძნის ტაძარს
ვეუწოდებ
და მიყვარს ყველა ტაძარზე მეტად.

ვარაზისხევთან თეთრი შენობა,
დგას სიჭაბუკის გადასახედად.
ვით სხვა, მეც სიბრძნის ღედას
ვეუწოდებ
და მიყვარს ნამღვილ ღედაზე მეტად!

ნატავ...

რაც ვერა თქვა,
რაც უთქმელი დარჩა ტატოს,
სულ მე მეთქვას,
მე მიმეგნოს მათი ბინა.

ნეტავ ერთხელ
ყველა ლექსი დამეკარგოს,
შემდეგ ყველა
ხალხის გულში მაპოვნინა.

მეჩაპე პიროვნებები

პირველი და ოცდამეთერთმეტე ღლე გვირაბში

პირველი ღლე

დილის რვა საათია. რეზინის ჩექმებით, ბრეზენტის ტანსაცმლითა და მე-
შახტის მუშარადით, გვირაბის ხმაურისა და გრიალისაგან დაფეთებული, დაჭ-
ყეტილი თვალებით ფეხდაფეხ მივდევ პირველი ცვლის ექვსეულს. მე მეშვიდე
ვარ. ბურღების გამაყრუებელი ხრიგინი მახნევს. ზემოდან სახედანაოჭებულ,
კბილებდაკრეჭილ თავებად მოჩანს ოკრო-ბოკრო ლოდები. ჰაერში ქვის მტვე-
რი ტრიალებს. ბურღები ღრჭილით ერჭობა დაჯაბრული კლდის ფერდებსა და
გულში. კლდე ზრიალებს, კენესის, ნიათამოლეული აქა-იქა შრეებად ჩამოდის.

ვიღაცამ ნიჩაბი მომცა, ლიანდაგის გასუფთავება მიბრძანა. მეც ვაწვები
ნიჩაბს, მაგრამ ნიჩაბი წამდაუწუმ ედება ლიანდაგის სიღრმეს. მრცხენია თუ
მეშინია — კარგად არ ვიცი. უფრო მაგრად ვაწვები ნიჩაბს, მაშინ ნიჩაბი
სხლტება. მე ვბარბაცებ. ხანდახან წავიჩოქებ კიდეც. ვიხედები აქეთ-იქით,
მუშების მტვერგადაკრულ ტუჩებშუა თეთრი კბილები ელავს. შემდეგში მივხე-
დი, რომ ასე იცინიან გვირაბში.

ხახალაღებული ქანის სახვეტი ტლანქი მანქანა ბასრ კბილებს უყრის ჩი-
მონგრეულ ქანს; მერე რკინისძარღვებიან კისერს უკან იქნევს და გვერდებ-
შეშეკცილი ვაგონეტი ჩახეთქებული ქანის სიმძიმისაგან კარგახანს ძაგძაგებს.
მეც ვძაგძაგებ. კისერში თალიდან ჩამონაყური ცივი წყალი წვეთავს. მერე მუ-
შები დატვირთულ ვაგონეტს მიაგორებენ შორიახლოს გაჩერებულ, ბეჭემოტი-
ვით ბრტყელსურგა და დაბალ ელმავალთან. ორნი აწვებიან. მეც ვაწვები. ვაწ-
ვები კი არა — ვეყუდები, დასვენება მინდა. ჰერიდან ჩამონალღენითი ცივი წვე-
თები კისერზე მეცემა, იქ ოფლს ემატება, ზოგი ხერხემალზე მისრიალებს, ზო-
გიც კისერს აქეთ-იქიდან ჩაეტმასნება და ხორხზე დიდ წვეთად შეერთებული

ძირს ეცემა. მერე შეწყდა ხმაური, ყურებში ათიათასი ჭრიჭინობელა ერთბაშად აჭრიჭინდა. მუშები სანგრიდან გვირაბის უფრო სუფთა და განათებული ნაწილისაკენ გაეშურნენ. ხეებსა და მიწებზე ჩამოსხდნენ, შავი ხელებით გახსნეს თეთრი ქაღალდები და კარაქიანი პურის ბრტყელ ნაჭრებს თეთრი კბილები გაუყარეს.

მეც ჩამოვჯექი, მაგრამ კარაქიანი პური არ მქონდა. ჯიბეში პაპიროსის კოლოფი მოვექექე, ამოვიღე. პაპიროსი დამბალი იყო, ალბათ ოფლისაგან. კარგახანს ვაფხაკუნე ასანთი, არც ასანთი აინთო. ასანთიც სველი იყო. მივიხედ-მოვიხედე. ისევ კრიალებდა მტვერმოკიდებულ ტუჩებს შუა კბილები, ისევ იცინოდნენ მუშები. დამბალი პაპიროსი დაიჩლიჩა და სველი თამბაქო ძირს დაცვივდა. ხუთიოდე წლის წინათ უეჭველად ვიტირებდი, მაგრამ ახლა ტირილი არაფრისღიდვით არ შეიძლება. ყურებში ისევ ჭრიჭინებენ ჭრიჭინობელები. ვილაცამ შავი ხელი გამომიშვირა, ხელის გულზე ყვითელკარაქწასმული პურის ნაჭერი შევნიშნე. მერე რიგრიგობით ეყუდებოდნენ მუშები ონკანს. აღი-ჩა-დიოდა ხორხი. მეც დავეყუდე, დიდხანს აღარ ამიწევია თავი. წყალი გემრიელი იყო, ლაღიძის წყლებზე უფრო გემრიელი. მერე ჩამოვიგრიალა ურიკამ, რომელსაც ფეხდაფეხ მოსდევდა ადამიანი. ურიკაზე იდო ახალი, თეთრი ყუთი, ყუთზე რამდენიმე შუბისტარივით გრძელი ჯოხი ელაგა.

მერე პაპიროსებს მოუკიდეს მუშებმა. მეც მომაწოდა ვილაცამ ერთი ცალი. პაპიროსი მშრალი იყო. საკვირველია; იმათაც ხომ ჯიბეებში ეწყობ!

მერე ყველა ერთბაშად წამოდგა, გვირაბის თავისაკენ გაეშურა, მეც უკან გავეყვი. უცბად, თითქოს მეხი გავარდაო, გაისმა ხათქანი. უკნიდან რაღაც თბილი ტალღა დამეჯახა, დიდი ნაბიჯი გადამადგმევინა და შემდეგ გრიალზე უკვე მუხლებამდე წყალში ვიდექი. ჭრიჭინების ხმა შეწყდა. ისმოდა მხოლოდ ხათქა-ხუთქი. კიდეც და კიდეც მეჯახებოდა ჰაერის ძლიერი და თბილი ტალღა ზურგში, კისერში, ყურებში. რეზინის ჩექმები კი ცივი, ჭუჭყიანი წყლით ივსებოდა.

მერე ლალუმების ხათქა-ხუთქი შეწყდა, აგრიალდა მძლავრი ვენტილატორები, ისევ აჭრიჭინდნენ ჭრიჭინობელები ყურებში. მუშები ერთ ხანს კიდეც ისხდნენ. მეც ჩამოვჯექი, წვალეებით გავიხადე რეზინის ჩექმები, წყალი გადმოვღვარე, წინდები გავწურე. ისევ დიდი წვალეებით ჩავიცვი ჩექმები.

მუშები დგებიან, მიდიან სანგრისაკენ. მეც მივდექე უკან. ისინი ექვსნი არიან, მე მეშვიდე ვარ. ისევ ვიღებ ნიჩაბს ხელში. ნიჩაბი უფრო დამძიმებულია. ვინდები საათზე, საათი გაჩერებულია. შიგ ორთქლის წინწყლები ჩაწოლილა. მრცხვენია ვინმეს შევეკითხო — რომელი საათია-მეთქი. რას იფიქრებენ — ჯერ მუშაობა არ დაუწყია და უკვე საათზე იხედებაო. ვაწვები ნიჩაბს, ვცდილობ რაც შემიძლია; მივდექე ვაგონეტს, ვასუფთავებ ლიანდაგს ქანისაგან, ვყრი ვაგონეტში, მაგრამ ნიჩაბი ისევ კვლავინდებურად სხლტება, ისევ ვბარბაცებ. ისევ იძაგრება ქანის სახვეტი მანქანის კისერი, ისევ კანკალებს ვაგონეტი, ისევ ჩამდის კისერში ჭერიდან ჩამონაყური წვეთი. ნეტა რომელი საათია?..

გარეთ გამოვდივართ, გარეთ მზეა, გვირაბიდან გამოსულს თვალები მიეჭუტება ძლიერი სინათლისაგან. ფიცრების ნამტვრევებ ამოიღლიავენებული მუშები დიდი სატვირთო მანქანისაკენ მიდიან. ფიცრები ალბათ შემად უნდათ.

ახლა ხომ ოქტომბერია. აქ კი მთიანი ადგილია. ოქტომბრიდან ცეცხლის დაუნთებლობა არ შეიძლება.

მუშები ადიან მანქანაზე. მეც ვებლაუჭები მანქანას, ბორბალზე ფეხს ვაღამე, ფეხი სხლტება, ხელები მეშვება. კიდევ ვებლაუჭები მანქანას. ახლა უკვე ვიღაც მაწვება უკანიდან. წონა მაკლდება და მანქანაზე ავღივარ. ძარის იატაკზე ვჯდები, ოღრო-ჩოღროში ბტუნვისაგან მანქანა ირწყვია, გვერდები მტკიცია, მაგრამ ადგომა უფრო ძნელია. ბარაკებთან გადმოდიან მუშები, გადმოაქვთ ფიცრის ნამტვრევები, გადმოვდივარ მეც. მივდივარ ჩემი სახლისაკენ. მაღიწყდება პირის დაბანაც. მტერიანი ვწვები გაუშლელ ლოგინზე და უსიზმროდ მეძინება. რამდენი სიზმრების ნახვა ვიცოდი წინათ, სულ წინათ, დღევანდელ დღემდე!

ოცდამეთერთმეტე დღე

დილის შვიდის ნახევარია. უკვე კარგა ხანია ამ ღროს ვიღვიძებ, როცა დილის ცვლაში ვარ წასასვლელი. ვდგები ლოგინიდან, პირს ვიბან. ვსაუზმობ, ვიცემ მეგვირაბის ტანისამოსს, ვიხურავ მუზარადს. სატვირთო მანქანა კლუბის წინ დგას. მუშები სხდებიან, მეც ვჯდები მანქანაში. მერე ერთ-ერთი სიმღერას იწყებს, სხვებიც მღერიან, მეც ვმღერი. მარჯვენა ხელს ნათელას მხარზე ვადებ. ნათელა ჩვენი ცვლის ელექტრომაგლის შემანქანება. მას არ ეუხერხულება ჩემი ხელის შეხება, არც მე მეუხერხულება. ჩვენ ყველანი ერთ საქმეს ვაკეთებთ, ყურებში აღარ ჭრივინებენ ჭრივინობელები. ყურებში სიმღერა დგას, შრომის სიმღერა, ჩვიდმეტი წლის გულის სიმღერა. ცვლაში ისევ შვიდნი ვართ, მაგრამ მე აღარა ვარ მეშვიდე, მე ერთ-ერთი შვილთაგანი ვარ. გვირაბში შევდივარ. თვალები აღარა მაქვს დაწყებული. ვიხედები ჩვეულებრივად, მარჯვნივ და მარცხნივ ელნათურებია ჩამწყკრივებული. ზემოთაც ელნათურებია. გვირაბი გაჩირადნებულია. გვირაბი საზეიმოდ განათებულ ქუჩასავითაა, სწორედ ისეა, როგორც მელიქიშვილის ან რუსთაველის პროსპექტი შვიდი ნოემბრისა და პირველი მაისის წინა დამეს. პირველ დღეს კი როგორი ბნელი მეჩვენებოდა!

გრიალებს მძლავრი ვენტिलाტორები, მაგრამ მე უკვე აღარ მეშინია მათი გრიალისა. მე მსიამოვნებს მათი გრიალი, მე ვიცი, რომ ისინი ქვის მტერისაგან ასუფთავებენ სანგარს. ისევ მივდივარ, გვირაბში ქანით დატვირთული ელმავალი მოჭერის, მაგრამ მე უკვე დამფრთხალი აღარ ვეკვრი გვირაბის კედელს. ოდნავ გვერდზე ვდგები. მინდა ახლოს ჩაიქროლოს ელმავალმა. ელმავალზე ხომ ნათელა ზის. ვიცი გამიცინებს, ხელს მაღლა აწევს, მომესალმება. მეც ვიცინი, მეც მაღლა ვწევ ხელს; მეც ვესალმები.

დღეს შაბათია. ოქტომბრის ბოლოა. ექვსი დღის შემდეგ კი ორი დღით, სანოემბროდ თბილისში ჩავალ. დედასთან ჩავალ, მამასთან ჩავალ. ნათელაც მოდის თბილისში, ისიც თბილისელია. ელმავალმა ჩაიქროლა, მე ისევ მივბიჯებ გვირაბში, გვირაბი ისევ განათებულია. ისევ გრიალებს მძლავრი ვენტिलाტორები. ვენტिलाტორების გრიალს წყლის საქაჩი დანადგარის ხრიალი უერთდება. ვეებერთელა სპილოსავით ჩაუშვია ხორთუმი ორმოში, სადაც ქანის წყალი გროვდება, ხვრეპავს და ხვრეპავს ცივსა და ჭუჭყიან გვირაბის წყალს. დაე ხვრიპოს, გვირაბი უფრო სუფთა და უფრო ლამაზი იქნება...

კიდევ მივბიჯებ გვირაბში. აგერ სანგარიც გამოჩნდა. ვენტिलाტორებისა და წყლის საქაჩი მანქანის ხმაურს კლდეს მიძალეული ბურღების ღრქია-

ლი შეემატა. ახლა უფრო მეტ ღონესა ვგრძნობ. ეს ხომ უბრალო ხმები არაა, ეს ადამიანის ყიფინაა, კლდეზე იერიშიშინილი ადამიანების საომარი დაფის ცემაა. გულმკერდდალაღი კლდე კენესის ადამიანების საბრძოლო ყიფინზე, შუბლიდან და გვერდებიდან ლოდები სცივია. ჩამონგრეულ ლოდებს დიდხანს არც ძირს აჩერებენ. ხახადაღებული სამტონიანი ქანის სახვეტი მანქანა ორივე ყბას ივსებს ნაღვლით, მერე რკინის მძლავრძარღვებიან კისერს უკან იქნევს, ფოლადის რქებს უკან მიბმულ ვაგონეტს ურტყამს და ჩახეთქებული ქანისა და დაჯახებული ფოლადის რქების სიმძლავრისაგან ფერდებდავეჭყილი ვაგონეტი ციებცხელებიანით ძაგძაგებს. მაგრამ მე უკვე აღარ ვძაგძაგებ, მე უკვე აღარ მეშინია.

უკან მივდევ მოცახცახე ვაგონეტს და ვაგონეტში ნიჩბით ვყრი განზე გადაცეწილ ღორს. ნიჩაბი თავისუფლად მიცურავს, უკვე აღარ ედება ლიანდაგის სოლებს, აღარ ვაწვები მთელი ძალით ნიჩაბს, ვაწვები მხოლოდ მარჯვენა მუხლით და ფუთიანი ნიჩაბი პირამდე ივსება. ივსება და ისევ იცლება, ივსება და ისევ იცლება. ვიხედები გვერდზე, მაგრამ უკვე აღარავინ აელვარებს მტვერმოკიდებულ ტუჩებშუა თეთრ კბილებს, აღარავინ დამცინის.

ზოგჯერ ზევითაც ვიხედები; ზევით ახედვაც საჭიროა, ასე იქცევიან გამოცდილი მესანგრეები, ასე ვიქცევი მეც. ხანდახან იცის ზოლზე, ძალაგამოლეული ლოდი ჩამოსავარდნად დაეკიდება, მაშინ მუშაობას თავს ვანებებთ, ხელში გრძელსა და მსუბუქ რკინის კეტებს ვიღებთ და ყბებმონჯლრეულ კლდეს მოფამფალბულ კბილებს ვაგლეჯავთ. მერე ისევ ვიღებთ ნიჩბებს ხელში, ისევ მივდევთ მოცახცახე ვაგონეტს უკან. ისევ ივსება და იცლება ნიჩაბი. ისევ წვეთავს ცივი და ჭუჭყიანი წყალი კლდიდან, ისევ მეცემა კისერზე, მაგრამ ძირს უკვე აღარ ვარდება, გახურებულ კისერზევე ორთქლად იქცევა. მერე საგსე ვაგონეტს ვხსნით ქანის სატვირთავ მანქანას და ელმავალთან მივაგორებთ. მივაგორებთ უკვე ორნი და არა სამნი. ვაგონეტს აღარ ვეყუდები, აღარა ვგრძნობ დაღლას.

ცოტ-ცოტაობით ბურღის დაკაეებასაც შევეჩვიე. აი, ნამდვილი საქმე თუ გინდა — ეს არის! ბურღი ოცდაათ კილოზე მეტს იწონის. წონა არაფერი, მახსოვს, ბიჭები მეთათე კლასში ორფუთიანი გირებით ვვარჯიშობდით. პირველ დღეებში, ბურღის ხმარების შემდეგ, ყურებში თითქმის აღარაფერი გესმის. მკლავები ისე გიმძიმდება დაღლილობისაგან, რომ საღ წაიღო არ იცი; ხან ჯიბეებში გინდა ჩაიწყო, ჯიბეებში ჩაიწყო და ისე გეჩვენება, თითქოს ჩამოშვებული სჯობია ატარო. ერთი-ორი კვირის განმავლობაში ხან ჯიბეებში იყოფ ხელებს, ხანაც ჩამოშვებული დაგაქვს.

ბურღის ხმარება გიგლამ მისწავლა. აუჰ, რა ბიჭია გიგლა! ჩვენი ცვლის ბრიგადირია. ჩვენი ბრიგადა კომკავშირული ბრიგადაა. პირველ დღეს კი ყველანი ბებრებად მომეჩვენენ.

სანგრის ზედა ნაწილის დაბურღვაში ვერავინ სჯობნის გიგლას. ყველაზე ძნელი კი სანგრის ზედა ნაწილის დაბურღვაა. დგახარ ფიცრებისაგან სახელდახელოდ გაკეთებულ საყრდენზე. ფიცრები ცალი ბოლოთი ზვინად დამდგარ ჩამონგრეულ ქანზე აღავია, მეორეთი კი დასაბურღ კლდეზეა ჩამოწყობილი. ამ სიმაღლეზე დგომაც არა კმარა, მკლავები უფრო მაღლა უნდა აღმართო. ასე გიჭირავს ორფუთიანი ბურღი. მართალია, ბურღს შუაზე რკინის ორკაპა აქვს შეყენებული, მაგრამ კარგი ბიჭი ხარ და ამ ორკაპას იმედად იყავი. მერე გადაწეე საკეტს და ბურღი ჩაირთვება. ჩაირთვება და აძაგძაგდება. შენც აგაძაგ-

ძაგებს. ისე აგაძაგაძაგებს, თითქოს ტიტლიყანა იდგე ოცდაათგრადუსიან ყინვაში. გიგლა ჯერ-ჯერობით მხოლოდ სანგრის ქვედა ნაწილის დაბურღვისას მანდობს ხოლმე ბურღს. მაშინაც სულ თავზე დამტრიალებს, სანახევროდ ისევ თვითონ უჭირავს ბურღი.

მუშაობის დროს ლაპარაკი არ უყვარს გიგლას. ცვლა ისე დამთავრდება ხოლმე, რომ სამჯერ ზედიზედ არ დამელაპარაკება. პირველ ხანებში ვფიქრობდი, ალბათ არ ეხერხება-მეთქი ლაპარაკი. მალე დავრწმუნდი, რომ ვცდებოდი. წინა კვირას ჩვენი უბნის ღია პარტიული კრება ტარდებოდა. კლუბის დარბაზი ხალხით იყო გამოჰყვდილი. პირველად უბნის უფროსი გამოვიდა.

— ჩვენი უბანი ყველაზე მოწინავე უბანია მთელ მშენებლობაზეო...

გიგლა ჩემს გვერდით იჯდა. ახალი კოსტუმი ეცვა. უბის წიგნაკი გადაეშალა და რაღაცას იწერდა. ძალიან მინდოდა თვალი მომეკრა გიგლას ჩანაწერი-სათვის, მაგრამ გიგლას ვეება მუშტის მეტს ვერაფერს ვხედავდი.

უბნის უფროსი სვენებ-სვენებით ლაპარაკობდა: ჩვენს უბანზე გეგმით გათვალისწინებული იყო ამდენი და ამდენი გრძივმეტრიო, შესრულებული გვაქვს ამდენი და ამდენიო, შესასრულებელი გვრჩება ამდენი და ამდენიო.

გიგლამ ხელი ასწია, გამოსვლა ითხოვა. სანამ კრების თავმჯდომარე გიგლას ხელს მოჰკრავდა თვალს, მე გიგლას უბის წიგნაკში ჩახედვა მოვასწარი. გიგლას წიგნაკში კათედრაზე მდგომი ჩვენი უბნის უფროსი ჩაეხატა. ისე მიემსგავსებინა, რომ მეტი არ შეიძლებოდა. ქვეშ წაეწერა: 140 კგ. გეგმას გადააქარბა 20 კგ-ით. ერთხანს შევფიქრიანდი, არავე მოჰკრას თვალი და უბნის უფროსს არ უთხრას-მეთქი. მუჯღუფუნიც წავკარი გიგლას, მაგრამ მას ჩემსკენ არ მოუხედავს, წამოდგა და კათედრისაკენ გაეშურა.

და უცბად თვალწინ ისევ სანგარი წარმომიდგა. წელზემით გაშიშვლებული გიგლა ისე მიბჯენია მკერდით ბურღს, თითქოს ბურღი კი არა, დაზგის ტყვიამტრქვევი ყოფილიყოს. ბურღიც ტრიალებს, გრიალებს, ღრჭიალებს. თხუთმეტი წუთი, თხუთმეტი წუთი, კიდევ თხუთმეტი წუთი; კიდევ და კიდევ და გიგლას დაზგის ტყვიამტრქვევის ცეცხლისაგან დაცხრილული სანგარი კრაზანების ბუდეს ემსგავსება. ტრიალებს გიგლას ბურღი, გრიალებს გიგლას ბურღი და დარბაზი სულგანაბული უგდებს ყურს.

— რას მიქვია 120 მეტრი თვეში!

— რატომ 150 მეტრი არა!

— უბანში რატომ საკუთარი აბანო არა გვაქვს! სამანქანო გზა... რატომ უნდა ეფლობოდეს მანქანები ტალახში?

გრიალებს გიგლას ბურღი, ბზრიალებს გიგლას ბურღი და უბნის უფროსის ქვეშ სკამი კენესის, კრიალებს...

უპ, კარგა მაგრა კი წავსულვარ ფიქრებში ნიჩბით ხელში! გიგლასაც და სხვა ბიჭებსაც ბურღვა დაუმთავრებიათ, ცარიელ ყუთებზე ჩამომსხდარან და პაპიროსს აბოლებენ. თან მე მიყურებენ ღიმილით.

მეც მეცინება. მივდივარ მათთან, ცარიელ ყუთზე ვჯდები, ვიყოფ ჯიბეში ხელს, ვიღებ პაპიროსს. პაპიროსი აღარ არის სველი. ეკრავ ასანთს, ასანთი ერთ ჩამოკვრაზევე ბრიალდება. გიგლა თავის პაპიროსს მაწვდის სიცილით:

— აპა, მოწიე, მშრალიაო, — მეუბნება.

პირველ დღესაც გიგლა იყო, მშრალი პაპიროსი რომ გამომიწოდებოდა. ვერა
ქიანი პურიც მისი მოცემული იყო.

კიდევ გამოჩნდა ურიკა. ურიკაზე ახალი თეთრი ყუთი და რამდენიმე შუ-
ბისტარივით ჯოხი ალაგია. ურიკას ისევ მოსდევს კაცი. ეს კაცი ამფეთქებელი
ვანოა. ურიკას მოახლოვებისთანავე ვდგებით, ვაქრობთ პაპიროსებს და მერე
ვანოს ვესმარებთ დაბურღული სანგარის დატენვავში. დატენვისას საშიში არა-
ფერია. კრახანების ბუდეებში ვაწყობთ გრძელსა და წითელ ვაზნებს. მერე
ჯოხით ვუბრაგუნებთ, რომ უფრო მჭიდროდ მიეჯრას ვაზნები ერთიმეორეს.
მერე ვანო გვანიშნებს — წადითო. ჩვენც მივდივართ...

საათზე ვიხედები. ცვლა დამთავრებულია, მეორე ცვლის ხალხი გვხვდება
წინ. ჩვენ მათ უკან ვაბრუნებით. მალე ვანოც გამოჩნდება. ზოგიერთებს ყურებში
თითი დაუცავთ. მე გიგლას შევხედე, გიგლას არა აქვს დაცობილი ყურში თითი.
ორივე ხელი ჯიბეებში ჩაუწყვია და დინჯად მიაბიჯებს. მეც ჯიბეებში ვიწყობ
ხელებს და აუჩქარებლად მივდექ გიგლას. გაისმის ხატქანი, ერთი, მეორე, მე-
სამე, პაერის თბილი და ძლიერი ტალღა მეჯახება ზურგში, ყურებში, კისერში.
გიგლა ჯიბიდან ხელს არ იღებს, არც მე ვიღებ. ორივენი ჯიბეებში ხელებჩაყ-
ყობილნი გამოვდივართ გვირაბიდან. გვირაბი განათებულია, მაგრამ მზე უფრო
ძლიერად ანათებს.

ისევ ვკუთტავ თვალებს და შემოდგომის ნანატრი მზე ქუთუთოებზე უხილავ,
თბილ ენებს მისვამს. და მე მიხარია, რომ თბილა, რომ გიგლას დავუშვებობ-
დი, რომ ნათელა ცვლის შემანქანეა, რომ ექვსი დღის შემდეგ, ორი დღით,
თბილისში მივდივარ სანოემბროდ. ერთი ფეხის დაკვრით ვხტები მანქანის ძა-
რაში. მანქანა მიდის. მერე კანტორის ეზოში ჩერდება. მუშები გადმოდიან, შე-
დიან კანტორის შენობაში ხელფასის მისაღებად. მეც შევდივარ. შევდივარ, მაგ-
რამ თან ფეხები უკან მრჩება. ისეთი გრძნობა მაქვს, თითქოს სხვაზე ნაკლები
მემუშავოს და ხელფასის აღება მრცხვენია. გიგლას ვეუბნები ჩურჩულით:
მრცხვენია-მეთქი, გიგლა. აი, სულელიო, — ამბობს გიგლა, თან მოლარისაყენ
მიბიძგებს: — სირცხვილი დედ-მამის კისერზე ჯდომაა, ეს კი შენი ნაოფლა-
რიაო. ვიშვერ ხელს და ვიხედები ფანჯარაში. მოლარე ხელის გულზე მი-
დებს ფულის შეკვრას. მესმის მისი ხმა: „მეგვირაბე ნოდარ დათიკაშვილო,
თქვენთვის გამოწერილია ათას ასი მანეთი, ერთი თვის ხელფასი“.

აუჰ, ათას მანეთზე მეტი! რა უნდა ვუყო ამოდენა ფულს! ათას ასი მანე-
თიო! ჯერ ხომ ჩვიდმეტი წლისა ვარ, ათას ასი მანეთიო! ხელფასის ნახევარი
ერთ თვეს თავისუფლად მეყოფა საცხოვრებლად, მეორე ნახევარს კი... მეო-
რე ნახევარს დედას მივუტან. როგორ გაეხარდება!

მისი ამბავი რომ ვიცი, ამ ფულს ისევ მე შემინახავს და მომიგროვებს. ისევ
ისა სჯობს, ფული კი არ მივცე, კარგი რამე ვუყიდო — საკაბე, ან ფეხსაცმე-
ლი. როგორ გაეხარდება! ო, როგორ გაეხარდება ჩემგან ნაყიდი საჩუქარი!

უკანასკნელი კონსილუ

ბნელი, აპრილის ღამე აწევს ღიახვის ხეობას. მაინც რა ზამთარი გასტე-
ხა აპრილის ორმა კვირამ! მთებში კაცის სიმაღლე თოვლი ჭყაბად აქცია, ასეა
და ასეა ზამთრის განმავლობაში დასუსტებულსა და მიკნავებულ მდინარეს.
ერთიასად აღნაზღაურა წყლის ნაკლებობა. ღიახვამაც თავი აიშვა, ყინულის
ლაგამი დაკვნითა, მკლავები გაშალა და ხეობა ღამის პირამდე აავსო. აღარც
ხიდი დაინდო, აღარც ჯანგატეხილი ნაძვი და ნერგი. გაღმა ნაპირის ხე გამოლ-
მისკენ გამოაბურთავა, გამოღმისა — გაღმისაკენ, შიგ შუაგულში ერთმანეთს
ახეთქა და ტოტებდალეწილ-თავპირდამტკრეულები აავორა და ხათქა-ხუთ-
ქით დაბლა ბარს დაუშინა.

გაღმელებს რა უშავთ, სასაფლაო იმათ მხარესაა, გამოღმელებმა იდარ-
დონ, რომ ერთი კვირის მიცვალებული დაუსაფლავებელი უსვენიათ.

ვინ უნდა იდარდოს? ვინაა მიცვალებული? ღიახვის მსხვერპლი თუ? კი-
რისუფალი ვილაა?.. გაბრძნო უნდა იდარდოს, გაბრძნოა კირისუფალი. კონწილა

გაბროს დიდედამ, კონწიალაანთ სონამ მეშვიდე დღეა რაც ოთხმოცი წლის სული გაღმა გააფრინა, თვითონ კი მოკუნტული, გამოფიტული, მსხლის ჩირივით გამოშრალი უცდის, როდის გაიმართება ხიდი სააქაოდან საიქიოში. გაბროც უცდის, მაგრამ რასა?..

ისე გაუვლ-გამოუვლის მაგიდას, თითქოს მაგიდაზე კონწიალაანთ სონას მეტრანახევრიანი კუბო კი არა, დიდი საფერფლე მდგარიყოს.

გაღმელებმა რახანია მიწას მიაბარეს სარიყლაპია ილა — თეოს ქმარი...

მას შემდეგ, რაც სულამომავალმა კონწიალაანთ სონამ სიკვდილის წინ გაბროს საიდუმლოდ რაღაც გაანდო, გაბრო აივანს აღარ სცილდება გვიან ღამემდე. გაღმა შექმნილი ჩოჩქოლიც პირველად გაბრომ შენიშნა. კარგად გააჩნია, ძირფესვიანად მოდღეძილ წიფელს გაღმელები ნაპირიდან მოსდევდნენ გრძელი, ნარიყის საჭერი კავებით, მონგრეული ხიდის გოდორუყურებთან დაიჭირეს; გაითრიეს, რის ვაივაგლახით გამოაძრეს სარიყლაპია ილა დაღეწილი ხის ტოტებიდან. ილასთანა თაღლით გლეხს მთელ კოლმეურნეობაში კი არა, მთელ საბჭოშიაც არ იცნობდა გაბრიელი. ოთხი წელია ტყის მცველია გაბრო და ბარე ოთხასჯერ მაინც წაუსწრია სარიყლაპია ილასათვის უკანონოდ ხის ჭრაზე. ხან სასარცხედ ქერქავდა ხეებს, ხანაც ჩქოლა ხეებს სხეპდა სარებად. მერე კი ურმით, ქვემოთ, სოფლებში ან ქალაქშიც კი მიჰქონდა.

ან რა გულითა და რა პირით მიათხოვა ფეხშიშველანთ დათამ დედისერთა თეონა მაგ ჭიაყელასა, მაგასა! ხომ იცოდა, რომ გაბროს მოსწონდა თეო და თეოც თანახმაზე მეტიც იყო. კონწიალაანთ ქალს როგორ მიეცემ, ეგლა მაქლია, ჩემ დედისერთა თეოს მავათსავით ჩლახვი და თეძოებმონგრეული შვილი ეყოლოსო. მაშინ კი ველარ მოითმინა გაბრომ და დათას სახალხოოდ უყვირა, რომ თეოს პირველი შვილი კონწიალაანთ გაბროსი იქნებოდა და არა სარიყლაპია ილასი...

ოთხმა წელმა განვლო მას უკან, რაც გულგაბოროტებულმა გაბრომ დათას თავისი და თეოს საიდუმლო უთხრა სახალხოდ. თეოც მოიმდურა. მას აქეთ აღარ სჩვენებია გაბროს. ერთთავად ემალებოდა. ბავშვი გაჩნდა, ბიჭი, მერე რა ბიჭი, თითისტარივით მოუსვენარი, ცეცხლის ნაპერწკალი. დიდრონი, ცისფერი წყლიანი თვალები გაბროსი ჰქონდა. ხშირად ხედავდა ხოლმე გაბრო ბიჭს თავისი საყვარელი მუხის ნაკრძალიდან რომ ბრუნდებოდა. ნაკრძალიდან თეონანთ სახლისაკენ მიმავალ ბილიკზე თამაშობდა ბავშვი. პირველად რომ ნახა, რაღაც უსიამოვნო გრძნობამ დაუარა. ბიჭი ოდნავადაც არ კოჭლობდა, კონწიალაანთ მახინჯი ფეხები არ დაჰყოლია. იქნებ სარიყლაპია ილასია, ჰა?!

ხელში აიყვანა. თვალებში ჩახედა, ლიახვისფერი წყლიანი თვალები გაბროს მეტს არავისა ჰქონდა მთელ სოფელში...

გაბრო ზეზე წამოიჭრა, აივანზე გადაიხარა. მსხვილ, რკინის ბაგირს ორივე ხელი ჩაავლო და ისეთი ძალით მოჰქაჩა, თითქოს მოდღეძვას ლამობსო...

რისთვის და როდის გაჰიმეს თითქმის ორასმეტრიანი ბაგირი ჰიდროლოგებმა თუ გეოლოგებმა, რიგიანად არც კი იცის გაბრომ. რკინის მსხვილი ბაგირი ზედ კონწიალაანთ ეზოს თავიდან იწყება, მთელ ლიახვზე გადადის, გაღმა უბანს თავზე ევლება და მუხის ნაკრძალში, სწორედ იმ ბილიკზე, სადაც გაბრო თეოს ბიჭს ხედებოდა ხოლმე, ბოლო აქვს ჩაბეტონებული...

რამდენჯერმე დასვა საკითხი გაბრომ კოლმეურნეობის კრებაზე — რა ეშმაკად ვაცდნთ ამოდენა რკინის ბაგირსო. მოეხსნათ, დაგვრათ და ხიდი გავამაგროთო. ბოლოს, როგორც იქნა, ბეტონის ხიდს ჩაუყარეს საფუძველი, მაგრამ ჯერ დამთავრებამდე ბევრი აკლდა...

გაბრომ ბაგირს ხელი გაუშვა, ისევ დაბალ სკამზე ჩამოჯდა და გაღმა გაიხედა. წყვილიაღში არაფრის გარჩევა არ შეიძლებოდა. აზრით კი ზედმეტად გაბრო, თუ საით იყო თეონან სახლი — ზედ თეონან ეზოს თავზე გადადიოდა ბაგირი, ორი საშუალო კაკლის ხის სიმადლეზე თავს ევლებოდა თეონან ეზოს. ისეთი კაკლების სიმადლეზე კი არა, სოფლის თავში რომ დგას. უპ, რა ნიგოზი იცის იმ დიდმა კაკლებმა! ნაჟუჟი ისეთი თხელი აქვს, რომ ძირს დაცემისთანავე იმსხვრევა. ისეთი ძნელი ასასვლელებია, რომ ყოველ წელიწადს დაუბერტყავები რჩება. გაბრომ კი ხერხი იცოდა. თუმცა ხერხი აქ რა შუაშია — ღონე ჰქონდა, ღონე! დაბლა დაშვებულ ტოტს დაიწვედა, დალუნავდა და აცოცდებოდა ხოლმე. ტოტიდან ტოტზე, ტოტიდან ტოტზე. ერთსაც არ შეისვენებდა. ფეხებს ზომ არა და არ მიაშველებდა ხელებს, ფეხების ჯაგრი სჭირდა — მახინჯი და სუსტი ფეხები ჰქონდა. წვერამდე ფეხების მიუხმარებლად აცოცდებოდა, იქ ერთ კარგ ყირასაც გაჰიმავდა და ახლა სულ სხვა მხრიდან ჩამოცოცდებოდა ხოლმე. ძარღვიანი და ჩაყუნთული მკლავები მუხლებამდე სწვდებოდა. ფეხები კი — ეპ, ფეხებზე ლაპარაკიც არა ღირდა. გაბროს პაპას, მამასაც და, წარმოიდგინეთ, დიდელასაც კი მახინჯი ფეხები ჰქონდა. თითქოს თაობიდან თაობაში გადადიოდა ეს სიმახინჯე. გაბროს დედ-მამა ხუთი-ექვსი წლის წინათ დაეხოცა. კონწილაანთ გვარში ახლა ორი კონწილა-ლა რჩებოდა: ოთხმოცი წლის კონწილა სონა და გაბრიელი. სონასაც სული უკვე გაღმა გაეგზავნა და ახლა ხიდის შეკეთებას-ლა უცდიდა, რომ სამუდამოდ გადაბარგებულყო კონწილაანთ საიქიო საბუდარ-საყუდარში... კოლმეურნეობას მასალა უკვე მზად ჰქონდა, მაგრამ არ იქნა საშველი და არა — წყალმა არ იკლო, ხიდი გაუმართავი რჩებოდა.

გაბრო ისევ ზეზე წამოდგა. კარი ფრთხილად გაიხურა. გარეთ გავიდა. შუაღამე მოტანებული იყო, აივანზე ბოლთის ცემას მოჰყვა. ხან მარცხნივ გადაიქნევდა ოთხმეტაველიან მხრებს და ხანაც მარჯვნივ — ტყუილად ზომ არ ერქვა გაბროანთ ოჯახს კონწილაანთ!

...მაგრამ არა, არა!! გაბრო კონწილაანთ გვარის გამგრძელებელი არ იყო. გაბრო სხვა იყო და კონწილაანი კი სხვა... უკანასკნელი კონწილა — ოთხმოცი წლის სონა აგერ იმ ოთახში ასვენია უსულო. გაბრო აყვანილია, ნაშვილებია... კონწილა-სონას ამ აღსარებას გაღმა, აი ამ რკინის ბაგირის გაყოლებით, თეოს ცისფერთვალზე ბიჭიც ადსტურებდა. არა, სარიყლაპია ილასი არ იყო ბიჭი! მართალია, თეონას არაფერი უთქვამს, მაგრამ ბიჭი გაბროსია. განა გაბრო არ იყო ამ ოთხი წლის წინათ, თეონან სახლის ზემოთ, გოგოების სატანაოზე წყალდაწყალ რომ წაეპარა ლამის დედიშობილასა! პირობა ბარე ერთი წლის მიცემული ჰქონდათ ერთმანეთისათვის. იმ დღის შემდეგ, მთელი თვე, ყოველ მზის ჩასვლისას გადიოდა ხოლმე ცურვით გაღმა. დანარჩენი გოგოები ამ დროისათვის უკვე შინ ბრუნდებოდნენ. საბანაოზე, ბუჩქებში გატვრენილი უცდიდა ხოლმე თეონა გაბროსა. უყვარდა, გაგიჟებით უყვარდა. ახლაც ისევ უყვარს... ზომ სთხოვა კიდევ მამამის დათას იმისი თავი... იმან კი ქვა აავდო და თავი შეუშვია, ცეცხლზე დაჯდა — თემოებმონგრეული შვილიშვილი არ მინდაო. რასა ჯიუტობდა ნეტავი? აგერ ორი წელიწადია მოკვდა. შვილიც აქ დარჩა და ცისფერთვალზეა შვილიშვილიცა...

გაბრომ ისევ ჩაავლო აივნის გვერდით გაჭიმულ ბაგირს ხელები და მძლავრად მოსწია, მაგრამ ბაგირი ოდნავადაც არ განძრეულა. სხვა დროს გაბროს ისეთი წარმოდგენა ჰქონდა, თითქოს რამდენიმე მაგარი მოქაჩვით ბაგირის გაწყვეტას ან მოგლეჯას შესძლებდა.

ისევ წინდაუკან სიარულს მოჰყვა, ისევ აქანავდა... მერე შეჩერდა, გაირინ-

და. აქაფებული ლიახვის შხულის მეტი არა ისმოდა რა. ახლა ფეხის წვერებზე წამოიწია გაბრომ, გაიარ-გამოიარა. თითქოს ისე აღარ ირწევა გაბრიელი! მე-რე ფეხის თითების ტკივილი იგრძნო...

ხიდი, ხიდი მაინც არ იყოს მოტაცებული, მაშინ ხომ ყველაფერს ეტყოდა თეოს. ეტყოდა, რომ ის, გაბრო, კონწიალანთ შვილი არ არის, რომ სულ რამდენიმე თვისა გამოუყვანიათ საღ-სალამათი უბატრონო ბავშვთა ბაგიდან უშვილო კონწიალანთ მიხასა და მის ცოლს. სოფლის თვალის ასახვევად ერთი წელი ქალაქში ცხოვრობდნენ მიხა და მისი ცოლი, ვითომც მკურნალობის შედეგად შეეძინათ შვილი... და რომ უბრალო უყურადღებობის ბრალი იყო მისი დამახინჯება, ვითომც აკენიდან წელი გადმოუქნევია და მაშინ ამოვარდნია თქოები.

...ხიდი... ხიდი... ხიდი! მაგრამ ხიდი ერთ სამ დღეს მაინც დაიგვიანებს. არადა... ვერა! ვეღარ მოითმენს გაბრიელი თუნდაც ერთი ღამითაც კი. გული ვეღარ გაუძლებს, ვიდრე თეონას არ შეატყობინებს მომავლადი სონას აღსარებას, მერე კი, მერე თვითონ გაბრიელი გამოვა და... თეოსთან ერთად გამოვა... ბავშვსაც გამოიყვანს — დაე ხალხმა ნახოს, იტყვის კიდევ გაბრიელი, რომ ის კონწიალანთ ვაბო კი არა — გაბრიელ სამადაშვილია, რომ უკანასკნელი კონწიალა გაბრო კი არა, ოთხმოცი წლის დაღეული სონა...

გაბრიელმა ისევ წამოიწია, ფეხის წვერებზე გაიარ-გამოიარა. არა, ეხლა ისე აღარ ირწევა გაბრიელი... მერე მოაჯირს ჩაავლო ხელები. ყირა გაჭიმა. რამდენჯერმე დაეშვა მხრებზე და ისევ გაიმართა!

გაუძლებენ, ჰა! გაუძლებენ!..

კაკლები, გაბრიელ, კაკლები!

ტოტიდან ტოტზე, ტოტიდან ტოტზე!

მკლავები გაუძლებენ. მკლავები მაგრები აქვს. ფეხები? ფეხებზე ლაპარაკიც არა ღირს... მთავარი ხელებია... გაბრიელმა ხალათი გაიძრო...

გაღმა, სერზე, მუხის ნაკრძალი წითლად შეფერადდა... განათდა... გაბრიელის საყვარელ ნაკრძალში დიდი წითელი ბორბალი ამოვორდა. აივანიც განათდა და ჩაუპრულ ლიახვის ხეობასაც ფერი მისცა... გაბრიელი იდგა წელზემოთ გაშვლებული. მერე ისევ წამოიწია ფეხის წვერებზე, მკლავები მთვარისა-კენ გაიშვირა და კინაღამ მისწვდა... რკინის გრილი. ბაგირი გახურებულ ხელის-გულს ესიამოვნა... მაგრამ მოუჭირა ხელები ბაგირს და მთვარის შუქზე გაბროს დაგრეხილ, მძლავრ მკლავებზე აგორებული კუნთები ათამაშდა. მერე, მარცხენა ხელი წინ გადავიდა — მერე ისევ მარჯვენამ გაუსწრო მარცხენას... მერე მარცხენა მოექცა მარჯვენას წინ. კაკლები, გაბრიელ! ტოტიდან ტოტზე, ტოტიდან ტოტზე! არა, თეო ქმრის დასაფლავებაზე არ იტირებდა, არა! სარიცხლავია ილა იმისი ქმარი არ იყო, არა... თეოს ქმარი გაბროა, გაბრიელ სამადაშვილი! მშვიდობით, კონწიალანო, მშვიდობით.. აი, ნახავს გაბრო, თავის თვალით ნახავს, თუნდ თავსაც დადებს სანაძლეოზე, თუ თეოს შავი ტანისამოსი სკივრში არა ჰქონდეს ჩაუქული...

— მოვდივარ, მოვდივარაააარ!

და წამით გაბროს ხმამ თითქოს ლაგამდაღრღნილი ლიახვის ღმუილიც კი დაფარა. დაფარა, ნამდვილად დაფარა... გაბროს საყვარელმა მუხის ნაკრძალმა ხმა უკან დაუბრუნა. ესიამოვნა გაბრიელს საკუთარი ხმის ძალა... თვალისჩინივით უელის გაბრიელი მუხის ნაკრძალს... კარგი მოვლისათვის შარშან სასოფლო-სამეურნეო გამოფენაზეც კი წარადგინეს, მაგრამ გაბროს გულმა არ გაუწია... წელს კი წავლენ. წავლენ გაბრო და თეო მოსკოვში... უეჭველად წავლენ...

— მოვდივარ, მოვდივარააარ!

კიდევ გაისმა გაგიჟებულ ლიახზე გაბროს ვაჟკაცური დაჰქეება... რა ხმა ჰქონდა გაბრიელს! როგორ ისმოდა ხოლმე ტყეში გაბროს გრიალა ხმა!.. სარი-ყლაპია ილაზე უფრო კარგ ვაჟკაცებს უვარდებოდათ ხოლმე ხელიდან ცული გაბროს დაჰქეებაზე...

ლიახვი კი ბრდღინავდა, ღრიალებდა, ვეება მორებს ნაფოტებივით ათა-მაშებდა... მარჯვენა ხელი მარცხენას უსწრებს, მარცხენა — მარჯვენას. მერე ისევ მარჯვენა, მერე ისევ მარცხენა. კიდევ მარჯვენა, კიდევ მარცხენა... ხომ არ დაილაღე, გაბრიელ? გამაგრდი! გამაგრდი!

გახსოვს, სოფლის თავში რომ გოლიათი კაკლებია? გახსოვს, ერთ ღღეს საჩვენებელი ასვლა რომ მოაწყე? თეოც იქ იყო, თეონა, რა თვალებით გიყუ-რებდა! თითქოს გეუბნებოდა — არ ჩამოვარდე, გაბრიელ, არ დაიმტკრეო. გა-ნარალა გქონდა დასამტკრევი. რაც მოსატეხი იყო, ხომ მოტეხილი გქონდა... მაშ რიდასი ეშინოდა თეონას?... რისა და შენი ცისფერი, ღიდი, წყლიანი თვალე-ბის დახუჭვისა.

შენ კი — ტოტიდან ტოტზე, ტოტიდან ტოტზე...

ჯერ ნახევარ კაკალზეც არ იქნები ასული, გაბრიელ. ნუ გეშინია, ნუ! გაღმა თეონა გიცდის! თეონა!.. გაბრიელის შავი შარვალი არა ჩანს მთვარის სინათლეზე... მხოლოდ ჩაყუნთული, ოთხმტკავლიანი, თეთრი მხარბეჭი მისრი-ალებს ბაგირზე. მხოლოდ ორი, დამარღვული თეთრი მკლავი და ოთხადლიანი ბეჭები, თეთრად რომ მოჩანს... უკვე შორსაა კონწილაანთავან. შორსა ხარ, გაბრიელ, ნულარ გეშინია!

შორიახლოს თეონათ სახლიც გამოჩნდა, მაგრამ ჯერ კიდევ ბევრი აქვს საცოცი. ბაგირის ბოლომდე უნდა გავიდეს... თეონას ეზოში ხომ ვერ ჩამოხ-ტება... ორი საშუალო კაკლის სიმაღლეზე გადის თეონათ ეზოში ბაგირი.

ჰოი! ფეხები! ფეხები რომ მაგრები ჰქონდეს, იქნებ კიდევაც გაეზენდა ჩამოხტომა, მაგრამ არა, ვერც მაგარი ფეხები გაუძლებდა ასეთ სიმაღლეს...

— თეონაა! თეოო! — ისევ გაისმა ლიახვის შხუილში გაბრიელის დაჰ-ქება... ცოტათი, მგონი, დაეღალა მკლავები გაბრიელს... იღლიებში ტკივილსა-ცა გრძნობს. ხუმრობა საქმე ხომ არაა, აგერ ოც წუთზე მეტია, ცივი რკინის ბაგირზე დაკიდებული მიცოცავს... ერთი დასხლტომა და ნაფოტებივით ჩაიკარ-გება გაგიჟებულ ლიახვში, მაგრამ იქით თეოა, თეო!

— თეონა, თეო! — კიდევ დასჰქეა გაბრიელმა. ახლა უფრო მძლავრად გაისმა გაბრიელის ხმა... „აი, ნახე, თუ თეონას შავი ტანისამოსი სკივრში არა ჰქონდეს ჩაკეტილი, გაბრიელ!“

დაუძახე, გაბო, იქნებ არა სძინავს? იქნებ შენზე ფიქრობს? კიდევ დაუძა-ხე, გაბრიელ, უკვე თეოს ეზოს თავზე ხარ!

— თეონა, თეო! მოვდივარ, მოვდივარა-არ!..

გაბრიელი დაბლა იყურება. ვიდაცის თეთრი ლანდი გამოჩნდა აივანზე. რაღა ვიდაცისა — თეოა, გაბრიელ, თეონა! შეხე, გაბო, თეთრები აცვია, თეთ-რები... ქალის შეკივლება მოესმა გაბრიელს ქვემოდან. თეოს ხმაა, თეოსი. და-ხე, რა სიყვარულით ეხმაურება შენი საყვარელი მუხის ნაკრძალი?!

— გაბრიელ, გაბოო!

— აქა ვარ, აქა! შენთან მოვდივარ!

გაბრიელი კარგად არჩევს თეთრ ლანდს თეოს ეზოში... თეონაა, თეონა, გაბრიელ! თეთრები აცვია, ხომ ხედავ. და გაბრიელი ძალას იკრებს, მკლავებ-ზე იწევა და... ყირა, გაბრიელ, ყირა!

გაბრიელი მუცელზე ეშვება, ისვენებს, მერე ისევ მიცოცავს.

ბაგირის ჩასწვრივ, ქვემოთ, თეთრი ლანდი გარბის ნაკრძალისაკენ, იქ, სადაც ბაგირის ბოლოა ჩაბეტონებული. იცის თეომ ის ადგილი, კარგად იცის: რამდენჯერ გაუყვანია ბავშვი იმ ადგილას, თვითონ კი იმალებოდა ხოლმე... ტყის შემოვლიდან მომავალმა გაბრომ სწორედ იმ ადგილზე ნახა თავისი და თეოს ბიჭი ორფეხზე, გამართულად, სწორად მოსიარულე...

გაბრიელი ისევ მუცლით ეკიდება ბაგირს.

დაისვენე, გაბრიელ, დაისვენე! დასვენებული მიუხვალ შენს თეოსა.

მერე ისევ უსწრებს მარცხენა ხელი მარჯვენას, მარჯვენა მარცხენას, კიდევ მარცხენა, კიდევ მარჯვენა. კიდევ და კიდევ...

გახვალ, გაბრიელ!..

ბ ე ტ ე რ ი

მ ე ზ უ რ ნ ე ე ბ ი

ერთიმეორეში თულა შეიკრიბებოდნენ ძველი გორელი დამკვრელები: მედოლე თედო, მეზურნე ბუთხუზა და მეგარმონე სოსა, თორემ ისე ვილას ახსოვდა ისინი სადღეობოდ ან საქორწილოდ.

ხალსშიაც ისე ხშირად აღარ ახსენებდნენ მცხეთიჯვრობასა, სამეზობასა, გერისთობასა. გლეხიკაცი უფრო შინ იყენებდა დღესასწაულსა, ოჯახში ლამის

ყველას თავთავისი საკრავები ჰქონდა და ნაკლებდა ჰკითხულობდნენ კარგ მეზურნეებსაც კი. შვიდ ნოემბერს ან პირველმაისობას თუ მოიკითხავდნენ ხოლმე სხვა დღეობებთან შედარებით მეტ დამკვრელებს, მაგრამ ჩვენს მეგარმონე სოსას, მედოლე თედოსა და მეზურნე ბუთხუზას ამ დროსაც არავინ მოიგონებდა.

ისე რომ გეკითხათ კია, ან ერთი გეტყოდათ: იმ კვირას ქორწილში ვართ წასასვლელები, ბე უკვე მოცემული აქვთო, ან მეორე — წინა კვირას ვიყავით დაბარებულები, მაგრამ ფული გვეცოტავა და უარი შევუთვალეთო. კიდევ რომ გეკითხათ, კიდევ გეტყოდნენ რამეს და ისე გამოიყვანდნენ, თითქოს მარტო გორის რაიონში კი არა, ლამის მთელ ქართლშიაც ისე ლხინი და ქორწილი არ გაიმართებოდა, რომ ისინი იქ არ დაეპატიჟათ და ბე არ შეეძლიათ.

ეჰ, გულგაუტეხლები იყვნენ თორემა! — თორემა ბუთხუზას რაღა ბუთხუზა დაეძახებოდა. სადღა ჰქონდა კვერცხწასმულ ნაზუქივით დაბარწულ-დატიკნილი ლოყები. ლოყების მაგივრად ახლა გაცრეცილი, ცარიელი ქისებიღა ჩამოჰკონწიალებოდა. და ეს ქისებიც სანახევროდ მაშინაც კი ველარ ებერებოდა, როცა ძველი საბერველივით დაქიაქებული ბუთხუზას ფილტვები მთელი მონდომებით აქშუტუნდებოდა ხოლმე.

აღარც მედოლე თედოს ეთქმოდა მეზურნეზე ბევრად უკეთესობა. ძველისძველი დოლი ერთი ოთხგან მაინცა ჰქონდა გაბზარული და სანთელწასმული. თითები ჯანდაბას, თითების მაგივრად დოლის ჯოხებს უფრო ხმარობენ ხოლმე მედოლეები, მაგრამ იმ ოხერა ქარებს ისე შეეკარ-შეებორკათ თედოს გამომშრალი სახსრები, ზომ აწევ-დაწევავზე სათონე ფიჩხივით გაჰქონდათ ლაწა-ლუწი.

მეგარმონე სოსა კიდევ ივარგებდა რამეთა, მაგრამ გარმონი ლამის თავისავე ხნისა ჰქონდა. საკერებელზე კიდევ საკერებელი ედო და კოწიწზე კიდევ კოწიწი რკინეულობის ნაწილებიც ისე ჰქონდა დაკოწიწებულ-დამუწუქებული, თითქო ეს-ეს არის „ბატონები“ იხადა სოსას გარმონმაო.

სამივენი ტანმორჩილები იყვნენ. სამთავეს ძველებური, გახუნებული „კარტუზები“ ეხურათ, მაშუანთ კაკას ნაკერი ცხვრამოკრული ჩუსტები ეცვათ და ალაგ-ალაგ საკაზმა ვარდნილი წვრილი ქამრები ჰქონდათ შემოჭერილი ფერდაკარგულ სატინის ხალათებზე...

ერთიმეორის კარის მეზობლები იყვნენ ძველ უბანში. დილბო პირველი ბუთხუზა გამოიტანდა ხოლმე თავის გასიპულ სამფეხასა, ბუთხუზას დანარჩენებიც ამოუსდებოდნენ აქეთ-იქიდან. მზის ამოსვლიდან მზის ჩასვლამდე ითბობდნენ ბებერ, დაქარიანებულ ძვლებსა, ძველის მოგონებაში ჩაფლულები. ცოტა ხნის შემდეგ იმათი მეორენახევრებიც გამოხუსხუსდებოდნენ, თითო-თითო თაბახ მწვანილს წინ დაიდგამდნენ და მუშტრის მოლოდინში თავთავიანთი კაცების მასლაათს უგდებდნენ ხოლმე ყურსა. შებინდებისას ისევ აპკრეფდნენ მთელი დღის მზით ოდნავ გამთბარ ძვლებსა, შეჭამანდის ნარჩენს მიირთმევდნენ, ზედ თითო პიტნის ჩაისაც დააყოლებდნენ — მარგებელიაო და მერე კი მძინარეაანთ მიაკითხავდნენ. დალოცვილი რამაა ძილი სიბერეში...

თვეში ოთხჯერ, კვირადღეობით, ძველი მეთევზე ძმა-ბიჭი — გოლა ამოაკითხავდათ ხოლმე. მანუელზე ასხმულ მურწასა და ღვატას ამოიტანდა, ერთ ჩარექა საიე არაყსაც ამოაცოცებდა საიდნადაც.

თითო ჭიქის შემდეგ, როცა დანასკვული ძარღვები აქა-იქ მაინც გაეხსნენ-

ბოდბე და შემთბარი სისხლი საფეთქლებში შეუღლიტინებდა, საიდანღაც გაიწიწიწი დაიწყო დაკოწიწებული გარმონი, ხანებზე სანთელწასმული ძველი დოლი, ყამიშმოცვეთილი ზურნა და თვლებზე ცრემლმომდგარი გოლა „ტანინანი-ტინინანის“ ძახილით, სკამიდან წამოუდგომლად, სასროლი ბადის თრევით დაგრძელებული მკლავების ფართხუნსა და კანწიკუნწს მოჰყვებოდა.

საცოდავად იბერებოდა ბუთხუნას ჩამოგრძელებული ბებერი ლოყები ამ დროს. სოსას გარმონსაც გაჰქონდა ბრონქიტის სტვენა-ქშუტუნის. თედოს დაბზარულ დოლსაც ხან ზემოდან მოხვდებოდა ჯოხი — ხან ქვემოდან, ხან ზემოდან — ხან ქვემოდან.

დროსტარების მეორე დილას ჩვეულებრივზე გვიან გამოვიდოდნენ ხოლმე მზეზე გასახუნად, თვლებზეშუბებულები და თავქვეშნადები ტანისამოსივით დაქმუქნულები. დიდხანს ხმის გაუცემლად, უსიტყვოდ ამთქნარებდნენ.

მერე რომელიღაც იტყოდა: კინწურაანთ ნიკა შემომხვდა გუშინწინ, იმ კვირია შვილიშვილის ქორწილი მაქ და მუზიკა თქვენი უნდა იყოსო.

— როდისაო? — შეესიტყვებოდა ხოლმე მეორე.

— იმ კვირაო.

ახალი ამბით ნასიამოვნები იმათი მეორენახევრები ერთმანეთს გადახედვდნენ, ტუჩებს ყურებთან მიუტანდნენ ერთიმეორეს და კარგახანს ჩასტუტუნებდნენ ღიმილმორეულები.

— ოქროსკვერცხანთ სიმონას დიდი ნათლობა ჰქონია, საგანგებო კაციც გამოუგზავნია ჩვენ დასაძახებლად, მაგრამა იმ ტუტუცსა ვერ მოუგნია და!.. — იტყოდა ხოლმე მეორე.

— თუ ჩვენი თავი უნდოდა, კაცს რაღასა გზავნიდა, თითონ ამოერბინა, სახელიც იცოდა და კარიცა.

— ეჰ, თითონ მუხლთ აღარ ერჩის და!..

— ჰაი, ჰაი, დედასა!..

— დედასა!..

— დედასა!..

ეჰ, გულგაუტეხელები იყვნენ, თორემა!.. თორემა ოქროსკვერცხანთ სიმონას ბარე თვეზე მეტია წლის ხარჯიც გადაუხადეს შვილებმა...

კინწურაანთ ნიკას შვილიშვილის ქორწილიც შარშანწინდელი თუ არა, შარშანდელი ამბავი მაინც იყო...

— ბიჭო, თედო! — ეტყოდა ხოლმე ერთი მეორეს.

— ბიჭო, ბუთხუნ!

— ბიჭო, სოსა!..

ეჰ, გულგაუტეხელები იყვნენ, თორემა!.. თორემა, ამათ ბიჭობის შემდეგ ბარე ოთხმა ბიჭობამაც ჩაიარა...

„რა არი წუთისოფელი! — ფიქრობდა თავისთვის რომელიმე მათგანი, — ისე როგორ უნდა ავიდოთ ხელი ამ ქვეყანაზედა, რო ერთი კოხტა „ტუში“ არ ჩავაწკრიოლო ერთ მაგარ ქორწილში ან დღეობა-ნათლობაშია“...

ამასვე ფიქრობდნენ დანარჩენებიც.

ერთმანეთს კი უმაღლედნენ თავიანთ გულისწადილს. ენას კბილს აჭერდნენ უკანასკნელი სურვილის დასაფარავად, მაგრამ ერთად შებერებულებს ერთიმეორისა უთქმელადაც ესმოდათ...

ასე ჩალიჩით გადიოდა დრო, მოპატიყე კი არსად ჩანდა...

ისევ ისე კვირადღეობით ივიწყებდნენ გულისწუხილსა, გოლა რომ ამოუფ-

ლიდათ საბებრო არაყითა და მანუღზე ასხმული ცოცხალით იშვიათად რომ გოლას ეს დღე გაეცდინა, მაგრამ ზოგჯერ ასეც მოხდებოდა ხოლმე...

მაშინ მის მოლოდინში სამივენი უბნის შემოსახვევს გასცქეროდნენ გვიანობამდე. მერე კი, მოწყენილები დასაძინებლად ჩამოფარუთხუნდებოდნენ.

— სიპზე ხო არ დაუცდა ფენიო, — იტყოდა ერთი.

— იმ ოხერა ბადემ ხომ არ გადაითრია მორევშიო.

— ალბათ ხელი მოეცარა და სახემტვრიანი ველარ გვეჩვენაო, — ამბობდა მესამე.

„ნეტა ქარებმა ხო არ დაჰკრუნჩხაო“ — ფიქრობდა ერთი.

„ნაღელის ბუშტი ხო არ გაუსივდაო“ — ფიქრობდა მეორე.

„ემანდ სისხლი არ ჩაექცესო“ — ფიქრობდა მესამე.

ეჰ, გულგაუტეხლები იყვნენ, თორემ!!! თორემა გოლას უკანასკნელი რვა-მხრიანი სასროლი ბადე ბარე შვიდიოდ წელია ძონძებად ქცეული კაკანათებადა და კალიების საჭერებად დაუქუცმაცეს შვილიშვილებმა. მერე პენსია დაუნიშნეს გოლასა, მაგრამ ბადე აღარ აყიდინეს შვილებმა და რძლებმა — ემანდ სადმე არ ჩაიხრჩოს მუხლებში ძალგამოლეულიო.

მუხლებში ძალგამოლეულიო!...

რას იზამს, ჰა!.. მუხლებში ძალგამოლეულიო!... მერე კვირაობით ბაზარზე სიარული დაიწყო გოლამ. აფსუს, კილო ცოცხალი ოცი მანეთიო!.. დედასა!.. სასწოროზე ნაყარი ღვატაც ცოცხალია და ის ჭანარებიცა, დაბმულებივით რომ ჰყავდა შეგულებული მტკვარში გოლასა!...

დედასა!... ოც მანეთს აძლევს კილო თევზში ქართლში განთქმული მეზადურიო..

ხანდახან ქლორით მოწამლულ თევზსა ჰყიდიან ხოლმე მარჯვენამოსაჭრელები ბაზარზე და გოლაც მაშინ თუ გააცდენს თავის სიყრმის მეგობრებთან დათქმულ დღესა...

აბა რა პირით უნდა აუტანოს საწამლავეთ აყროლებული თევზი...

„ნეტა თუ ხედებიან, ბაზარზე ნაყიდი თევზი რო მიმაქვს ხოლმეო“ — ფიქრობს გოლა. ეჰ, თვალი დაუდგეს სიბერესა!...

„ემანდ სადმე არ ჩაიხრჩოს მუხლებში ძალგამოლეულიო!“ ჰმ!.. დედასა!...

იმ ხანებში საშუალო სკოლას ვამთავრებდი. ჩვენი სკოლისაკენ მიმავალი გზა ძველ უბანზე გადიოდა. სკოლაში მიმავალს თავთავიანთი სახლების წინ მსხლომი მეზურნეებისათვის უნდა ჩამევლო ხოლმე. ჩემს გამარჯვებაზე, ჰაი, ვავიმარჯოს და გაიხარდეს“ მეუბნებოდნენ.

ბოლო ორი გამოცდა ისე ჩავაბარე, რომ სკოლისაკენ გზად მიმავალს ჩემი ნაცნობი მეზურნეები აღარ მინახავს სამფეხა სკამებზე გასახუხადა და მწვანოლის გასაყიდად გამოსულები. ეს შემთხვევა ძალზე მეუცნაურა. ამბის გაგება მინდოდა, მაგრამ გამოსაშვები გამოცდების ალიაქოთმა თავისი გაიტანა. მეც დავამთავრე გამოცდები და მამაჩემიც თბილისში გადაიყვანეს სამუშაოდ, ისე, რომ იენისის ბოლოსათვის მთელი ოჯახი თბილისში გადავსახლდით. ორმა თუ სამმა წელმა ისე გაიარა, რომ გორში არ ჩავსულვარ. ერთხელ, გაზაფხულის არდადეგებზე მოვახერხე და ორი კვირით ბიძაჩემთან ჩავიბრინე. ჩავედი თუ არა, მაშინვე მეზურნეების ამბავი ვკითხე ბიძაჩემს. ბიძაჩემმა შემდეგი მიამბო:

თურმე ერთ დღეს, დიდი ყოყმანისა და უარობის შემდეგ, ვიღაცა ინაურელ ოსს გაპყლოდნენ ქორწილში. შეძლებული ფული კი ეცოტავათ, მაგრამ უფიქრიათ, ერთ ამდენსაც ქორწილში აკრეფავთ მოცეკვავეებისაგანო... ქორწილში კი არავის არაფერი გაუმეტებია. ✓

ქორწილის მეორე დღეს, რომ დაუტყვიათ, არავინ არაფერს გვაძლევს, თანაც ქორწილიც თავდებაო, ამდგარან და წამოსულან. ვიღაცას შეუცდენია: ნახევარ საათში სამანქანო გზაზე გახვალთ და მანქანაზე დასხდებითო. სიარულში შემოღამებიათ. იქვე, შორიახლოს, ერთი პატარა წისქვილი დაუნახავთ და ღამის გასათევად იქ შესულან.

მთის წისქვილებში მეწისქვილეები არა ჰყავთ, ყველა თავთავის საფქვავსა ფქვავს. იმათ კი გონებით, მეწისქვილე აქვე იქნება გასულიო და იმის მოსვლა-მდე კარს ნუ ჩავეტავთო. ამასობაში ღამენატეხებსა და დაღლილ-დაქანცულებს ჩასძინებიათ. უცბად კარი ლაწუნით გაღებულა ხმაურისაგან დამფრთხალებსა და თვალბდაჰყეტილ დამკვრელებს თავზარი დასცემიათ, როცა გაღრიანლებულ კარებში ფქვილის ქამას შეჩვეული ვეება დათვი დაუნახავთ. ჯერ კარგახანს გონზე ვერ მოსულან შეშინებულები. მერე უფიქრიათ ეგება დაკვრით მაინც დავაფრთხოთო. დიდი სიფრთხილით მოუშარჯენიათ საკრავები და ერთბაშად დაუცხიათ. დამფრთხალი დათვი კარისაკენ შეტრიალებულა, კარს დასჯახებია და მარტივი საყეტი დაჯახებისაგან ჩაკეტილა. ამრიგად, ჩვენი ბებერი დამკვრელები, შუალამიდან მოკიდებული გათენებამდე განუწყვეტლივ უკრავდნენ თურმე. თუკი ოდნავ შეისვენებდნენ — გაგიჟებული დათვი მაშინვე იმათკენ იწევდა.

ალიონისათვის ბუთხუზას ტუჩები დასისხლიანებია, დასიებია, ყურებიდან სისხლი წასკდომია. მედოლე თედოს დოლის ჯოხები დამტვრევია და გათენებამდე დაქარიანებული და დაკრუნჩხული თითებით ურახუნებია დოლისათვის. აღარც სოსას დასდგომია თავის მეგობრებზე უკეთესი დღე.

გათენებისას, წისქვილში მომავალ გაღმასოფლელ გლეხს დაკვრის ხმა გაუგონია. უფიქრია, ინაურელების მაყრიონი წისქვილში ჩამოსულა საქეიფოდ, დროზე მივიდე, ეგებ ყანწი ლუდი და არაყი მეც მერგოსო. საფქვავი იქვე დაუდგამს და კარი გაუღია. კარის გაღება და დაფეთებული დათვის გამოვარდნა ერთი ყოფილა. გლეხს გული შეღონებია და კარგახანს გონს ვეღარ მოსულა. გონზე მოსული ინაურში გაქცეულა და ამბავი შეუტყობინებია. საშველად მოსულ გლეხებს მთელი ღამის შიშისა და დაკვრისაგან დაოსებული და დასისხლიანებული მეზურნეები ჯერ მკვდრები ჰგონებიათ, მერე წყალი უსხამთ. ამ ამბის შემდეგ ბუთხუზას და თედოს დიდხანს აღარ უცოცხლიათ.

მათი დაობლებული მეორე ნახევრებიც სულ რაღაც ორიოდ თვეში უკან მოპყოლიან თავიანთ კაცებს საიქიოს გრძელსა და უშფოთველ გზაზე. მარტო სოსა და თავის ცოლიღა დარჩენილან. მაგრამ სოსაც სანახევროდ ვეღარ არის სრულ ჭკუაზეო და იმისი ცოლიც გულის დამბლისაგან ლოგინათაა ჩავარდნილიო.

ჩემი ნაცნობი უწყინარი მეზურნეების ასეთმა უბედურებამ ძალზე დამწყვიტა გული. ბიძაჩემს მეტი აღარ ვკითხვარა. საღამოხანს გარეთ გამოვედი და იმათი ჭუჩისაკენ გავწიე, რამდენჯერმე ავიარ-ჩავიარე იმ ადგილებში. თითქოს გზა დამეზნაო, იმათ სახლებს ვეღარ მივაგენი. მერე მივხვდი, რაშიაც იყო საქმე. ახალი, დიდი სახლი აეშენებინათ ბუთხუზას, თედოს და სოსას ნამოსახლარებზე. სახლი ავათვალიერ-ჩავათვალიერე, კარგი შენობა იყო. ოთხსართუ-

ლიანი, წითელი ტუფით ნაშენები. პირველ სართულზე მალაზიები ჰქონდა. უცბად ერთ-ერთი მალაზიიდან გამოსულ „კარტუზიან“ ბებერს მოვკარი თვალი. პატარა, ბებრული ნაბიჯებით წაცანცარდა და იქვე შორიასლოს ჩამოჯდა დამხობილ თუნუქის დიდ ქილაზე. მეც მივუახლოვდი.

გამარჯობა ძია სოსა, როგორა ხარ-მეთქი. სოსამ დაჩამიჩებული სახე ასწია, დამაშტერდა. დიდი გაჭირებით გადაყლაბა ლუქმა.

— რომლისა ხარ, შვილო, ველარ გიცანი.

ამისა და ამის შვილისშვილი ვარ-მეთქი.

— ჰაი გაგიმარჯოს და გაიზარდო. — მითხრა სოსამ და თან საწყალობლად გამიღიმა. მერე მოჰყვა ჩიფჩიფითა და სვენებით თავის გასაჭირსა:

— რაღა როგორ ვარ, შვილო, რაც ეს კოშკი ავიღმენეს, მას აქეთ დავკარგე ჩვენი ბუთხუზა და თედოი. რამოდენას ვეძებ, ვუძახი, ჰაი აქეთ, ჰაი იქეთ. არ იქნა და არა, იმათ გზასა და კვალს ველარ მივაგენი. ზოგი მეუზუნება, მეოთხე სართულებზე ცხოვრობენო, ზოგიც — მესამეებზედაო. დღესა, აგერა ჩვენ მეპურესაც ველაპარავე მაგის თაობაზედა, იმან კი სულ ამირდამირია გზა და კვალი: ბუთხუზა და თედო ბარე ორ წელზე მეტია თბილისში წაიყვანეს და რპერიაში აკვრინებენო... მოდი და მაგისთანა ბრიყვსა კიდე რამე ჰკითხე და.. მაგას ამხანაგობისა არა ესმის რა. თედო და ბუთხუზა უჩემოთა პურსაც არა სჭამდნენ და რაღა ამ სიბერის დროს გაუწყრებოდით ღმერთი.

— ეს ოხერაც როგორა ხურდება მზეზედა, — თქვა სოსამ და ქვეშამოდებულ თუნუქის ქილას გამხდარი ხელი მიაღო. ჯერ კიდე სად არი, ჯერ კიდე ისე არ გაფიცებულა.

წინა კვირას იმოღენა მუშტარი მოგვადგა, იმოღენა, რომა, ჰა! სუ შავი კარტუზები ეხურათ, შავი ქამრები ეკრათ. ბეც დამიტოვეს, აი, — თქვა სოსამ და უბიდან ერთი დასტა გორის საკონსერვო ქარხნის ეტიკეტები ამოიღო და აცახცახებული ხელებით ქაღალდებს სწორება დაუწყო. — აბა უთედოოთა და უბუთხუზოდ რაღა იქნება-მეთქი. ე ბე მე დამიტოვეთ, ი ბიჭებს შევატყობინებ და საცა ვენებოთ იქ წამოგყვებით დასაქრავათა-მეთქი. დღეს ხვალ მოგვაკითხავენ კიდეცა, მე კი ჯერაც ვერ მივაგენ იმათ კვალსა.

სოსას ნალაპარაკევიდან მივხვდი, რომ ცუდლუბი მოსწავლეები იქნებოდნენ „შავკარტუზიანები“ და „შავქამრიანები“..

— ბე უკვე მოცემული აქვთ, ხვალ-ზეგ ალბათ გამომივილიან კბდეცა და მე კი ჯერაც ვერ მინახია ი ბიჭი. — გუშინ ისევ მეორე სართულები დავათვალიერე, დღეს ეგება მესამე სართულზე ავიდე როგორმე. ეჰ... ეს ოხერა მუხლები მიბეჭუიან და! სართულებზე ასვლა-ჩასვლა მიპირს... დედასა!.. — სოსა წამოდგა, ქილა გადმოაბრუნა, შუაზე გაჭრილი თეთრი, სამმანეთიანი პური შიგ ჩადო, გულზე მიიხუტა. ერთხანს ასე იდგა გარინდული, გულზე მიხუტებული ქილით. მერე შეტრიალდა და ახალი შენობისაკენ წავიდა. ჩემსკენ ერთხელაც აღარ მოუხედავს, ერთხელად დაავიწყდა ჩემი იქ ყოფნაცა და ჩემთან ლაპარაკიც. ვიფიქრე, ალბათ შინ მიდის-მეთქი. უკან დავედევნე, მინდოდა მისი ოთახი და შემახსოვრებინა საცოდავი ფორთხვა-სვენებით სოსამ კიბეები აათავა და მეორე სართულის დერეფნის კართან შეჩერდა. „კარტუზი“ მოიხადა, ჯიბიდან ჩვარი ამოიღო, ცახცახით მიისვ-მოისვა შუბლსა და თავპირზე, სული მოითქვა, მერე ისევ დაიხურა „კარტუზი“, ისევ მოიხადა. რაღაც მოკრძალება და დაბნეულობა ეტყობოდა.

კარს ზემოთ გაკრული აბრა მხოლოდ ახლა შევნიშნე. „ქ. გორის მუსიკა-

ლური ათწლელი“ — ეწერა აბრაზე. ჩემს იქ არყოფნაში. გორის მუსიკალური სკოლა ახალ შენობაში გადმოეტანათ.

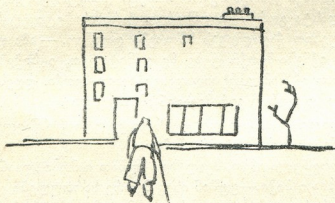
ოდნავ გამოღებულ დერეფნის კარიდან საკრავების არეული ხმები ისმოდა.

სოსა დერეფანს ჩაუყვია. ხან ერთ კარს მიადებდა ყურს, ხანაც მეორეს. მერე ერთ-ერთი კარი შეაღო. მეც უკან მივეყევი. ოთახში ორი ჰობოისტი მეცადინეობდა. სოსას დანახვაზე ორივენი წამოდგნენ, ერთმანეთს გადახედეს, მერე ორივემ ჯერ ძველი, მეზურნეების ტუში ჩაბერეს, მერე ახალიც მიაყოლეს. შორიდან მივესალმე ბიჭებს. ორივეს კარგად ვიცნობდი, ჩემზე უკან იყვნენ ერთი წლით ჩვენს სკოლაში. ტუში რომ გაათავეს, სავარძელი მიაწოდეს სოსას. სოსაც ჩამოჯდა. კარგახანს იჯდა და ყურს უგდებდა ჰობოის ოდნავ-მოგულულ ხავერდოვან ტემბრს. მერე თავის ქინდვრა იწყო. ცოტა ხნის შემდეგ ტკბილად ჩაეძინა. ბიჭებთან მივედი. მივიკითხ-მოვიკითხეთ ერთმანეთი. მერე სოსას ამბავიც ვკითხე, თურმე სოსა ყოველდღე დადის მუსიკალურ სკოლაში. სასულე საკრავების კლასში საათობით რჩება და ყურს უგდებს ბიჭების მეცადინეობას. მერე თვლენა მოერევა, სავარძელზევე ჩაეძინება და ასე სძინავს თურმე, სანამ მეცადინეობა არ დამთავრდება.

ბიჭებს დავემშვიდობე და გარეთ გამოვედი. ნეტა რასა ხედავს საწყალი სოსა სიზმარში?

სხვას რასა, თუ არა ბუთხუზას, თედოსა და თავის თავს ძველი ზურნით, დაბზარული დოლითა და დაკოწიწებული გარმონით ხელში...

დერეფანში კი დედალ-მამალი ქედნების ღულუნივით ისმოდა პირველი და მეორე ჰობოის შეწყობილი ხმები.

თამაზ ნაზარაძე

მხედარი ქენებით შეუყვია აღმართს. უკან აღარ მოუხედავს. ბიჭები მდინარის პირას იდგნენ და ხარბად ადევნებდნენ თვალს.

ზურიკომ გაიცინა.

— რა გაცინებს?

— სასაცილოა. ქალი ცხენს დააგელვებს, ჩვენ კი ჯამებს ვრეცხავთ.

დათოს გაელიმა. ღურბინდი თვალბთან მიიტანა და გაჰხედა. ღურბინდში დათვიჯვრის კალთა გამოჩნდა. ცხვრები ბალახს სძოვდნენ. დათომ ოდნავ ქვევით დასწია ღურბინდი. მდინარის გაღმა ფერდობზე დაკლავნილ ბილიკს ნელ-ნელა ჩამოატარა თვალი, მერე ისევ ზევით აჰყვა.

— აღარ ჩანს, — თქვა ზურიკომ.

— დაინახა, რას ვაკეთებდით?

— ჰო, დაინახა.

— ალბათ თვალებით გვითხრა: ა-ჰუ თქვენს ვაჟკაცობასო;

— არა, თითონაც შერცხვა. კაბა მუხლებს ზემოთ ასწოვდა ქენების ღროს.

ჩვენ შემოგვხედა, შერცხვა და გაისწორა.

— ლამაზი გოგო იყო?

— ისე-რა.

— ხეირიანად ვერც მოგვარი თვალი, მხოლოდ ქერა თმები ვინიშნე.

— ჰო, ქერათმიანი იყო. ტანადი.

— ამორძალებს მგონი შავი თმები ჰქონდათ.

ზურიკომ ისევ გაიცინა, თვალი ჩაუკრა დათოს და თქვა:

— ხევსურეთში ქერათმიანი ამორძალები სცოდნია.

ორთავემ გაიცინა.

— წარმოგიდგენია, ქალი ასე გიყურად მიაქენებდა და ვაჟები რაღის იზამენ. მე ვერ ვენდობი ცხენს ამ დახლართულ ბილიკებზე, — თქვა დათომ.

— ყველაფერი მიჩვევაა. შენ გაქანებულ ტრამვაის შეახტები, ეგენი ვერ შეახტებან.

ცოტა ხანს გაჩუმდნენ. დათო კვლავ გაჰყურებდა ფერდობს, სადღაც მოჩვენებასავით აიჭროლა ქერათმიანმა ხევსურმა ქალმა.

— აქაური დოლი კარგი საყურებელი იქნება, — თქვა ზურიკომ.

— ხარების ბრძოლასავით, არა? ჟრუანტელის მომგვრელი...

— ხარების ბრძოლა არ მინახავს, — მხრები აიჩეჩა ზურიკომ.

— კინოში?

— არც კინოში.

ზურიკო ჩაცუცქდა. მოწითალო ფერის ფხვნილი, რომელსაც „ნედეს“ ეძახიან, თითებით წაუსვა ჯამს. დინჯად, გულმოდგინედ უსვამდა, კარგი დიასახლისივით მკლავებაკაბიწებული. ჯამი გაქონილი იყო და ქონი ვერ შორდებოდა. ზურიკო მოთმინებით ასუფთავებდა ჯამს. მას არ ეთაკილეობდა დიასახლისობა.

— მომბეზრდა ამდენი ჯამების რეცხვა, სადილების კეთება და, საერთოდ, სიარული, — თქვა დათომ.

— დაიღალე და იმიტომ, — მზრუნველი კილოთი შენიშნა ზურიკომ.

— არა, დაღლის ბრალი არ არის, მომბეზრდა.

— ცხენები უნდა გვექირავა და არ დავიღლებოდით.

უკვე მეორე კვირა გადიოდა, რაც ისინი ხევსურეთში მოგზაურობდნენ და მართლაც დაღლილნი იყვნენ. მაგრამ ზურიკოს ჯერ არ მობეზრებოდა სიარული. ზღვა შეიძლება მოგებზრდეს, ფიქრობდა ის, ზღვა ერთფეროვანია. მაგრამ ეს საკვირველი მთები როგორ მობეზრდება ადამიანს.

— მოიტა, მაგასაც გავრეცხავ, — თქვა ზურიკომ.

— გაუშვი. მე თვითონ...

დათოც ჩაცუცქდა და მიწანარევი ქვიშა წაუსვა ჯამს. მოწითალო ფერის ფხვნილს თავისებური, ერთობ უსიამოვნო სუნი ჰქონდა. დათოს არ უყვარდა მოწითალო ფერის ფხვნილი.

ცხელოდა. შუბისწვერზე ასული მზე მაგრად აქერდა. ირგვლივ მთები იყო. ამაყი და მხარგაშლილი მთები. ისინი მედიდურად გადმოსცქეროდნენ ხეობაში ჩაყვრილ სოფელს. სოფლის იქით წუბროვანის არაგვი მოდიოდა დათვიჯვრის მთიდან. ფართო კალაპოტში ტოტებად დაყოფილიყო. კარავი სოფლიდან ოდნავ მოშორებით, ორმოციოდე ნაბიჯის მანძილზე იდგა. კარავი კობტად იყო გაჭიმული. მთებივით მხარგაშლილი და ამაყი. გარინდებულ სოფელში ჩამიჩუმე არ ისმოდა. რომელიღაც სახლის ბანზე მოხუცი ქალები ისხდნენ.

ბიჭები კარვის ჩრდილში წამოწვნენ. კარავში აღარ შეიძლებოდა ყოფნა. პაერი დახუთული იყო და ცხელი.

ზურიკოს თავქვეშ ჰქონდა შემოწყობილი ხელები. შავი ნაბდის ქული შუბლზე მოეგდო, თითქმის თვალებსაც უფარავდა.

— დარდს რა ხელი აქვს ჩვენთან? — დაიწყო მან, — მწვანე ბალახი, ლუ-
რჯი. ცა, მდინარის ხმაური და ლამაზი ქალის სახე.

— კარგები არიან ხევისურის ქალები.

— ყველანი კარგები არიან. გახსოვს ბაბო?

— ბაბო ნამდვილი ხევისურია.

— ჰა-ჰა-ჰა, — გაიცინა ზურიკომ, — გახსოვს, როგორ შეიგინა, შენ რომ
უთხარი, ხევისურები გერმანელთა შთამომავალნი არიანო. რამ გათქმევინა?

— რა ვიცი, ისე ვთქვი. მაინტერესებდა, რას მიპასუხებდა.

— კარგად გიპასუხა.

ისინი გაჩუმდნენ. დათომ პაპიროსს მოუყიდა და თქვა:

— მე ახლა სიმშვიდის სიმღერა მესმის, — დათომ თვალები მოჭუტა და
იდაყვზე დაყრდნობით წამოიწია, — შეხედე, ყველაფერი სიმშვიდეს მღერის:
მთები, კაშკაშა მზე, სოფელი, სახლები. აგერ, ის ძველი ციხე და ჩვენი კარა-
ვიც. მე მგონი მთებიდან ეშვება სიმშვიდე დაბლა, ნისლივით. მერე ხეობაში
იფანტება.

— კარგია სიმშვიდე.

— განა მოდუნებული სიმშვიდეა. არა, სიცოცხლით სავსე სიმშვიდე. ამ
მთებივით მშვიდი. აქ მშვიდად უნდა იშრომო, მშვიდად უნდა ილაპარაკო.

— და მშვიდად უნდა მოკვდე. სხვანაირად არ შეიძლება.

— ერთ ზამთარს სიამოვნებით გავატარებდი ამ სოფელში.

ცაში ღრუბლები მიცურავდნენ. ისინი ხან ლომებს ჰგავდნენ და სანა-
დიროდ მიიბოდნენ, ხანაც ქარის წაღებულ ბუმბულს. ღრუბლის ჩრდილები
წვებოდნენ მთის კალთებზე.

— იქნებ იწვიოს. — თქვა ზურიკომ.

დათომ არაფერი უპასუხა.

— ზეგ უკვე თბილისში ვიქნებით, — სიამოვნების კილოთი თქვა ზური-
კომ.

— აბა თბილისში იკითხე სიცხე. ალბათ დნება ასფალტი.

— გაისად კიდეც წამოვიდეთ?

— არა ღირს მეორეჯერ ჩამოსვლა.

— რატომ?

— ქრება ეგზოტიკა. აღარც სწორფრობაა, აღარც კეჭნაობა, აღარც სის-
ხლის აღება.

— მერე განა ცუდია?

— რა ვიცი.

— გაისად რომელიმე დღესასწაულზე ჩამოვიდეთ. ივლისში აქვთ ხოლმე
დღესასწაულები. იქნება დოლიც ვნახოთ.

— კარგი.

— არხოტი დავლაშქროთ გაისად. ყაზბეგიდან წავიდეთ. ცხენები ვიშო-
ვოთ და გავვადვილდება სიარული.

— კარგი.

— რამე წამალი დაგვრჩა?

— რათ გინდა?

— ვილაც მოხუცი ყოფილა ავად. იქნება გამოადგეს ჩვენი წამლები.

— მერე იყოს. ახლა წავიძინოთ, მაინც ცხელა, — თქვა დათომ.

ისინი კარავში შეძვრნენ. კარავში უარესად ცხელოდა. ჰაერი დახუთული

მოხუცი ტახტზე იწვა გაუნძრევლად. თავი ბალიშზე დაედო და მიცვალეზულივით იწვა. ხელებიც ისე ჰქონდა დაწყობილი გულმკერდზე, როგორც მიცვალეზულს, მორჩილად, უნდოდა. ფეხებიც მორჩილად ელაგა. ქუსლები ერთმანეთზე ჰქონდა მიკრული. ჰერხოში ბნელოდა. მხოლოდ პატარა სარკმელი იყო გამოჭრილი კედელში და იქიდან შემოდისოდა მზის წვრილი სხივი. სხივი თეთრად სჭრიდა ოთახს და სარკმელიდან იატაკამდე მტვერს ატრიალებდა. მტერის ნაწილაკები თოვლის ფიფქებივით ფარფატებდნენ მზის სხივში.

მოხუცი მიცვალეზულს არ ჰგავდა. ის იწვა მიცვალეზულივით მორჩილად, მაგრამ რაღაც ცოცხალი დაჰიმულობა ემჩნეოდა სხეულს. მოხუცი ტკივილს ელოდებოდა. ის ცოცხალი იყო და აუღელვებლად ელოდებოდა ტკივილს თვალეზებაუქუთი... ხელები მიცვალეზულივით ჰქონდა დაწყობილი მკერდზე და ტკივილს ელოდებოდა. ტკივილი რამდენიმე წუთით გაუჩინარდა, თითქოს სულის მოსათქმელად წავიდა დაღლილი და მოხუცსაც აჩუქა დასვენება. მაგრამ მოხუცი მოუთმენლად ელოდებოდა ტკივილს. ტკივილი უკეთესი იყო. ტკივილი ფიქრის ნებას არ აძლევდა, ხან თავიდან ფეხებამდე დაუვლიდა, ხან დაწყულულეზულ მარცხენა ფეხს გაუბურღავად და ტუჩებს აკვნეტინებდა. ებრძოდა და არ ასვენებდა. ახლა კი ტკივილმაც სული მოითქვა, წაქეუულ მოვიდავესავეთ ჩაიქნია ხელი და მოეშვა.

მოხუცმა ველარ შეიგრძნო თავისი სხეული, თითქოს ისიც ტკივილს გაჰყოლოდა. სხეული დაბუქებული იყო, როგორც მაგრად ნაბეგვი.

ტკივილი აღარ იყო და ფიქრები აფორიაქებული სკიდან გამოფრენილი ფუტკრებივით შემოეხვივნენ, კბენდნენ და ისევ კბენდნენ. ტკივილი უკეთესი იყო, რადგანაც ტკივილი ებრძოდა და ფიქრის ნებას არ აძლევდა. ახლა კი გარინდება მოვიდა, ტბილი, მაგრამ უფრო მტკივნეული.

ტახტი გრძელი იყო და მოხუცის ფეხები ბოლომდე არ წვდებოდა. ტან-მორჩილი, თეთრწვერა მოხუცი იწვა თვალეზებაუქუთი და ფიქრები ფუტკრებივით კბენდნენ მის დაღლილ გონებას.

ის ახლა თავის თავს ხედავდა ჰანჭახის წყალთან. ჰანჭახის წყალი ქვემოთ ხმაურობდა, ძალიან ქვემოთ, უფსკრულში. ბილიკზე კი ქისტის მიაქნებდა ცხენს. მგელიკას ნასროლმა ტყვიამ ბეჭებში გაუარა ქისტს. მხედარი ცხენიდან გადმოვიდა, მაგრამ არ გადმოვარდნილა, ფეხი ჩარჩენოდა უზარგში და კლდეს ეხეთქებოდა თავით. ცხენი აღარ ჩერდებოდა, ისევ მიაქნებდა დაჭრილს. ახლა ცხენს ესროლა მგელიკამ. საცოდავად, წაბორძიკდა ცხენი და ქვევით ჩაგორდა. დაჭრილმა მოაწრო ქვეებს ჩაბლაუქებოდა. ის გულალმა იწვა ბილიკზე და თვალებს ახამხამებდა. მგელიკამ ცხენი მოღრიჯა, დაქვეითდა და ნელი ნაბიჯით გასწია დაჭრილისაკენ. ნუ მომკლავო, თვალებით შეევედრა ქისტს. მას ეშინოდა სიკვდილის, თუმცა უკვე სიკვდილის პირას იყო მისული. მას ეშინოდა ამ ტანმორჩილი ხეცსურის, რომელიც მეძებარივით უახლოვდებოდა. მგელიკა გაოგნებული იყო. მას დაავიწყდა, რომ კედებოდა მისი ძმის — თორღვას მკვლელი. დაავიწყდა, რომ მისმა ნასროლმა ტყვიამ გააკრა ის მიწას. მგელიკას ყველაფერი დაავიწყდა. მის წინ ადამიანი იწვა და თვლებით ითხოვდა შეწყალებას, ადამიანობას და შველას. მგელიკამ დაიჩოქა. ხელების ფათური დაუწყო ძებნა ჭრილობას, მონახა, სისხლით შეეღება ხელები, და უმწეოდ მიმოიხედა ირგვლივ. ირგვლივ შიშველი კლდეები იყო და სიჩუმე. სიჩუმეს მომკვდავი ქისტის კენესა არღვევდა მხოლოდ. მგელიკას არც მალამო ჰქონდა

ხელთ, არც სახევეი და დაბნეული ეძებდა საშველს. მას უნდოდა გადაეჩინა ეს ქისტი, მაგრამ გვიან იყო. მგელიკას აღარაფერი შეეძლო. ტყვიამ აჯობა გულში გვიან მოსულ სიბრალულს. უძლური იყო სიბრალული. ნელ-ნელა ქრებოდა სინათლე ქისტის თვალებში. მგელიკამ უხმოდ ჩაღუნა თავი, თითქოს მსაჯულის განაჩენს ისმენო. მერე ქული მოიხადა და ისევ დახედა მომავლად. ქისტი ღიმილით უყურებდა. ის თითქმის აღარ იყო ამ ქვეყნისა და ვიღაც თავისიანი ეგონა ეს ტანმორჩილი ხევსური. თმა მღლა წაუვიდა მგელიკას, უაზროდ შეხედა მომღიმარს და ბარბაცით გამობრუნდა უკან თავგზაბნეული. მას შემდეგ კაცი აღარ მოუკლავს. ძალიან ახალგაზრდა იყო მაშინ მგელიკა. იქნებ ეპატიოს იმ ქისტის ცოდვა.

რისად გამახსენდა ჩემგან მოკლული ქისტი, გაიფიქრა მოხუცმა. წინათაც ახსენდებოდა ყოველი მომავლადის დანახვაზე, მაგრამ ბუნდოვნად. ახლა კი ის თვალნათლივ ხედავდა, როგორ იწვა ქისტი ბილიკზე და ცდილობდა კლდეს მიხუტებოდა, რადგან მეორეს მხარეს უფსკრული იყო. სულ ქვემოთ კი ჭანჭახის წყალი, სადაც ფეხაცდენილი ცხენი ჩაგორდა, სადაც თვითონაც ჩაგორდებოდა ის საცოდავი, მაინც ჩაგორდებოდა, თუნდაც მაგრად მიჰხუტებოდა კლდეს. სიკვდილი ჩააგორებდა.

იმიტომ ეშინოდა გადახედვა, ქვევით სიკვდილი იყო, ნაღდი სიკვდილი. იქნებ მეც მაგისად მეშინის მარცხენა ფეხზე დავიხედო, გაუელვა თავში მოხუცს, წყლულია მარცხენა ფეხზე, სიკვდილის ანგელოზის დარად დაუწყებტია თვალები.

მოხუცმა თვალები გაახილა. არა, არ შეეხედავ, გადაწყვიტა მერე, ისევ დახუჭა და საფიქრალს გაჰყვა. შეეცადა ისეთი რამ გაეხსენებინა, სადაც სიკვდილი არ იყო ზა სისხლი. მაგრამ ისევ სულთმობრძავი ქისტი ედგა თვალწინ, მომღიმარი.

ამაზე აღრინდელი აღარაფერი ახსოვდა. ამაზე ადრე ბურუსი იყო, სქელი და გაუვალი. დავიწყებოდა წლები მოხუცს, როგორც გზის გასწვრივ ჩარგული ხეები ავიწყლებათ ზოლმე მგზავრებს.

მოხუცმა ისევ გაახილა თვალები და ჭერს აპხედა, თითქოს ჭერში ეძებდა ამაზე აღრინდელს. ჭერშიაც სიბნელე იყო. ამაზე აღრინდელი არაფერი ახსოვდა.

ოთახში გამხდარი ახალგაზრდა შემოვიდა. ტახტთან მივიდა და მოხუცს ხმამაღლა დაელაპარაკა. მოხუცს კარგა ხანია ყურთ აღარ ესმოდა რიგიანად.

— ზომ არაფერი გჭირდების, პაპავ?

მოხუცმა თავი გააქნია უარის ნიშნად.

— წამალი?

— არა.

— წამლები გვაქვსო კარგი. მოგზაურები არიან. ეგრე თქვეს.

— ვინ არიან? — იკითხა მოხუცმა.

— მოგზაურები ვართ, ვათვალისწინებთო ზევსურეთს.

— მოგეყვანა მერე. ამბავს რასმეს მოგუყვებოდი.

— რა ვიცი, ავად ხარ, არ გესიამოვნების ეგებ.

— წყალს მამაწვდიდე. მწყურია.

ახალგაზრდამ ტოლჩა მიაწოდა. მოხუცმა სავსე ტოლჩიდან იღნავ მოსვა წყალი და ტოლჩა სამფეხა სკამზე დადგა.

ახალგაზრდამ მაღლულად შეავლო თვალი მოხუცს. მოხუცის გამხდარი პირისახეს უფრო მკვეთრად დამჩნეოდა ნიშნები. თვალები ჩამქრალი ჰქონ-

და, ცოცხალი და ჰკვიანი თვალეზი. კარგ ამბავს ეტყოდი, თვალეზი...
ხარდებოდა, გაიფიქრა ახალგაზრდამ, ცუდს გაიგებდა და წუხილი ჩაელვრე-
ბოდა. ახლა კი თვალეზიც ჩამქარალა და სახეზეც თავისი ფერი აღარ აქვს.

— ბარისახოში მივდივარ, პაპავ. მოგგვრიდი ექიმს.

— რა გინდა ბარისახოში? — უკმაყოფილოდ ჰკითხა მოხუცმა.

— იმედა უნდა მივიყვანო ინტერნატში. საცაა სწავლა დაეწყებათ.

— ისწავლოს იმედა, ისწავლოს, — სითბო დაეტყო მოხუცის ხმას, —
გამოადგების, — მერე ისევ შესცვალა ტონი და მკვახედ გაათავა, — რათა მინ-
და ექიმი ნეტავ.

ახალგაზრდამ აღარაფერი თქვა და დასტოვა მოხუცი.

ამასობაში ისევ მოვიდა ტკივილი. დაისვენა და მოვიდა, გაიფიქრა მოხუცმა.
ტკივილმა მთელს სხეულში დაუარა. ფიქრები საღდაც თავის ადგილას ჩაღა-
დნენ და მოვიდა ტკივილი.

რა კარგი იქნებოდა უტკივილო იყოს სიკვდილი, გაიფიქრა მოხუცმა,
შეჩვეული სტუმარივით ჩუმად ეწვიოს, ბევრი მოკითხვის გარეშე, ჩუმად
და უტკივილოდ.

მოხუცს მოეჩვენა, რომ ვიღაც აეყუდა თავსასთუმალთან, სუნთქვაზე-
ყავებუღი, მტრული ღუმილით. უღონოდ ასწია თავი. არავინ იყო აყუდებუ-
ლი. მერე ისევ მოეჩვენა, რომ შემოსასვლელთან ღიღინებდა ვიღაც. გაჰხელა.
თავტიტველა იყო, ნაბაღში გახვეული. თვალში არ მოუვიდა. მიხვდა, რომ
სამტროდ იყო მოსული.

— თეთრი ციხე დგა სულეთში... — ღიღინებდა თავტიტველა.

სიკვდილი თუა, გაიფიქრა მოხუცმა.

— ვინა ხარ?

თავტიტველა გაქრა, მაგრამ ხმა ისევ ისმოდა. ნაღვლიანად ღიღინებდა
ერთსა და იმავეს:

— თეთრი ციხე დგა სულეთში...

— არ გინდა. ნუ მღერი. ეგ ლექსი მეც ვიცი. მაგრამ შორსაა სულეთი.

თავტიტველამ ჩაიფრუტუნა:

— ახლოა, ახლოა სულეთი, მგელიკავ. ისეთი ალვის ხეი დგას იქა,
წვერი ცაში მიუღის.

— ვინა ხარ, ტიპო, სახელ საიდან იცი ჩემი? — შეშფოთდა მოხუცი.

— გეშა წყაროც დის სულეთში. გემრიელ არს სასმელად.

თავტიტველას ხრინწიანი ხმა ჰქონდა.

— არ მინდა სულეთი, — ეჩინაანად თქვა მოხუცმა, — შორსაა სულეთი.

— ახლოა, ახლო, — ისევ გაიმეორა თავტიტველამ.

მოხუცი ვერ ჰედავდა თავტიტველას. მხოლოდ ხმა ესმოდა, დამცინავი და
მოურიდებელი.

— თეთრი ციხე დგა სულეთში. — ნაღვლიანად ღიღინებდა თავტიტველა.

მოხუცმა გაიცინა. სიკვდილი თუა, მოვიდეს, მომკლას, გაიფიქრა მან. არ
მოეწონა, დაურიდებლად რომ უხსენებდა სულეთს უცნობი ხმა.

— მიგაგდეს განა მგელიკავ, გეუბნებიან: მოკვდიო და არა კვდები.

— არა, არც ეგრეა საქმე, მე თითონ ვლუხარი, შემეშვით, თავს კარგად
მოგუწვლი-მეთქი.

— ეჰ, ვილა დაეძებს შენს ბედ-ილბალს, მგელიკავ, ექიმი მაინც მოეყვანათ.

— ექიმი? სახელით მიცნობ და ვინ ვარ, არ იცი? .

თავტიტველამ თავხედურად გადაიხარხარა:

— ვიცი, გამიგია მგელიკას სახელი. უებრო მკურნალი ხარ და დოსტაქარი. გაჯობა სენმა?

მოხუცი დაფიქრდა. ის ჯერ კიდევ არ თვლიდა თავს დამარცხებულად. აი, ტკივილი გაუვლის, ადგება, კიდევ ერთხელ გაჭრის წყლულს და საღსალამათი გახდება. ცოტანი როდი დაუბრუნებია სულეთის მრუდე გზიდან. აღარც ახსოვს, რამდენი დააბრუნა, როდის, სად, როგორ. ტკივილმა წაართვა გახსენების უნარიც.

— ვერა, ვერ მორჩები, მგელიკავ, — უხეშად მოსჭრა თავტიტველამ, — ბებერი ხარ უკვე, ჯანგაღებული და სუსტი. დოსტაქრობაც დაგვიწყებია ძველებური.

მართლა დამეფიწყებია, გაიფიქრა მოხუცმა. გაახსენდა, როგორ მკურნალობდა დაჭრილებს, სნეულებს, მომაკვდავებს. მაგრამ მათი სახეები აღარ ახსოვდა. ყველანი ერთმანეთს ჰგვანდნენ, ყველას ტანჯული თვალები ჰქონდა და ყველანი იმას ლამობდნენ, ერთი კენესა არ დასცდნოდათ. მერე ყველანი მადლიერები შორდებოდნენ, გულუხვად ასაჩუქრებდნენ და ლოცავდნენ დოსტაქრის მარჯვენას. ახლა აღარც მათი სახეები ახსოვდა, აღარც სახელები. ერთი რომელიმე მაინც გაიხსენოს და ამ თავტიტველას უთხრას.

— ვერა, ვერ მორჩები, მგელიკავ. წინათ სხვა იყავ, ახლა სხვაი ხარ. ვერ ამცნევ, დაოსებულხარ. ბეწვი ორად ვეღარ გაგიგლეჯია.

— არ მინდა სიკვდილი. — თქვა მოხუცმა.

— შენ უკვე მკვდარი ხარ, მგელიკავ. გამხმარი ხეც სიცოცხლის იმედით სულდგმულობს, და მინამ არ მოჭრიან, ცოცხალი ჰგონია თავი. შენც ეგრე ხარ, მგელიკავ, შენ უკვე ცოცხალი მკვდარი ხარ.

— გაგიწყდა ძმის წილი, ტიალო, არ მინდა სიკვდილი: — ჟინიანად გაიმეორა მოხუცმა.

— საწყენად როდი მითქვამს, მგელიკავ...

— არ მინდა სიკვდილი.

— კარგია სიკვდილი. — შემპარავი ხმით დაიწყო თავტიტველამ, — არმოცინარია, მაგრამ ძართალი. სულ დაგაცილებს ჯავრებს, ზარი აქვს იმნიირი. გაექცევი? სად უნდა გაექცე, გინდ გყავდეს ფეხმარდი ცხენი. ვერა, ვერ გაექცევი სიკვდილს.

— ვერ გაექცევი, — გაუბედავად თქვა მოხუცმა.

— ვერც შეებმევი. არ დააშინებს შენი ფრანგული, — უტიფრად განავრძობდა თავტიტველა.

— ვერა, ვერ შეებმევი, სნეულ ვარ.

— ვერც ტირილითა და ხვეწნით შააბრალებ თავს. უფლისგანაა გამოგზავნილი.

მოხუცი აღშფოთდა.

— რას რომავ, ოხერო, სიკვდილი ეშმაკის კვალზე დადის. რა ხელი აქვს უფალთან.

— ეგრეა, ეგრე, როგორცა ვთქვი, — თავტიტველამ ჩაიციხა, როგორც საკუთარ თავში დარწმუნებულმა ადამიანმა.

ტკივილმა უფრო მძაფრად დაბუზნა მოხუცის სხეული, თითქოს ქვები დააყარესო მთიდან, ცხელი, გახურებული ქვები ფეხებზე, მკერდზე, ხელებზე, თავზე, თვალებში. მოხუცი უკვე კენესოდა. კენესოდა საცოდავად. ტკივილი თოვლის ზვავივით იზრდებოდა და საღდაც შორს, ბნელეთში ეწეოდა მოხუცს. მოხუცმა იგრძნო, რომ მეტი აღარ შეეძლო, იგრძნო, რომ ტკივილი სჯობნიდა და ახლათკივილზე უკეთესი იყო სიკვდილი.

— მოვიდეს სიკვდილ, — მორჩილად თქვა მოხუცმა.

თავტიტველა თითქოს ამ სიტყვებს ელოდებოდა, ისევ ალაპარაკდა სიბნელიდან.

— ახლა არა სცალია სიკვდილს. ან ბნელის პირას მოდის, ან თენებაზე. ახლა კი დღეა. თავად შენ წადი სიკვდილთან, მიგასწავლი გზას.

მოხუცი მიხვდა, რასაც გულისხმობდა ამ სიტყვებში თავტიტველა და შეკრთა. ეშმაა, გაიფიქრა მან, ეშმაა და მაცდურის გზაზე მაცუნებს. რქები დაუმაღლეს, ნაბაღში გახვეულა ბანჯგვლიანი ტანის დასაფარავად, თუმცა ვინ იცის, იქნებ ბანჯგვლებიანად მოვიდა და მე ნაბაღი მეჩვენება.

— თავად შენ წადი სიკვდილთან, — ფოლადი ჩაისხა ხმაში თავტიტველამ.

ყურში ჩამძახიან და არ მესმის ზოლმე, გაიფიქრა მოხუცმა, ეს კი რამსიშორიდან მეხმიანება და ვითომც არაფერი. ტვინში ხომ არ ჩამიჯდა ეშმა-იქნებ ტყუილად მომეჩვენა ნაბიანი თავტიტველა.

თვალები გაახილა მოხუცმა. ირგვლივ მიმოიხედა. ამაოდ ცდილობდა, რამე გაერჩია სიბნელეში თავისი ჩამქრალი თვალებით. არც თავტიტველა იყო და არც სხვა არავინ. თვალებში ნისლი ჩამდგარიყო.

მეჩვენება ალბათ, დაასკვნა მერე და ისევ დახუჭა თვალები. ქვები კვლავ ცვიოდა მთიდან მის წყლულზედა, ამაოდ იკავებდა კენესას მოხუცი.

— თავად შენ გაეშურე სულეთში, მგელიკავ. გონს მოდი, გონს. გესმის? — მბრძანებლური ხმით თქვა თავტიტველამ უკვე სადღაც ახლოდან.

მოხუცი გამოფხიზლდა.

— ზელი შევაშველო სიკვდილს? არა, თავად მოვიდეს, დამცეს და გამათავოს.

თავტიტველას სიცილი აუტყდა, ნაღვლიანი სიცილი.

— გონს მოდი, მგელიკავ, გესმის?! სიკვდილს ეამება, შენ რომ წვალობუნდოდეს, ახლავე გაგათავებდა, მაგრამ გაწვალებს და თავს ირთობს. ეამება შენი წვალება, აღარ გაქვს მუხლში ძალა. ადვილი საწვალგებელი ხარ.

ხმა ახლა სათნო იყო, მზრუნველი. წელანდელი გაბოროტებაც აღარ ემჩნეოდა. აღარც თავხედობა. მოსიყვარულე შვილივით არიგებდა მოხუცს.

სჯობს თავი ანებოს ტკბილსიტყვაობას, გაიფიქრა მოხუცმა, ტკბილად მოლაპარაკე მტერზე უარესი არაფერია ამ ქვეყნად. თუმცა იქნებ მოყვარეა ვეცოდები და გზას მანიშნებს.

მერე ისევ, უკვე მერამდენჯერ მოვიდა ტკივილი. უკვე მერამდენჯერ შეუხუთა სული მომაცვდაც და მაშინლა იგრძნო მოხუცმა, რომ მეტი აღარ შეეძლო. იგრძნო, რომ აბღავლდებოდა პატარა ბაღლივით, აბღავლდებოდა სუსტი და ჯანმიღუელი.

— მოძებნე სიკვდილი, მგელიკავ. რაღა ფასი აქვს შენს სიცოცხლეს. დოსტაქარს რამდენი კაცი მოგირჩენია და საკუთარ თავს ვეღარ უშველევ არაფერი. ვეღარც სხვებს შველოდი ბოლო ხანებში. არც გაკითხავდნენ საეჭიმოდ. ზოგს ხათრი მაინც მოიყვანდა, მაგრამ მერე ისევ ქალაქელ ეჭიმებთან გარბოდნენ. ვადა გაგივიდა ბერიკაცო, გესმის! თუმცა რაღას მალაპარაკებ, თავდაც კარგად იცი, უბირ ხომ არ ხარ. იცი და ტკივილზე მეტად ეგ გაწუხებს. მოხუცი დაეთანხმა უხმოდ, ტუჩების ცმაცუნით.

— მართალი ხარ, ტიალო, მართალი, — ჩურჩულით თქვა მან, — მაგას შენზე ადრე მიეხვდი და გამხელა არ მინდოდა. იმედი მქონდა.

— ახლა? კიდევ გაქვს იმედი, კიდევ გგონია მოირჩენ თავსა?

— არა, დავმარცხდი. სხვებს ვაქიმობდი და ჩემმა წყლულმა მაჯობა. მოხუცი ვარ, მეპატიების, — ის უკვე გულთბილად ესაუბრებოდა უცნობ ხმას, მშვიდად და თავდაჯერებულად. ტკივილიც დაუამდა.

— მაშ გაათავე სატანჯველი. ეგეთი არს წუთისოფლის წესი. კაცი იბადება, ცხოვრობს და ბოლოს კვდება.

— სწორია. იბადება, ცხოვრობს და ბოლოს კვდება, — დაუდასტურა მოხუცმა.

— შენ კი გახსოვს შენი პატარაბიჭობა? — მოულოდნელად ჰკითხა თავტიტველამ.

— არა, აღარ მახსოვს. წინათ იყო, ძალიან წინათ, — დამნაშავესავით გაიღიმა მოხუცმა.

— ხედავ, რამდენი იცოცხლე. ახლა ღრთა უკვე. კარზეა მომდგარი სიკვდილი. აგე, ეზოში შემოვიდა.

— უკვე შემოვიდა? — უიმედოდ იკითხა მოხუცმა.

— ჰო. არ შემოუშვა. შენ გადი და შეეგებე. დაასწარ, მგელიკავ. ბევრჯერ გაგიბრუნებია უკან სიკვდილი, ახლა იმის ხელში ხარ, საშაგიეროს ვიხდის. ველარ გააბრუნებ.

— ჰო, ველარ გავაბრუნებ, — უმწეოდ ამოიხრიალა მოხუცმა.

— ჰოდა დაასწარ. სანამ ფარხმალს აგყრიდეს, შენ თავად აიყარე. მიიღი, დაასწარ.

— არ მინდა სიკვდილი. — ისევ რაღაც იმედი გაცოცხლდა გულში, — არ მინდა სიკვდილი. ბნელა სულეთში, ბნელა.

მოხუცმა კედლისაკენ იბრუნა პირი.

— ჯაბანი ყოფილხარ, მგელიკავ, ლაჩარი. ვაჟაკი არა ხარ? ხევსური მეგონე ბედშავო, არა ყოფილხარ ხევსური, — უგულოდ ქირდავდა თავტიტველა მოხუცს და ფეხებს ბრაზიანად აბაკუნებდა.

— ეზოშია? — გაახსენდა მოხუცს.

— ჰო, ეზოშია. ველარ გააბრუნებ.

— დაეასწრო?

— ჰო, დაასწარ.

— მერე — რაღა იქნების? — გაუბედავად წარმოსთქვა მოხუცმა.

— თეთრი ციხე დგა სულეთში, — წაიღიღინა თავტიტველამ. უფრო მეტი სხედა ისმოდა ახლა მის ხმაში.

— ჰო, თეთრი ციხე. წვერი ცამდე აქვს.

— იქ ისეთი ალვის ხეი დგას, — ისევ ღიღინებდა თავტიტველა.

— ჰო. იმასაც ცაში მაულის წვერი.

— მადლიანები წყალს სვამენ. ცოდვიანები მწყურვალნი იბრბობიან. შენ მადლიანი ხარ, მგელიკავ. არ დაგიშურებენ წყალს.

— არ დამიშურებენ?

— არა, მგელიკავ, არა. აქაც გაგიხსენებენ დოსტაქარს.

— გამიხსენებენ?

— გაგიხსენებენ, მგელიკავ, დალილი მზის მადლმა, გაგიხსენებენ, ცხენს მოახტება ხევსური და მაშინვე მოაგონდება, რომ შენ მოურჩინე მტკივანი ფეხი. განა ერთსა და ორს გაახსენდება? ქალაქელ სტუმრებს მოუყვებიან შენს ამბავს, ყველას მოუყვებიან. დაგიფასებენ ამავს.

— მაშ გამიხსენებენ... ყველანი... გამიხსენებენ? — ნაწყვეტ-ნაწყვეტად ამბობდა მოხუცი. სუნთქვა უჭირდა. ტკივილი ძვალ-რბილში ჰქონდა გამჯდარი.

— ლიქოკის ჯვარს შეგავედრებენ. ლიქოკის ჯვარია მხსნელი მაცდურის გზაზე წასულისა.

— ზევისაგან დაღუპულიც ლიქოკის ჯვარს უნდა შეგვედრონ, წყალში დამხრჩვლი, და...— მოხუცს სიტყვა გაუწყდა.

— და ვინც თავს მოიკლავს, ისიც, — მკაცრად თქვა თავტიტველამ.

— არ მინდა მაცდურის გზაზე დადგომა, — ამოილულულა მოხუცმა.

— კოპალა და იახსარი მბრძანებლობენ ლიქოკის ჯვარში. შეგინდობენ, მგელიკავ, უსათუოდ შეგინდობენ, — დაანუგეშა თავტიტველამ.

ამასობაში ისევ მოვიდა ტკივილი.

— ნულარ გადასდებ სახელოოდ, მგელიკავ. დაასწარ, მანამ თავს წამოგადგება, — ყურში ჩასძახოდა მოხუცს ხრინწიანი ხმა.

— უკვე მოვიდა? — იკითხა ქანცაწყვეტილმა.

— არა, ჯერ ისევ ეზოშია. დაასწარ, მგელიკავ, დაასწარ.

მოხუცმა უკანასკნელი ძალღონე მოიკრიბა, რის ვაი-ვაგლახით წამოადგა. სარკმლისაკენ გაემართა. იატაკზე მიგდებულ სპილენძის ქვებს წამოჰკრა ფეხი, აახშაურა. მერე ისევ სიჩუმე ჩამოვარდა რამდენიმე წუთით. მერე ისევ დაიძვრა სიჩუმე და ავის მომასწავებელი გრიალი წუბროვანამდე გავიდა.

არც თავღლის სანთელი მიუჩეჩებიათ მარცხენა ხელში მოხუცისათვის. არც ხმალი — მარჯვენაში. არც უყვირია სულთმოზრძავეს: მაჰკალითო, არც არავის უშიშვლია ხმალი პასუხად და არ შეუფიცია: მეგვალავთო. რა საქმე ჰქონდა ძველ ხევსურულ წესს მგელიკასთან. მოკლულიც თვითონ იყო და მკვლელიც.

მოხუცი იწვა მზის ქვეშ. სულარა გადაფარეს და იწვა გაუნძრევლად. ხელები მკერდზე მორჩილად ჰქონდა დაწყობილი. ფეხებიც მორჩილად გამოტილიყვნენ მიწაზე. მოხუცი იწვა მიცვალებული. იწვა მზის ქვეშ. მზის უკანასკნელი სხივები ათბობდა მის გაცივებულ სახეს და გატანჯულ სხეულს. აღარც ტკივილი იყო სუნთქვის შემკვრელი, აღარც ფიქრები, რომელიც აფორიაქებული სყიდან გამოფრენილი ფუტკრებივით კბენდნენ მოხუცის გონებას, აღარც ის თავტიტველა მოჩვენება, შემპარავი ხმითა და მბრძანებლური კილოთი. მოხუცი იწვა მზის ქვეშ.

ცა იღრუბლებოდა. ღრუბლებმა თითქოს უმატეს სვლას. მათი ჩრდილებიც უფრო სწრაფად მისრიალებდა ფერდობზე, მთის წვერს აღწევდა და მერე გაღმა გადადიოდა. მთის ძირიდან ახალი ჩრდილი მოდიოდა. ასე გეგონებოდა, ჩრდილები მთის იქით გადადიან, თვალის ერთ დახამხამებაში ჩაცურდებიან, მთას მკვირცხლი ბავშვივით შემოუზრებენ და ისე მიისწრაფვიან მწვერვალისაკენ.

დედაცაცები ტიროდნენ. თავდახრილნი იდგნენ ხევსურები, ქუდები ჩაებლუჯათ ხელში. ისინი არა ტიროდნენ. ჰქონდათ შეჭმუნნილი სახეები. დათო შორიახლოს იდგა. დათო პირველად ხედავდა ახალ მიცვალებულს. ისინი მხოლოდ პანაშვიდებზე ენახა. იგი მორიდებით გამოელაპარაკა ვიღაც პიჯაკიანს, რომელიც ყველაზე მეტად ჰგავდა ხევსურს, თუმცა პიჯაკი ეცვა, რუხი ფერის გაცვეთილი პიჯაკი და ახლად ნაყიდი ჩექმები, მაგრამ ის ყველაზე მეტად ჰგავდა ხევსურს.

— რაისად მოიკლა თავი? — დათო ხევსურულად უტყევდა და ხევსურულადვე უსვამდა მახვილს სიტყვებში, გარკვევით და რიხიანად.

პიჯაკიანმა პასუხი დააყოვნა. ვიღაც მის გვერდით მდგომმა თქვა:

— მაცილ-ეშმაკებმა შეაცდინეს და იმად.

პიჯაკიანმა თავი გაიქნია.

— წყლული ჰქონდა ფეხზე, ტკივილებმა შააწუხა. ღროული კაცი იყო, უკვე ოთხმოცდაათ წელიწადს ითვლიდა. ველარ გაუძლო სატკივარს, — პიჯაკიანი სუფთა ქართულით ლაპარაკობდა. დათო პიოჩით, ცდილობდა ხევსურულად მოექცია და ხევსურულადვე დაესვა მახვილი სიტყვებში.

— ექიმ არ მაგიყვანიათ? — იკითხა მან.

— ექიმი რად უნდოდა. მგელიკა ლიქოკელი არ გაგიგონიათ? თითონ იყო ექიმიც და დოსტაქარიც. ორჯერ გაიკეთა ფეხზე ოპერაცია. მაინც ვერ მოიჩინა, — უბასუხა პიჯაკიანმა.

— თითონ გაიკეთა ოპერაცია?

— ჰო, თითონ.

ხევსურები ახმაურდნენ.

— აქიმობაში ბაღალი არა ჰყოლია.

— ორჯერ წაართვა სიკვდილს ხახმატელი ბერდია.

— ოთხასამდე კაცი მოუჩინია.

— მეტი იქნების, მეტი.

— მამაც დოსტაქარი ჰყავდა, პაპაც.

— შატილიდან აკითხავდნენ ჩვენს მგელიკას, არხოტიდან, ბარისახოდან. პიჯაკიანმა ხელით ანიშნა ხევსურებს, დაჩუმიდითო, და თითქოს დასკვნა გაუკეთა ყველას ნათქვამს, მოკლედ მოსჭრა:

— ერთხელ ქალაქშიაც უნდოდათ წაყვანა — შენი წამლები გვასწავლეო. ხევსურები ისევ ახმაურდნენ.

— არ მალავდა წამლებს, ავე, იმის წამლები, — თქვა ცისფერთვალმა ხევსურმა და ხელი გაიშვირა მთების მიმართულებით, — სულ იქა ხარობენ.

— ბალახ და ყვავილ ზეპირ იცოდა.

— მინდიასავით იცოდა.

— ბრძენ იყო მინდიასავით.

— ჩვენი მგელიკაო, ყველანი ასე ეძახდნენ.

დათო შუბლშეკრული უსმენდა ხევსურებს.

პიჯაკიანს ცრემლი მოადგა თვალებში, სახელოთი მოიწმინდა და თქვა:

— მთელი ხევსურეთის მკვდარია მგელიკა. მთელი ხევსურეთი დაიბრებს, ხვალ დოღი იქნება ხეობაში. ბევრი ჭირისუფალი ჩამოუვა ჩვენს მგელიკას, მისი ხელით ხელახლა გაცოცხლებულები, ჩვენ შეგვალა სიცოცხლე და კიდევ ბევრჯერ მოვიგონებთ.

დედაყაყები ხმაძალა ტირილდნენ.

დათო უკან გამობრუნდა.

ასე კარგად არ უნდა გავეცქიმა კარავი, გაიფიქრა მან. ამაყად მდგარი კარავი უცნაური და არაბუნებრივი მოეჩვენა. რატომღაც უზრუნველობისა და სიმშვიდის მყვირალა სიმბოლოდ მოეჩვენა მას მაგრად გაჭიმული კარავი. თუმცა მთები ხომ ისევ ისეთები დარჩნენ, ფიქრობდა იგი, ამაყად მხარგაშლილები, გულგრილნი სიკვდილის მიმართ. მხოლოდ მზე დაჰფარეს ღრუბლებმა, ეს შემთხვევითაა. დღეს დილიდანვე იღრუბლებოდა, იმიტომაც ჩამოცხა. ალბათ იწვიმებს. მაგრამ ეს შემთხვევითაა. ბუნება არ გლოვობს მკვდარს. ბუნება გულგრილია. ხშირად უნდა ხედავდე სიკვდილს და შეეჩვევი. ტირილი აღარ მოგინდება. ცრემლები დაჰკარავენ თავის მნიშვნელობას. ხშირად უნდა ხედავდე სიკვდილს. ეს ხომ ყველაზე ჩვეულებრივი რამ არის ცხოვრებაში. სიყვარულზე უფრო ჩვეულებრივი. ადამიანმა შესაძლოა ვერც გაიგოს სიყვარული სიკვდილამდე. მაგრამ სიკვდილი აუცილებელია. ზურთიკოს კი სძინავს.

მაგრად, ამაყად გაქიმულ კარავში სძინავს და აზრზე არ არის, რომ მგელიკამ თავი მოიკლა, ჩვენმა მგელიკამ. იქნებ წამალი რომ მიმეტანა დროზე, გადარჩენილიყო. მგონი ჩემი ბრალია. არა, რა სისულელეს ვამბობ. რაღას უშველიდა სტრეპტოციდის საცხი. თითონ ვერაფერი გააწყო სიკვდილთან. ნეტავი იწვიმოს, ზურეიკოს კი სძინავს. გავადვიდო ზურეიკო? გავადვიძებ.

ლამით წვიმდა. კარვის კალთები მაგრად იყო დაქიმული. წვიმის წვეთები მონოტონური ხმაურით ეცემოდა ბრეზენტს. ბრეზენტი იყლინებოდა, მძიმდებოდა. ეკლესიის ზარების სამგლოვიარო რეკვას ჰგავდა წვიმის წვეთების რაქუნ დაქიმულ ბრეზენტზე. ოღონდ უფრო ხშირი იყო, მომაბეზრებელი და არასერიოზული.

ისინი საძილე ტომრებში იწვნენ და არ სციოდათ. არც წვიმა იყო საშიში. კარვის კალთები მაგრად იყო დაქიმული.

— მე მთელი ღამე ვერ დავიძინებ,—თქვა დათომ.

— ვერც მე,—თქვა ზურეიკო.

ორმოციოდე ნაბიჯის მანძილზე სოფელი იყო. სოფელში კი ახალი მიცვალებული. ის ალბათ ისევ ტახტზე იწვა და აღარ აწუხებდა ტკივილი. არც ფიქრები აწუხებდა.

— ოთხმოცდაათი წლის მოხუცის სიკვდილიც კი საშინელებაა,—თქვა ზურეიკომ.

— შეიძლება უფრო მეტადაც. ახალგაზრდის სიკვდილი მეტწილად შემთხვევის ბრალია. იტყვიან: რაღა ეს მოკვდა. მოხუცის სიკვდილი ნამდვილი სიკვდილია. თუნდაც თავი მოიკლას, როგორც მგელიკამ.

მათ არ შეეძლოთ სხვა რამეზე ელაპარაკათ.

მათ დაავიწყდათ, რომ ყოველ საღამოს, დაძინების წინ ანთებდნენ ცეცხლს, აღუღებდნენ ჩაის ან კაკაოს და სვამდნენ. პური, კარაქი, ჩაი ან კაკაო. მათ დაავიწყდათ, რომ იძინებდნენ ადრე და დგებოდნენ ადრე, რათა ევლოთ, ვიდრე მზე დააცხუნებდა. ევლოთ მთის სიგრძეში.

— როგორ დავიძინოთ? ნეტავი დამეძინებოდეს,—თქვა ზურეიკომ.

— არ ვიცი, როგორ დავიძინოთ. ვილაპარაკოთ და დაგვეძინება,—თქვა დათომ.

— არა, ვერ დავვეძინება ლაპარაკში.

— რა საოცარი სიკვდილი ვნახე, ნეტავი გაგვეცნო, სანამ თავს მოიკლავდა,—თქვა დათომ.

— საინტერესოა, რატომ მოიკლა თავი.

— მაცილ ეშმაკებმა შეაცდინესო.

— ეშმაკი ჰო, მაგრამ მაცილი რაღა არის? — გაიკვირვა ზურეიკომ.

— რა ვიცი, ეგრე თქვა.

— სისულელეა. ალბათ ტკივილები ვეღარ აიტანა.

— ჰო, ეგრეც თქვეს, მაგრამ მე სხვა მგონია.

— რა?

— აბა შენ დაფიქრდი. სახელგანთქმულმა დოსტაქარმა თავისი ავადმყოფობა ვეღარ მოირჩინა. ოპერაციაც გაუკეთებია თავის ხელით. მაინც ვერ მოირჩინა. დამარცხდა. უკვე ზედმეტობას გრძნობდა, — აღელვებით ლაპარაკობდა დათო,—თანაც წინ აღარაფერი დარჩა. გზა გავლილი იყო, გრძელი გზა და წინ უფსკრულს ხედავდა...

— ფორთხვით უნდა წასულიყო უფსკრულისაკენ,—სიტყვა ჩამოართვა ზურეიკომ.

— ჰო, ფორთხვით, ტყვილითა და კენესით. ნახტომი არჩია. დაასწრო სიკვდილს.

— აგონიას თავის მოკვლა სჯობდა. ნამდვილად სჯობდა.

— ვაჟკაცურად მოიქცა, — თქვა დათომ.

— იცი, რომელიდაც ფილოსოფოსს უთქვამს ოდესღაც, მგონი ძველ რომში, რომ ყველაზე კარგი, რაც ადამიანს გააჩნია თავის ცხოვრებაში, ეს არის შესაძლებლობა სიკვდილისა, როცა მოგესურვება, გესმის?

— როცა მოგესურვება, არ ვარგა. მე ასე ვიტყვოდი: როცა აუცილებელ ხდება, როცა სხვა აღარაფერი არის წინ, — თქვა დათომ.

— ჩემის ფიქრითაც ეგრე უნდა იყოს, — თქვა ზურიკომ.

სოფელში ძაღლები ყეფდნენ. მხოლოდ მათი ყეფა ისმოდა გარეთ.

ალბათ უხმოვლ დასტირიან მგელიკას, გაიფიქრა დათომ, ან ჩვენამდე ვერ აღწევს მოტირალთა ხმა. ნამდვილად ვერ აღწევს.

სიბრაღული კარავში ვეღარ ეტეოდა.

წვიმამ უმატა. უფრო მეტის სიხშირით უკრავდნენ რაღაც მომაბეზრებელ მოტივს წვიმის წვეთები დაჰიმულ ბრეზენტზე. ახლა უკვე სულ აღარა ჰკავდნენ ეკლესიის ზარების რეკვას.

— ალბათ მაგიტომ იტოვებდნენ ფრონტზე უკანასკნელ ტყვიას საკუთარი თავისათვის, — თქვა ზურიკომ.

— ვისაც სიცოცხლე უყვარს, ნამდვილი სიცოცხლე, ვინც იცის სიცოცხლის ფასი, ის დაიტოვებს უკანასკნელ ტყვიას. თუნდაც ოცი წლის იყოს, ჩვენსავით, — თქვა დათომ.

— ყველანი როდი იტოვებენ.

— ლაჩარი არ დაიტოვებს, — დარწმუნებით თქვა დათომ.

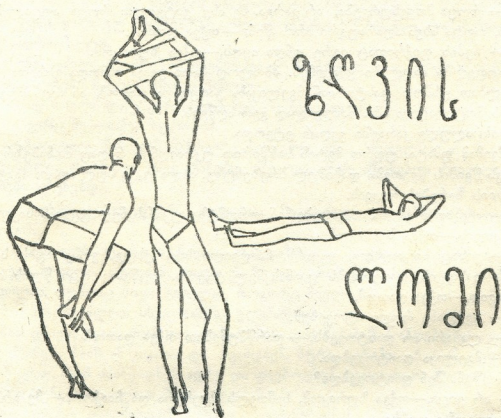
— მგელიკა დაიტოვებდა.

— შენ, შენ დაიტოვებდი?

— არ ვიცი, — თქვა ზურიკომ, სანთელს შეუხერხა და ჩააქრო, — მე არ მინდა სიკვდილზე ფიქრი.

იოსებ ყაჭიუშვილი

მზით გათანგული პლაჟის მარცხენა მხარეს, მამველ სადგურთან ახლოს, თხელ წყალში იწვა ჩია ტანის მელოტი კაცი. იგი უფრო მოხუცი ღანდა, ვიდრე ხნოვანი. იწვა გულამა, თავქვე შემოწყობილი ხელების თითები ერთმანეთში გადაეხლართა და ბეჭებზე ოდნავ წამოწეული, დაყინებით გასცქეროდა ზღვას.

სალამო ხანი იყო. სანაპიროზე ნელი ზღვაური ქროდა. ჩამავალი მზის გასწვრივ, წყალზე უსასრულოდ გაჭიმულიყო ლაპლაპა ზოლი. მობანავეთა ჟრია-მულში ზოგჯერ სუსტი ტალღების თანაბარი ტლაშუნის ზმაც მოისმოდა.

მოხუცი ყურადღებას არ აქცევდა, რა ხდებოდა ირგვლივ. არც ის ორი ახალგაზრდა შეუმჩნევია, ახლახან რომ მოვიდნენ და მის ახლოს იხდიდნენ. ბიჭებმა კი მაშინვე შენიშნეს იგი:

— შეხედე, გოგი, — თქვა ერთმა და ხელი მოხუცისაკენ გაიშვირა, — ისევ აქ არის.

— ვხედავ... უცნაური ბერიკაცია, უსიცოცხლო, — უპასუხა მეორემ, — რაღაც მეჯავრება ასეთი ხალხი.

ირგვლივ ყველა სცნობს მოხუცს. ეს ორი თვეა საბანაოდ მუდამდღე და-

დის. გასახდელი ადგილი რიყის ბრტყელ ქვასთან აქვს ამორჩეული. არც არავინ ეზიარება. თუ ზოგჯერ ვინმე „ახალი“ გამოჩნდება, დაუშლიან.

— უკაცრავად, მოხუცის ადგილია, საცაა მოვა.

მალე გამოჩნდება მოხუციც. მოდის ნელი, გამოზომილი ნაბიჯით, თან ისე ირწყევა, თითქმის ფეხქვეშ მყარ ნიადაგს ვერ გრძნობს და წაქცევისა ეშინიაო. მოვა უხმოდ; უბრალო გამარჯობასაც არ იტყვის. ქვაზე დადებს მახუთის ლაქებით აჭრელებულ ძველისძველ ქუდს, საფეთქლებთან და კეფის გასწვრივ შერჩენილ ფერფლისფერ თმაზე ხელს გადაისვამს და ჩაჯდება.

იგი ყოველთვის დამჯდარი იხდის, როგორც ყველა მოხუცი: გაიხდის ტილოს ჯიბეებიან ბლუზას, მეზღვაურის ზოლებიან მაისურს და ლურჯსათავე შემოკერებულ ხვანჯრიან შარვალს. სატინის შავი ტრუსი ერთ ადგილას თეთრი ძაფით აქვს გაქარდული. მოხუცი ყოველთვის ცდილობს დაიძალოს განაკერი.

ტანსაცმელს ლამაზად დაკეცავს და ქვაზე გადაჰფენს. მერე მთელი დღე ნაპირა წყალში წევს, სუსტ ტალღებზე. ან არა და წვრილ კენჭებზე წამოწოლილი მზეს ეფიცება. ნაცრისფერი ჩოღერა კბილები აქვს. წინა ორ კბილს შორის მუდამ პაპიროსი აქვს გაჩრილი. პაპიროსს ბოლომდე ისე ჩასწავს, ერთხელაც არ გამოიღებს პირიდან. მერე თავს წააკენეტს და ენის წვერით გადაისვრის.

საღამოს, როცა ანთებული მზე ჰორიზონტის ლურჯი ზოლის გადაღმა ჩაინავლება, მოხუცი აუჩქარებლად ჩაიცვამს, ზღვას კიდევ ერთხელ გადაავლებს თვალს და მიდის.

ნავთსადგურთან ჩასვლისას არ შეიძლება ვინმე არ მიესალმოს. ესენი მისი მეგობრები არიან, ძველი მეზღვაურები და მეთევზეები.

— გამარჯობა შენი, ზღვის ლომო!

— გაგიმარჯოს, — პასუხობს ოდნავ შემკრთალი, მერე თანდათან ებადრება სახე, — ეს შენა ხარ, გალა სოსე?

— ჰო, მე ვარ... შენ რა, ისევ ავადმყოფობ?

— აბა, კაცო, — გულდაწყევით ამბობს მოხუცი, — ძან დამიგდო ამ ბოლო დროს. უსაშველო ყოფილა მაინც ეს წნევა... თანაც გული...

— არაფერია, არაფერი, მაგას არჩენენ ახლა, — ამხნევებს მეგობარი და მხარზე ხელს უთათუნებს, — ზღვას კი მაინც არ ეშვები, ჰა?

— გული არ მითმენს, თორემ აბა რაღაა, თუ კაცი ხარ, — მოხუცი ნაღვლიანად გაჰხედავს ზღვას და მერე თვალებს დაბლა ხრის, — ექიმებმა — არ გაბედო, ნაპირს არ მოცილდეთ... გლახაკივით ვგადივარ წყალში.

— რას იზამ, სანამ მორჩებოდე... — ამბობს სოსე, მერე თვალებს ეშმაკურად ჭუტავს და ტონს იცვლის, — არ გადავკრათ თითო-თითო?

— ეჰ, ექიმები მაგასაც მიშლიან, მარა ჯანდაბას, ოღონდ თითო-თითო.

აი, ასეთი კაცია ჩვენი მოხუცი. პლაჟზე ვერაჟის შეეთვისა და მუდამ განმარტოებულია. ახლაც მარტოა. ისევ ისე გულადმა წევს და ამოჩემებულ წერტილს გასცქერის. კბილებს შუა გაჩრილ პაპიროსს ამოლებს, ფერფლს კი ვერ ამჩნევს, რომელიც საცაა მოსწყდება სანახევროდ ჩაწურულ პაპიროსს და მკერდზე დააცვივა.

მის პირდაპირ რომ ორი ბიჭი ბანაობს, რაღაც არ მოსწონს. განსაკუთრებით ის, მაღალი, გოგის რომ ეძახიან. ეტყობა ძალზე თავხედიან. წელან ისე ახლოს გადაიდგაფუნა წყალში, კინაღამ ფეხი დააბიჯა. მაშინ განგებ არ შეიმ-

ჩნია მოხუცმა ეს. ახლა რაღა უნდა ნეტავი, ღიმილით რომ იცქირება და მეგობარს ეჩურჩულებს?

მოხუცმა თვალი აარიდა ბიჭს, მაგრამ სწორედ ამ დროს ჩაესმა ყურში მისი ხმა:

— რა ბალღევით ჭყუმპალაობ, მოხუცო, მოდი ცურვას გასწავლი.

— ამ სიტყვებმა ისე შეაერთო, თითქოს უბეში ნაპერწკალი ჩავარდნოდეს. ზელისგულზე წამოიწია და ჩამოფოცხილი ჭაღარა წარბებქვეშაიდან ნალღიანი მზერა ესროლა ბიჭს.

— შენ... შენ მე რაზე დამცინი, შვილო... შენხელობას... — სიტყვა გაუწყდა. ალბათ ძალზე სასაცილო ვჩანვარ და ეს ბიჭი რაა, გულში ყველანი დამცინიანო. გული ეტკინა.

ნაპირზეც გაიგონეს მათი ლაპარაკი. ერთმა ღიპიანმა, ბანქოს რომ თამაშობდა, თავისებურად დატუქსა ბიჭი:

— თავი დაანებე, ბიძიკო, საწყალ ბერიკაცს. ვერ ხედავ, მიწაზე ძლივსა დაბობლავს.

„საწყალი ბერიკაცი“, „მიწაზე ძლივსა დაბობლავს“. ამ სიტყვებმა გული გადაუტრიალა მოხუცს. გაფითრდა. სიბრაზისაგან ცრემლი მოაწვა თვალეზზე. ეს რომ არავის შეემჩნია, ყბების ნერვიული მოძრაობით პაპირისი რამდენჯერმე ზედიზედ მოქაჩა და სახეზე ირისისფერი სქელი კვამლი აისაფრა.

ეს ორი თვეა მოხუცი ზღვაზე დადის და არავის დაუნახავს, ოდესმე წელამდე წყალს გასცილებოდეს. ყველა ფიქრობდა, მას ზღვის უფრო ეშინია, ვიდრე გასროლილი ტყვიისო, მაგრამ აი, მოულოდნელად მოხუცმა რამდენიმე ნაბიჯი გადადგა წყალში და ლამაზი მხარულით ბიჭთან მისცურა.

— ოო, ცურვაც გცოდნია? აქამდე სად იყავი?

მოხუცმა არაფერი უპასუხა. იგი თვალეზში ჩასცქეროდა ბიჭს. კაცს შეზარავდა მისი დანახვა: ლურჯი თვალეზი ჩამუქებოდა, ტუჩის კუთხეებში წვრილი ნაოჭები ეყარა. მოკლედ შეკრეპილი ჭაღარა წვერი ვერცხლის ძაფებივით უბრწყინავდა ჩამავალ მზეზე.

— არ ვიცი... ჰო, არ ვიცი.. მასწავლი? წამოხვალ?

ლაპარაკისას კისრის ძარღვები ებერებოდა. გამოშვერილ დაწვისთავებთან კიდეც უფრო უღრმავდებოდა ორმოები.

ბიჭმა ვერ გაუძლო მოხუცის თვალებს და სახე აარიდა, მაგრამ იხტიბარით მაინც არ გაიტეხა. დამცინავად გაიღიმა და ჩაილაპარაკა:

— ჰმ, მეჯობრები, მოხუცო, კარგი, წავიდე.

ერთი წუთის შემდეგ ისინი შეწყობილი მხარულით მისცურავდნენ ზეგული ზღვისკენ. ნაპირიდან ჯერ კიდეც ესმოდათ ნაწყვეტ-ნაწყვეტი სიტყვები:

— ჩვენს მოხუცს არ უყურებთ!

— ძველი მეზღვაური იქნება.

— საინტერესო შეჯიბრი კია, ისე.

დიდხანს იცურეს ასე უსიტყვოდ. დროდადრო მოხუცი უკან მოიხედავდა და იმის მიხედვით, თუ როგორ იწეოდა ნაპირი თანდათან მალა, იგი ხვდებოდა, უკვე კარგა შორს გასულიყვნენ ზღვაში. მოლუშულ წარბებზე ეტყობოდა, ჯერ კიდევ არ გავლო მისთვის სიბრაზეს.

დიდხანს იცურეს.

რაც უფრო წინ მიიწევდნენ, წყალი მით უფრო ანკარა და თბილი ხდებ-

ბოდა, ტაღები — სუსტი. ზოგჯერ ონავარი თევზები ამოხტებოდნენ ზედაპირზე, ჰაერში შეტრიალდებოდნენ და თეთრ გულს აკიაფებდნენ. მზეზე თვალის მომჭრელად გაიბრჭყვიალებდა მათი ზურმუხტისფერი ქერცლი.

მოხუცი ოღნავ წინ მიდიოდა. მისი მოძრაობა მსუბუქი და თანაბარი იყო, თითქოს ჯერ ორიოდ მეტრიც არ გაეცუროს; ბიჭი კი დალლას გრძნობდა უკვე: ხელ-ფეხი თანდათან დაუძძიმდა. კისრის ქვემოთ ხერხემალიც სტიოდა.

ნაპირს გაჰხედა. მანძილი ეშორა და გულში თავზარდამცემი შიში იგრძნო, ისეთი, ნებისყოფას ერთბაშად რომ ადუნებს ხოლმე.

— ვის გადავეყიდე, დამახრჩობს ეს ოხერი, — ჩაილაპარაკა თავისთვის და შიშისაგან დამრგვალებული თვალებით შეხედა მოხუცს, — ჯანდაბას იქით მაგასთან ჯიბრი, ქაჯია ვიღაცა.

ნაპირისაკენ პირი იბრუნა და გაბრაზებული ხმით დაიძახა:

— ეეი, მოხუცო, სადღა მიდიხარ, აღარ დავბრუნდეთ?

მოხუცმაც იბრუნა პირი. სახეზე სიამაყის ღიმილმა გადმოხეტია, — მოგტეხე თუ არა ეშმაკის კერძო, — გაიფიქრა. ასეა, უჭკუოს და ბრიყვს დარიგება მოუხდება, თავხედს — შერცხვენა.

ღიმილი ჩამოირეცხა და ბიჭს უპასუხა:

— როგორც გინდოდეს შვილო, რავარც შენ იტყვი.

ერთხანს წყალში გულადმა იწვნენ და ისვენებდნენ. მოხუცმა შეატყო დალდა და გაათრთილა:

— წყალში გული არ უნდა გაიტეხო, შვილო. ნაპირის სიშორემ არ შეგაშინოს. ცოტა გასცურე, მერე დაისვენე და ისევ წადი. ერთბაშად კი ნუ მიეძალები. შიშმა თუ ერთხელ დაგჯაბნა, მერე ჰაიდა, წასულია საქმე.

ნელი მხარულით მიცურავდნენ ნაპირისაკენ. მოხუცი ხშირად თვალს მოაფლებდა ირგვლივ. სახეზე ეტყობოდა ბუნების სასიამოვნო განცდა. გაღმა გორაკები ოქროსფრად ჩააყვითლა მზემ. წყალი თანდათან იღებდა მეწამულ ფერს. თოლივინ სულ ახლოს დაფრინავდნენ ზღვასთან. ზოგჯერ წყალში თავს ჩაპყოდნენ და ლიფსიტებს იტაცებდნენ.

— ჩემი სიტყვები ასე რად გეწყინა, მოხუცო? — ჰკითხა ბიჭმა.

— ეე... საწყენია, შვილო, აბა რა არის. ჩემი დღე და მოსწრება ზღვაზე გამიტარებია: შენ კი — ცურვას გასწავლით... ის კი არა და აი, ერთ ამბავს გეტყვი. სწორედ შენოდენა ვიყავი მაშინ. ლელვაში მოვხვდით. კბი მეგობრები ვიყავით, მარა ერთმანეთს ტოლს არ ვუდებდით. ჰოდა, ბოლომდე გელარ გამიძლო. მე გავიყვანე. იმის მერე გამარჯობასაც აღარ მეუბნებოდა. ვითომდა შენ როგორ მაჯობეო. ასეა. ზღვის კაცი უფრო სხვანაირია. სხვანაირი ხასიათი აქვს... მასხარად ავდებდა გეწყინება კაცს, აბა რა იქნება, — მოხუცის ხმაში შემარტივებელი კილო ისმოდა, — კიდევ კარგი, ერთი ვაჟკაცის ოდენა კვლავ შემიძლია.

ლაპარაკი უცებ მოკვეთა. ინანა: უკანასკნელი სიტყვები რაღა ვთქვი, ბიჭს ეწყინებო. ბიჭს კი არ გაუგია მისი ნათქვამი. იგი მხრის ათიოდე მოსმით წინ იყო და თანდათან შორდებოდა მოხუცს.

მოხუცმა სცადა წამოსწეოდა, მაგრამ ვერ შესძლო. კუნთები დაეღალა და სუნთქვა გაუხშირა.

— დაველოდო თუ წავიდე, მოხუცო? — დაუძახა ბიჭმა.

— შენ წადი, შვილო, დაღლილი ხარ და გეჩქარება, — უპასუხა მან, — მე უკან მოგყვები ნელა-ნელა. რა მაჩქარებს: კარგი წყალია.

ნაპირამდე ჯერ კიდევ გრძელი გზა ედოთ. მოხუცი აუჩქარებლად მისცურავდა. მისი ვარაუდით მზის ჩასვლამდე უნდა გასულიყო.

არა, ექიმებს ნაღვლიან არაფერი დაეჯერება, — ფიქრობდა იგი. — ნაპირს არ მოსცილდეთ. ზღვის კაცს ექიმები რას გაუგებენ. ღლიდან მაგათ არც დაუჯერებ. მიწის შვილს რომ მიწას მოსწყვეტ, უარესია... ის ბიჭი კი მაინც არაა ცუდი. რა ვუყოთ, ახალგაზრდა და ყოყმოზი.

მოხუცი წყალში შეტრიალდა და გულამურზე გადავიდა. ნიჩბივით უსვამდა ორივე ხელს. უსასრულო ცას თვალგაშტერებით შესცქეროდა.

მოწმენდილია და წყალი კი მაინც იმღვრება. გაუდარდება — ჩაილაპარაკა მან. უცებ მარცხენა ხელში საშინელი დაჭიმულობა იგრძნო, დასასვენებლად წყლიდან ამოწია. ამ დროს თავზე ტალღა გადაეცლო. ერთი ორჯერ მაინც გადასცდა წყალი. ხველა აუტყდა. სახე ჩაეტეტკვა. ერთ ხანს სუნთქვაც შეკრული ჰქონდა.

— დასწყველის ღმერთი, უწინ რამდენიც უნდა მესვა, კახურივით შემერგებოდა. ახლა კინალამ გულ-ღვიძლიც ამომაყოლა.

როგორც იქნა დამშვიდდა. ტკივილიც თითქმის მიუჩინაო, მაგრამ დროებით, მალე ისევ განუახლდა. ხელის ხმარება შეუძლებელი გახდა.

— ძარღვი გამენასკვა, ოხერი, — ჩაილაპარაკა მოხუცმა. — არა უშავს, მე ვიცი მაგის წამალი.

გაშეშებულ ხელს მაჯის ზემოთ კბილებით დასწვდა და მომკნარა ხორცი გაკვინტა. მარილიან წყალში მოშაო სისხლი დაიბოლქვა, შვეზა იგრძნო, თავისუფლად ამოძრავა ხელი.

— მე რა მიჭირს, ნეტავი ბიჭს არ დაუვლიდეს კრუნჩხვა, დაიღალა და თან გამოუცდელია. წელან მინდოდა მესწავლებინა, მაგრამ დამავიწყდა. კარგია, იქ ვიყო ახლა.

ნიჩბების ხმაური შემოესმა. თავი მიიბრუნა. ორადგილიანი სპორტული ნავი წამოსწოდა.

— თუ გინდა, ჩაჯექი, ბაბუ, გაგიყვან! — შესთავაზა შეცურხა ბიჭმა.

— არა, მე ჩემითაც გავალ, შვილო. შენ აი, თუ სიკეთეს იზამ, წინ ბიჭი მიდის და იმას მიჰხედ; იქნება უჭირს და დაეხმარე.

მენავემ რაღაც ჩაილაპარაკა და თავისი გზა განაგრძო. მოხუცმა მწყრალი თვალები გააყოლა. მერე ტანის ოსტატური რხევით წყლიდან წელამდე ამოიწია და, ეგებ ბიჭი დავინახო, ნაპირისაკენ გაჰხედა წყალს.

— არაუშავს, ყოჩაღი ბიჭია, საცაა გავა, — ჩაილაპარაკა და მეტი ხალხით მიეძალა ტალღებს.

ბიჭს ნაპირამდე მართლა აღარაფერი დარჩენოდა, მაგრამ საშინელ დაღლილობას გრძნობდა და შიშისაგან გული უსკდებოდა.

საკმარისია დაღლილ სხეულში რომელიმე ნაწილი მოიშალოს და წახვალ სიღრმისაკენ, — ფიქრობდა იგი, — ეხუმრებო ზღვას! ხმელეთზე ჰო, — თუ გული წაუვა კაცს, წამოწევა და ნახევარ საათში მობრუნდება. აქ კი, ზღვაზე, სადაც მოგისწრებს კრუნჩხვა, იქვეა შენი სამარეც. არა, მაინც რა ძალად გავიბი ხიფათში თავი. რას მივყვებოდი ამ სიშორეზე. მისთვის სულ ერთია, გადღწევს თუ არა ნაპირს. მე კი... მე ჰმ...

შეშინებულმა კიდევ უფრო მოუსვა და ღმერთს მადლს სწირავდა, რადგან სხეულში ჯერჯერობით ყველაფერი რიგზე იყო.

მოხუცი კი მისცურავდა ნელა, აუჩქარებლად. კარგა მანძილიც მოთოკა. მარცხენა ხელში ტკივილები განუახლდა, მაგრამ არაფრად აცდებდა. ჩქარა

ტკივილები მოედო მარჯვენა ზელსაც. ფეხები ისე დაუმიძიდა, თითქმის ტყვისაგან ყოფილიყო ჩამოსხმული. ყურები უწიოდა. ეგონა ირგვლივ ათასი ჭრიჭინობელა გალობსო.

— ალბათ ჩქარა გამივლის, — გაიფიქრა მან, — ეს ზღვამ დამახამა, დიდი ხანია წყალს მოვცილდი.

მტანჯველმა ტკივილებმა ახლა მთელი სხეული გაუჯავა. ჰორიზონტალური მდგომარეობა დაჰკარგა და ნელ-ნელა მიიწევდა სიღრმისაკენ.

— ასე იცის დალოცვილმა ზღვამ, — ფიქრობდა მოხუცი, — თუ ერთხელ ჩაგითრია, მერე ძნელია წყალზე გასწორდე... მაგრამ არაუშავს, მე მოვახერხებ ამას. აი, ტკივილები დამიყუჩდება... მანამდე კი წყალი არ უნდა გადამცდეს.

გაიარა რამდენიმე წუთმა. ტკივილები უფრო და უფრო ძლიერდებოდა. სუნთქვა შეკრული ჰქონდა და გული ისე მაგრად უცემდა, ეგონა საცაა მკერდს გადმოხტეკავსო. თავში კი ზედიზედ სკდებოდნენ ცისფერი ნალმები.

დიახ ცისფერი, ასე ეჩვენებოდა მოხუცს.

მის ზევით უკვე პირი შეიკრა წყალმა, ამ ადგილას ჰაერის ბუშტულები ბუხბუხებდნენ ახლა.

უცებ მას მოეჩვენა, თითქმის ვიღაცა უჩინარი ხელებით დასწვდა, თითქმის ზევითაც ეწევიან. ზედიზედ ჩაისუნთქა სუფთა ჰაერი. ინსტინქტით ჩაებლაუქა ნავის კიხოს და ერთ წუთში უკვე შიგ იჯდა.

ვიწრო და გამხმარ ბარძაყებზე სველი ტრუსი შემოტმასნოდა. ლურჯად შეღებილ ნავის კედელზე კვალდაუმიწნევლად მიწურწურებდა წყალი. ორი კუნთმაგარი მენავე უსიტყვოდ შესცქეროდა. მოხუცი ზღვის ჯანსაღმა ჰაერმა გამოაცოცხლა. ტკივილებსაც ნაკლებად გრძნობდა. ნაჭრილობევი მარცხენა ზურგს უკან გაიტანა და მენავეები თავიდან ფეხებამდე შეათვალიერა.

„ამათ უნდათ მაშველი ნავით გამიყვანონ და საქვეყნოდ თავი მომპოვონ“, — გაიფიქრა შეშფოთებულმა, — ჰმ, მაშველი ნავით გამიყვანონ მე, ვისაც ზღვის ლომს მეძახდნენ. არა, ყოვლად შეუძლებელია ეს!“

ისეთი სახე მიიღო, თითქმის აქ არაფერი მომხდარიყო და მენავეებს ჰკითხა:

— ერთი ეს მითხარით, ბიჭი გავიდა?

— რომელი ბიჭი? — ერთად იკითხა ორივემ.

— რომელი და აი ის, ქერათმიანი, მე რომ გამეჯობრა.

— კი, გავიდა.

— თავისით გავიდა?

— ჰო, თავისით გავიდა.

— იხრჩობოდი, ბაბუ, გადაგარჩინეთ, — უთხრა მეორე მენავემ. მოხუცს დამცინავად გაეღიმა, მაგრამ მის თვალებში მაინც გამოჩნდა დიდი სულიერი ტანჯვის ნასახი.

— ვინ? მე?.. მე ვიხრჩობოდი? და თქვენ გადაგარჩინეთ, არა? ახა, ხა! — მერე უცბად დაეუფლა სიბრაზე, — ლაწირაკებო! აბა წყლითაც ვიქნები გაბერილი, ა?

მენავეებმა გაკვირვებით გადახედეს ერთმანეთს. მოხუცი კი განაგრძობდა.

— არ გამიკვირდა, რა სამასხრო მე მნახეს-მეთქი. მართლაც რომ გამკირვებოდა, გვერდს ამივლიდით ალბათ, ახლა კი იმასაც არ მანებებთ, ჩემს ვემოზე ვიზანავო... მე რომ ვიყო თქვენი უფროსი...

— წყალქვეშ იმდენ ხანს იყავი, ბაბუ, და... — შეაწყვეტინა შეცბუნებული მენავემ, — ვიფიქრეთ რაღაცა დაემართათ. რა ვიცოდით თუ...

— ეს რაა, შვილებო, — მოლბა მოხუცი, — თქვენ აი, ახალგაზრდობას უნდა გენახეთ. იხვივით ვყვინთავდი, მაშინ მართლაც ბარე ორი მოტყუებულა. თქვენ რა... განა გამტყუნებთ.

მოხუცმა ესა თქვა და თავის ოდნავი დაკვრით დატუქსა ბიჭები, მერე ნავისკიჩოზე აიწია და წყალში გადახტა. ისე სწრაფად, ტანის ისეთი მსუბუქი და სხარტი მოძრაობით, რომ თუ მენავეებს მის ნათქვამში ოდნავი ეჭვი მაინც შეჰქონდათ, ამ ნახტომის შემდეგ საჭოკმანო აღარაფერი დარჩენოდათ. მხოლოდ მოხუცმა იცოდა ამ ნახტომის ფასი. იგი მთელი თავის ძალისა და ნების უკანასკნელ დამაბავდ დაუჯდა.

მენავეებმა წელი ბიძგით გააცურეს ნავი ნაპირის გასწვრივ. მოხუცი კი კვლავ შეეჭიდა ტალღებს.

ზღვას შეეხო ვეებერთელა მზის ქვემო კიდური. თითქოს მზის ჩასვლას უდარაჯებდნენო, სამხრეთ დასავლეთიდან ტყვიისფერი ღრუბლები ამოიწვერნენ. თანდათან აიძვრა და ჩაშავდა წყალი, მოზრდილი ტალღები გაშალდნენ ურტყამდნენ ნაპირს. ქაოსურ ხმაურში წვრილი კენჭების იდუმალი ჩხრიალის ხმა მოისმოდა.

მოხუცი აჩქარებული ცურვით უახლოვდებოდა ნაპირს. მის გარდაწყალში უკვე აღარავინ ჩანდა. ზღვის მოულოდნელმა აბობოქრებამ დააფრთხო ყველა: ჯგუფ-ჯგუფად იდგნენ ნაპირთან და სიამოვნებით უცქერდნენ ღელვას.

მოხუცს ახლა თანაბრად სტკიოდა თავი, გული, კუნთები, თვალეხი და სხეულის ყველა ნაწილი. თუმცა იგი მხოლოდ ერთ, საერთო არაადამიანურ ტკივილს გრძნობდა, რომელიც თანაბრად მოდიოდა მთელი სხეულიდან და ერთმანეთში იხლართებოდა. მოხუცის მთელი არსება მხოლოდ ერთი ფიქრით, ერთი აზრით იყო გამსჭვალული: წინ, ნაპირისაკენ, წინ! ამ სიტყვებს თავისებური მუსიკით იმეორებდა მისი სხეულის ყველა ნაწილი. გულიც, მკერდიდან ამოვარდნას რომ ლამობდა, მხოლოდ ამ სიტყვებს იმეორებდა.

— წინ, წინ, წინ...

ნაპირზე შეკრებილი ხალხი უცქეროდა შეუპოვარ მოხუცს, მართოდ მართო რომ შევიდებოდა ფაფარაყრილ ზღვას. მათ არ იცოდნენ მისი გაჭირვება და იცინოდნენ, როდესაც მოხუცს დიდი ტალღა დაეჯახებოდა და ერთხანს წყალში გაუჩინარდებოდა. მათ ეგონათ, ის განგებ აკეთებდა ამას, რომ თავისი ძალა და ოსტატობა ეჩვენებინა. ამ საღამოს შემდეგ ყველამ სასწაულმოქმედად ჩათვალა მოხუცი. ახლა ერთობოდნენ და ზოგჯერ საოხუნჯო სიტყვებსაც გასძახოდნენ.

მოხუცს კი არაფერი ესმოდა. მხოლოდ ინსტინქტით მიიწვედა ნაპირისაკენ. ნებისყოფამ უდიდესი ძალით დამუხტა მისი სხეული. ახლა რომც მოენდომებინა, ვეღარ შეაჩერებდა ნაპირისაკენ ლტოლვას. ხომ არის ზოგჯერ მიცვალებულს ჯერ კიდევ უტოკავს რომელიღაც ნერვი. ასევე იყო მოხუცის თავსაც, მხოლოდ იმ განსხვავებით, იგი ჯერ კიდევ ცოცხალი იყო და მისი ნერვებიც ძალუმად ფეთქავდა.

იგი უკვე ვეღარ ხედავდა ნაპირს. მის თვალწინ დიდი ყვითელი წრეები მისდევდა ერთმანეთს, ისე როგორც წრიული ტალღები. ეჩვენებოდა, თითქოს თავი ცისფერი ნისლით ჰქონდა გავსებული.

— გავსულვარ, — ჩაილაპარაკა მოხუცმა, როცა ქვიშიან ნაპირს ტალღებ-

თან ერთად თავით მიეხალა ხელებით ჩაბლუჯა წვრილი კენკები და გაიღიმა ეს ღიმილი იმდენად ძლიერი იყო, მის სახეზე ერთი წუთით ტანჯვის ნიშანიც ვერ იქნა. სცადა წამოწევა, მაგრამ ვერ შესძლო. კიდევ წამოიწია და... ჩაიკეცა.

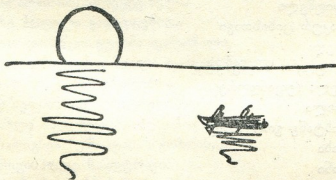
მისცივდნენ.

ის ღიპიანი, წელან რომ ბიჭი დატუქსა, ეჭიმი აღმოჩნდა, ხელში მოხუცის მაჯა ეჭირა და სულგანაბული ჩასცქეროდა ნაწამებ სახეში. თვალები ჩასისხლოდა მოხუცს. გამზდარ, ჩავარდნილ ლოყებზე სიჭრელე გადაჰრავდა. ცხვირის ნესტოებზე ლილისფერი წვრილი ძარღვები აჩნდა. არაადამიანური ტანჯვისაგან სახე მოღრეცოდა.

ეჭიმა მაჯაზე ხელი შეუშვა, მედიკამენტების ყუთში ხელი ააფათურა და თავი საეჭოდ გაიქნია.

...გამართლდა მოხუცის ნათქვამი.

ის იყო წყალში კანკალით ჩაიმაღა მზის უკანასკნელი ნამცეცი და ცაზედაც დაიტალა საავდრო ღრუბლები. პლაჟზე აქა-იქ დაეცა წვიმის მსხვილი წვეთები. ბრაზიანად აღმუელდა ჩაკუბრული ზღვა; აღმოსავლეთის გორაკებზე კი მგლოვიარესავით ჩამოწვა ღამე.

გრიგორ აბაშიძე

1911 წლის იანვარ-მარტი

(დედა)

დრამატული პოემა 4 მოქმედებად და 9 სურათად

მოქმედნი:

დაჩი ხუროთმოძღვარი

ვარდო

დიღმელი

ბაკურ ციხისთავი

დედა

უხუცესი მშენებელი

გელა მეფანდურე

გოლა

ვახტანგ გორგასალი

ვახა

ხანი

სარდალი

ვაზირი

სასოწარკვეთა

შიშნა

სახადი

ნიავე

არწივი

ძალი

მლი

ჩვილის დედა

შეყვარებული ქალი

შეყვარებული ვაჟი

I გოგონა

II გოგონა

შთამომავლობა

მაცნე

ციხის მშენებლები, მოქალაქეები, მეციხოვნეები, გუშაგები, დაჭრილები, შოსანი ქალები, ჩაფრები, მეფის ამალა, ხანის მცველები.

პროლოგი

მწვანე გორაკი ქალაქის თავზე. მარცხნივ — ჭაბუკი გადაყრდნობა კლდეს და დასცქერის ქალაქს. მარჯვნივ საფლავთან თმაგაშლილი შაოხანი დედა. იქვე ახლოს, ახლად გაჭრილი საფლავი... აღმართზე ამორბის ქალიშვილი.

ვაჟი — აჰა, გამოჩნდა ჩემი ცისკარი,
თითქო მოფრინავს, ჩემსკენ იჩქარის
წამოდგება და ეგებება
მოხველ და მოგყვა ვარდი ყელამდის,
შემომემატა თვალში ნათელი,
ძვირფასო, შენი ნახვის მნატვრელი,
როგორ გელოდი, როგორ ვღელავდი.
გული ლოდინით გადამელია...

ქალი — მემღური?

ვაჟი — არა, რა სათქმელია!
შენი შეხვედრის იმედიც მარტო,
ჩემთვის უსაზღვრო სიხარულია!

ქალი — ამ ბილიკებზე ვის არ უვლია,
მაგრამ მეგონა თვალები ფართო,
ჩემსკენ მოაპყრო იმ წუთში ყველამ,
როცა ამ აღმართს ამოვყევ ნელა.

ვაჟი — სახეზე ჩრდილი გადაგფენია...

ქალი — შიშით დამიწყო გულმა ფართქალი,
მოვრბოდი, როგორც შველი დამფრთხალი.

ვაჟი — ახლა ჩემთან ხარ, არაფერია.

ქალი — სულ შენთან ვიყო როდის იქნება?!

ვაჟი — მეც ახლა მხოლოდ ეგ მეფიქრება,
მალე ჩამოგსვა ჩემს ლამაზ ქოხთან,
მალე მოვისპო ეგ სამღურავი...
უკვე დავხურე ქოხს სახურავი...

ქალი — (დაჰურებს დაბლა ქალაქს) ქოხი კი არა, სახლია კოხტა,
დიდი ეზო ჩანს და ახლო-მახლოს,
ეტყობა, მეტი არავინ სახლობს.

ვაჟი — არავინ, ბევრი არის ალაგი,
ფეხს ახლა იდგამს თბილისი ჩვენი,
ჯერ ყანები და მინდვრები შვენის,
ჯერ ხომ ნორჩია ჩვენი ქალაქი.

შემოდის ორი გოგონა. ერთი ყვავილებს ჰკრეფს, მეორე პეპელას მისდევს დასაქერად.

I გოგონა — შორს აღარ წავალ, დავრჩე აქა სჯობს,
რა ხელი დაჰკრეფს ამდენ ყაყაოს!

II გოგონა — ერთი შეხედე, რა პეპლებია!
ფერად ყვავილებს თავს ევლებიან..
მისდევს სიბილით პეპელას

მთელ დღეს რომ ვთელო ეს მწვანე მდელო,
მაინც დაგიჭერ, პეპელავ, ჭრელო,
მაინც დაგიჭერ, პეპელავ, ჭრელო!..

პეპელას დევნით გართული გოგონა უახლოვდება ახლადგაჭრილ საფლავს. ვაჟი დანია ხავს და შეშფოთებული წამოხტება.

ვაჟი — შეჩერდი, ბალო!

გარბის გოგონასკენ

II გოგონა — (შემკრთალი შეჩერდება): ეს რა ხრამია? ჩასცქერის საფლავს
შიგ როგორ ბნელა, თითქოს ღამეა!

ვაჟი — როგორ იქნება თხრილთან ნავარდი,
ცოტალა გაკლდა, შიგ არ ჩაევარდი!
აქ საფლავია გათხრილი ახლად.

II გოგონა — საფლავი რაა, ან რისთვის თხრიან?

ვაჟი — საფლავებს თხრიან მკვდრებისთვის სახლად,
მაგრამ შენ ამას გაიგებ გვიან.
როგორც ჩრდილი სდევს ნათელ ღღეს მზიანს,
სიკვდილი მუდამ თანა სდევს ყველას,
იქ, სადაც აკვანს არწივენი ნელა,
უჩუმრად კუბოს ფიცარსაც თლიან.
და საქორწინო ლოგინს რომ შლიან,
შორს, სადღაც, მათთვის საფლავსაც სთხრიან...

II გოგონა — ახალ ქალაქში რა უნდა სიკვდილს,
ჯერ ჩვენს ქალაქში ვინ მოკვდა, განა?

ვაჟი — სიკვდილ-სიცოცხლე მხარდამხარ დგანან
და ამ ჩუმ სიკვდილ-სიცოცხლის ჭიდილს
კაცის ცხოვრება უწოდა ხალხმა...
ქვის მთელე მოკვდა გუშინ მტკვარგაღმა
და ჩვენს ქალაქში იგი პირველი
მკვდარია, ვისაც აქ დამარხავენ.
გიკვირს? კი არი გასაკვირველი,
მაგრამ მოსცილდი საფლავს ახლავე
და შენს პეპელას გასდიე ისევ!

II გოგონა — კარგი, მე ისევ პეპელას მივსდევ...

გარბის იქით, სადაც შაოსანი ქალი ზის. მის დანახვაზე შეჩერდება
მაგრამ ეს ქალი? ამ ხის ქვეშ ხედავ?
თმაჩამოშლილი ვის გლოვობს ნეტავ?

ვაჟი — ეს არის ქართლის დედა მწუხარე
და ამ ქალაქის ადგილის დედა,
ვისაც საფლავი აქ გაუთხარეს,
მისთვის ღვრის იგი ცრემლებს მდუღარეს,
მაგრამ შენ პეპლებს გასდიე ისევ.

II გოგონა — კარგი, მე ისევ პეპელას მივსდევ...
მთელ ღღეს რომ ვთელო ეს მწვანე მდელი,
მაინც დაგიჭერ, პეპელავ, ჭრელო,
მაინც დაგიჭერ, პეპელავ, ჭრელო...

მოქმედება I

სურათი I

ციხის მაღალი ზღუდე, ცადატყორცნილი კოშკები. მშენებლები უკანასკნელ აგურებს
აწყობენ... ისმის ჩაქუჩების კაკუნი და ხმადაბალი ლილინი. კოშკზე შემდგარი დანი
შორს გაპყურებს.

- დაჩი** — შუბლზე დამქროლა კოჯრის ნიავემა,
უჰ, რა გრილია, როგორ მიამა!
- ნიავე** — სალამი, დაჩი, ხუროთმოძღვარო!
- დაჩი** — სალამი, კოჯრის გრილო ნიავეო!
რაგინდ მეფერო, მილოლიავო,
ციხის წინ ქედი უნდა მოხარო!
- ნიავე** — მოვხარე კიდეც, მასთან ცელქობა
არ გამივიდა, თუმცა ვეცადე,
რატომ ამართე ზღუდე ზეცამდე,
გზის ორივე მხარეს გადამელობა.
- დაჩი** — ფრთას გაიმავრებ, არაფერია,
ცოტა მაღალი ასაფრენია.
ზედ გადაფრენა თუ ვერ შესძელი,
რას იზამ, ხევ-ხევ უნდა იარო...
ნახვამდის, კოჯრის ცელქო ნიავეო!
- ნიავე** — ნახვამდის, დაჩი, იყავ დღეგრძელი!
- დაჩი** — აგერ, დიდ კოშკზე არწივი დაჯდა!
- არწივი** — მთის მწვერვალია, თუ ციხე ქაჯთა,
თვალს ვერ ვუსწორებ ამ მაღალ კოშკებს,
გზას ვეღარ ვუვლი აწვდილებს ცამდის,
კაცი აღარ ჩანს, დაბლა რომ დადის,
მტკვარი ძლივს მოჩანს, დაბლა რომ მოსჩქევს.
როგორ ღრმა არი ბნელი წკვარამი!
- დაჩი** — ფრინველთა მეფეს ჩემი სალამი!
- არწივი** — სალამი შენდა, ხუროთმოძღვარო!
თვალი ვერ ძლება ღრუბლების ცქერით.
ვერას დააკლებს ამ კოშკებს მტერი,
ეს მაღალი მთა სულ რომ მოთხაროს,
სულ რომ უნთებდეს გარშემო კოცონს!
- დაჩი** — მოგწონს, არწივო?
- არწივი** — ძალიან მომწონს.
და თუ არ მიწყენთ, დარბაისელნო,
როცა ბარისკენ წამოვალ მაღლით,
ნება მომეცით, შორი გზით დალილს,
ამ კოშკზე დაეჯდე და დავისვენო.
- დაჩი** — რა ნებას ითხოვ, თუ ჩამოჯდები,
გაიხარებენ ჩვენი კოშკები.
- არწივი** — შენს გარჯას ვუცქერ, შორით ვდარაჯობ,
მგონი ათავებ ციხის შენებას.
- დაჩი** — ვეღარც მოასწრებ თვალის შევლებას,
ისე უეცრად მოვხსნი ხარაჩოს...
- არწივი** — მოსალოცია, მახარებს სწორედ,
ღრო არი, მეც რომ გავუდგე შორეთს,
ლამის აქ ჯდომამ ძილი მომგვაროს,
სჯობს ცაში ყოფნა გავიხანგრძლივო...
- დაჩი** — მშვიდობით იყავ, ლალო არწივო!
- არწივი** — მშვიდობით იყავ, ხუროთმოძღვარო!

დაჩი ჩამოდის დაბლა... იცქერდება ზღუდეს

დაჩი — შენ სადღა მიხვალ, საბრალო მდილო,
იქნებ ამ ციხის შემოვლას ცდილობ.
კოშკზე თუ ფიქრობ ასვლას ტაატით,
როდის აივლი ამ ზღუდეს მაღალს,
საწყალო, სანამ კედელზე ახვალ,
შენი სიკვდილის დაკრავს საათი.
როგორის ტანჯვით მიჰყვები ჩეროს,
სალამი შენდა, პატარა მწერო!

მდილი — სალამი დაჩი, შენ გაგიმარჯოს!
ქვეყნად თუ დიდი არა მაქვს ვადა,
თქვენსავით დიდი არა მაქვს მაღაც,
ერთ ქვეზე ვპოვებ ერთი წლის სარჩოს.

დაჩი — მოგეხმარები, ოლონდ მითხარი,
ვისთვის ჯახირობ, ვისთვის იჩქარი?
ვითომ შენც ხაროვ ქვეყნის მშვენებით,
ცას ვერ ახედავ, ისე მოკვდები,
ძლიერ დაგლიან შენ ეს ლოდები,
გზას შეგიმოკლებ, მოგეშველები.

მდილი — არა, მე შენი არ მინდა შველა,
სულ ერთი არი, სწრაფად, თუ ნელა,
შენც საბოლოოდ იქ ხარ მომსვლელი,
სადაც მე მივალ ადრე თუ გვიან,
რასაც სიკვდილის სამეფო ჰქვია,
სადაც თავს იყრის ქვეყნად ყოველი.

დაჩი — რამ მოგაგონა სიკვდილი ახლა,
როცა სიცოცხლე მეძახის მაღლა,
როცა ლაღად ვშლი ფრთებს შთაგონებით
გარდუეღას რატომ მახსენებ იმ დღეს,
გესმის? სიცოცხლის სიმღერას მიმღერს
ეს ციხე-კოშკიც, ეს მთაგორებიც!..

მდილი — მესმის, ოსტატო! მეც მაღლა მივჭრი,
თვით გამახსენე სიკვდილზე ფიქრი,
როცა ჩემზე თქვი: „რა საწყალია!“
მეც შენებრ მტანჯავს ტრფობის ისარი,
მეც გულის სწორის ნახვას ვიჩქარი
და სიკვდილისთვის სადა მცალია!
იქ მელის სატრფო, ხომ ხედავ გრილოს...
მშვიდობით, დაჩი...

დაჩი — მშვიდობით, მდილო..

გაყოლებს თვალს ჩაფიქრებული
ტრფობა აჩქარებს, მასაც გიჟური,
მდილიც ტოლს ელტვის, უბრალო მწერიც...
მარტოკა მე ვარ ჩემივე მტერი,
არც თავი მახსოვს, აღარც მიჯნური.
შორიდან ისმის ბუკის ხმა და ძაღლების ყეფა
დილიდან ისმის და აღარ წყდება

ეს ბუკის ხმა და ძაღლების ყეფა.
ალბათ, ხელმწიფე ნადირობს ჩვენი
და რაკი მოსვლა ადრე ინება,
როგორც მორჩება გასეირნებას,
უნდა გასინჯოს ქალაქის ბუნე.
უპირველესად აქ მოვა, ალბათ,
თუ დავასრულებთ ამ კოშკსაც სწრაფად
და მის წინაშე მოვხსნით ხარაჩოს,
მჯერა ხელმწიფე მარჯვენას მიქებს...
ზეიმზე სატრფოც გამოჩნდეს იქნებ,
განთიადიდან მის გზას ვდარაჯობ.

შემოდის უსინათლო გელა. ცალ ხელში ფანდური აქვს, მეორე ხელში ჯოხი უპყრია და
გზას მოიკვლევს. გვერდით გოლა მოჰყვება.

გოლა — აი, ამ ლოდზე ჩამოჯექ, გელა.

გელა — ჩეროში დავსხდეთ, ძალიან ცხელა.
ვერ ვხედავ, მაგრამ ეტყობა ჩრდილით,
მაღლა ასულა ციხის კედელი.

გოლა — შენება არი შეუწყვეტელი
გვიან ღამით და ადრეან დილით.

გელა — არ ეკარება ჩემს თვალსაც ძილი,
მშენებლობაში მეცა მაქვს წილი.

გოლა — შენ როგორ, გელა, შენ რითღა შევლი?

გელა — ყოველდღე ვზივარ ამ ლოდზე მარტო,
ფანდურის დაკვრით მშენებლებს ვართობ,
ლამის სიმღერით გამოცვდეს ყელი.

გოლა — მშენებლობაში რაკი გაქვს წილი
ფანდურის დაკვრით, სიმღერით ტკბილით,
გამრჯე ყოფილხარ, დაუზარელი,
მაგრამ ციხეზე შენი ამაგი
თუ გსურს დაფასდეს, გახდეს სამმაგი,
ახლავ გაუწყე ფანდურს ლარები.

გელა — დაჩიზე ლექსი გამოვთქვი ერთი,
იმას ვიმღერებ, ჩამოჯექ გვერდით.
აწყობს ფანდურს, უკრავს და ამღერებს

ნეტავ ქება როგორ ითქმის
ამ თბილის ქალაქისათ,
ზამთარი არის ბროლისა,
ზაფხული ზურმუხტისათ...

გაისმის ბუკის ხმა და ძაღლების ყეფა. გელა გაჩუმდება და ყურს მიუგდებს

გოლა — გესმის ძაღლები გაბმით რომ ყეფენ?

სასწაულია სწორედ ნამდვილი,
ის რაც ჩვენს ახლოს მოხდა ამ დილით...
წამოფრენია ხოხობი მეფეს,
გათენებისას ოდნავ მღვიძარი
და ცად აჭრილა ფერად ჟინქლილად
თურმე ხელმწიფემ, როგორც იხილა,
თან დაადევნა ფრთოსანს ისარი.
წამსვე ხოხობი ფრთების სავსავით

ძირს წამოსულა მძიმე ქვასავით.
და დავარდნილა მეფის წინ მკვდარი,
იქ, სადაც წყარო ამოსჩქევს ცხელი,
რომ არ დაწვოდა ხელმწიფეს ხელი,
თურმე ხმლით მისწვდა ნაპირზე მდგარი
და ნანადირევს როგორც დახედა,
გაოცებისგან თურმე გახევდა.
გონს ვერ მოეგო მეფე ერთბაშად,
დასცქერდა ფრინველს მუხლზე დახრილი,
ხოხობი იყო ბუმბულგაყრილი
და ცხელ წყალს თურმე მთლად მოეხარშა.

გელა — მე ეგ ამბავი მითხრეს სხვაგვარად:
ხელმწიფე დილით ადრე ამდგარა,
გზა მოუვლია მცხეთიდან შორი,
იქ, სადაც უხევს ჰყრის ცხელი წყლის ტბორი,
მარჯვენა მხარში ისარგაჩრილი
თითქმის მოკლული ნანადირევი,
ხელთ დასხლტომია ვახტანგს ირემი.
ფეხათრეული, მძიმედ დაჭრილი,
ძლივს შევარდნილა წყალში დგრილით,
ნაჭრევზე ცხელწყალ დაპყურებული,
წყალგალმა უკვე განკურნებული,
გარბოდა თურმე რქებჯაგნიანი.
შემოდინა თბილისელი მოქალაქენი

I მოქალაქე — როგორ ამიხდა, რაც მინატრია,
პირისპირ შევხვდი ხელმწიფეს ჩვენსას!

II მოქ. — ზეიმი მართებს ჩვენს ქალაქს დღესა,
მეფე ქალაქის არის ნათლია!

III მოქ. — როგორ?

II მოქ. — არ იცით გასახარელი
ამბავი? მეფემ ქალაქს სახელი
დაარქვა ჩვენსას სწორედ საფერი.

I მოქ. — არ გამიგია მე არაფერი.

II მოქ. — ყური დაუგდე მაშ ჩემს მოთხრობილს,
ჭურში ყოფილხარ, ძმაო, ნამდვილად,
თუ არც ეს იცი, რომ ინადირა
თბილ წყაროებთან მეფემ ხოხობი.

I მოქ. — ეგ ვიცი, განა ვინ არ უწყოდა?

II მოქ. — ჰოდა, თბილ წყლებთან მეფემ საზღაპროდ
რომ ინადირა, ხელი ალაპყრო
და თბილი წყლების გამო უწოდა
ქალაქს თბილისი!

გოლა — მომწონს სახელი!

გელა — საფერიც არის, მარჯვედ სათქმელიც.

უხუცესი — თბილისი! გესმით? ჩვენს ქალაქს ზვიადს,
დღეიდან ძმებო, თბილისი ჰქვია.
და ჩვენ ვართ მისი ამშენებლები,

მისი პირველი დამშვენებლები.

(დაჩოქებს, მოხდის ქულს)

მადლი ვთქვათ, ძმებო, ღვთისა და მისი,

ვინც ამ დიდების გაგვხადა ღირსი!

ყველანი ქულმობილი იჩოქებენ

ყველანი — დიდება, ღმერთო! დიდება, შენდა,

ჩვენი ქალაქის ადგილის დედავ!

დიდება ჩვენს ბურჯს, ქვეყნის მტრის ლახვარს,

ვახტანგ გორგასალს, ერის წინამძღვარს:

შორიდან ისმის სიმღერა:

ვახტანგ მეფე ღმერთს უყვარდა,

ციდან ჩამოესმა რეკა,

იალბუზზე ფეხი შედგა,

მალა მთებმა იწყეს ღრეკა.

I მოქ. — წავიდეთ, ხალხნო, მეფეს ვეახლოთ!

ყველანი — წავიდეთ, ჩქარა, ვეახლოთ მეფეს. გადიან.

დაჩი განაპირებული ზის დაღონებულ

უზუცესი — ჩვენს ხუროთმოძღვარს რა მოხდის ნეტავ,

გული რატომღაც სევდას მიანდო.

II მუნ. — მეც ვხედავ, მაგრამ კითხვას ვერ ვხედავ,

ყველაფერს უცქერს უხასიათოდ.

უზუცესი — დღეს დაჩის დღეა, ვამთავრებთ ზღუდეს,

უნდა მღეროდეს, რად უნდა სწუხებდეს.

შემოდინ დიღმელი და ვარდო

ვარდო — უპ, როგორ მცხელა, დავეცე ლამის,

ამ ჩრდილში ლოდზე დაეჯდები წამით.

დიღმელი — დაჯექი, შვილო, მეც გატყობ დაღლას,

ძლიერ ცხელოდა, ბევრი ვიარეთ...

მე კი ისედაც დავიგვიანე

და მეფეს უნდა ვეახლო ახლავ.

მათი ხმა მომდის, რომ ვუგდებ ყურსა,

მოდის და ხალხი თანმოსდევს ჯარად,

მეც მათთან ერთად აქ მოვალ ჩქარა,

ოღონდ აქედან ნუ წახვალ ნურსად.

ვარდო — აბა, უშენოდ სად წავალ, მამი,

ფეხს არ მოვიცვლი აქედან წამით.

ჯდება, დიღმელი გადის. შემოდის გახა ფეხაკრეფით. აქეთ-იქით იხედება, უახლოვდება ვარდოს.

გახა — ვარდო!

ვარდო — (თავისთვის) ოპ, ღმერთო, ისევ ეს არი,

ლანდივით დამდეგს ეს აბეზარი.

გახა — როგორც მწყერს დასდევს ცაში მიმინო,

და არ გაუშვებს თვალთაგან არსად,

დიღმიდან მოგდევ, აჩრდილის მსგავსად.

ძლივს მარტო დავრჩით, გთხოვთ, მომისმინო...

ვარდო ყურს არ უგდებს. ვითომ არ ესმის, წამოდგება და ციხისკენ მიდის.

გახა — მაღალი ღმერთი იყოს თავდებად!..

ვარდო — მაღლობა უფალს, უკვე თავდება,
როგორც ეტყობა ციხის შენება...

ღაჩი ღაინახავს, სახეგაბრწყინებული მოდის მისკენ. გახა უკან იხევს, კლდეს ეფარება.

ღაჩი — თავდება, მაგრამ ვთავდები მეცა,

მოწმეა თავათ მაღალი ზეცა,
აღარ მაქვს ძილი და მოსვენება,
შენი ლოდინით და შენი ფიქრით.

ვარდო — აგრე რომ იყოს, გზა იცი ჩვენი,
წინათ დიდმისკენ მოჰქროდი ფრენით,
ახლა კი ფეხსაც აღარ დგამ იქით.

ღაჩი — თვალს არ მისწორებ, გხედავ, მემღური,

გულს მიკლავს კარგო, ეგ საყვედური.
თუმც შენი ნახვა მწაღდა ძალიან,
და შენსკენ მქონდა თვალი და ყური,
მხრებზე დამაწვა საქმე საშური,
ერთი წუთითაც არა მცალია.
მეფეს ველოდით, მოსვლა ენება,
საჩქარო იყო ციხის შენება,
რომ დახვედროდა დამთავრებული
ხელმწიფეს ჩვენი ქალაქის ზღუდე.
მაგრამ რა, საქმეს გულს ველარ ვუდებ,
დავიარები, ვით მთვარეული,
დღედაღამ შენი ნახვის მნატრელი,
ლამის გამიქრეს თვალში ნათელი.

ვარდო — გულით არ ამბობ და მეც არ მჯერა,
როდესაც საქმე არ მოსდევს სიტყვას,
შენ ჩემზე მეტად ეგ ციხე გიყვარს,
თუნდ შემომფიცო ხატზე ასჯერაც.

უხუცესი — შეხედეთ, ჩვენი ხუროთმოძღვარი
როგორ ჟღერტულებს საქმეს მომცდარი.
თურმე ის ჯავრი, სულ რომ თან სდევდა,
დარდი ყოფილა ლამაზ ქალისა,
მისმა დანახვამ გაახალისა
და გაუფანტა უმაღვე სევდა.
(შემოდის დედა)

დედა — (მშენებლებს): ციხის მშენებლებს მშვიდობის დილა,
ბარაქა ჰქონდეს მარჯვენას თქვენსას!
ხუროთმოძღვარი ვერ ვნახე ვერსად,
თუმც გავიკითხე გზადაგზა წვრილად.
ხელმწიფეს ფეხად გამოვასწარი,
თვითონ გაჩნდება აქ, სადაც არი,
და რომ მას ღაჩი არ შეეგებოს,
საქმე იქნება გაუგონარი...

უხუცესი — აგერ, აქ არი ხუროთმოძღვარი.

დედა — (თავისთვის) ჩემი ცხოვრების ოქროს ნერგებო,
მაღლობა ღმერთს, რომ კვლავ ერთად გხედავთ,

როდის იქნება, მოვესწრო, ნეტავ,
დავარწო თქვენი შვილის აკვანი!...

დაჩი — (ვარდოს) აბნეული მაქვს მე გზა და კვალი,
ასეთ ყოფას სჯობს სიკვდილი ჩემთვის.
ან ახლავ მომეც პირობა შერთვის,
ან მითხარ „არა“ და თვით ვეცდები,
ალარსად გნახო! გზად არ დაგხვდები,
მეფეს სინდეთში ლაშქრად გაყვები
და სამშობლოდან გადვიხვეწები.

ისმის მოახლოებული სიმღერის გუგუნი. შემორბიან დაწინაურებული მეფის მხლებლები
ახილით:

— მეფე მოდის!

— მეფე მობრძანდება!

— მეფეს დიდება!

დაჩი შემობრუნდება და დაინახავს დედას

დაჩი — აქა ხარ, დედა?

დედა — აქა ვარ, შვილო!

ამ წუთს მოვადექ გალავნის გრილოს,
მიტომ წამოველ სწრაფად ამ მხარეს,
რომ შენთვის მეტქვა მეფის წადილი —
ციხის ნახვა სურს მეფეს ამ დილით,
მაგრამ შენ მისი მოსვლაც გახარეს.

უხუცესი — ხუროთმოძღვარო, ჩვენ უკვე მოვრჩით
და გვინდა შენი ბრძანების მორჩილთ,
მოვხსნათ ხარაჩო ციხე-გალავანს.

II მშენ. — უკვე სრულვყავით ზღუდის შენება
და თუ მეფისთვის გინდა ჩვენება,
აჩვენე, გეტყვით დაუფარავად.
ხარაჩოს მოხსნის ჩვენც ვართ მომხრენი.

დაჩი — (უზულოდ): რაკი აგრე გსურთ, დაე მოხსენით!..

შემოდინ მეფე, ბაკურ ციხისთავი, მეფის ამაღლა, თბილისელი მოქალაქეები. მშენებლები
ხსნიან ხარაჩოებს. მეფე აღტაცებით შეჰყურებს ციხეს.

ვახტანგი — აჰა, სრულქმნილა, რაც მინატრია,
რა მტკიცე არი, რა ზვიადია!

დაჩი დაიჩოქებს და ქუდმოხდილი ესალმება მეფეს.

დაჩი — დიდება მეფეს, ვახტანგს უძლეველს
მშენებლები იჩოქებენ და ერთხმად შეჰლაღდებენ:

— დიდება მეფეს, ხელმწიფეს მგელ-ლომს!

ვახტანგი — (თავისთვის) მყარი ციხეა, გაუძლებს გრძელ ომს,
მეტოქეობას ვერ გაუწევენ
მას ციხეები აღრე ნაშენი...
მაღალი ზღუდე მაღალ მთას შვენის!
მოუბრუნდება ციხისთავს

და ციხისთავო, ციხისთაობა

შენც ახლა გშვენის

(მშენებლებს) არ ვიცი ზომა,

რით დავაფასო დღეს თქვენი შრომა,
მაგრამ თქვენ შვილთა გმირი თაობა

ღირსეულს უზღავს თქვენს თავდადებას,
ძეგლს დაგიდგამენ თბილისის ძენი,
შარავანდელი არ გაგიქრებათ,
ქვეყნად ქართველი სანამ იქნება,
მანამ დიდებაც იქნება თქვენი.

დაჩი და მშენებლები —

მადლობა მეფეს, ვახტანგს დიდება!
დე დიდხანს იდგეს ციხე ურღვევად!
მიიწვევენ ჩოქვით მეფის კალთის სამთხვევად.

ვახტანგი — წესია, გვმართებს ციხის კურთხევა,
ლხინის მიზეზიც უნდა ასეთი!
მაგრამ ერთ დღესაც არ ძალმიძს დაცდა,
ახლაც მეახლა შიკრიკი სპარსთა,
სალაშქროდ მიხმობს შაჰი სპარსეთის.
რას უზამ ეშმაკს, ღმერთი დალაზვრავს,
ახლა მოუნდა სინდის დალაშქვრა.

ციხისთავი — ჩვენ ხომ გვიახლებ, მეფე ბატონო!

ვახტანგი — ვერა, შენ მიზეზს თვითონ მიხედვები,
სანამ ქართლიდან მე შორს ვიქნები,
ამ ქალაქს უნდა შენ უბატრონო.
თორემ ხომ იცი მზირის გუნება,
როცა ხელმწიფე შორს ეგულება,
მამინ წამოვა მცხეთაზე სამტროდ.
და რომ იქუხებს გრგვინვა მჭექარი,
თქვენ უნდა იდგეთ, როგორც კლდეკარი,
ქართლს იხსნის თქვენი გმირობა ამ დროს.
აღაპურობს ხელებს

ღმერთმა აშოროს ხალხს დანაკლისი,
გადაიხადეთ ხვალ პარაკლისი,
აყურთხეთ ციხე, გამართეთ ლხინი,
დალოცეთ ფუძე პურიტ და ღვინით.
მე კი წასვლის წინ მინდა ვიდროვო,
ხუროთმოძღვარი დავაჯილდოვო!

(დაჩის)

ჩემი მეფური სიტყვით ვკისრულობ.
რაც უნდა მთხოვო, მსწრაფლ აგისრულო!

დაჩი — ქება მეფისა მე მიღირს მეტად,
ვიდრე წყალობა მისი ყოველი,
მე სხვის არაფრის არ ვარ მთხოვნელი,
მეფის წინაშე ერთ თხოვნას ვბედავ:
ჩემი ხმალ-მკლავის სიმტკიცეც სინჯეთ,
მეც წამიყვანეთ სალაშქროდ სინდეს.
გახა გამოცოცხლდება, ვარდო შეპყვილებს.

ვარდო — ვაი, რას ამბობ?!
მიეყრდნობა მამის მკერდს ქვითინით.

დიდმელი — რა იყო, შვილო,
რა დაგემართა, ცრემლი რადა გდის?

ვახტანგი — ქვეყნის წინაშე ვალის გადახდის
სურვილით ამბობ, მეფისთვის ცდილობ,
მაგრამ თუ ჰკითხე დედას ნებართვა,
მან სამი ვაჟი გაზარდა გმირად,
სამივე მამულს და მე შემომწირა.
მას ჩვენი ვალი აღარ ემართა.
მოუბრუნდება დედას

რას იტყვის დედა?

ვარდო მიიჭრება დედასთან და ქვითინით ჩაეკრობა.

დედა — (ვარდოს) ნუ სტირი, კმარა...

მეფევე, ამ შვილსაც იმ სამის დარად,
სამშობლოს ჭირის სანაცვლოდ ვზრდიდი,
ოთხი შვილისგან ეს დამრჩა კენტად
და თუმცა უმძიმეს დედის გულს მეტად,
სამშობლო არის ყველაზე დიდი —
და უნდა ვიყო მართლა უწყალო,
შვილს მისთვის გარჯა რომ დავუშალო.
იახლე, მეფევე! ეს შვილიც შენდა
ზვარაკად იყოს ჩემგან გაზრდილი...

ვახტანგი — იკურთხოს შენი წმინდა მანდილი,
ქვეყნის იმედო, ქართველო დედავ!
როდესაც კითხვით მოგმართე წელან,
არც მოველოდი სხვა პასუხს შენგან.
მე რომ დღეში ვარ, მტერს არ ვუსურვებ,
უნდა გავტეხო მეფური აღთქმა,
თუნდ თქვენთან ერთად გამკიცხოს ხალხმა,
თქვენს შვილს ამ თხოვნას ვერ ავუსრულებ.

ვარდო გახარებული გამოიხედავს. გახა შეზღუდული შეიკრავს.

როცა მტერია კარზე მომდგარი,
სამშობლოს ბევრი ჰყავს მეომარი
და ცხარე ომში ერთი რომ კვდება,
მის ნაცვლად მწყობრში მეორე დგება.
დაჩიმ თხოვნისთვის თუმც დრო მიხელთა,
მაგრამ ხომ უნდა ითქვას მართალი,
ქართლში არვინ გვყავს მისი ბადალი
ამშენებელი ქალაქ-ციხეთა.
მტერმა რომ დაჩის დაჰკრას ისარი,
მისი შემცვლელი არავინ არი.

ყველანი — (მხოლოდ გახა სდუმს) დაჩის შემცვლელი არავინ არა!

ვახტანგი — ჰოდა, თქვენც რაკი ესა გაქვთ აზრად,
ამით გათავდეს, აქ დარჩეს იგი,
ციხის კურთხევის გააწყოს რიგი
და ამ თხოვნაზე სიტყვაც არ დაძრას.

ვარდო — (მიდის დაჩისკენ): დაჩი, ხომ დარჩი! რა მიხარია!

დაჩი — მაშ თანახმა ხარ?

ვარდო — კარგი ხანია!..

მხოლოდ მამისთვის მიმძიმს გამხელა.

ვახტანგი — ხვალვე აკურთხეთ ქალაქის ზღუდე,
მისი სახელი საქვეყნოდ ჰქუხდეს,
ქალაქს თბილისი ერქვას სახელად.

ჟველანი — დიდება მეფეს!
მეფეს დიდება!

ვახტანგი — მალე თბილისის მზე გაბრწყინდება
თქვენი გმირობით და თქვენი შრომით..
დრო არი, უკვე, მივდივარ ლაშქარად,
იფხიზლეთ, მტერი გარს ბევრი გაკრავთ,
ისევ მენახოთ მალე მშვიდობით!

ჟველანი — მშვიდობა მეფეს! დიდება მეფეს!

სურათი II

ლამე ციხის წინ. გაჩირადნებულ სუფრას უსხედან თბილისელი მოქალაქენი, მშენებ-
ლები. მათ შორის ციხისთავი, დიდმელი, ვარდო. ხისქვეშ, მწვანეზე გაშლილ სუფრას უზის
დღდა. გულაღმა წამოწოლილ დაჩის თავი დედის კალთაში უდევს და მალა ცას შეჰყურებს.

ციხისთავი — რაკი ვაკურთხეთ ციხე-ქალაქი,
და სადღეგრძელოც შევსვით დიდებით,
ღმერთს შევავედროთ მისი მკვიდრებიც,
მათი გმირობით, მათი ბარაქით.
დღეგრძელი იყვნენ თბილისელები —
ქალაქის მკვიდრნი, ციხის მცველები..

დიდმელი — თქვენ რომ აქა ხართ, დიღომს კი არა,
თქვენი იმედი მცხეთას ამხნევენს,
შებერებოდეთ ამ მთებს, ამ ხეებს,
მათი სიმტკიცის იყოთ ზიარად.
ვიდრე მზე ნათობს, მტკვარი დის ვიდრე,
სიცოცხლე ჰქონდეთ თბილისის მკვიდრებს.

ჟველანი — დიდება თბილისს!

ვაშა, დიდმელო!..

ციხისთავი — აბა, ბიჭებო, ახლა ვიმღეროთ!
ცა ჩამოვიღოთ, შევძრათ უკუნი,
ვარსკვლავებს მისწვდეს ჩვენი გუგუნი.
მღერაან

დაჩი — ნუ ჩამომართმევ, დედავ, ქაღილად,
და ნურც მიიღებ შვილისგან კვენხად,
ბედნიერება თუ არის ქვეყნად
დღეს ბედნიერი მეც ვარ ნამდვილად.
განა თვით მეფემ არ თქვა მართალი,
რომ ამ ჩვენს ციხეს არ ჰყავს ბადალი?

დღდა — მეფეს არ უყვარს ტყუილად ქება,
ვახტანგმა იცის ციხეთა ყადრი...
ძლივს გაგიტეხა ხელმწიფემ ხათრი,
გულით რომ სთხოვე ლაშქარში ხლება.
მე რომ მომმართა, გულს მეცა ელდა,
იმ წუთში თითქო თვალთ დამიბნელდა.

ამიცაცხადა მუხლიც, ბაგენიც,
და თუმც მერჩია ენის გახმოზა,
შენი თანხლების მივეც თანხმოზა,
სათქმელი სიტყვა ძლივს მივაგენი.
რა ექნა, მეწოდა სიმწრით გულმკერდი,
მაგრამ შვილს მეფეს ვით დავუჭერდი.
მამული არი ბატონ-პატრონი
შვილთა ჩვენთა და გაზრდილთა ჩვენთა,
შენ წახვიდოდი მშობლების ერთა,
ჩვენ დავრჩებოდით მარტოდმარტონი.
გვრჩებოდა ცრემლი და ღამის ტეხა,
არ გვიტოვებდი ბაღს მამის ფეხად...
რა სჯობს ბარტყებით ავსებულ ბუდეს,
ერთადერთ თხოვნას შეგთხოვ რა ხანი, —
დამარწევინე შვილის აკვანი
და მერე წადი, საითაც გსურდეს.

დაჩი — ეხ, დედავ!

დედა — ოხრავე? ვიცი ყოველი,
რა არის დედის შეუტყობელი!
ვხედავდი, როგორ მოსწყდა ფიცხლად და
მკერდში ჩამეკრა დიდმელის ქალი,
სავსე რად ჰქონდა ცრემლებით თვალი,
შენი ლაშქრობა რად შეიცხადა.
რად არ მითხარი, შვილო, მანამდის,
შენ ხომ არაფერს არ მიმალავდი.

დაჩი — რა უნდა მეთქვა ვისმესთვის, დედავ,
როდესაც შიში და ფიქრი მღევდა,
ვაჰ თუ მითხრას-თქო სატრფომ უარი,
ამიტომ ვსდუმდი და ახლა, როცა
დიდმელის ქალმა თანხმოზა მომცა,
რალა მაქვს თქვენი მოსატყუარი!

დედა — ხელს რალა გიშლით, თუ ეგრე არი,
იქნება მალე დაგწეროთ ჯვარი.

დაჩი — ქალის დედ-მამამ არ იცის ჯერაც...

დედა — მაშ მე მომანდეთ გამხელა ამის,
ფიქრი არა მაქვს დედის და მამის,
უარს არ მეტყვის დიდმელი, მჯერა.

დაჩი — ვერ გიბედავდი, ვარჩევდი ღუმელს,
თუმც მქონდა შენი იმედი ჩუმი.
შენ გაუმხილო დიდმელს იქნება,
რომ მისი ქალის შერთვას ვაპირებ.

დედა — როგორც კი მარტო გავინაპირებ,
ყველაფერს ვეტყვი, ნუ გეფიქრება,
მიდის დიდმელისკენ

ციხისთავი — ღვინის სმაში და პურის ჰამაში
ლხინს შვენის, ხალხნო, ცეკვა-თამაში.
დაცხეთ, ბიჭებო, გახურდეს დოლი,

რომ ყრუანტელი მოგვეგვაროს ტანში,
წრედ გავიშალოთ, ავაწყოთ ტაში,
და მოედანზე ტოლს მიჰყვეს ტოლი.

ყველანი დგებიან. ხურდება დოლი და ტაში. ახალგაზრდა ვაჟი გამოითამაშებს ქალს, ვაჟი რომ ჩერდება, ქალი მეორე ჩამოვლაზე ცეკვით მიდის დაჩისკენ. დაჩი მიჰყვება ცეკვით, ახლა ქალი ჩერდება. დაჩი ვარდოს გამოითამაშებს. ვარდო შედის წრეში ცეკვით. მათი ცეკვის განმავლობაში ციხისთავი, დიდმელი და დედა საუბრობდნენ.

დიდმელი — როგორ მიუბრბის, თითქოს შევლია,
ერთი მეორეს როგორ შევნიან.

დედა — ჰოდა მათ სურვილს ჩვენც მივცეთ მხარი,
არა ღირს დიდხანს გადასადებად,
დროზე ქორწილით რა დაშავდება,
დღეისწორისთვის დაგწეროთ ჯვარი.

დიდმელი — მე დიდად ვხარობ, როგორც გითხარი,
მხოლოდ არა ვარ მომხრე სიჩქარის.
მეც კაცი მქვია, მეც მყავს მოყვრები,
და სამზადისი მმართებს ორწილი,
თუ არ გავაწყე მზითვიც, ქორწილიც,
ისე მაყრიონს ვერ გამოვყვები.
კოშკიდან ისმის გუშაგების გადაძახილი.

I გუშაგი — ეჰეი, რა მოხდა?

II გუშაგი — სათვალთვალზე ცეცხლის ალია!

ციხისთავი — (შეშფოთებული): რაო? კოშკებზე არის ნიშანი?
შემორბის აქოშინებული მაცნე.

მაცნე — თბილისისაკენ ჯარი მტრისანი
მოდის ურიცხვი, როგორც კალია.
დაეცემა. მიცვივდებიან მოსაბრუნებლად.

ციხისთავი — ხალხნო, მტრის ჯარის დახვედრა გეშვრთებს,
როგორც შეჰფერის ვახტანგის მართვებს.
ეგებ ხანგრძლივი ალყაც მოგველის
და რომ მტერს მტკიცედ დავხვდეთ კლდის დარად,
უნდა დავხიზნოთ ციხეში ჩქარა
დიდიც, პატარაც, საზრდოც ყოველი.

დიდმელი — მე წავალ, ბაკურ, მომგვარონ ცხენი.

ციხისთავი — იქნებ აქ სჯობდეს დარჩენა თქვენი.

დიდმელი — არა, პატრონი უნდა დილომსაც,
არ გვაკრავს თქვენებრ მყარი კედლები,
მეც ჩემს ციხეში ჩავიკეტები
და ხალხს მივხედავ მცხეთის მიმდგომსა.

დაჩი — (ვარდოს) ღამე ბნელია, ვზა საშიშარი,
ხალხი ციხეში ასვლას იჩქარის,
ამ დროს ციხიდან არავინ წავა,
აქ როგორ დავრჩე უშენოდ, მარტო,
დარჩენის ნება შენ მაინც დაგართოს,
თუ მამაშენი არ რჩება თავათ.

ვარდო — არა, დარჩენა რა სათქმელია,
შინ მოუთმენლად, ალბათ, გველიან.

უნდა წავიდე, მაგრამ რა გულთ,
სულ უნდა ვიყო ფიქრში, კანკალში,
შენ აქ იქნები — მტრების ალყაში,
მე — შენგან სადღაც შორს დაკარგული.
შენთვის აღვავლენ ლოცვას მხურვალეს,
ნახვამდის, დაჩი...

დაჩი — გნახავ სულ მალე,
გზა რომ გადაჭრან, დასწვან ხიდები,
ალყა რომ მერტყას გაასკეცებით,
შენს შეხვედრას და ნახვას ვეცდები,
ჩიტივით შენსკენ გადმოვფრინდები.

ეხვევა, ვარდო დაინახავს მათკენ მომავალ დედას და გაუსხლტება, დაჩი გარბის ციხისკენ.

დედა — აჩქარდით, შვილო, რაკი არ იშლით!

ვარდო — მივდივართ, ჩვენი ნუ გედარდებათ!
მშვიდობით გნახეთ..

დედა — მშვიდობით, შვილო!

(დედა და ვარდო გადიან სხვადასხვა მხრით. ვარდოს წინ გადაუდგება გახა)

გახა — გთხოვ დაივიწყო წყენა ყოველი,
შენთან ვარ მხოლოდ ერთის მთხოვნელი,
რომ საბოლოო დღეს დასდო მსჯავრი
ჩემს ცხოვრებას და ბედიღბალს ჩემსას,
ან შემიბრალო და დამხსნა ცრემლსა,
ან არ დამინდო და მომკლა ჯავრით.
თუ „არას“ მეტყვი, ვიცი ეგ „არა“
ქვეყნის მტრად გამხდის და გარეწარად.
მაგრამ თუ დაგცდა ჩემი დასტური,
თუ შეერთდება ჩვენი ფიქრები,
მეც ჩემი ხალხის გმირი ვიქნები,
მეც მეხურება ქუდი კაცური.

ვარდო — პასუხი ჩემი შენ უკვე იცი,
სხვა მიყვარს, მე სხვას ვეკუთვნი ფიცით.

გახა — საბოლოოა ეგ მსჯავრი შენი?
თუ მალე ჩემი ამაღლდა ბჭენი,
თუ გავხდი ბატონ-პატრონი დიღმის
და გამგებელი სრულიად ქართლის,
მაშინაც ასე უღირსად ჩამთვლი?
კარგად განსაჯე, გონების სიღრმით..

ვარდო — ჩემი პასუხი ისევ ეგ არის, —
დასანახად მძულს კაცი შენგვარი,
ორპირები და შენებრ მრუდები.
შურიტ, ბოროტით სავსე ავსული,
რომ მეფის ტახტზეც გნახო ასული,
უფრო ზურგს გაქცევ და შემპულდები.

გახა — თბილისი ცეცხლში თუ დაინთქმება,
რაც ნებით არ გასურს ძალით იქნება —
ჩემს მობრუნებას გვიან ეცდები,

ალერსით შეცვლი დღევანდელ წყევლას,
ხარჭად წაგიყვან, დაგისვამ მხეველად,
კალთაზე მთხვევას შემეხვეწები.

ვარდო — ეგ არ იქნება, ეგ არ მოხდება!

გახა — მოხდება და შიგ გულში მოგხედება
შურისძიების მწვავე ისარი, —
თბილისის ნგრევად მტრების შემკრები,
დაჩის ცხედარზე ფეხით შევდგები,
მისივე სისხლით ნაჭეიფარი.
გარბის

ვარდო — ო, ღმერთმა ნუ ჰქნას! საით, მზაკვარო!
ვაი, თუ მართლა მტერი ახაროს
და განიზრახოს ხალხის ზიანი,
თუ გადასწყვიტა გაყიდვა ქართლის,
მე ამ ღალატის მიზეზად ჩამთვლის
და ბოროტების ვნდები ზიარი...
გახა, შეჩერდი!.. (გარბის)
შემორბის ბაკურ ციხისთავი

ციხისთავი — ხალხო, ისწრაფეთ, ციხისკენ ჩქარა,
სანამდის მტერი მოგვერტყმის ჯარად.
ძმებო, შევწიროთ უფალს მადლობა,
და ვით თბილისის პირველ ომს შვენის,
მომხდურს ვაჩვენოთ სიმტკიცე ჩვენი,
გადავიხადოთ სისხლით ნათლობა.

გააძრობს ხმალს, სხვებიც იშვიშვლებენ ხმლებს, ისმის ბუქნაღარის ხმა. ხალხი შერბის ციხეში..

ფ ა რ დ ა

მოქმედება II

სურათი III

ხანის კარავი ალყის უკან. ალყის წინ, ღრმა თხრილებს იქით მოჩანს თბილისის ციხე-გალავანი.

ხანი — ბოლო არ უჩანს ქლევას და ხოცვას,
დიდხანს გაგრძელდა ეს გარემოცვა,
სანამ ზურგში მყავს ძლიერი ჯარი,
მანამ მცხეთისკენ ვერ დავიძრები,
ქალაქს იცავენ დღელამ მღვიძრები
და აღარ იქნა შეტეხვა კარის.
თითქო ტინს სცემდეს ძლიერი ტალღა,
ვერაფერს ვაკლებთ თბილისის ზღუდეს,
ვახ, თუ ვახტანგი მალე დაბრუნდეს,
ვერ გავაგრძელებ დიდხანს ამ ალყას.
სარდალი — გურჯთაგან ციხის მტკიცედ შენება
მბრძანებელს უკეთ მოეხსენება.

მაგრამ რომ ისხდნენ გურჯნი რკინაშიც,
ირგვლივ კედლებიც რომ ერტყათ ფარად,
მაინც გატყდება თბილისი ჩქარა
და დაემხოვა თქვენს ფერხთ წინაშე.

ხანი — მაგის ნიშანი ჯერ არ ეტყობა.

სარდალი — ის ხეალ თუ არა, ზევ დაემხოვა,
ოღონდ გარედან ხელი შეეუწყოთ,
საშველს ნუ მიეცემთ, ვით სიკვდილ მისჯილთ,
და თუ ჯერ კიდევ უძლებენ შიმშილს,
გაუძნელდებით გაძლება უწყლოდ.

ხანი — შენა გგონია, წყალიც მოაკლდათ?

სარდალი — ნატვრად ექნებათ ცვარიც მომაკვდავთ,
იქ წყლის შემტანი არავენ არი,
სულ რომ ყველანი იქნენ ჩიტებად,
ჩიტიც ვერსაით გადაფრინდება,
ციხეს მოვარტყით ალყა იმგვარი.

ხანი — მე ციხისთავზე დიდად ვარ მწყრალი,
მაგრამ თუ მართლა არა აქვს წყალი,
ღვინოს თუ ნატრობს მოსალხენადა,
დიდსულოვნება ვაჩვენოთ ჩვენი,
მას შეეუგზავნოთ მცირედი ძღვენი —
კახური ღვინო, ერთი ხელადა.

ვაზირი — ძლიერმა ხანმა რაკი ინება,
ახლავ ასრულდეს, კარგი იქნება.
ჰეი, მერიქიფევ, აუვსე ღვინით
ხელადა ციხის მცველებს მოზრდილი,
ხანი უგზავნით ძღვემამოსილი,
რომ გაუხელდეთ წყურვილის ქინი.
მერიქიფე ავსებს ხელადას.

კარგად დაუცე ხელადას ყელი,
ციხისკენ უნდა გავტყორცნოთ ხელით..
კარგია... — ახლა ნაჭრები რბილად
შემოვახვიოთ ვით სამოსელი (ახვევენ).
კმარა! წამოდგეს მარჯვედ მტყორცნელი
და ციხისაკენ ისროლოს ფრთხილად.

წამოდგება ბუმბერაზი ვაჟაკი. ხელებს დაიკაპიწებს და გასტყორცნის ხელადას (თხისკენ). ხანი და ყველანი წამოიშლებიან, გაჰყურებენ ციხისკენ სმენად და ხედვად ქვეულებია.

ხანი — როგორ ავარდა ბურთივით მაღლა!

ვაზირი — ნამდვილად ცლიან ხელადას ახლა.

სარდალი — ვინ იცის, იქნებ, ხელადას წამით
ხელიც არ ახლონ მოწამელის შიშით.

ხანი — ალბათ სტაცებენ ერთმანეთს პირში,
მწყურვალეებს ფიქრი სადღა აქვთ შხამის.

მაგრამ ეს რაა (დაიხეხს უკან, ყველანი უკან იხევენ. მათ წინ ეცემა ციხიდან გა-
სტყორცნილი ცოცხალი თევზი)

ღმერთო, ძლიერო,

თევზი გვესროლეს სამაგიერო?!

იხევეიან ცოცხალ თევზს და გაოცებული აცქერდებიან.

ვაჭირი — ჯერ ცოცხალია, სველია ისევ,

ჩანს დაქერილი არის ახალი!

ხმელეთზე ისე გააქვს ფართხალი,

თითქოს კვლავ ცივი ტალღისკენ იწევეს.

ხანი — (განრისხებული):

ახლა რას იტყვი, სარდალო ჩემო,

იქნება თევზის გასინჯო გემო!

ციხისთვის მარჯვედ ვერ გიბრძოლია,

რასაც ამბობდი არაკებია,

მათ არაფერი არა კლებიათ,

წყალში ცოცხალი თევზიც ჰყოლიათ.

სარდალი — სასწაულს ჰგავს და მაინც არ მჯერა,

თუგინდ ამჟღავნებ ნაქერ-ნაქერად.

ციხეს მოვარტყი ალყა ორმაგი,

მოვწყვიტე წყალს და დანარჩენ ხმელეთს

კახეთშიც სისხლი ვადინე ღელედ,

რომ არ გაუჩნდეს თბილისს ჭირმაგი.

ხანი — ემარა! ეგ სიტყვით არის აღვილი,

მაგრამ ვერ გასტეხს ციხეს ქაღილი.

რაკი შენ ამბობ, მართლა გგონია,

არ ჰქონდეთ წყალი, ნატრობდნენ ლუქმას,

მაგრამ ხომ ხედავ, ტრაბახობ უქმად,

წყალი კი არა თევზიც ჰქონიათ.

სარდალი — თუ არ შემრისხავს მე უძლეველი,

ვკადრებ — ეგ არის შეუძლებელი,

მე მაგ ცოცხალი თევზის არ მჯერა.

ხანი — უარყოფ, რასაც მე თვითონ ვხედავ?

თუ არ ხარ ბრმა და ამის თქმას ბედავ,

აუტანიხარ სარდალო წერას.

სარდალი — ძლიერო ხანო...

ხანი — გიკრძალავ მკაცრად,

ამაზე მეტი სიტყვაც არ ღაძრა,

თავის მართლება არ მინდა შენი,

საქმით შავი ხარ, სიტყვით ცბიერი.

მე თვით დავიწყებ ციხის იერიშს,

რომ ჩქარა დავსცე თბილისის ბეგნი.

გარედან ისმის ყვირილი: ვაი, ხელი... ვაიმე... ხმაური გრძელდება.

ხანი — რა ამბავია, რა ყაყანია?

ხანის მცველებს შემოჰყავთ ხელმეორეული გახა.

მცველი — ძლიერო ხანო, კარგი ხანია,

ბანაკის ახლოს მოხეტიალე

ეს კაცი დადის მარტო, ვით მთვრალი,

თქვენი კარისკენ უჭირავს თვალი

და შორით უღელს ოხერტიალი.

ხანი — სადაურია, ვინ არის ურჩი?

გახა — აქაური ვარ, დიდმელი გურჯი.

თქვენს სამსახურად ნებით მოსული,

დავეხეტები კარიდან კარად,
 უბრძანე, ხელი გამიხსნან ჩქარა,
 ციხის ჯაგრი მაქვს გარემოცულის.
ხანი — ჯერ ქართველთაგან ნებით არავის
 მოუძებნია ჩემი კარავი
 და თუ მიზნად ვაქვს ეს დასახული,
 ჩვენი შეწევნა შენს კისრად იდო,
 წყალობას მრავალს მიიღებ ჯილდოდ,
 დაგიფასდება ეგ სამსახური.
გახა — უბრძანეთ, ჩქარა გამიხსნან ხელი,
 თქვენთან პირისპირ დარჩენას ველი.
ხანი — (მცველს) გაუხსენ ხელი (მცველები უხსნიან ხელს)
 დაგვტოვოს ყველამ.

(ყველანი გადიან)

ჩამოჯექი, გურჯო, აგერ, ჩემს გვერდით.
გახა — ქვეყნის მპყრობელ ხანს წყალობდეს ღმერთი,
 თქვენს სამსახურში ვხედავ ჩემს შველას.
 მეცა მაქვს ჯაგრი თბილისის ციხის
 და უფრო ერთი მეციხოვნისა,
 მინდა ეს გითხრათ ადრე ყოვლისა —
 თბილისი დღემდე ქედს რად არ იხრის.
ხანი — თქვი, ვით გვიძლებენ, რა აბადიათ?
გახა — იქ არც მეფეა, არც თავადია,
 ციხეს იცავენ მოქალაქენი,
 ქვისმთლელები და ხით ხუროები,
 დღეს რომ შესცვალეს ხმლით უროები.
ხანი — საკვირველია მათი საქმენი!
 რათ არ ტყდებიან, ჩქარა მითხარი.
გახა — საზრდო აღარ აქვთ არავითარი,
 მაგრამ წყალი აქვთ...
ხანი — წყალი? საიდან?
გახა — ციხეს ზვრელი აქვს საღლაც შორს, მტკვართან,
 ეს საიდუმლო მათგან ორს გარდა
 არვინ იცის და ვერცვინ გაიტანს.

ხანი — ორი ვინ არის?

გახა — ხანი მიხვდება,
 რომ ბაკურს ზვრელი ეცოდინება,
 ხოლო მეორე მცოდნე იმ ზვრელის
 მისი ვაჟია — ციხის ამგები,
 ის ზვრელი კლდეში რაღაც განგებით
 მას გაუთხრია თავისი ხელით.
 ჰოდა ის შვილი ციხისთავისა
 ჩემს საცოლეს სთვლის უკვე თავისად.
 არ ჩამომეხსნა სამტროდ მომდგარი,
 გზა აღარ მომცა და აი, ბოლოც —
 ჩვენს ორში ერთი იცოცხლებს მხოლოდ,
 ან მე, ან დაჩი ხუროთმოძღვარი!

ზანს სურს შელეწოს კარნი მტრისანი,
აბლა ეს არი ჩემი მიზანიც —
თბილისის ციხის თლილი ლოდები
ვაქციო მტკვარზე გაფანტულ რიყედ,
შენ გაასწორებ მიწასთან ციხეს,
მე ციხის ამგებს გავუსწორდები.

ზანი — უნდა ჩავახრჩო სისხლში ძაღლები!

გაზა — ერთადერთი გზა ციხის ალების
არის იმ ხერელის კვალის მიგნება,
წყალს რომ მოვუსპობთ, უწყლოდ დარჩენილთ
სულ მალე გასტეხთ რისხვა გამჩენის,
ალყის გამძლები არვინ იქნება.

ზანი — შენ იმ ხერელის კვალს როგორ მიაგნებ?

გაზა — მე დაჩის ჯავრი მაფორიაქებს,
ვფიქრობ ნამდვილად ავიღე გეში —
თურმე საცოლეს აცნობა თავათ,
რომ საიდუმლოდ ციხიდან გავა
და სატრფოს ნახავს ამ ორ-სამ დღეში.
ჩავუსაფრდები საცოლის სახლთან
და თუ ეს ჩემი გუმანი ახდა,
არ შევებმები რაგინდ ვღელავდე,
იქ არ გავხდები მეტოქის მკვლელო,
რომ საიდუმლო შევიტყო ხერელის,
უკან მივყვები ჩუმად ხერელამდე.

ზანი — მოსაწონია განზრახვა შენი
და თუ ასრულდა, თბილისის დღენიც
დათვლილა, როგორც შენი მოცილის,
ჟამი რომ დაჰკრავს ციხის ალების,
მშენებელს დაფლავს მისი თაღები
და ეს იქნება შენი ქორწილიც.
ბედით მოსულხარ თუ უბედობით,
მე შენს ვაჟკაცურ სიტყვას ვენდობი.
აჰა, მეფურ ხელს გიწვდი გულწრფელად.
ნურც შენ იფიქრებ უკან დახევას,
და თუგინდ მთხოვდე ქართლის ნახევარს,
ჯილდოს მიიღებ სიტყვის უთქმელად.

გაზა — ჩემი ჯილდოსთვის არ გაგრჯით დიდად,
მე ჯილდოდ დაჩის საცოლე მინდა,
ერთი პატარა დიდმელი ქალი.

ზანი — ქალით და კაცით, ტყითა და ველით,
შენი იქნება დიღომი მთელი,
ოღონდ წყლის ხერელის იბოვე კვალი.

გაზა — ხანო, მაგაზე ნუ გეფიქრება.
როგორც აღვითქვი, ისე იქნება,
მხოლოდ მაახლე რაზმი მცირედი,
როცა მტერს სადმე ჩავესაფრები,

მინდა თან ახლო მყავდეს ჩაფრები,
რომ ჭირში მქონდეს მათი იმედი.

ხანი — შენ ოლონდ ციხის იპოვე ხვრელი
და თუნდ ლაშქარი იახლე მთელი.

ჰეი, მანდ ვინ ხართ?

შემოდის ვაზირი, უკან სარდალი მოჰყვება.

სად ხარ, ვაზირო?

ვაზირი — (თავდახრით)

აქ ვართ... სარდალიც აი, აქ არი.

ხანი — ამ კაცს მიეცით ოქროც, ლაშქარიც,
რამდენიც მისთვის იყოს საჭირო.

ვაზირი და სარდალი ეთაყვანებოდნენ. ციხის ქონგურზე გამოჩნდება მარგილზე წამოცმული
გოგრა. გოგრას კაცის სახე აქვს და ძალიან გავს ხანის სახეს. ისმის ციხიდან შაირი:

ეჰეი, ხანო, ვაცის წვერაგ,

მშიშარა და გაიძვერაგ.

თხის მსგავსად რომ გამოვსახეთ,

იქნებ იცნო შენი სახე.

თბილისს რატომ არ დალეწავ,

აღარ უნდა მოითავო?

მაგ წვერს მალე გაგლეჯინებთ,

კისერ ბოტო, გოგრის თავო!

სარდალი — ამას რას ხედავს ჩემი თვალები (თვალებზე ხელს იფარებს)

ვაზირი — ამას ვით ბედავ, მტერო თავხედო! (ყურებზე ხელს იცობს)

სარდალი — დიდო ხელმწიფევე, შენ არ გახედო...

მობრუნდებიან ორივენი

ხანი — როგორ, მტრის ხარხარს დავემალეები?

გამოდის წინ, შეჰყურებს ციხეს სახეშეშლილი

სარდალი — (თავისთვის) ვით მიამსგავსეს სახე ამგვარად!

გახა — ნახატს ვცნობ იმის ნაეშმაკარად...

ხანი — ვინ იეშმაკა, ჩქარა მითხარი.

გახა — ეგ ციხისთავის შვილი გახელვებს,

ის მხოლოდ ციხეს როდი აშენებს,

დაჩი ხელობით მხატვარიც არი,

ხანი — მერე აქ ამ დროს რას დგახარ შენა?!

გახა — ახლავე წავალ, მოგეცეს ლხენა...

მათ ჩავუწყვიტო სულ მალე ენა (გადის)

ისმის ისევ ციხიდან ტაში და ხარხარი. შემდეგ ისევ შაირი;

ეჰეი, ხანო, ვაცის წვერაგ,

მშიშარა და გაიძვერაგ.

ხანი — თხად გამომსახეს, წვერიან ვაცად,

წაივლებს გაბრაზებული წვერში ხელს.

მაგრამ მხატვრობას დაგისვამთ ფასად,

მალე განანებთ მაგ თავხედობას,

მოგენატრებათ მალე წყლის წვეთი,

რომ არ დაგტოვოთ ცოცხალი ერთიც

ზედ შეგაწყვიტავთ მთელ ჩემს მხედრობას.

ციხიდან ისმის სიმღერა:

ვი, მუშლი და მუხასა,
 გარს ეხვეოდა...
 ხანი — წადით, დაჰკარით ბუკი ძლიერი,
 ახლავ დაეწყებ ციხის იერიშს.
 ხანი და სარდალი გადიან, ფარდა ეშვება მეციხოვნეთა სიმღერაში.
 ჰვი, მუშლი და მუხასაო...
 გარს ეხვეოდაო,
 მუშლი ჭრებოდაო, მუშლი წყდებოდაო,
 ხე არ ხმებოდაო...
 ჰვი, მუშლი და მუხასაო...

სურათი IV

ღამე მეციხოვნეთა ბანაკში — ციხისთავი ბაკური, დედა, ღაჩი, მეფანდურე გელა, უხუცესი, გოლა, მეციხოვნენი. ისმის ზმადებული სიმღერა:

ჰვი, მუშლი და მუხასაო,
 გარს ეხვეოდაო...
 ღაჩი — სიმღერა გადის ციხიდან გარეთ,
 შიგ კი, ციხეში ტირიან მწარედ.
 ჩვენ სიკვდილს ვეღარ წავეუვალთ ვერსად,
 მაგრამ ვიყაროთ ძმებო მტრის უნით —
 მოგვედეთ ღიმილით, მოგვედეთ ღიღინით,
 არ გავაგონოთ მტერს ჩვენი კვნესა.
 ციხისთავი — თუ განსაცდელმა გვაქცია რკინად,
 ჩვენ განსაცდელი ვაქციეთ ლზინად,
 იმას არ ეჯავრობთ, სხვა განსაცდელი
 უფრო სასტიკი რომ არ აგვცდებოდა,
 ერთ რისხვად იქცა და ერთ არსებად
 ციხე და ხალხი მისი დამცველი.
 დედა — ვერ იტყვი, უფრო არის, რომელი,
 ციხე თუ ხალხი მიუდგომელი.
 ზედ აწყდებიან მტრის მოლაშქრენი,
 მაგრამ ვერ სტეხენ ხმლითა და ალყით,
 ერთმანეთს სჯობნის სიმტკიცით ხალხი
 და ციხე იმავე ხალხის ნაშენი.
 უხუცესი — ღიღმა და მცირემ, ქალმა და კაცმა,
 თავს იღო ნებით ნამდვილი ჯვარცმა.
 და როდი არის გასაკვირველი,
 რომ ზღაპრად დარჩეს მრავალ თაობას
 თბილისის გმირთა გამზედაობა
 და ეს თბილისის დაცვა პირველი.
 ღაჩი — დაგძლევს თუ არა ძლიერი მტერი,
 ჩვენ შემოგვეყურებს დღეს მთელი ერი,
 თბილისისათვის პირველ მეომრებს
 აღფრთოვანებით გვითვლის მადლობას,

და მაღლიერი შთამომავლობაც
ჩვენს სახელს კრძალვით გაიმეორებს.

დედა — შეხეთ ჩვენს ქალებს, ყრმებს და მსცოვანებს,
მათი ხმა ვის არ აღაფრთოვანებს,
ყველა მათგანი მტერს უმკლავდება,
სიკვდილად ასეთ სიკვდილს ვინ ჩათვლის —
სამშობლოსათვის, თბილისისათვის
სიკვდილში ვპოვებთ ჩვენს უკვდავებას.

გელა — (აწყობს ფანდურს და ამღერებს)
გვიამბე, ციხის ნაშალო,
რა დრო გაქვს გამოვლილია,
ან ვისგან ანაგები ხარ,
ან ვისგან ჩამოშლილია...
ციხემ თქვა ერთი სიტყვაი,
ძალიან გასაკვირია:
მე დაჩის ანაგები ვარ,
რკინის ჩამიდგა ძირია,
დღედაღამ მტრისგან მიცავდა,
შვილდს აჩქამებდა გმირია,
ხმლის ქნევა, ფარის ფარება
რამდენი გამომივლია.
ჩემი კალთა და ფერდები
სულ სისხლით ჩამოსვრილია,
მებრძოდა მტერი ურიცხვი,
ვერ შემირყია ძირია,
მებრძოდნენ, ვერას მრჩებოდნენ,
ვერ შემიცვალეს ნირია.

გოლა — ჰეი, ვინ მოდის?

ყველანი გაშრებიან. გელა ფანდურს გააგდებს ხელიდან. შემოდინს სასოწარკვეთა, შიმ-
შილი და სახადი. სასოწარკვეთა თმებჩამოშლილია, ტანთ შავი აცვია და ფრთები ჩამოყრილი
აქვს. შიმშილი ყვითელია და გასიებული. სახადს თავი და ფეხები შეხვეული აქვს და ყა-
ვარჯნებით მოდის.

ციხისთავი — არ ჩანს არავინ.

გელა — თვალით ვერ ვხედავ, მაგრამ მპარავის
ჩუმი ნაბიჯის მომესმა ჩქამი,
წინ გამიარა სიკვდილმა თითქოს.

ციხისთავი — მოჩვენებაა. ჯანი ძილს ითხოვს,
ქვას გასტეხს ტეხვა ამდენი ღამის.

დაჩი — თურმე არც ისე ყოფილა ძნელი,
ახლო რომ დაჰქრის სიკვდილის ცელი.
ჩვენ შევეჩვიეთ თვალებში ცქერას
და ველარცა ვგრძნობთ შავეთის ლანდი,
როდესაც ჩუმად ჩვენ შორის დადის
და ჩვენსავე ძვლებზე თავის ცელს კვერავს.

თავს ჩაუდებს კალთაში დედას. ყველანი ძილს ეძლევიან.

სასოწარკვეთა — (შიმშილს და სახადს) სად არის თქვენი თავგამოდება,

რატომ არ ისმის კენესა-გოდება?
ხალხს რად არ მუსრავე, სახადო, სენით?
შენც გაზარმაცდი მგონი შიმშილო,
დღესვე შავეთში უნდა გიჩვილოთ,
თორემ აღარ მაქვს იმედი თქვენი.

შიმშილი — ეგ საყვედური შენგან არ მეთქმის,
მკლავებში ღონე წავართვი ბევრ გმირს.
შიმშილით მიხრწნილთ, როგორც შეჭფერით,
გასივდნენ, ძლივსდა ახელენ თვალებს,
კუბოში ვაწყობ ბავშვებს და ქალებს,
მიწაში ჩავდე ბევრი ბებერი.

სახადი — მეც საყვედური არ მეთქმის შენი,
ციხისმცველთ მოვდე ათასი სენი.
ვისაც კი ჩემი მისწვდა თარეში,
მან ფეხზე დიდხანს ვერ იბოგინა,
ბევრი ჩავაგდე უკვე ლოგინად
და ბევრი ჩავდე ცივ სამარეში.

სასოწარკვეთა — თუ მართალია, რაც თქვით ყოველი,
რათ არ მიხმობენ მეციხოვნენი?
ჭუჭრუტანაში ძლივს შემოვძვერი,
მომემტერა რკინის კარში თითები...
ზოგი გამირბის თვალის რიდებით,
და ზოგიც მიბღვერს როგორც მოზვერი.
მაგრამ ციხის კარს რაკი გამოვცდი,
მე მათ სიმტკიცეს მაინც გამოვცდი.

მიდის დაჩისთან

მე ვარ წყარო და სათავე ცრემლთა,
ტანჯვისგან ვიხსნი, ვინც მომენდობა...

დაჩი — (ძილში ხელს აიჭნევს) არ მომეკარო, უიმედობავ,
სასოწარკვეთას რა უნდა ჩემთან!

სასოწარკვეთა დამფრთხალი შორდება, მიდის გელასთან.

სასოწარკვეთა — შენ რაღას მხნეობ, ბრმა მეფანდლურე,
მომეყრდნე, ხელი მომიფათურე,
ნუთუ ბრმა თვალთაც ცრემლი არ წვეთავს,
რას გამორჩები შიმშილთან ჭიდილს?

გელა — (ძილში) შორს ჩემგან! რა სჯობს სიმღერით სიკვდილს,
ჩემთან რა უნდა სასოწარკვეთას! გაიჭნევს ხელს.

დამფრთხალი სასოწარკვეთა მიდის დელასთან.

სასოწარკვეთა — შენ მაინც მენდე, საბრალო ქალო,
ხომ ხედავ, როგორ ამაოდ წვალობ.
გზა მიეც ცრემლებს, ტანჯვა იკმარე!

დელა — (ძილში) თუნდ ახლავ მოვკვდე, არ დავღონდები,
მე ჩემს შვილთან და ქმართან მოვკვდები,
შენ კი ახლოსაც არ გაგიკარებ!

აიჭნევს ხელს. სასოწარკვეთა შორდება გაბრაზებული.

სასოწარკვეთა — (სახადს) თქვი, ვის ჰკლავს სენი?

(შიშნოს) მითხარ, ვის ჰშია?

არ გამიკარეს ახლო ძილშიაც.

სახადი — მათ მეტად ტანჯავთ შიმშილიც, სენიც,
ვიდრე ათასი ჭრილობის წყლული,
მაგრამ ვერ ვძლიეთ მხნეობა სულის.

შიშნოსი — ვერ შევურყიეთ სიმტკიცე რწმენის.

სასოწარკვეთა — ვერც გასტეხთ ნელი ტანჯვა ამგვარი,
ვხედავ, გვიან ჭრის თქვენი ლახვარი.
მაგრამ სხვა არის წყურვილის ღონე,
მშვიერებს კი არა, ახმობს ყვავილნარს,
აქ რომ წყურვილი მომაყვანინა,
ციხეში მიხმონ იმდღესვე, მგონი.
მაგრამ წყურვილი ნებით, ვერც ძალით
აქ ვერ შემოვა, სანამ აქვთ წყალი,
წყალი კი, ჩანს, რომ ციხეს აქვს ბლომათ,
თორემ ეს ხალხი როგორ იცხოვრებს...
სახადს და შიმშოს.

წადით, გაავლეთ, მუსრი ციხოვნებს,
საქმეს მიხედეთ, გეყოთ აქ დგომა.

მიერეკება, გადიან ერთად

დაჩი — (ძილში) გამიშვით, ხალხო! ამას რას ვხედავ!..

დედა — (აღვიძებს) რა იყო შეილო?

დაჩი — (იღვიძებს) შენ გღვიძავს, დედა?

დედა — შეილის თვალს ძილი თუ არ ადგება,
საგულეს მართლა ქვა უნდა ედვას,
რომ დაეძინოს უგრძნობლად დედას.

დაჩი — არ ვიცი, ფრთები მომცა განგებამ,
თუ სანატრელი სატრფოს წადილმა,
დიღომში გავჩნდი, როგორც წამთვლიმა
და საშინელი ვნახე სურათი:
გარს მერტყა ხანძრის სვეტების ტევრი,
სატრფოს ხელიდან მტაცებდა მტერი
და მე დაჭრილი სისხლში ვცურავდი.

დედა — ტანჯვა გაბოდებს, შეილო, ამდენი,
კარგად ავიხდენს სიზმართ ამხდენი!..

დაჩი — შენ იცი, დედა, მეც ვარ სულგრძელი,
ჭირთათმენაშიც ბადალი არ მყავს —
გავუძლებ შიმშოს, გავუძლებ ალყას,
მაგრამ სატრფოს დარდს ვერ გავუძელი.

დედა — არაფერია, ცოტაც გაძელი,
მაღე დადგება ჩვენი საშველიც.

დაჩი — რატომ მარიდებ მაგ თვალთა მზერას,
თვალი სხვას ამბობს ცრემლების მჩენი,
მამხნევებ, მაგრამ საშველი ჩვენი,
რომ კიდევ დადგეს, თავათ არ გჯერა.

დედა — სამი ვაჟკაცის დამკარგავ დედას,
საგულეს მართლაც ქვა უნდა ედვას.

ომში დავკარგე სამი ძმა შენი,
ვერცერთს საფლავი ვერ გავუთხარე,
ვერ დავაფრქვიე ცრემლი მწუხარემ,
ვით ქართველ დედას მოდგამს და შვენის.
იმ დიდი დარდის მიძიმე უღელში
შენ ერთი იყავ ჩემი ნუგეში.
და ეს მიმაჩნდა ჩემთვის სახელად,
ამას ვზრუნავდი ღამით და ღლისით,
შენ აღმეზარდე ვაჟკაცი ღირსი,
მამის ფეხად და ჩემს დამმარხველად.
გავჰლარავდი ამ ტკბილ ზრუნვაში,
სახეს გომშვენებს შენც წვერულვაში.
და თუმცა სხვისთვის გააქვს კაშკაში
შენს მზეს და გულმაც სხვისკენ გაგწია,
ჩემთვის კვლავ ის ხარ, კვლავ ის პაწია,
მინდა ჩაგაკრა ისევ აკვანში.
ჩემი ოცნება არ იყო განა?
მემღერა შენი შვილების ნანა.
მაგრამ თუ ბედმა ეს არ მალირსა,
აკვანზე ყელს თუ ვერ მოვიღერებ,
მათ ნანას, შვილო, შენ ხომ გიმღერებ,
შენ დაგაძინებ მსგავსად ბაღისა.
დაჩი ისევ მიწვება დასაძინებლად.

დედა — (მღერის) იავნანა, ვარდო ნანა, იავნანინაო,
დაიძინე, ჩემო შვილო, იავნანინაო,
იავუნდის მარანშია, იავნანინაო,
ღვინო დვას და ღალი სკვივსო, იავნანინაო.

ისმის ძაღლის გაბმული ყმუილი და წკაფწკავი. დაჩი წამოწევს თავს. მიუგდებს ყურს.

დაჩი — ეს ყურშას ხმაა.

დედა — გაცოფდა ყურშა,
პატრონებს ღრენა დაგვიწყო ურჩად,
ალბათ, ქოლავენ ახლა და მალლით
გადაისვრიან უფსკრულში საწყალს...
ნეტავი დროზე შეწყვეტდეს წკაფწკავს...

დაჩი — საბრალო ყურშა... საბრალო ძაღლი...
მიღებს ისევ თავს დასაძინებლად.

დედა — (განავრძობს სიმღერას) შიგ ალვის ხე ამოსულა, იავნანინაო,
ნორჩია და რტოსა შლისო, იავნანინაო,
ზედ ბულბული შემომჯდარა, იავნანინაო,
გასაფრენად ფრთასა შლისო, იავნანინაო...

ისმის ჩვილის გაბმული ტირილი. ყველანი თავს წამოსწევენ, შეზღუდვები ყურს უგდებენ. შემოდის ჩვილის დედა, ხელში მტირალი ჩვილით.

ჩვილის დედა — ვაიმე, შვილო, ვაი შენს დედას,
კარგა ხანია გამიშრა რძე და,
რით გაგაჩუმო, რით დაგაწყნარო,
ძუძუ მკიდიდა მშიერს, ვით ჩვარი,
კუჭს ვერ გაგიძლებს ლოცვა და ჯვარი,

შიმშილით უნდა მოკვდე, საწყალო.

ციხისთავს.

მოგვხედე, ველარ გავუძლებთ, ვერა,
ჩვენი ბაღების სიკვდილის ცქერას.

იხოცებიან როგორც ჩიტები,

და არსაიდან არ არის შევლა.

ან შენი ხელით დაგვხოცე ყველა,

ან მტერს ხმალდახმალ შეგვევლიტებით.

მერე რა ვუყოთ, რომ ვართ ქალები

სუსტნი, ნატიფნი და ფერმკრთალები.

სანამდე ჯავრი გვაშფოთებს მტერთა,

სანამდე გული კიდევ მხნედ არი,

მოგვეც ხმალი და რკინის ბეგთარი,

რომ მტერს შევაწყდეთ ყველანი ერთად.

დედა — დაწყნარდი, მალე მაგის დროც მოვა,

ნუ გაუტყდები დარდასა და გლოვას.

ხელს ხვევს, დაისვამს გვერდით.

დაჩი — რით გაძლოს ჩვილმა, სულ თითისხელამ,

ველარ ვუყურებ მე მათ წამებას,

ლამის დარდისგან ენა დამებას...

წყლის მოსატანად წავიდეთ, გელა.

გელა — წავიდეთ!

წამოდგებიან, აიკიდებენ კოკებს და მიდიან ბარბაცით.

დედა — (ციხისთავს) არავინ არის სხვა წყლის მომტანი?

ხედავ? ძლივს მიდის დაჩი ტორტმანით.

ფეხზე წამოდგნენ ჩოქებ-ჩოქებით,

როგორ მთვრალივით მიბარბაცებენ,

წყლით სავსე ჭურჭელს როგორ აწევენ,

ძლივს ცარიელი მიაქვთ კოკები.

ციხისთავი — არავინ არი და აი, რატომ —

საიდუმლო გზა მან იცის მარტომ —

მტკვარს ჩასასვლელი მტრის ალყის გაღმა,

იმიტომ ახლავს მას მხოლოდ გელა,

ბრმა არი, მისთვის დღედაღამ ბნელა,

ვერ გასცემს წყლის გზას...

დედა — მაშ ზიდოს ბაღლმა

ისევ მარტოკამ ღამით და დღისით,

როცა ძლივს მიაქვს თავის სხეულიც?

ახლე ვინმე თვალახვეული,

სხვა არა იყოს, მამა ხარ მისი.

ციხისთავი — მე ახლა მარტო შეილს როდი ვდარდობ,

ვერ მოიტანენ საყოფ წყალს მარტო,

ისე ჩანს ორივე ღონეშიხდილი...

გოლა! შენ მიჰყევ დაჩის და გელას,

თვალს არ აგიხვევ, გახსოვდეთ ყველას —

ხერელის გაცემა არი სიკვდილი!

ჯერ კიდევ ალყის დაწყების წინა,

უხუცესთ კრებამ ეს დაადგინა:
რომ ალყამორტყმულ ციხისთვის წყალი
უძვირფასესი არის ქონება,
წყლის გზის გამცემი ჩაქოლება,
ვინც უნდა იყოს, კაცი თუ ქალი.
ვინც უნდა იყოს ციხის პირველი
ლაზერის ჩამცემი და გამყიდველი,
ვერას გააწყობს ხალხთან მუდარით,
ყველას ექნება დასჯაში წილი,
წყვევლით ჩაქოლავს ალალი შვილიც,
დედაც ჩაქოლავს მას საკუთარი.

გოლა — ვიცი, არ მინდა ეგ გაფრთხილება,
ციხიდან ჩიტიც ვერ აფრინდება,
ცოცხალი თბილისს რომ უღალატოს.
ცეცხლზე რომ დამსვან, მაქციონ ნაცრად,
ღალატი როგორ მომივა აზრად,
თავით ამ ციხის მკვიდრს და კალატოზს.
გადის.

ჩვილის დედა — დაჰყურებს ბავშვს, თანდათან სახე ეშლება
ვაი, არ სუნთქავს, რა მოგდის ბალო?
ანჯღრევს

გაცივდა სულმთლად... მიშველეთ, ხალხო!
შემოდიან ზუზუნით შაოსანი ქალები, ყველანი ეხვევიან ჩვილის დედას.

ჩვილის დედა — თითქოს ყინული უღვეს გუგებში... (განწირულად)
ვაი, მომიკვდა ჩემი ნუგეში! (ჭეითინებს)
მეც მიცივდება ძარღვებში სისხლი,
ჩუმაღ მოგვედებით ასე ყველანი,
ვილასთვის გვინდა ციხე ვერანი,
ამგვარ გაძლებას რა თავში ვიხლით.

სცენის სიღრმიდან ისმის კივილი და შეცხადება: ვაიზე მოკვდა... ყველანი თავს დახ-
რიან. შაოსანი ქალები შემობრუნდებიან ციხისთავისკენ და ხელაპყრობით შეჰლაღადებენ.

შაოსანი ქალები — ასე ყოველდღე ღონემიხდილი,
ვინ სენით კვდება და ვინ შიმშილით!
ვით ავიტანოთ ტანჯვა ამგვარი —
ცქერა მომავლად შვილთა და ქმართა,
მრისხანე მტერი დგას ციხის კართან,
სჯობს მტერს შევაწყდეთ, მოგვეც აბჯარი.

შემოვარდება პატარა ბიჭი. უკან მოსდევს სახეშეშლილი მეციხოვნე დანით ხელში. ის-
მის ძახილი:

დაიჭით ხალხო, ჩქარა, შეშლილი,
განსაცდელისგან გონწართმეული,
ზედ არ მიუშვათ გადარეული,
თორემ ბავშვს დაჰკლავს დანით მხეცქმნილი.

ციხისთავი გაიძრობს ხანჯალს, გადახტება და გულში დაჰკრავს ბავშვს დაღვენებულ
მეციხოვნეს.

ციხისთავი — (მძიმედ შემობრუნდება ქალებისკენ).

ასე, ამ ხანჯლით დავხოცავ ყველას,
ვინც აღუდგება ციხის კანონებს,

შფოთს და აღრევას ვინც გამაგონებს,
ან შეუძლებელს ვინც მომთხოვს შველას.
თუ არ გასურთ, ხანჯლით დაგჭრათ ძუძუნი.
არ გამაგონოთ თქვენი წუწუნი.
იქნებ არ იცით, რომ ცრემლი ქალთა,
მტრის ხმალზე ბასრად ჭრის კაცის გულეებს,
მტერი ციხისკენ კვლავ დაიხუვლებს
და რაკი ვენდეთ ლეთიშობლის კალთას,
გიჯობთ, ევედროთ მას თმებგაშლილი,
მან დაიფაროს თქვენი ქმარშვილი.

ქალები თავს დახრიან, შემობრუნდებიან და გადიან...

დედა — (ციხისთავს) როგორ აგვესო სისხლით თვალები,
ამ ხალხში მარტო მე მეგბრალეები,
მე ვიცი, როგორ ძნელია შენთვის,
ეჩვენო ყველას კერპად და გულქვად,
როცა თვით გიმძიმს დარდისგან სუნთქვა
და მათ ცრემლს შენიც უჩინრად ერთვის.

ციხისთავი — მოწამლული მაქვს მართლაც გუნება...
მე მთაში მზრდიდნენ და ეს თქმულება
გამიგონია...

ყოფილა ძველად
თუშეთში ციხე გარემოცული,
არ გატყდა თურმე ალყამორტყმული,
მაგრამ რომ არსით გაუჩნდა შველა,
როდესაც მტერმა ხერელი შეთხარა,
გაღუწყვეტია ციხისთავს მაშინ,
თვით დაეხოცა ქალი და ბავშვი,
ოღონდ მტრის ხელში არ ჩაეყარა.
იმ ციხისთავსაც, მიმძიმს გამხელა,
ბაკური ერქვა თურმე სახელად.
და ვინც მომნათლა, ვინ იცის, ეგებ,
ზედ დამანათლა ბაკურის ბედიც...
მე ამათ ვიცავ მტრისაგან მკერდით
და გაძლებაში ხსნას მათთვის ვეძებ..
ო, ღმერთმა ნუ ჰქნას, რომ ამ ხელებით
ამ საცოდავებს დავჭრა ყელები..

ფ ა რ დ ა

მოქმედება III

სურათი V

მტკვრის პირას საიდუმლო ხერგლთან დაჩი და გელა წყლით ავსებენ კოცებს, გოლა მალ-
ლობზე დგას, უთვალთვალებს, რომ არავენ წამოეპაროთ.

დაჩი — რამდენჯერ სისხლით გაწითლდა მტკვარი
და მაინც მოდის ისევ ანკარა,

- ნეტავ ცოცხლობდეს კაციც ამგვარად,
არ აჩნდებოდეს ჩვენს გულსაც ბზარი.
- გელა** — რას იზამ, კაცის გული აგრეა,
თუ ერთხელ ჯავრმა ხელი დაგრია,
თუ ერთხელ გაჩნდა გულში იარა,
ჭრილობა რჩება, პირს შეჰკრავს წყალული,
ხმლით დაკოდილი მთელდება გული,
დარდით დაჭრილი გული კი არა.
- დაჩი** — მე შევეჩვიე, ვით ბედისწერას,
შავბნელ თვალეში სიკვდილის ცქერას,
გულს ჩამოჩა ჯავრი, როგორც ეკალი
იმედდაკარგულს და ღონემიხდილს —
მომკლავდა, მაგრამ იმ ოხერ სიკვდილს
შორს სატრფოსაგან არ მოვეკალი.
- გელა** — რას ამბობ, სიკვდილს რა უნდა შენთან,
ალყა მორჩება და სატრფოს შეგროთავთ.
- დაჩი** — სიზმარი ვნახე — მძიმე სურათი:
გარს მერტყა ხანძრის სვეტების ტევრი,
სატრფოს ხელიდან მტაცებდა მტერი
და მე დაჭრილი სისხლში ვცურავდი.
- გოლა** — ნეტავი ხომ არ მატყუებს თვალი,
დიდომზე ხანძრის ავარდა ალი.
- დაჩი** — წამოხტება და მირბის გოლსკენ
რას ამბობ გოლა?! (გაჟურებს) მართლა ცეცხლია!
- გოლა** — ჯერ კვამლი მისწვდა ცას შესაზარი,
მერე მთელ დიდმის მხარეს ხანძარი
ირგელივ მოერტყა და ჩაეხვია!
- დაჩი** — დიდმელის სახლი! სწორედ ის არი!..
ვაი თუ ახდა ჩემი სიზმარი!..
- გოლა** — სწორედ იქით სცემს ხანძრის ელვები,
ნაპირი არ ჩანს ცისა და მიწის...
- დაჩი** — ვარდოს სახლია!.. ნამდვილად, იწვის!..
წავალ, როგორმე მივეშველები!
- გოლა** — რას ამბობ, დაჩი, შენ რას უშველი!
- დაჩი** — თქვენ წყლით აავსეთ ნელა ჭურჭელი,
დიდმის გზას დიდხანს არ მოგუნდები,
ფიქრის უსწრაფეს მასთან ვიქნები,
ან ცეცხლში მასთან მეც დავინთქმები,
ან გადავარჩენ და მოვბრუნდები.
- გოლა** — სატრფო რომ კიდევ დაგხვდეს უენებლად,
უკან ვით შეძლებ გამობრუნებას?!
გზა, ალბათ, საესე არის მზირებით,
რაზმი რომ ჩუმად გამოგყვეს მტერთა,
აქ გაჩნდებიან წყლის ფარულ ხერელთან

და ჩვენც ყველანი გავიწირებით.
 დაჩი ცდილობს გაექცეს, გოლა აჩერებს ძალით
 დაგვლუბავ ჩვენ და ვერც მას უშვებო...
 დაჩი — მაშ დაკრეფილი მქონდეს გულზელი?
 გოლა — იქ სად მიდიხარ ცეცხლში, უგნურო!..
 დაჩი — დე ცეცხლმა დამნთქას მეც სატრფოს მსგავსად.
 გოლა — დაგვლუბავ ჩვენ და საკუთარ თავსაც.
 დაჩი — დიღმის დაფერფვლას როგორ ვუყურო...
 გამიშვი გოლა... (გაუსხლტება, გარბის)
 გოლა — გონს მოდი, დაჩი...
 უკან მობრუნდი... შეჩერდი წამით...
 გელა — რაღაც შიში მაქვს ამ გრძელი ღამის...
 გოლა ხელს ჩააქნევს, უახლოვდება გელას
 გოლა — მეც ტანში მზარავს, თვალთ მიბნელებდა...
 გელა — ამადამ ცუდად გავგიჟებინებდა...

სურათი VI

ციხე. მეციხოვნეებს სძინავთ. ფხიზლობენ მარტო გუშაგები, დედა და ციხისთავი.

ციხისთავი — თბილისის ზეცა შავ ღრუბლებს იხვევს,
 ვატყობ, დიდი დღე აღარ აქვს ციხეს.
 კარს ძლივსღა იჭერს რკინის ურდული,
 კოშკებზე დროშებს ეცვალა ფერი,
 და რომ ციხეში შემოვა მტერი,
 აღარ დახვდება კაცი სულდგმული.
 უმძიმთ ალყაში გაძლება ქვეთაც,
 ორმა თვემ განვლო, გათავდა ვადა,
 უნდა დაბრუნდეს ვახტანგი მალე,
 სიცოცხლედ გვიღირს წამი ყოველი,
 თუ დღეს არ გაჩნდა ტახტის მპყრობელი,
 ნამდვილად გვიან იქნება ხვალე.

დედა — როგორც დადგება ციხის საშველი,
 ვინღა იქნება ლხინის დამშლელი!
 უნდა გავმართოთ დაჩის ქორწილი,
 დავდგათ სეფები, დავკლათ ხეასტაგი,
 შვილის ქორწილში მეფე ვახტანგიც
 მოვიბატიყოთ ძლევამოსილი.

ციხისთავი შუბლს შეიკრავს და გაოცებული უცქერის
 იცი ვინ მოგვყავს, რა პატარაძალი?
 რძლად ისურვებდა თვით გორგასალიც,
 ისე ტურთუა დიღმელის ერთა,
 ერთი შეხედვით აგყრის იარაღს,
 რომ ნახო, იტყვი, კაცი კი არა,
 მის ლამაზ თვალებს თვით ღმერთი წერდა.
 ციხისთავი ამოიოხრებს, დედა განაგრძობს მოსაჩვენარი გატაცებით.
 მერე ურიცხვი შვილიშვილები

დაგვეხვევიან, ვით წიწილები.
ჩოხის კალთაზე კუდად მობმული,
ზოგი სირბილით, ზოგი ჰენებით,
გამოგვევებიან ჯოხის ცხენებით,
თბილისის ქუჩებს რომ ჩამოუვლი.

ციხისთავი — რას ამბობ, ქალო, რა ღროს ეგ არი,
ქორწილი ჩვენს მტერს ექნა ჩვენგვარი.
წყლისგან წაღებულს ვგავართ ნაფოტებს,
ციხეს აღარ აქვს ბრძოლის უნარი,
მაგრამ შენ არ ხარ გასამტყუნარი,
შენ შიმშილი და სიცხე გაბოდებს.

დედა — შენც გატყდი, მეხო, რისხვით მქუხარო?
როგორმე სევდა რომ უკუჰყარო.
მიტომ გავბედე ზღაპრის მოყოლა,
შენც თუ სხვასავით დაკარგავ იმედს,
ციხე იქცევა მომავლადეთ მღვიმედ
და შემომამტკრევს კარს მტრის მოწოლა.
სიკვდილი ძნელი როდი ყოფილა,
ცხედრები უხმოდ მიფინ-მოფინა,
ბოლოს მას ვერვინ ვერ უმკლავდება.
დე მოგვედეთ, მაგრამ ჩვენ მკვდრად ვინ ჩაგვევლის,
სამშობლოსათვის, თბილისისათვის
სიკვდილში გპოვოთ ჩვენ უკვდავება.
ქალი ვარ, მიმიძმს მე შენზე მეტად.
მაგრამ იმედი სინათლის სვეტად,
სადღაც, სულ ოდნავ კიდევ მინათებს.
რომ არ გააძღვებთ სვავთ ჩვენი მძორი!
შთამომავლობის ხმა მესმის შორით,
მადლობას წრფელს რომ გვწირავს წინაპრებს.

ციხისთავი — მოვალეობა ჩვენი ეგ არი,
რომ არ გავუღოთ ვერაგ მტერს კარი,
თუნდაც ყველანი გავწყდეთ უდროვოდ,
არ შევუშინდეთ სიკვდილს არც ერთი,
რომ მაგალითი სასოწარკვეთის
შთამომავლობას არ დავუტოვოთ.
ჩვენს კაცობაზე რას იტყვის ხალხი,
ციხე თუ გატყდა პირველი ალყით,
თუ ომით ციხის პირველ ნათლობას
ვერ დაიფარავს ზღუდე მაღალი,
თუ ჩვენ გმირული ბრძოლის მაგალითს
არ ვუანდერძებთ შთამომავლობას.
ეს კარგად ვიცო, არ ვამბობ წყენით,
მე გამხნელება არ მინდა შენი.
მაგრამ რა ვუყო მშვიერ ციხოვნებს,
ბოლოს ყველაფერს ხომ აქვს საზღუარი.
მე დამცა მათმა დრტვინვამ თავზარი
და გულს გოდება მათი მიღონებს.

ეს ღამე რაღაც მეტად შავდება,
ძლიერ გაგრძელდა, აღარ თავდება.
თითქო ვხედავდე ირგვლივ ავსულებს,
არ მომდის ძილი, ცუდს მიგრძნობს ტანი...
არ ჩანან, დიდი გავიდა ხანი,
შეაგვიანდათ წყალზე წასულებს.

დედა — მეც ეგ მაწუხებს, თქმას კი ვერ ვხედავ,
რათ არ დაბრუნდნენ ამდენ ხანს, ნეტავ?

ისმის ჩოჩქოლი, ხმაური თანდათან მატულობს.

დედა — გესმის? ციხეში რა ჩოჩქოლია?

ციხისთავი — მანდ ვინ ხმაურობს! ჰეი, ვინ არი!

შემოვარდება ხმაღაშიშვლებული მეციხოვნე

მეციხოვნე — მტერმა შემუსრა ხალხი მძინარი,

წყლის იდუმალ ხერხელს ამოჰყოლიან.

ციხისთავი — რა სიტყვი?!

მეციხოვნე — პირველად ჩვენ გვეცა ელდა,

მტერი რომ უცებ გამოჩნდა ხერხელთან.

მუსრი გაავლო წამსვე მძინარებს,

ვიდრე მოასწრეს გახელა თვალის,

ჩვენც შევუთიეთ, ვიშიშვლეთ ხმალი

და ახლა ყველგან ბრძოლა მიჰინგარებს.

ისმის განგაშის ხმა. მძინარი მეციხოვნეები ფეხზე წამოცვივდებიან.

ციხისთავი — მომყეთ, ციხეში მტერია, ძმებო! (გაიძრობს ხმალს)

უკანასკნელად მტრის სისხლით ვღებოთ,

ზედ შევალეწოთ მომხდურს ლახვარი...

ისმის მეციხოვნეების ხმა ხელჩართულ ბრძოლაში.

— მოვდივართ ბაკურ!

დაჰკარი მედგრად!

მტრის ირგვლივ რკალი ჯაჭვივით შევკრათ!

— მიდი, პირდაპირ!

— მარჯვედ დაჰკარი!

ყველანი ებმებიან ხელჩართულ ბრძოლაში, მხოლოდ ერთი მეციხოვნე

წევს გაუნძრევლად.

დედა — (უახლოვდება) ძილში მომკვდარა ჩემად, საწყალი...

აეჭვდება.

მკვდარს აღარაფრად უნდა ფარხმალი.

ამოაძრობს ხმალს მკვდრის ქარქაშიდან.

დედა — (მარცხენა ხელში ფარით და მარჯვენაში ხმლით)

მეც თქვენთან! გასტრის ჩემი მახვილიც

მტერს დაუვლამოთ ჩვენზე წინ დღენი,

მტერმა თუ ცრემლი ვერ ნახა ჩვენი,

დე სისხლი ნახოს წმინდად დაღვრილი!

გარბის ბრძოლისკენ. შემოდის სასოწარკვეთა

სასოწარკვეთა — გათავდა. კიდევ ერთი ნახტომიც,

აღარავინ მყავს წინააღმდეგში.

ხალხი ალყას რომ ქედს არ უხრიდა,

მტერს ზედ აწყდება რწმენაგამტყდარი,

ჩემს მოსახვევად ყველა მზად არი.

უკვე მიხმობენ ყველა კუთხიდან!

თმაგაშლილ ქალს შემოჰყავს მძიმედ დაჭრილი, მომაკვდავი მეციხოვნე. დაასვენებს ჯა ქვითინებს.

თმაგაშლილი ქალი — ვაი, შენ ჩემო დიდო იმედო.

ვისლა შევსტირო, ვისლა მივენდო!?

სასოწარკვეთა — (მივა და მოხვევავა)

მე, მე მომენდე საბრალო ქალო,

ცრემლებში ჰპოვებ დარდისგან შეებას

იტირე გულით, თბილისი ტყდება,

სიკვდილი ლეწავს თბილისში კალოს...

თმაგაშლილი ქალი დაემხოზა მკვდარ მეციხოვნეს და განწირული ხმით ტირის. ფორთხვით შემოდის მძიმედ დაჭრილი მეციხოვნე.

მძიმედ დაჭრილი — გათავდა... ტყდება გაუტეხელი,

არავინ არი ჩვენი მშველელი,

წყალმა ჩაძირა ჩვენი ზომალდი

(ხმადაგუბული ქვითინებს)

სასოწარკვეთა — იტირე, ცრემლი ვაჟკაცსაც შეენის,

მე ერთიდა ვარ ნუგეში შენი,

შენთან ვარ სულის ამოხდომამდი...

შემოდიან დაჭრილები ზოგი ფორთხვით, ზოგი ფეხის თრევით, ზოგიც ერთმანეთზე დაყრდნობით.

I დაჭრილი — თუმცა კი მოვსპეთ მტრის რაზმი სწრაფად,

მაგრამ ჩვენც დიდი დავადგა ჯაფა.

II დაჭრილი — დღე განკითხვისა იყო ნამდვილი,

თვითონ სიკვდილი გვიტევდა რისხვით...

III დაჭრილი — ჩვენს ბედად დიდი არ იყო რიცხვით

მტერი ციხეში შემოვარდნილი.

I დაჭრილი — ეგ ადვილია, ძმაო, სათქმელად,

მაგრამ ციხის გზა რაკი გათელა,

ჯარი შემოვა უფრო ძლიერი,

ალბათ, გვზვერავენ, ჯერ ვარჯიშობენ,

წყლის გზა იციან, წყალს დაგვიხშობენ

და რით გავუძლებთ ახალ იერიშს.

II დაჭრილი — ძვირად დაგვიჯდა ეს ბოლო გარჯა,

ციხე ქალების იმედად დარჩა.

კაცი არ არის დღეს დაუტრელი,

ჩვენ ყველას მოგვხვდა მომხდურის ხმალი,

ციხეში წვეთი არ არის წყალიც,

ცარიელია ყველა ჭურჭელი.

მძიმედ დაჭრილი ციხისთავი შემოჰყავთ ღედას და დაჭრილ უხუცესს.

ციხისთავი — ყური მომაპყარ, გვედები, ეს არი,

და ვწუხვარ, ამ დღეს რომ მოვესწარი,

რაკი წყლის შესძლო მტერმა მიგნება,

და საიდუმლო გაიგო ხერხელის,

თქვენ ან წყურვილით სიკვდილი გელით,

ან მტრისგან ქლევთ და შეგინება.

შემოვბის ორი ხმალამოლებული ქალი. უხუცესთან მიდიან და ჩურჩულით ეუბნებიან

ხმალამოღებული ქალი — მტრის დაპრილებში აღმოჩნდა გაზა,
 მან სიკვდილის წინ ბევრი რამ ჩმაზა,
 მაგრამ ეს გვეთხრა ყურად საღები:
 მარტო მე არ მაქვს პირიო შავად,
 ხერელის გზა დაჩიმ გასცაო თავად,
 მან ჩააცვაო ციხეს თალხები.

უხუცესი — არ გააგონოთ მომაცვდავს, ჩუმაღ...
 გაზა?

ხმალამოღებული ქალი — ჩაძაღლა!

უხუცესი — მაშ მკვდარი უმაღ
 მტრის ბანაკისკენ ისროლეთ ხევეში,
 შორს. გადატყორცნეთ მძორი ციხიდან,
 მტერს მყრალი სული რაკი მიჰყიდა,
 მტერს ჰქონდეს მისი გახრწნილი ლეშიც.

ციხისთავი — თუ ხელთ ჩაიგდოთ ციხის პირველი
 ლახერის ჩამცემი და გამწირველი,
 ამას გაფიცებთ, შეგთხოვთ მუდართით,
 ყველას დაუდოთ დასჯაში წილი —
 დედამ ჩაქოლოს ალალი შვილი,
 მამამ ჩაქოლოს ძე საკუთარი.
 ყველამ ჩაქოლოს გამცემი ხერელის —
 ციხის დამტყვევი და ჩვენი მკვლეელი (დღას)
 დედა ხარ შენ და სუსტი ხარ, ვიცი,
 შვილის სიცოცხლე რა ძვირად გიღირს —
 დაჩიც რომ იყოს გამცემი ციხის,
 დაჩიც ჩაქოლე, მომეცი ფიცი.

დედა — ვფიცავ ჭაღარას, შენს გლოვად გაშლილს,
 ჩვენი ცოლ-ქმრობის უმტკიცეს კავშირს,
 ვფიცავ მანდილის ჩემის სიწმინდეს —
 თბილისის გამცემს, იუდას მიმყოლს,
 თავათ ჩავქოლავ შვილიც რომ იყოს,
 თუნდაც საშველად ხელებს მიწვდიდეს!

ფ ა რ დ ა

მოქმედება IV

სურათი VII

ციხე. შუაში გორად ყრია ჯაჭვის პერანგები, ხმლები, ფარ-შუბები, ჩაჩქნები. ქალები
 აბჯარს ისხამენ. დედას ჯაჭვის პერანგი ჩაუცვამს და წელზე ხმალს ირტყამს. შემოდიან
 მომაგაშლილი შაოსანი ქალები.

დედა — თქვენც მორჩით?

შაოსანი ქალები — უკვე დავმარხეთ, მოვრჩით.

საფლავეზე დავრგეთ ალგები ნორჩი.
 და მოვასწორეთ მიწა მაღალი,
 რომ საფლავეები არ გარყვნან წმინდა,
 ახლა ჩვენც თქვენთან სიკვდილი გვინდა,
 ჩვენც ჩვენი ქმრების გვინდა ფარ-ხმალი.

დედა — აიღეთ. ჩვენთვის ჯაჭვი სჯობს ფარჩას,
ციხეში ფეხზე კაცი არ დარჩა,
ვინღა დაიცვას ციხის დიდება?!
დღეს ჩვენ ვართ ციხის ბატონპატრონი,
მტერს უნდა დაეხედეთ ქალნი მარტონი,
და ციხისთავიც ქალი გვჭირდება.

ყველანი — შენ უნდა იყო, შენა ხარ ღირსი,
ჩვენ უფროსობა არ გვინდა სხვისი.

დედა — ისარი მოხვდეს მტრის დასაზღელი,
მას, ვინც მოხაროს მონურად ქელი,
ვინც შეარცხვინოს თბილისელ დედის
შეურცხვენელი წმინდა სახელი.

ყველანი — არა, არ გავცემთ ციხეს მტრის ტახტად,
არ ვნახავთ ჩვენივ ნამუსის ახდას.
გვეძახის გმირთა გზა სხივოსანი,
გმირი ქმარშვილი გვისმობს სისხლხორცებს,
ჩვენც, უნამუსო მონურ სიცოცხლეს,
სიკვდილი გვიჯობს პატიოსანი.
სანამ ლეჩაქი წმინდად გვახურავს,
გავგიძეხ, გავწყდეთ ჩვენც ვაჟკაცურად.

დედა — მაშ, შევანანოთ მტერს პირშობა,
მივენდოთ მხოლოდ ხმალსა და ჩვენს მკლავს,
ციხის დაცემის საათი რეკავს,
დებო, ვკისრულობ ციხისთაობას.

იხურავს ბაჟურის ჩაჩქანს.

დაანთეთ ცეცხლი, ავარდეს ალი,
მტერს დაგუზუნელოთ სინათლით თვალი,
და ვათქმევინოთ მტარვალს, რომ ჯერაც
უკვდავ სიცოცხლის ნათელ დასტურად
თბილისის თავზე კვამლი დაცურავს,
და არც ჩაქრება თბილისის კერა.
მტერი მოიტანს ახალ იერიშს,
აქ, ზერელთან დარჩეს რაზმი ძლიერი.
ვისაც ჯერ კიდევ მოსდევს მუხლები,
და გამოხდომა მტრის არ აშინებს,
გამოჰყვეს ამ ჩვენს დროშებს გაშლილებს,
ციხის შემოვლას თვით გავუძლევი.
ვისაც ტარება არ ძალუძს აბჯრის,
კაცებს მიჰხედონ მომაცედავ-დაჭრილთ.

ამართვენ დროშებს. ერთი მხრივ გადიან დედა და აბჯარასხმული რჩეული ქალები,
მეორე მხრივ უფრო მოხუცები და სუსტები. ზერელთან რჩება შეიარაღებულ გუშავ ქალთა
ძლიერი რაზმი.

I გუშავი — ქალი კი არა სწორედ კაცია,
მტერს რომ არ უფრთხის, რკინას რომ ამტვრევს...

II გუშავი — ტოლს არ უდებდა ვაჟკაცებს ადრეც,
ამ ალყამ ხომ სულ რკინად აქცია.

III გუშავი — ქმარი დაკარგა, მერე რა ქმარი,

მთელი ქალაქის ზღუდე და ფარი —
თვალიდან ცრემლიც არ გამოსწურა,
საღდაც გუგებში აუკაშკაშდა,
ქმრის დამკარგავი უფრო გაკაჟდა,
გამოეცვალა ხმაც ჯადოსნურად.

I გუშ. — არ ტყდება, თორემ ცოცხალს აღარ გავს,
ან რა ახარებს დაჩის დამკარგავს!

III გუშ. — ეს რომ ვთქვა, აბა, რა აუგია,
იოლად შეხვდა ამბავს უტყუარს,
შვილის დაღუპვის ხმას წაუყრუა,
თითქოს ჭორადაც არ გაუგია.

II გუშ. — ალბათ, არც უთხრეს დედას შავდღიანს,
რაც გახამ დაჩის გესლი ანთხია.
რაც ჭუჭყი მოსცხო, ვერ მორეცხს წყალი,
თუ მესამედიც არის ნამდვილი,
როცა კვდებოდა ტყვედ ჩაგარდნილი,
მან დაჩის დასდო ღალატში ბრალი.

III გუშ. — ეგ არ ვიცოდი, რა სთქვა, როგორა?

I გუშ. — მათ მტრობა ჰქონდათ, ალბათ, მოჭორა.

II გუშ. — ეს უთქვამს, თითქოს ხანთან მისულა,
ჩუმად გასული დაჩი ალყიდან,
თითქოს წყლის ხვრელი დაჩიმ გაჰყიდა
და საწადელი რამ აისრულა.

I გუშ. — მერე ეგ სიტყვა ვინ დაიჯერა?
დაჩის ცილს სწამებს, ის გაიძვერა.

II გუშ. — ცოდვის მთქმელ გამცემს ღმერთი თვით დასჯის,
პასუხი აგოს იმ ქვეყნად გამჩენს,
ციხეს მისივე მარჯვენით ნაშენს,
ღალატით როგორ გასცემდა დაჩი?!
მიწის ქვეშიდან ისმის დაჩის ხმა:

ჰეი, ციხოვანო!.. ასწიეთ ლოდი...

I გუშ. — თითქო ხვრელიდან კაცის ხმა მომდის...

II გუშ. — თითქო ნაცნობ ხმას ყური მოგვარო,
რა კენესით გვიხმობს, რა შემზარავად...

დაჩის ხმა —

ასწიეთ ლოდი, მტერი არა ვარ,
დაჩი ვარ, ციხის ხუროთმოძღვარი...

I გუშ. — გესმით? დაჩია... მისი ხმა არი,
რას დგახარ, ხვრელის გავუღოთ კარი.

II გუშ. — აქ მტრის განზრახვა არ იყოს ბნელი,
არ გვიტყუებდეს ეშმაკი მახით,
დავფიქრდეთ, კარს რომ იოლად გავხსნით,
შემდეგ დახურვა არ იყოს ძნელი.

I გუშ. — ხვრელში ძლივს ერთი კაცი ეტევა,
როგორ გაბედავს მტერი შეტევას,
აქ რომ შემოჭრა კიდეც ითავოს,
ამ ბნელ და ვიწრო ამოსავალთან

აქ ერთი კაცი გაჟღერეს მრავალთა,
მთელ ლაშქარს დაეჭირით თავს სათითაოდ.

დაჩის ხმა —

ეჭვი, ლოდი ასწიეთ ჩქარა...

II გუშ. — მოდი, ავწიოთ, ყოყმანი კმარა.
სწევნ ლოდს... ხერგლიდან ზოხვით გამოდის დაჩი.

დაჩი — (დაეცემა ულონოდ წყალი)..

I გუშ. — წყლის თხოვნა არის ამო.

II გუშ. — შენთვის მტერსაც აქვს წყალი საკმაო!

დაჩი — ვიცი, რაც რისხვით დაბრუნდა ზეცა...

ველარ გიციერით, თვალს ველარ ვახელ...

II გუშ. — იმ დღიდან, რაც შენ ციხიდან გახველ,

ციხეს წყლის წვეთი ოცნებად ექცა...

დაჩი — გატყობთ, რა მძიმე ტანჯვაც გინახავთ,
სახე შეგცვლიათ, ვერ გცნობთ ვინა ხართ.

III გუშ. — ჰო... ძველი დაჩიც შენ როდი გგავდა...

II გუშ. — ქალებს გვაცვია ქმრების აბჯარი,

ციხეში ერთი კაციც არ არი
დაჭრილების და ბავშვების გარდა.

დაჩი — მამა? ცოცხალი თუ არის მამა?

I გუშ. — არა, ბაკური მოკლა მტრის ხმაღმა.

დაჩი — მოკლეს? კლანჭები დააწყდა ვეფხვსაც,
გაძლა მტრის სისხლით, მარჯვედ ხმლის ცემით...
დღედა თუ არის ცოცხალი ჩემი,
თუ კიდევ უძლებს თავს დამტყდარ მესხა.

II გუშ. — დედასაც ჩვენებრ ფარ-ხმალი შვენის,
ციხისთავია ამჟამად ჩვენი.

დაჩი — ო, არც ის იყოს ცოცხალი ნეტავ,
ვისთვისლა ცოცხლობს თვალდასათხრელი!..

I გუშ. — გატყობთ, გაუწხებს რაღაც სათქმელი,
მაგრამ გამხელას ჩვენთან ვერ ბედავ.

III გუშ. — არც შენ გენდობით, თუ გინდა სწორი,
შენზე აქ დადის ათასი ჯორი.

და სჯობს თვითონვე შენ გვითხრა ნათლად,
ამდენ ჟღერაში, ამდენ ავდარში,
მარტო შენ ერთი როგორ გადარჩი,
თუ მოღალატე არა ხარ მართლა.

დაჩი — ვაიმე, თურმე რას ფიქრობთ თქვენა!

რად არ წამერთვა უბედურს სმენა.

რატომ არ ფარავს ბინდი ამ თვალებს,
და მიწა ფეხქვეშ პირს რათ არ მიხსნის,
ჩემი ქალაქის და ჩემი ციხის

ბოროტ გამცემად, როცა ჩამთვალეს.

თქვენ, ალბათ, გახსოვთ, აქ იცის ყველამ,
მარტო ვზიდავდით წყალს მე და გელა.

იმ დღეს გამოგვყვა გოლაც და უცებ
საიღუმლო გზით ჩავედით მტკვართან,

ბნელში დავსხედით იქ, ზვრელის კართან
და მტკვრის წყლით წყნარად ვავსებდით ჭურჭლებს.
უცებ დიღმისკენ ავარდა ალი,
ცეცხლმა შორიდან მომტაცა თვალი —
დიღმელის მხარეს ხანძრის სვეტები,
ცადაეტყორცნა, კვამლი იძროდა,
მეგონა სატრფოს სახლი იწოდა
და მეც გავფრინდი თავგამეტებით.
უენებლად დამხვდა სატრფოს სახლკარი
და მეც მაშინვე ფეხი დავკარი,
დიღმიდან უკან დავბრუნდი ჩქარა
და რომ გამოვეყე ღამეში უღრანს,
ვიღაცის ლანდი მომსდევდა უკან
და ტყე მეჩვენა ურჯულოს ჯარად.
ზვრელთან სირბილით მოველ თუ არა,
მტკვრის პირს მტრის ჯარმა შემოუარა,
გაჩნდა სიმრავლე მტრის არ ნახული,
მე დამახეზაც ვერ მოვასწარი,
ბეჭში უეცრად დამცეს ლახვარი
და ძირს დავეცი გონდაკარგული.
მერე რა მოხდა, არა ვიცი რა,
გონს, როცა მოველ, ვეგდე მტკვრის პირას,
მძიმედ დაჭრილი, ძალწართმეული,
ძლივსლა წამოვდექე კენესით და ოხვრით,
ციხის სხვა ზვრელთან მივედი ფორთხვით,
ძლივს ავითრიე ჩემივ სხეული.

I გუშ. — კიდევა ჰქონდა ციხეს სხვა ზვრელი,
მტრისგან ფარულად მტკვარს ჩასასვლელი?

დაჩი — ეს ერთი ზვრელი იყოფა ორად
აქვე და ჩადის ორ ტოტად მტკვართან...

III გუშ. — ბეჩავი, თურმე როგორ გავს მართალს,
რაც ციხემ შენზე იცოდა ჭორად.

დაჩი — ამაზე მეტი აქ რა იციან,
მე ჩემი ციხე არ გამიცია.

III გუშ. — რაც ჭორად თქმულა არის ნამდვილი —
მტრის ლაშქარს ზვრელზე შენ მოუძეხი.
რატომ გასტეხე ციხე უტეხი,
გვითხარ, რა იყო შენი წადილი?

I გუშ. — ალყიდან გასვლას თვით აღიარებს,
რალად ვუშფოთებთ ბეჩავს იარებს.
გზად ვერ დავტოვებთ გამცემს სამადლოდ,
ჩვენ გამოკითხვა მისი ვიკმაროთ,
დაჭრილ უხუცესს იგი მივგვაროთ,
ციხის კანონით გაასამართლოს.

III გუშ. — რომ ნახონ, ვაჰთუ შებრალებთ ქალთა,
ჩამოვაფაროთ პატიმარს ხალთა...

ჩამოცმევინ ტომარას თავზე, ამოუდგებიან უკან.

I გუშ. — იარე, გასწი ნაბიჯით ნელით,
ციხის დამლუპველს დაღუპვა გელის...
დაჩი გადის ნელი ნაბიჯით. უკან ხმალამოღებული გუშაგები მიჰყვებიან.

სურათი VIII

ციხე. აბჯარასხმული ქალები დგანან ნახევარწრედ. წრეში ტომარჩამოცმული დაჩი. შე-
მაღლებულზე ნახევრად მწოლარე უხუცესი. მის გვერდით საკაცეებზე მწოლარე დაჭრილი
მეციხოვნეები.

უხუცესი — ჯერ კიდევ ალყის დაწყების წინა,
უხუცესთ კრებამ ეს დაადგინა,
რომ ალყამორტყმულ ციხისთვის წყალი
ფასდაუდები არის ქონება —
წყლის გზის გამცემი ჩაიქოლება,
ვინც უნდა იყოს, კაცი თუ ქალი.
როცა კვდებოდა, თქვენ თავად იცით,
ბაქურს ჩვენ ყველამ მივეცი თუ იცით —
თუ ხელთ ჩავიგდოთ ციხის პირველი
ლახვრის ჩამცემი და გამწირველი,
არ მოვისმინოთ მისი მუდარა,
ყველას დავუდოთ დასჯაში წილი,
დედამ ჩაქოლოს ალალი შვილი,
მამამ ჩაქოლოს ძე საკუთარი.
აი, ამ კაცმა...

დედა — არ სთქვა სახელი,
ჩვენი წახდენის გამომსახველი.
ერთი სახელი დარჩება მისი
სამაგალითოდ, სხვების მსახერელად,
მას მოლაღატე ჰქვია სახელად
და სხვა სახელის არ არის ღირსი.

უხუცესი — ამ მოლაღატემ ციხე გაჰყიდა,
ჩუმიდ გავიდა ღამით ალყიდან
და მტერს მოუძღვა ციხეში, როცა
ეგულებოდა ხალხი მძინარი,
რისხვად დაგვატყდა მტერი მძვინვარი
და ციხოვანნი უწყალოდ ზოცა.
თუმცა მტრის რაზმი მოვსპეტ მთლიანად,
მაგრამ ჩვენც ძლიერ დაგვაზიანა,
ძვირად დაგვისვა მომხდურმა გარჯა,
კაცი აღარ გვყავს დღეს დაუტრეღი;
უწყლოდ ამოშრა ყველა ჭურჭელი
და ციხე ქალთა იმედად დარჩა.
მიწურულია იმედი ჩვენი,
უკვე ირღვევა თბილისის ბჭენი.
რაკი წყლის შესძლო მტერმა მიგნება,

გზა საიდუმლო გაიგო ზვრელის,
ჩვენც ან წყურვილით სიკვდილი გველის
ან მტრისგან ჟღერა და შეგინება.
თქვენ წინ დგას თქვენივ ცოდვის მტვრითველი,
ციხის გამცემი და გამწირველი.
მე უზუტესი დავჯექ მსაჯულად
და დაჭრილები დავისვი გვერდით,
განაჩენს მათი ცრემლებით ვწერდით,
ვინც ამ ლალატის ხელით ტანჯულა.
გათეთრებულებს ხანძრების ნაცრით,
წინ გვედო ციხის კანონი მკაცრი.
გულს სიბრაღული არ გავიტარეთ,
როგორც შეჰფერის ვაჟკაცთა მოდგმას,
ბრალს სდებდა გამცემს ეგ თქვენი მოთქმა
და ჭრილობების ჩვენის სიმწარე.
მან არ სცნო თავის დანაშაული,
მაგრამ რა იხსნის, რა სასწაული...
ჩვენ დავადგინეთ ამ მოლაღატის
ჩაქოლვა... (ყველანი შეტოვდებიან)
მისთვის ვერ ვპოვეთ შველა.
კაცი და ქალი თანაბრად, ყველა,
დღეს უნდა გახდეს მისი ჯალათი.
ნუ გავუგრძელებთ სასჯელის ლოდინს,
ჰა, გამცემს ჩემგან პირველი ლოდი.
ესგრის ქვას, სხვებიც ესგრიან და იწყება ჩაქოლვა.

I ქალი — (ლოდამართული) აქ არვინ იცის, ვინ ვის შვილს ქოლავს,
და რომ ვიცოდეთ, არც შეგჩერდებით,
მოლაღატეებს არ ჰყავთ დედები,
ჩაქოლვას ვარჩევთ გამცემის ყოლას.
შთამომავლობაჲ, გვიცქერდე ნეტაჲ!
ამართავს ქვას სასროლად.

შთამომავლობა — (დარბაზიდან) გიცქერთ და გმირულ მაგალითს ვხედავთ!

II ქალი — ჩვენ ვუსწორდებით გამყიდველს ცივად,
მაგრამ უგულოდ ნუ ჩაგვთვლით ნურცერთს..

შთამომავლობა — ჩვენ თქვენი გულის ვაებას ვუცქერთ,
და თქვენთან ერთად ჩვენც გული გვტკივა...

დღეა მძიმედ დაიხრება, ხელის კანკალით იღებს ქვას, ოღნავ შეტორტმანდება, მაგრამ
ისევ გაიმართება და ისერის. მეციხოვნენი ერთად ქოლავენ დაჩის.

სურათი IX

ღამე ციხეში. ქვაზე სძინავს შეჭურვილ დედას. მთვარეს ღრუბლები ეფარება და სცენა
ბნელდება. სხვადასხვა მხრიდან შემოდიან დაჩი და ძაღლი. ძაღლი დაჩის დანახვაზე გახარე-
ბული შეხტება და წმუტუნით მორბის მისკენ.

ძაღლი — ჰამი!... ჰამი!..

დაჩი — სს... დედას სძინავს...

ძალი — შენ რად არ გძინავს...

დაჩი — ეგერ მეძინა, შავი კლდის ძირას.
ფერება

შენ რაღად ფხიზლობ, ერთგულო ყურშავ!

ძალი — მე გაჩენილი ვარ ხალხის მცველად,
როცა ციხეში იძინებს ყველა,
ძილი არ მომდის, თვალს ველარ ვხუჭავ,
ახლაც მტრის გეშს ვგრძნობ და ძლიერ ვშიშობ,
მგონი მოდიან საიერიშოდ..

დაჩი — მეც წინათგრძნობამ წამომაყენა,
მტერი დაიწყებს მალე შეტევას...
ციხის სიმტკიცის მოიმედე ვარ,
თორემ ხმაღს ვერ სწევს ჩემი მარჯვენა.

ძალი — თუ მტერი მოდის, რას ვუცდით, ხელად
შევეყნე და ფეხზე დადგება ყველა.

დაჩი — არა, დადლილებს ვაცალოთ ძილი,
მტერი ციხიდან კიდევ შორს არი...
ყურშავ, ხელფეხი რად გაქვს მომწყდარი,
თითქო ერთი გაქვს ძვალი და რბილი.

ძალი — ჩამქოლეს, მგონი, გყავარ ნახული,
რიყის ქვითა ვარ მთლად დანაყული.

დაჩი — ყველას უყვარდი, დიდსა და მცირეს,
რა დაუშავე ვისმეს, საბრალოვ?..

ძალი — მეორედ მოგვკდე, თუ რამ დავმალო,
თვითონ არ ვიცი, რატომ გამწირეს.
მეც ალყას დიდხანს, დიდხანს ვუძელი,
სიცხეში ვეგდე უსმელ-უჭმელი,
თავი მიხურდა, აღმური მერტყა,
იმ დღეს პატრონი რომ ვერ ვიცანი,
ღორბლი შემენიშნეს, ცოფის ნიშანი
და დამაყარეს რიყის ქვა სეტყვად,
ჯერ კი ავყეფდი, გაქცევა ვცადე,
ჩემი ღმუხილი აღწევდა ცამდე...
მერე თათებში თავი ჩავყავი
და დედამიწას ჩავხედე ურჩად...

დაჩი — და მერე მოგკლეს, საბრალო, ყურშავ...
მე გავიგონე შენი წკავწკავი...

ძალი — ჰო, დამაყარეს შემდეგ ლოდები...
მაგრამ შენ ტირი? მე გეცოდები?..

დაჩი — ჰო, მეცოდები ჩემებრ მოკლული,
მეც შენებრ ქვების ყორე მახურავს,
მეც ქვით ჩამქოლეს შენებრ ძალღუღად,
როგორც ციხის და ხალხის ორგული.

ძალი — შენ, ციხის მცველი და ამაგდარი,
ჩემებრ ჩაგქოლეს? ღმერთი სად არი?

თათს შეახებს.

დათეთქვილი გაქვს ჩემებრ სხეული...

შენ, ვინც აშენე თბილისის ზღუდე,
ნუთუ ძალღივით ხალხს უნდა სძულდე
და მტყერაჲ ეგდო ტვინდათხეული.
როდესაც კაცი ერთგულ ძალს ქოლავს,
არ ესმის მისი, არა თვლის ტოლად.
მაგრამ შენსავით ნაამაგარებს,
რომ გასწირავენ ძალღივით უცებ,
რა ძალა ჰყოფნით, რა გული უძლებთ,
ან რა აოცებთ და ახარხარებთ,
კაცი გაგწირეს ღმერთის ბადალი?
სადა ჰქონია ხალხს სამართალი.

დაჩი — მთლად როდი იყო ჩემთან პირშავი,
როცა მქოლავდა ხალხი ნაპრალთან,
ციხის გაცემა ბრალად დამბრალდა
და სიტყვით თავი ვერ დავიცავი.

ძალღი — მერე, რომ სიტყვას ვერ მიაგენი,
ვერ დავიცავდნენ შენი საქმენი?

დაჩი — საქმეც გაცუდდა, ციხე უტეხი,
ჩემმა შეცდომამ გატეხა რაკი,
უკანასკნელი ჩავუქრე ჭრაქიც
ციხეს, მტრის ლაშქარს რომ მოვუძეხი.
მაგრამ ეს მოხდა ჩემს უნებურად,
ჩემს თვალებს მაშინ ნისლი ებურა.
სხვა სადარდელი, სხვა საფიქრალი,
მაგზნებდა მშიერს და ღონემიხდილს!..

ძალღი — შენს დანაშაულს როდესაც მიხვდი,
თავი თვით რატომ არ მოიკალი...

დაჩი — ვერ მოვასწარი, გავერკვი გვიან
და ჰა, დამსაჯეს, ვით გამცემს სჯიან.

ძალღი — საბრალო, დაჩი!

დაჩი — საბრალო, ძალღო! (ეფერება)

ძალღი — სულ ასე ბრუნავს საწუთროს ჩარხი,
როცა განწირულს ზურგს აქცევს ხალხი,
ძალღილა რჩება პატრონის ახლო.
ეს არის ძალღის წესი და ჯიშო,
არ მიატოვოს პატრონი ჭირში,
მუდამ თან ახლდეს, როგორც შეთქმული,
გინდ მკვლეელი ჰყავდეს, გინდა გამცემი,
ძალღი პატრონის ხელით ნაცემი,
მაინც პატრონის არის ერთგული.

დედა ამოიხრებს და შეირხევა ძილში.

დაჩი — საბრალო, დედა...

ძალღი — ფარხმალი შვენის,
დედამ თუ ნახა სიკვდილი შენი.

დაჩი — არ ვიცი, როცა დასცეს ყოყინა,
და ლოდებს დასწვდნენ ჩემს ჩასაქოლად.

იქ ყველამ წყველა ზედ დამაყოლა
და ყველამ ერთად ქვა დამიშინა.

ძალღო — ნუთუ შენს სახეს დედა უცქერდა
და გული ცოდვით არ აუძგერდა.

დაჩი — ვერა მხედავდა, თორემ ღმერთმანი,
დამაფარებდა საკუთარ კალთას,
თავზე დამხურეს თავიდან ხალთა,
ჩემს ჩამქოლავებს რომ არ ვეცანი.

ძალღო — საბრალო დაჩი!..

დაჩი — საბრალო დედა...
მას მხოლოდ ჩემი თუ გასტეხს სევდა,
მას ერთი ნატვრა ჰქონდა რა ხანი,
ეს ნატვრა უთქვამს ჩემთვის ბევრჯერა —
ჩემი ბალები ნანა ემღერა,
დაერწო ჩემი შვილის აკვანი. (ღეღას)
ვერ მოესწარი ჩემს შვილებს, განა...
იძინე, მე თვით გიმღერებ ნანას:
იავნანა, ვარდო ნანა, იავნანინაო,
დაიძინე ჩემო დედავ, იავნანინაო...
იავუნდის მარანშია, იავნანინაო...
ღვინო დგას და ლალი სჭვივსო, იავნანინაო...

ძალღო — საბრალო დაჩი!..

დაჩი — საბრალო დედა...
მას ჩემი დარდი მუდამ თან სდევდა...

ძალღო — ახლა, თუ იცი, ნეტავ რა გველის?

დაჩი — სუნს დააყენებს ციხეში მძორი
და სადმე ზრამში გვისვრიან შორით,
რომ არ შეწუხდეს ჩვენი მნახველი.
ხალხი მკაცრია და ამაყია,
მე ციხის მიწას არ წამაყრიან.

ძალღო — საბრალო დაჩი!..

დაჩი — საწყალო ძალღო!..

ძალღო — ფეხის ხმა მესმის. ნეტავ ვინ არი?

დაჩი — (წამოხტება) გამოაღვიძე ხალხი მძინარი,

მტერი დგას უკვე ციხესთან ახლო...

ძალღო შეჰყვდს, მერე გაბმით აყმუვლდება. დედა იღვიძებს... დაჩი და ძალღო ქრებიან...
გამოჩნდება ციხის კედელზე ამოშავალი მტრის მებრძოლი ხელში ჟინჯილით.

დედა — რა საშინელი ვნახე სიზმარი (მიმოიხედავს)
ხმაური მესმის, ჰეი, ვინ არი? (დაინახავს ციხის კედელზე ამოსულ მტერს)
აღეჭით ხალხო! დაგვეცა მტერი...

გამართავს მშვილდისარს, ესვრის კედელზე ამოსულ მტერს... მოკლული ციხის კედ-
ლიდან ეარდება.

უკანასკნელად დაეკრავთ ნაღარას,
სიკვდილმა თავის მოსვლა გვახარა,
ციხეზე დროშებს ეცვალა ფერი...

შემორბიან მეციხოვნე ქალები შიშველი ხმლებით. იმართება ბრძოლა ციხის კედ-
ლებთან... მეციხოვნეები ძირს ჰყრიან კედლებზე ამოსულ მტერს... შემორბიან ქალები ანთე-
ბული მუგუზლებით.

დედა — თავს დააყარეთ მტერს ნაკვერცხალი,

ჰა, უკან იხევს უკვე შემდრკალი,
ჩვენს მძლავრ იერიშს ვერ უმკლავდება...
სიკვდილად დღეს ჩვენს სიკვდილს ვინ ჩათვლის,
სამშობლოსათვის, თბილისისათვის,
სიკვდილში ვპოვებთ ჩვენ უკვდავებას.

ამასობაში ნელ-ნელა თენდებოდა... მთის წვერზე გამოჩნდება ამომავალი მზე, ყველაფერი
ბრწყინდება.

ეს რა ლაშქარი მოადგა ზღუდეს,
ხალხო, მტერს ვილაც ზურგიდან უტევს!

ავარდება კოშკზე... მთის წვერზე გამოჩნდება ამომავალი მზე, ყველაფერი ბრწყინდება.

მთლად აირია, გარბის მტრის ჯარი,
დახოცილებით აივსო ველი...
აჰა გამოჩნდა თბილისის მხსნელი,
თბილისის თავზე ბრწყინავს ცისკარი...

ყველანი — ზელმწიფე მოდის, სწორედ ის არი,
მას გამარჯვების მოსდევს ცისკარი...

ყველანი — (იწყებენ სიმღერას:)

ჰეი, მუმლი მუხასაო, გარს ეხვეოდაო,
მუმლი ქრებოდაო, მუმლი წყდებოდაო,
ხე არ ხმებოდაო... მუმლი მუხასაო...

მეციხოვნენ ციხის კარს აღებენ... ციხეში შემოდიან დროშებამართული ქართველი
მებრძოლები ვახტანგ გორგასალის მეთაურობით... დაჭრილები და ცოცხლად გადარჩენილი
ბავშვები სახეგაბრწყინებული გამოდიან, გარს ერტყმიან მეფესა და ციხის მხსნელ მე-
ბრძოლებს.

ვახტანგი — გმირ მეციხოვნეთ ჩემი სალამი!

აჰა, გათავდა თქვენი ვარამი,
თავისუფლების მზე აკაშკაშდა!
თქვენ მოიხადეთ გმირული ვალი,
ძლევის დიდებით გაბრწყინდა ხმალი
თბილისის დამცველ ქართველ ვაჟკაცთა.
თქვენი მსხვერპლი და თქვენი ვაება
უქრობ შუქს ჰფენენ თქვენს უკვდავებას.
დღეს მთელი ერი გითვლით მაღლობას
თბილისისათვის პირველ მეომრებს,
თქვენს სახელს კრძალვით გაიმეორებს,
დროშად გაიხდის შთამომავლობა.
ციხისთავს მიხმეთ, ბაკური არ ჩანს!

დედა — ბაკური მოჰკლეს... სხვაც არვინ დარჩა
ამდენ ქარცეცხლში კაცი ცოცხალი,
ქალნი ვიბრძოდით ქმრების ფარხმალით,
მკერდით დავიცვით ციხე მაღალი
მტრისგან ნანგრევი და ნაოხრალი.
ქალნი ვიბრძოდით და ციხისთავიც
გაცეცხლებული ქალი ვიყავი!

იხდის ჩაჩქანს, მხრებზე დაეყრება გაშლილი თმები.

ვახტანგი — (დაიჩოქებს) მაღლობა შენდა, დიდება შენდა,
ჩვენო სინდისო, ქართველო დედავ!
ემთხვევა კალთაზე, წამოდგება

ვახტანგი — დაჩი სადღა, თქვენი მარჯვენა?

უზუცესი — ხანთან წავიდა ღამით ალყიდან.

მტერს წინ მოუძღვა, ციხე გაჰყიდა,
ხალხმა ჩაქოლა და შეაჩვენა.

დედა — ვაიმე, შვილო! (დაეცემა)

ვახტანგი — თვით აღიარა?

უზუცესი — უარჰყო საესემ ღალატის შხამით!..

შემოვარდება ვარდო.

ვარდო — ეგ ტყუილია, სწორედ იმ ღამით

ის ჩემთან იყო, ხანთან კი არა...

I გუშაგი — შენთან?

ვარდო — ჰო ჩემთან გამოჩნდა უცებ,

ძლიერ ჩქარობდა, ითვლიდა წუთებს,

წამსვე გაბრუნდა წყლის ასატანად,

არ შეისმინა ჩემი მუდარა...

ალბათ, ასრულდა გახას მუქარა,

კვალში ჩაუდგა, დაჩის, სატანა.

II გუშაგი — გახა სად იყო?

ვარდო — დაჩის წინ გახლდათ,

უეცრად გაჩნდა ისიც ჩემს სახლთან,

ჯერ მაცოდებდა თავს საზიზღარი,

მერე გაცეცხლდა, იქცა მეხადა...

დაჩის დაღუპვას ის დამეჭადა,

მან დაადევნა დაჩის მტრის ჯარი.

I გუშაგი — აკი ასე თქვა დაჩიმაც თავათ,

ირგვლივ სიბნელე მერტყაო შავად,

დიღმიდან უკან დავბრუნდი ჩქარა

და რომ გავყეო ღამეში უღრანს,

ვიღაცის ლანდი მსდევდაო უკან,

ტყე მეჩვენაო ურჯულოს ჯარად.

ვახტანგი — დაჩის ღალატი მეც არა მჯერა,

მაგრამ ამის დრო არა გვაქვს ჯერა,

რომ აქ განვსაჯოთ მტყუან-მართალი...

როს ხალხის ბედი ბეწვზე ჰკიდია,

დიდ განსაცდელში მსხვერპლიც დიდია, —

მსხვერპლი ვინ ნახა თქვენი ბაღალი.

ჯერ გარჯა გემართებს სამშობლოს მსხნელად,

მერე თავისას მივუზღავთ ყველას.

ბელა მოჩვენებს ბავშვებს

უნდა მივხედოთ დაქრილ ციხოვნებს,

ამ ყრმებს ალყაში ცოცხლად დარჩენილთ,

მათი გმირობით, მათი მარჯვენით

ციხე ჩვენს შემდეგ კიდევ იცხოვრებს.

და ეს გმირული მათი ცხოვრება

მრავალ თაობას ემახსოვრება.

ქალებს.

წმინდა გახადეთ თქვენ ეს ალაგი

თქვენი სიწმინდით, თქვენი მანდილით
და დღეს ეს არის ჩემი წადილი —
თბილისი იყოს დედა-ქალაქი!
დღეიდან ჰქონდეს თბილისს სახელი
თქვენი გმირობის გამომსახველიც,
იცოდნენ მტერი როგორ ვერ გძლევდათ,
რა ცეცხლს ვუძლებდით, რა იერიშთა,
იყოს თბილისი ამიერიდან
დედა-ქალაქი — ქალაქი-დედა!

ფ ა რ დ ა

ეპილოგი

მწვანე გორაკი ძველი თბილისის თავზე მთლად საფლავებითაა გაქედილი. გორაკიდან მოჩანს.
დიდი ქალაქის სილუეტი. ჰაბუკი გადაყრდნობია კლდეს და დასცქერის ქალაქს. მარჯვნივ,
საფლაოთან თმაგაშლილი შაოსანი დედა. იქვე, ახლოს ახლად გაჭრილი საფლავი. აღმართზე,
ამორბის ქალიშვილი.

ვაჟი — აპა, გამოჩნდა ჩემი ცისკარი,
თითქოს მოფრინავს, ჩემსკენ იჩქარის,
წამოდგება და ეგებება.

მოხველ და მოგყვა ვარდი ყელამდი,
შემომემატა თვალში ნათელი,
ძვირფასო, შენი ნახვის მნატერელი,
როგორ გელოდი, როგორ ვდელავდი!
გული ლოდინით გადამელია...

ქალი — მემღური?

ვაჟი — არა, რა სათქმელია!
შენი შეხვედრის იმედიც მარტო
ჩემთვის უსაზღვრო სიხარულია!

ქალი — ამ ბილიკებზე ვის არ უგლია,
მაგრამ მეგონა — თვალები ფართო
ჩემსკენ მოაპყრო იმ წუთში ყველამ,
როცა ამ აღმართს ამოვყე ნელა...

ვაჟი — სახეზე ჩრდილი გადაგვეჩნია...

ქალი — შიშით დამიწყო გულმა ფართქალი,
მოვრბოდი, როგორც შველი დამფრთხალი.

ვაჟი — ახლა ჩემთან ხარ, არაფერია.

ქალი — სულ შენთან ვიყო, როდის იქნება?

ვაჟი — მეც ახლა მხოლოდ ეგ მეფიქრება
მალე ჩამოგსვა ჩემს ლამაზ ქოხთან,
მალე მოგისპო ეგ სამღურავი.
უკვე დავხურო ქოხს სახურავი.

ქალი — (დაჰყურებს დაბლა ქალაქს) ქოხი კი არა, სახლია კოხტა,
ეზო არა აქვს და ახლო-მახლოს,
ეტყობა, კიდევ სხვაც ბევრი სახლობს.

ვაჟი — ბევრი!.. სადღაა ეზოს ალაგი,

რა დიდი გახდა თბილისი ჩვენი,
მთებს შეეფინა, გორაკებს შვენის,
ნორჩი როდია ჩვენი ქალაქი.

შემოდის ორი გოგონა. ერთი ყვავილებს კრეფს. მეორე — პეპელას მისდევს დასა-
ქერად.

I გოგონა — შორს აღარ წავალ, დავრჩე აქა სჯობს,
რა ხელი დაჰკრეფს ამდენ ყაყაჩოს!

II გოგონა — ერთი შეხედე, რა პეპლებია!
ფერად ყვავილებს თავს ევლებიან!
მისდევს სირბილით პეპლებს.

მთელ ღღეს რომ ვთელო ეს მწვანე მდელი,
მაინც დაგიჟერ, პეპელავ, ჭრელო!
მაინც დაგიჟერ, პეპელავ, ჭრელო!

პეპელას ღვეწით გართული გოგონა უახლოვდება ახლადგაჭრილ საფლავს. ვაჟი და-
ნახავს და შემფოთებული წამოხტება.

ვაჟი — (გარბის გოგონასაკენ) შეჩერდი ბაღლო!

ქალი — (ისიც გოგონასთან მიიჭრება) ეს რა ხრამია?
შიგ როგორ ბნელა, თითქო ღამეა?

ვაჟი — როგორ იქნება თხრილთან ნავარდი,
ცოტალა გაკლდა, შიგ არ ჩავარდი!

II გოგონა — აქ საფლავია გათხრილი ახლად.

ვაჟი — მოშორდი, ბაღლო ნაპირს ახლავე.

II გოგონა — იცი? აქ მალე კაცს დამარხავენ,

I გოგონა — საფლავებს სჭრიან მკვდრებისთვის სახლად.

ვაჟი — თქვენ ეგ ვინ გითხრათ, აგრე პატარებს?

I გოგონა — ღღეს ორი კუბო გამოატარეს,
ჩვენ თვითონ ვნახეთ, ვცხოვრობთ აქავე, —
აგერ, სულ ახლო სასაფლაოსთან.

II გოგონა — ყოველდღე ვხედავთ მტირალ შოოსანთ
და ვუცქერთ ხოლმე, მკვდრებს რომ მარხავენ.

I გოგონა — მაინც ამ ბოლოს რა ბევრი კვდება,
ეს გორაც იქცა საფლავის ქვებად!

ვაჟი — მიწის პირისგან ასჯერ აღგვილი,
როგორ მოშენდა ჩვენი ქალაქი!
უკვე არ ყოფნით სახლებს ალაგო,
აღარც საფლავებს ჰყოფნით ადგილი.

II გოგონა — ისე მიჯრიან ერთმანეთს ჯვრები,
საფლავებს შორის ჩვენც ძლივსლა ვძვრებით!

I გოგონა — თურმე ვინც ჰპოვებს საფლავში ბინას,
მას ღღედაღამე უშფოთვლად სძინავს.

ვაჟი — ჰო, მშვიდად სძინავთ ერთურთის გვერდით,
სძინავთ, ისვენებს მათი მარჯვენა,
ვინც ეს ქალაქი მკლავით აშენა,
ვინც ის მტრებისგან დაიცვა მკერდით.

II გოგონა — მაშ ჩვენ აქ ფეხის წვერებზე ვივლით,
რომ არ დავუფრთხოთ წინაპრებს ძილი...

I გოგონა — რომ არ ეწყინოთ ჩვენს გმირ წინაპრებს,

მათ ჯვრებთან აღარ დავკრეფ ყაყაჩოს,
იქნება იგი მათ ძილს დარაჯობს,
ვისი ნათელიც ჩვენ გზას გვინათებს.
ვაჟი — არა! ახარებთ მძინარით, პირიქით,
როცა აქ რბიხართ მწვანე ბილიკით.
მათ მისთვის მართეს ხარაჩოები,
მისთვის შეღებეს სისხლით ველები,
რომ თქვენ გეჭირათ ჭრელი პეპლები,
რომ თქვენ გეკრიფათ ყაყაჩოები.
დაჰკრიფეთ, პეპლებს გასდიეთ ისევ...

I გოგონა — დავკრეფ! (ჩაიჩოქებს ყვავილების საკრეფად)

II გოგონა — მე ისევ პეპელას მივსდევ. (გარბის სიმღერით)
მთელ დღეს რომ ვთელო ეს მწვანე მდელო,
მაინც დაგიჭერ, პეპელავ, ჭრელო!
მაინც დაგიჭერ, პეპელავ, ჭრელო!

ფ ა რ დ ა

გივი გვამაყორი

ლტოლვა

შენ ვერ გაგთქვამენ შენი თვალები,
შინაგან ძრწოლას სიმშვიდით ნილბავ,
მხოლოდ მე ვიცი, რაც იმალება
მოჩვენებითი სიმშვიდის მიღმა!..
შენ გეშინია საკუთარ გრძნობის,
ჩემი მუხლების, მხრების, ფეხების,
ჯერ არ განცდილი თვლემის და თრობის,
თრთოლების, სურვილის, ხელის შეხების..
გსურს მომიშორო შენივე ხელებით
და გეშინია, რომ შორს შესტოპე,
გულს ვერ იჩერებ აფართხალებულს,
თრთოლვა გიბერავს ცხვირის ნესტოებს...
სახეს მარიდებ, იხრები გვერდზე
და თითქოს სადღაც გადაიწიე,
შენში სურვილი გონებას ებრძვის
და მიწიერი — არამიწიერს!..
რასაც გუშანით გრძნობდი აღრევე,
მკერდით, სიცილით, მთებით, კორდებით,
ახლა შენს სულში იბინადრებენ,
სხვა სიმღერებით, სხვა აკორდებით.
შენ გეშინია ხელის შეხების
და სურვილები თითქოს გახრჩობენ,
გქენჯნის სინდისი და გულს ეხლები,
როგორც ფუტკარი ფანჯრის ჩარჩოებს.
და იღებ როგორც შიშის საზღაურს
თავდავიწყებას, ალერსს და თრთოლვას,
თავშეკავების ქრება საზღვარი
და რჩება მხოლოდ უსაზღვრო ლტოლვა!..
1958 წ.

სუნთქვით გაგიტბობ გათოშილ თითებს
და საალერსოს გიხმობ სახელებს,
ძვირფასო, ნუღარ იტირებ კიდეც —
გამხდარი მხრები გიცახცახებენ.

თუნდ შენებურად ისევ გაჯავრდი,
მე მოვალ ისევ, გაივლის დღენი,
უფაქიზესი სულის ლაქვარდი —
ისევ მომაპყარ თვალები შენი.
ჩემი ხელები, როგორც სიზმარში,
სასიხარულოდ კვლავ გაკუთხებენ,
დედაკაცური ცრემლის სიმლაშე
აღარ აგიწვავს ტუჩის კუთხეებს.
შენი სიცილი კვლავ განიბნევა,
აინთებიან შენი ლაწვები,
არ შეგაშინებს ღამის სიბნელე
და ცრემლიანი აღარ დაწვები.
შენ გაზაფხული კვლავ გაგაოცებს,
შენს სულში დიდი სინათლე შევა,
და სიარული სასაფლაოზე
დარჩება მხოლოდ უბრალო ჩვევად.
მე ახლა მჯერა: ღიმილი მოვა,
ცრემლი — მიიღებს თავის მისაგებს,
მე გამოგტაცებ დარდსა და გლოვას,
მე დაგაბრუნებ სიცოცხლისაკენ!..

1957

•
* *

ეს გაზაფხულიც მიდის ასეთი
აყვავებული მთებით, კორდებით,
ახლო იყო და არ ვაფასებდი
და ძვირფასია, როცა ვშორდები...
დღეს ძვირფასია ის, რაც შორია,
ის, რაც განვლილის მწუხრში რიალებს,
სველი ფოთლები და განშორება,
ქალის თითები და როიალი...
ბავშვის ღიმილი, კრძალვა ქალური
და გაორთქლილი ფანჯრის მინები,
წუთები რისხვის და სიბრალულის,
წუთები ტანჯვის და მოთმინების...
დღეს ძვირფასია გუშანი ჩემი,
რასაც გონებას უკარნახებდა,
დღეს ძვირფასია განვლილის ცრემლიც,
ჩემი წინსვლაც და უკანდახევაც!..
თეთრი ხეებიც და სიყმაწვილაც,
კაცის სიკეთეც და თვით სიავიც,
რადგან ისინი სულში ვარწიე,
რადგან ხსოვნაში ვულოლიავე.
ჩვეულებრივი რაც არის დღემდე
და რაც განვლილის მდინარეს ერთვის,
იგი სიმღერად იქცევა შემდეგ,
რადგან ძვირფასი იქნება ჩემთვის!..

1958

117

ჩვენ სხვებს ვარწმუნებთ, რომ თითქოს დავალთ
ქვეყნად მიწიერ ცოდვების გარდა,
ჩვენ სხვასთან სხვა ვართ და მაშინ სხვა ვართ,
როდესაც ვრჩებით საკუთარ თავთან.
ჩვენ გვინდა გვთვლიდნენ მხოლოდ გმირებად,
ჩვენ გვინდა გვცნობდნენ მხოლოდ მძლავრებად,
ამიტომ ზშირად გვეთაკილება
ჩვენი გრძნობების გამომჟღავნება.
ჩვენ ვმალავთ ცრემლებს, ქურქში ვეხვევით
და ზშირად ვიღებთ სახეს მხიარულს,
ჩვენი სიტლანქით და უკმეზობით
ვფარავთ სინაზეს ადამიანურს.
რომ ზოგჯერ გვტოვებს ჩვენ სიმამაცე,
რომ ზოგჯერ ჩვენზე ქალი გამგებლობს,
რომ ვართ სუსტები და რომ გვამარცხებს
ეჭვი ფარული და უსარგებლო.
ჩვენ გვინდა აფხსნათ ცხოვრების სიბრძნით
რაც გულჩვილობის არის საგანი,
რომ ჩვენ ვიცვლებით და ჩვენში იბრძვის
რადაც ფარული და შინაგანი.
ის, რაც არ გვინდა იყვეს საჩინო,
ის, რაც გვიტაცებს, რასაც ვაკვდებით,
ჩვენ ვცდილობთ მზერას გადავარჩინოთ
არაფრის მთქმელი სახის ნაკვთებით.
ჩვენ სხვასთან სხვა ვართ და როდი გვინდა,
თვალი შეასწრონ უმწეო ცრემლებს,
და ჩაიხედონ იქ, სადაც მშვიდად
ხელუხლებელი გრძნობები თვლებენ...

1958

გეძებდი როგორც დათოვლილ ბილიკს,
როგორც ბალახში ჩამალულ რუსსა,
მე გავიარე მრავალი მილი
და ბოლოს შენთან ჩავუშვი ღუზა.
მოგნახე, როგორც ხმა საკუთარი,
როგორც მინდორში ყვავილი მორცხვი...
ჩუმი და მყუდრო ნავსაყუდარი,
ჩემი კეთილი იმედის კონცხი.
დიდხანს გეძებდი, ვფარავდი მანძილს,
ხელის თითებზე ვთვლიდი თარიღებს,
ბოლოს მოგნახე ძვირფასი განძი
და დავიძახე: „სეზამ, გაიღე!..“

1958 წ.

როგორც ხბო ეძებს დედის ძუძუს...

როგორც ხბო ეძებს დედის ძუძუს, ისე დაგეძებ,
შენი სახელი შემრჩენია გამშრალ ბაგეზე...
შენ ხარ ჯალაბი,
შენ ხარ სითბო,
შენ ხარ კერია,
შენ სიმღერა ხარ, რომელიც ჯერ არ მიმღერია!..
შორეულ გზებზე,
ბილიკებზე,
ლიანდაგებზე,
როგორც ხბო ეძებს დედის ძუძუს, ისე დაგეძებ...

ვერვინ გაიგო სასომიხდილი
და საცოდავი ფოთლის სიკვდილი.
წყალს მიაქვს ფოთოლი...
ფოთოლს სიცოცხლე კიდევ სწყურია,
მაგრამ საბრალო ხე უძლურია.

წყალს მიაქვს ფოთოლი...
ხე ტოტებს იწვდის, კვნესის, ქანაობს,
წყლისკენ იხრება, მაგრამ ამაოდ.
წყალს მიაქვს ფოთოლი...

გზა მიდის

გზა მიდის თეთრი და ირიბი
და სადღაც კვამლია ბარში,
გზა მიდის და არსად თავდება გზა,
ბარბაცებს დაღლილი ბავშვი...
გზა მიდის და გზაში ქარია,
ხეხილი იხრება ქარში,

გზა მიდის და არსად თავდება გზა,
ძილს ებრძვის დაღლილი ბავშვი...
გზა მიდის და თოვლში ნაკვალევს
ამაღამ ქარბუქი წაშლის,
გზა მიდის და არსად თავდება გზა,
მკლავებზე იძინებს ბავშვი...

ალერსი

ხავერდის საღამო მარტივ და ურთულეს
პირველქმნილ ბუნების სიყვარულს ჩურჩულებს,
ირწყევა ალუბლის გაწვდილი ტოტი...
გაშლილი მკლავები სასთუმალს აგებენ,
მხურვალე ბაგენი ეძებენ ბაგეებს,
ირწყევა ალუბლის გაწვდილი ტოტი...
ფოთლები ერთმანეთს ეკვრიან ძალიან,
ბალახზე იძინებს დაღლილი კალია,
ირწყევა ალუბლის გაწვდილი ტოტი...

თაგვი

მთვარის სინათლე წვება ფანჯრებზე
და მე ვიღვიძებ, თითქოს მანჯღრევენ,
სადღაც თახჩაში ხმაურობს თავი...
უცოდველ ბავშვის სიზმრებს შევეშვი,

ველარ ვიძინებ და სიბნელეში
ხმაურობს თავგი...
ტახტზე ვწრიალებ, თითქოს ვიცლები
და ქრიალებენ ტახტის ფიცრები,
ჩუმდება თავგი...
მაგრამ, როდესაც დაღლილი თვლემით
ძილს ესიტყვება თვალები ჩემი,
თახჩაში ისევ ხმაურობს თავგი...

აღმოსავლეთით...

აღმოსავლეთით მიიწევს ჩრდილი
ხეების,
სახლის,
წისქვილის,
ქონის,
კუდაპრეხილი ძაღლის და ძროხის,
ლობის,
სიმინდის,
გაფხორილ მამლის,
საკვამურიდან წასული კვამლის,
გაყვითლებული მინდვრის ბალახის,
მიმავალ მგზავრის და ყაბალახის,
ქვებზე ჩამომჯდარ სოფლის ქალების,
თვლემის,
სიმშვიდის,
იდუმალების
მიიწევს ჩრდილი აღმოსავლეთით...

თუ მოვა ბარათი...

თუ მოვა ბარათი —
მე ავდგები და გავიჭრები,
გზას გავუდგები და თბილისში გადავბარგდები,
და მერე აღარ დამსუსხავენ ველზე ჭინჭრები
და მერე აღარ დამკაწრავენ კატაბარდები.
თუ მოვა ბარათი —
მე სურვილი ქალაქის ნახვის,
შემომაწვება, როგორც სევდა დევნილი ღრუბლის,
მე მივატოვებ მდუმარებას პატარა სახლის
და მოკრძალებულ შეღამებას ჩალაანთ უბნის.
თუ მოვა ბარათი —
გამაცილებს სიჩუმე სახლის
და მივაშურებ მზის სხივებით გავსებულ ქალაქს,
და მხოლოდ მაშინ გავიგონებ მინდვრების ძახილს,
როცა შევხედავ ქვაფენილზე ამოსულ ბალახს...

წინასაყრილობო ტრიბუნა

გუგაგ გუგაგნიძე

უკანასკნელი წლების ქართული მხატვრული პროზა და დადებითი გმირის პრობლემა

დადებითი გმირის პრობლემა მხატვრული ლიტერატურის ერთ-ერთი დიდმნიშვნელოვანი პრობლემაა. ყოველი ეპოქის ლიტერატურა, ანტიური პერიოდიდან მოყოლებული დღემდე (უძველესი ხალხური ეპოსებისა და თქმულებების ჩათვლით) გვარწმუნებს, თუ რა შეუწყველელი ყურადღება ექცეოდა დადებითი სახის შექმნას ლიტერატურისა ან ზეპირსიტყვიერების განვითარების ყოველ ეტაპზე. ეს არცაა საკვირველი. მხატვრული ლიტერატურის სულს — ესთეტიკური იდეალის ყველაზე უფრო პოზიტიური მატარებელი დადებითი გმირია და ბუნებრივია ყოველი მწერლობა მთელი მონღომებით ძერწავდა თავისი კონკრეტულ-ისტორიული ეპოქით შეპირობებულ დადებით სახეებს. ამჯერად შორს წაგვიყვანდა თუნდაც უბრალო ჩამოთვლა მსოფლიო ლიტერატურის მიერ მრავალსაუკუნოვანი ისტორიის მანძილზე შექმნილი შესანიშნავი დადებითი სახეებისა, რომლებიც დღემდე ინარჩუნებენ მხატვრული ზეგოქმედების ძალას, ხოლო თავისი დროისათვის კაცობრიობის პროგრესის სტიმულს წარმოადგენდნენ. ახლა ექვს აღარ იწვევს სიყალბე და უმეცრება იმ ვულგაროზტორული თეორიისა, რომელიც დადებითი გმირის პრობლემას მხოლოდ საბჭოთა ლიტერატურას უკავშირებდა და ამით მას დიდ კლასიკურ ლიტერატურას უპირისპირებდა.

საერთოდ, მხატვრული ლიტერატურის ერთგვარ შინაგან კანონზომიერებად უნდა იქნეს მაჩინეული მისი სწრაფვა ესთეტიკური იდეალის დადებით მხატვრულ სახეებში გადმოცემისა და დამკვიდრებისა. აქვე უნდა აღინიშ-

ნოს, რომ ეს მხოლოდ პროგრესულ ლიტერატურას როდი შეეხება. ლიტერატურის კლასობრივი არსის გათვალისწინება ნათელს ხდის რეაქციის სამსახურში მყოფი ლიტერატურის არანაკლებ მონღომებას — შექმნას თავისი კლასობრივი პოზიციების შესაფერი დადებითი სახეები, რომლებიც რეაქციული ძალების იდეოლოგიურ დაკვეთას ემსახურებიან და მხატვრული აზრის დამაჯერებლობის ძალით ცდილობენ გაამართლონ სოციალური თუ პოლიტიკური ძალმომრეობა, წააქეზონ ადამიანში ბნელი ინსტინქტები. რაღა თქმა უნდა ასეთ ლიტერატურასა და მის დადებით სახეებს საერთო არაფერი აქვთ ჭეშმარიტ, ხალხისა თუ ერის სამსახურში მყოფ ლიტერატურასთან და მის დადებით სახეებთან. ამიტომაც დადებითი გმირის ცნებაში უნდა ვიგულისხმოთ მხოლოდ პროგრესული ლიტერატურის ის მხატვრული სახეები, რომლებიც წარმოადგენენ ტიპურ განზოგადებულ განსახიერებას როგორც ეპოქის მოწინავე ტენდენციების, ასევე ხალხის თუ ერის საუკეთესო თვისებების, ჩვევებისა და ხასიათის მატარებელი ადამიანებისა.

მართალია, საბჭოთა ლიტერატურა დადებითი სახის შექმნის საქმეში (ისევე როგორც მრავალ სხვა ასპექტში) ორგანულად უკავშირდება დიდ კლასიკურ ლიტერატურას და მისი ღირსეული მემკვიდრეა, მაგრამ ეს როდი ნიშნავს, თითქმის იგი უბრალო განმეორებითი იყო ამ ტრადიციებისა, როგორც ეს ზოგ მკვლევარს მიაჩნია. არა მარტო იდეურ-თემატური, არამედ მხატვრული არსენალის მხრივაც საბჭოთა ლიტერატურა წარმოადგენს თვისებრივად ახალ ლიტერატურას, რომელმაც განვითა-

რების ახალ საფეხურზე აიყვანა მხატვრული აზროვნება. სამწუხაროდ, ეს უბრალო ჰემო-რეტმა მიუწვდომელი გამხდარა ზოგი კრი-ტიკოსისთვის, რომელიც საბჭოთა ლიტერა-ტურაში მხოლოდ თემატურ სიახლესა გრძნობს, მხატვრულობის მხრივ კი ახალს ვერაფერს ხედავს და მას კლასიკური ლიტერატურის მკრთალ განმეორებად მიიჩნევს. აი, მაგალი-თად, რასა წერს კრიტიკოსი გივი ვარდოსანიძე თავის წერილში „პრობოტიკები თუ პოზიციას“:

„მხატვრული ლიტერატურის შეფასებაში მთავარია თვით მწერლობის ხასიათი. რუსულ მხატვრულ აზროვნებაში დღესაც თვალშეუდ-გამ ტიტანებად არიან აღმართული გოგოლი, ტოლსტოი, დოსტოევსკი, ჩეხოვი. საბჭოთა მწერლობის თვით ყველაზე დიდ ქმნილება-ნიც კი ლიტერატურულ-მხატვრული ღირსე-ბით ვერ აჭარბებენ ჟოსა და მშვიდობას“. ფრანგული ლიტერატურის საგანძურში შედი-ან ლუი არაგონის, ანდრე სტილის შესანიშნა-ვი თხზულებები, მაგრამ მხატვრულ შესრულე-ბაში ისინი მაინც ვერ გაეჯიბებიან ბალზა-კის რომანებს. და, როგორც მიხილ შოლოხო-ვი საესებით სწორად აღნიშნავდა, საბჭოთა მწერლობის, საერთოდ, სოციალისტური რეა-ლიზმის ლიტერატურის უპირატესობა მანამდე არსებულ ყველა დროისა და ეპოქის ლიტე-რატურებთან იმაში კი არ მდგომარეობს, რომ სოციალისტური რეალიზმის ლიტერატურაში დაჟერობილია მანამ უცნობი მწვერვალები სინამდვილის სრულყოფილ მხატვრულ ფე-რებში გამოსახატავად, არამედ იმაში, რომ სო-ციალისტური რეალიზმის ლიტერატურა აირს თვისებრივად სრულად სხვა, სრულად ახალი ლიტერატურა, იგი შთაგონებულია უაღრესად მაღალი, ყველა დროისა და ეპოქის იდეები-საგან განსხვავებული იდეებით“ (ყურნ. „მან-ათობი“, 1957 წლის ივნისი).

თუმცა მხატვრული ლიტერატურის შეფა-ხების მთავარი ყოფილა მწერლობის ხასიათი, რომელიც მხოლოდ მისი იდეურობით განი-საზღვრება და რომელსაც მხატვრულობასთან არაფართი კავშირი არა აქვს. განა აშკა-რად არ შეიმჩნევა ავტორის ტენდენცია — კლასიკურ ლიტერატურას მხოლოდ მისი იდე-ურობით დაუბირისპიროს საბჭოთა ლიტე-რატურა, და საერთოდ, სოციალისტური ლიტე-რატურა? ჩვენ აღარაფერს ვიტყვით იმის თაობაზე, თუ რამდენად სწორად იმოწმებს კრიტიკოსი შოლოხოვს, ეს არაა მთავარი. მთავარი ისაა, რომ საბჭოთა ლიტერატურის ჯრთადრით ღირსებად იგი მის შთამავრებულ ღდეებს მიიჩნევს, ხოლო ამ იდეების მხატვრულ გადაწყვეტაში ახალს ვერაფერს ხედავს. მხატ-ვრული აზროვნების ტიტანებსაც მხოლოდ გა-ხული საუკუნის მწერლობაში ხედავს, ასა-

ხელებს კიდევ მათ: გოგოლი, ტოლსტოი, დოს-ტოევსკი, ჩეხოვი. ხოლო ასეთსავე ტიტანებს რატომღაც ვერ ამჩნევს სოციალისტური რეა-ლიზმის მწერლობაში. სოციალისტური რეა-ლიზმის ლიტერატურის „მხატვრულ გაჯი-რებაში“ კრიტიკული რეალიზმის ლიტერატუ-რასთან, ამ უკანასკნელის უდავო უპირატესობის აღიარებით, კრიტიკოსი მეტი რომ არაფერი ვთქვას, უხერხულ მდგომარეობაში ვარდება. ცოტა პრიმიტიულია საკითხის ასე დაყენება, რომ „საბჭოთა მწერლობის თვით ყველაზე დიდი ქმნილებანიც კი ლიტერატურულ-მხატ-ვრული ღირსეებით ვერ აჭარბებენ ჟოსა და მშვიდობას“. განა გოგოლის, ლევ ტოლსტოის, ჩეხოვის და სხვათა გვერდით, მათი შემოქმე-ბის ისინი არა მარტო იდეური, არამედ მხატვრული სიძლიერის თვალსაზრისითაც, ყოველგვარი შედგაუთების გარეშე ვერ მოვიხსენიებთ მაქ-სიმ გორკის, ალექსეი ტოლსტოის, მიხილ შო-ლოხოვს და სხვა ტიტანებს სოციალისტური რეალიზმის ლიტერატურისას? განა მხოლოდ თავისი იდეურობის წყალობით შეძლებდა საბჭოთა ლიტერატურა იმ მსოფლიო ავტორი-ტეტის მოპოვებას, რომელიც მას აქვს, რომ ეს იდეები მხატვრულობის მაღალ ფორმებში არ იყოს აყვანილი? მართალია, მხატვრულად საშუალო, ან უბრალოდ მდარე ნაწარმოებები საქმრისადაა საბჭოთა ლიტერატურაში, მაგრამ განა ასეთები, ან თუნდაც უარესები, ლევ ტოლ-სტოის ან გოგოლის ეპოქაში არ იყო? დრომ მხოლოდ ნაღები შემოგვინახა. ასევე დაიწმინ-დება ჩვენი თანამედროვე ლიტერატურაც. მაგ-რამ კრიტიკოსი იმის კრიტიკოსია, რომ ამთ-ვითვე შეეძლოს ამ ნაღების გამოჩენვა თანა-მედროვე ლიტერატურაში. და ვისაც ამის უნა-რი აქვს, ის არცაა ასე სკეპტიკურად განწყო-ბილი სოციალისტური რეალიზმის ლიტერატუ-რის მიმართ, მისი მხატვრულობის მიმართ.

რაც შეეხება დადებითი გმირის პრობლემას, საბჭოთა ლიტერატურა ამ მხრივაც გამოჩენვა კლასიკურისაგან. მან ამ პრობლემის ახლებური გადაწყვეტა მოგვცა. რაღა თქმა უნდა, უაზრო-ბა იყო იმის მტკიცება, თითქმის დადებითი გე-რი მხოლოდ საბჭოთა ლიტერატურის საკუთრე-ბა იყოს. მაგრამ ეს რადიკალურად უფლებას, არ შევანინოთ ის სრულიად ლოგიკური და კანონზომიერი ფაქტი, რომ საბჭოთა ლიტე-რატურა მართლაც ხასიათდება განსაკუთრებუ-ლი მისწრაფებით დადებითი სახეების შექმნი-სადმი და მის მიერ გამოძერწილი გმირების გაღერებით კიდევ საგრძნობლად გამოჩენვა ყოველი ეპოქა და მიმართულების ლიტერა-ტურისაგან. ამის მიზეზი ის გახლავთ, რომ საბ-ჭოთა ეპოქა, რომელმაც ახალი ერა დაიწყო კაცობრიობის ისტორიაში და რომელიც ხასიათ-დება მასობრივი გმირობით, ხალხის მაღალი

შეგნებულობით, ნათელი სოციალისტური იდეალით, უმდიდრეს მასალას და, ამასთანავე, ძლიერ სტიმულს აძლევს ლიტერატურას დადებითი სახეების შესაქმნელად.

ამას ყოველთვის უნდა გაეცნოს ხალხი, როდესაც საბჭოთა ლიტერატურაში დადებითისა და უარყოფითის ასახვაზე გვაქვს ლაბარაკი, მით უმეტეს, როდესაც ამ მხრივ საბჭოთა ლიტერატურას კლასიკურს ვადარებთ ხოლმე. ზოგი კრიტიკოსი კი სრულიად უსაფუძვლოდ უარყოფს ამის აუცილებლობას. ვიგი ვარდოსანიძის ზემოთ მოხსენებულ წერილში დასმულია ეს დიდმნიშვნელოვანი საკითხი. აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ წერილის ავტორი მთელი რიგ საკითხებს ძირითადად მართებულად აყენებს და კრის კიდევ. მაგრამ „პროპორციების“ უარყოფით გატაცებული ავტორი ზოგჯერ, ნებით თუ უნებლიედ, მცდარი დასკვნების გამოტანის შესაძლებლობასაც გვაძლევს. გ. ვარდოსანიძე აღარებს კლასიკურსა და საბჭოთა ლიტერატურას, მათს მიდგომას დადებითისა და უარყოფითის ასახვისადმი და წერს: „საგანს იმდენი მხარე აქვს, რამდენი კუთხიდანაც შეგვიძლია დავინახოთ იგი. ტალანტის თავისებურებად არის ცუდს უფრო ამჩნევს იგი და ძლიერად გამოხატავს თუ კარგს. ყველაზე ცუდ საზოგადოებაშიც კი მოიძებნება კარგი და ყველაზე კარგში — ცუდი“. გამოდის, რომ ვინც უარყოფითს აღწერს, თავისი ნიჭის თავისებურების გამო კარგს ვერ ხედავს ცხოვრებაში. ჩვენ კი გვგონია, რომ ყოველი მწერალი, ვისაც მართლა ნიჭი აქვს, უარყოფითსაც რომ აგვიწერდეს, მშვენივრად ხედავს და ჩვენც გვიჩვენებს არა მარტო იმ კარგს, რაც არის ცხოვრებაში, არამედ იმასაც, რაც უნდა იყოს. ამასთან ყოველი მწერლის ნიჭის სიძლიერე. სხვა საკითხია, თუ როგორ და რა საშუალებებით გამოხატავს მწერალი დადებითს იდეალს. მაგრამ ეს არაფერია. ვნახოთ შემდეგ რა დასკვნებამდე მიდის კრიტიკოსი. იგი აღნიშნავს, რომ გასული საუკუნის რუსეთშიც იყო კარგი და ცუდი, იყვნენ პროგრესული და რეაქციული ძალები, რომლებიც მხატვრულ ლიტერატურაში აისახნენ. ასევე „ჩვენს ცხოვრებაში ბევრია ცუდი“, და ამას ყველაფერს ერთნაირი სიძლიერით გადმოგვცემს საბჭოთა მწერლობა. მისივე აზრით, უნდა დავეხსნათ „პროპორციების“ ძებნას ცალკეულ ნაწარმოებებში: „უალრესად მცდარი და საზიანოა, როცა ცალკეული მწერლობისაგან იგვიყოს მოითხოვენ, რასაც მთლიანად მთელი მწერლობისაგან. ცალკე აღებულ რომელიმე წიგნი შეუძლებელია ამოიწეროს მხატვრული ლიტერატურის ამოცანები. ცხოვრების სიმართლით გამოხატვის ვითარებაში, რათაც ძლიერია ჩველიზმი, „პროპორციები დაუ-

ლია“, „ფერების განაწილება“ ხდება სინამდვილის შესაბამისად მთლიანად მთელს ლიტერატურაში“.

ჯერ ერთი, დადებითისა და უარყოფითის „პროპორციების დაცვა“, „ფერების განაწილება“ მთელს ლიტერატურაში, აშკარად მცდარი აზრია, გამოდის, რომ კონტრებისა და აქედის, ან სხვა მწერლების რომანების გაყვლით, რომლებშიც ჩვენი ცხოვრება დადებითი კუთხიდანაა დანახული, არსებობის უფლება აქვს, მაგალითისათვის, იგივე დუდინცევის რომანსაც „არა პურითა ერთითა“. ეს ხომ უცნაური თეორიაა! მართალია, მწერალს აბაგინ სთხოვს დიდებს რაიმე მზა პროპორციები, მაგრამ, რაც უნდა თავისებური ტალანტის პატრონი იყოს იგი, მაინც არა აქვს უფლება რაღაც განსაკუთრებული კუთხიდან უყუროს ჩვენს ცხოვრებას, შეამჩნიოს მასში მხოლოდ უარყოფითი და შემდეგ განაზოგადოს კიდევ: ყოველ ნაწარმოებში აშკარად უნდა ჩანდეს ავტორის პოზიცია და მას სწორედ საკუთარმა მხატვრულმა ალმომ უნდა უკარნახოს, თუ რა პროპორციების დაცვა სჭირდება იმისათვის, რათა არ გააყაბლოს ჩვენი ცხოვრება, უარყოფითის გაზვიადებით არ მიჩქმალდეს ის დადებითი, რომელიც ძირითადია სოციალისტური საზოგადოებისათვის.

მეორეც კიდევ, მართალია, კლასიკური ლიტერატურაც ამჩნევდა უარყოფითთან ერთად დადებითს, მაგრამ განა შეიძლება ამ მხრივ მისი ერთგვარი გათანაბრება საბჭოთა ლიტერატურასთან? განა შეიძლება უფლებილყოფილ იქნას არსებული საზოგადოებრივი ფორმაციის მნიშვნელობა ლიტერატურისათვის? XIX საუკუნის რუსული სინამდვილის კრიტიკა მხატვრულ ლიტერატურაში არ იყო მარტო მწერლების ტალანტის თავისებურებაზე დამოკიდებული. ეს ძირითადად განპირობებული იყო იმდროინდელი ცხოვრებით. ასევე საბჭოთა ლიტერატურის მისწრაფება დადებითის ასახვისაკენ არ შეიძლება აიხსნას მხოლოდ საბჭოთა მწერლების ტალანტის თავისებურებით.

ჩვენ სრულებითაც არ ვფიქრობთ გავთიშოთ ერთმანეთისაგან კლასიკური და საბჭოთა ლიტერატურა, მაგრამ ის თემატური-იდეური თუ მხატვრული ხასიათის მთელი რიგი თვისობრივი განსხვავებები თავს იჩენს დადებითის ასახვის საკითხშიც. მართალია, კლასიკურმა ლიტერატურამ დიდი გულწრფელობითა და სიყვარულით შექმნა თავისი დროის შესანიშნავი ადამიანების მხატვრული სახეები, მაგრამ მას ისტორიული პირობების გამო არ შეეძლო ეჩვენებინა მასების იდეურ-პოლიტიკური და მორალური ზრდა პროლეტარული რევოლუციებისა და სოციალიზმის ეპოქებში. ამის

მხატვრული განზოგადება სოციალისტური რეა-
 ლიზმის ლიტერატურას ხელა წილად. ასეთი
 ხასიათის დადებით სახეებს პირველად გორკის
 შემოქმედებაში ვხვდებით, და მას შემდეგ
 საბჭოთა მწერლები მთელი თავიანთი შემოქ-
 მედებითი ძალითა და ენერგიით მუშაობენ ამ
 დიდი მნიშვნელობის ამოცანის შესაფერი
 მხატვრული სიძლიერით გადასაწყვეტად.

ის დიდი სიყვარული და პატივთაობა, რო-
 მელიც საბჭოთა ლიტერატურამ სულ მცირე
 ხანში, რამდენიმე ათეული წლის მანძილზე
 მოიპოვა მსოფლიოს პროგრესულად მოაზროვნე
 მკითხველთა შორის, იმით აიხსნება, რომ
 იგი მხატვრულად ასახავს იმ ახალ საქაზრის,
 სადაც დიდი რევოლუციური გარდაქმნების შე-
 დევად პირველად განხორციელდა სოციალიზ-
 მის ნათელი იდეები. საბჭოთა ლიტერატურის
 ძალა იმაში მდგომარეობს, რომ იგი გამოხა-
 ტავს მშრომელთა მსახერს შემოქმედებით
 ძალას, მათს გმირულ შრომასა და საქმიანობას
 დიდი კომუნისტური იდეების განხორციელებ-
 ბისათვის. ჩვენი სახელოვანი მუშათა კლასის,
 კომუნურნი გლეხობისა და ინტელიგენციის
 ღრმამინარსიანი ცხოვრება დამაჯერებელი
 მხატვრული სიმართლითა წარმოსახული და
 განზოგადებული საბჭოთა ლიტერატურის მიერ
 შემოქმედებული დადებითი სახეებში.

თანამედროვე საბჭოთა ლიტერატურის გან-
 ვითარებისათვის უაღრესად დიდი მნიშვნელო-
 ბა ენიჭება ნიკიტა ხრუშჩოვის გა-
 მოსვლას ლიტერატურისა და ხელოვნების
 საკითხებზე, რომლებიც ამ ერთი წლის წინ
 გამოვეყენა საერთო სათაუთით: „ხალხის
 ცხოვრებასთან ლიტერატურისა და ხელოვნე-
 ბის მჭიდრო კავშირისათვის“. ეს პარტიული
 დოკუმენტი ნათელს ჰფენს ლიტერატურისა და
 ხელოვნების სასიცოცხლო პრობლემებს. მასში
 მთელი სისრულეთაა განმარტებული მთელი
 რიგი საკანძო საკითხები, რომლებიც აუცი-
 ლელად საჭიროებდნენ დაზუსტებასა და გარ-
 კვევას, განსაზღვრულია საბჭოთა ლიტერატუ-
 რის განვითარების მთავარი ხაზი, რაც იმაში
 მდგომარეობს, რომ „ლიტერატურა და ხელოვნე-
 ბი მუდამ განუყოფელ იყონ დეკავშირე-
 ბული ხალხის ცხოვრებასთან, მართლად ასა-
 ხავდნენ ჩვენი სოციალისტური სინამდვილის
 სიმდიდრესა და მრავალფეროვნებას, მკაფიოდ
 და დამაჯერებლად გვიჩვენებდნენ საბჭოთა
 ხალხის დიად გარდამქმნელ საქმიანობას, მის
 მისწრაფებათა და მოხანთა კეთილშობილებას,
 მაღალ მორალურ თვისებებს. ლიტერატურისა
 და ხელოვნების მაღალი საზოგადოებრივი და-
 ნიშნულობა ხალხის დარაზმვა კომუნისტური
 ნებლობაში ახალი წარმატებებისათვის საბრ-
 ძოლველად“.

ამავე დოკუმენტში ნათლადაა განმარტებული

ის სწორი პოზიცია, რომელიც უნდა დი-
 კავოს საბჭოთა ლიტერატურამ დადებითი და
 უარყოფითი ასახვის საქმეში. უკანასკნელ
 ხანებში ზოგიერთმა საბჭოთა მწერალმა სწო-
 რად ვერ გაიგო ლიტერატურის დანიშნულება.
 მწერლების ერთ ნაწილში ფეხი მოიკიდა იმ
 მცდარმა მოსაზრებამ, თითქოს ლიტერატურის
 უმთავრესი ამოცანაა ნაკლოვანებებისა და
 უარყოფითის მოძებნა ცხოვრებაში. მათ ავიწყ-
 დებოდათ ის უბრალო ჭეშმარიტება, რომ არა
 უარყოფითი, არამედ სწორედ დადებითი, ახა-
 ლი და პროგრესული, რომელიც სწრაფად
 ვითარდება, შეადგენს მთავარ სოციალისტუ-
 რი საზოგადოების სინამდვილეში და მწერლო-
 ბის უპირველესი ამოცანაც ამის მხატვრული
 ასახვა და განზოგადებაა. ამიტომაც ამ დიდი
 მნიშვნელობის მქონე პარტიულ დოკუმენტში
 ლიტერატურისა და ხელოვნების საკითხებზე
 პირდაპირაა ნათქვამი, რომ „ჩვენ მხარს ვუჭერთ
 მწერლებს, რომლებსაც სწორი პოზიცია უკა-
 ვით ლიტერატურაში, წერენ დადებითზე
 ცხოვრებაში“.

ეს სრულებითაც არ ნიშნავს, თითქოს ლი-
 ტერატურამ დღემლით უნდა აუაროს გვერდი
 ცხოვრების ჩრდილოვან მხარეებს. მაგრამ ამ
 შემთხვევაშიც საბჭოთა მწერლობამ კი არ
 უნდა გააზვიადოს უარყოფითი, რასაც თან
 სდევს სინამდვილის დამახინჯება, ხოლო ზოგ-
 ჯერ ცილისწამებაც კი, არამედ უარყოფითთან
 დაპირისპირებით მხარი უნდა დაუჭიროს და-
 დებითს და მკაფიო ფერებით ახეწოს იგი.

დღეს, როდესაც ქართველი მწერლები ემზა-
 დებიან თავიანთი მე-5 და საბჭოთა კავშირის
 მწერლების მე-3 ყრილობისათვის, საინტერე-
 სოა თვალი გადავაგვლოთ უკანასკნელი წლების
 მათს შემოქმედებას იმ ამოცანების შუქზე,
 რომლებიც დასახულია ამ დიდი მნიშვნელო-
 ბის პარტიულ დოკუმენტში ლიტერატურისა და
 ხელოვნების საკითხებზე. ქართულმა მწერლო-
 ბამ, რომელიც უმუდამ წარმოადგენდა ერთიანი
 საბჭოთა ლიტერატურის ერთ-ერთ მძლავრ ნა-
 კავს, უკანასკნელ წლებშიც გარკვეულ წარმა-
 ტებებს მიაღწია. შეიქმნა მთელი რიგი ახალი
 ლირიკულიშანი მხატვრული ნაწარმოებები
 ლიტერატურის ყველა კანონში. თუმცა, ამას-
 თანვე, ქართული მწერლობისათვის მტრულად
 დამახასიათებელი იყო ის ნაკლოვანებები,
 რომლებიც შეიმჩნეოდა საერთოდ საბჭოთა
 ლიტერატურაში. განსაუთრებით დიდი შემოქ-
 მედებითი მუშაობა მართებთ ჩვენს მწერლებს
 საბჭოთა ადამიანების მაღალმხატვრულ დად-
 ბით სახეთა შესაქმნელად, რადგანაც ამ უკა-
 ნასკნელ წლებში გამოქვეყნებული რომანები
 გვარწმუნებენ, რომ ისინი ამ მხრივ ჯერ კიდევ
 ვალში არიან ჩვენი მშრომელების წინაშე.

ჩვენს მიზანს არ შეადგენს ყველა, თუნდაც

მნიშვნელოვანი, პროზაული ნაწარმოების განხილვა. ჩვენ გვინტერესებს მხოლოდ ის, თუ როგორ გადაიჭრა უკანასკნელი წლების ქართულ პროზაში ლაღებითი გმირის პრობლემა. ამიტომ ჩვენ შევცხვებით მხოლოდ რამდენიმე ნაწარმოებს, რომლებიც თავისი უარყოფითი ან ლაღებითი მხარეებით ამ შემთხვევაში პრინციპულია და მნიშვნელოვანი.

უკანასკნელი წლების რომანების ნაკლები ყურადღება ექცეოდა მაღალმხატვრული დრამა ლაღებითი სახეების შექმნას, ამაში ერთგვარი როლი ითამაშა საბჭოთა მწერლების მე-2 ყრილობის წინა პერიოდში გამართულმა ლიტერატურულმა დისკუსიამ მხატვრულ ლიტერატურაში ლაღებითი გმირის შესახებ. ამიტომაც დღიან მნიშვნელოვან წინასაყრილზე დისკუსიებისა და მათ უარესად სერიოზული, პრინციპული ანალიზი სჭირდებათ ყრილობებზე საბოლოო სწორი პოზიციის შერჩევის მიზნით.

საბჭოთა მწერლების მე-2 ყრილობის წინა პერიოდის დისკუსიის დროს მწვავე კამათი ატყდა ძირითადად ორ მოწინააღმდეგე მხარეს შორის. ერთი მხარე არა მარტო იცავდა ლაღებითი გმირის სახის შექმნის კანონზომიერებას საბჭოთა ლიტერატურაში, არამედ საკითხი არსებითად განსაკუთრებული სახეების შექმნის აუცილებლობაზე დაჟყავდა, საბჭოთა ლიტერატურის სრულფასოვან გმირებად მხოლოდ იდეალურ გმირებს მიიჩნევდა. მეორე კი, პირიქით, ებრძოდა მხოლოდ იდეალური გმირების შექმნის ტენდენციას და ფაქტიურად ლაღებითი გმირების წინააღმდეგ გამოდიოდა და პრინციპულად მოითხოვდა წინააღმდეგობით სავსე მხატვრული სახეების შექმნას. ამ უკანასკნელთა აზრით მხოლოდ იმ გმირებს შეუძლიათ იქონიონ გავლენა მკითხველზე, რომლებიც თანდათან თავს დააღწევენ მათთვის დამახასიათებელ ნაკლოვანებებს.

ამ ორივე მოკამათე მხარის საერთო ნაკლი ის იყო, რომ ისინი ნებით თუ უნებლიეთ მოითხოვდნენ გარკვეული სქემების დადგენას ლაღებითი გმირის სახის შესაქმნელად, რაც თავისთავად საფუძველშივე მცდარია, რადგან ჰუმანიტარული ლიტერატურა და ხელოვნება არავითარ სქემებსა და რეცეპტებს არ ემორჩილება. ამ შეცდომების მიზეზი ის იყო, რომ მოკამათენი ივეწყებდნენ საბჭოთა ლიტერატურის მდიდარ გამოცდილებას, რომელშიც ლაღებითი გმირის პრობლემა პრაქტიკულად ადრევე სწორად გადაწყვიტა.

მართალია, საბჭოთა ადამიანებს აქვთ საერთო მიზნები, ინტერესები, მისწრაფებები, რომლებიც შეპირობებულია უკლასო სოციალისტურ საზოგადოებაში მათი ცხოვრებით, მაგრამ ეს როდი ნიშნავს, თითქმის ამ საზოგადოე-

ბის ყოველ წევრს არ გააჩნდეს თავისი მხედველური ხასიათი, ყოველი ადამიანის ცხოვრება რაღაც თავისებური განუმეორებელი გზით არ ვითარდებოდეს. ყველა საბჭოთა ადამიანისათვის შექმნილი ერთნაირი უფლებანი და პირობები შემოქმედებითი შრომისა, ნიჭისა და უნარის გამოვლენისა, შინაარსიანი და ბედნიერი ცხოვრებისა როდი იწვევს ერთფეროვნებას. ცხოვრება საკმარისად რთულია და მრავალსაფეხოვანი ხასიათი და პირადი ცხოვრება ადამიანისა.

საბჭოთა ლიტერატურის მიერ შექმნილი ლაღებითი სახეები გადმოგვიცემენ საბჭოთა ადამიანების შრომით თუ მიქალქეობრივ გმირობას, გვიჩვენებენ მათს ბრძოლას ახალი კომუნისტური საზოგადოების შესაქმნელად, იმ სიმწელებას, რომელთა გააღწავაც მათ უნდებოდათ ამ ბრძოლის გზაზე, ამასთანავე გვიხსნიან მათი ძლიერების წყაროს — მაღალ შეგნებულობას, საბჭოთა პატრიოტიზმის გრძნობას, უსაზღვრო სიყვარულს სოციალისტური სამშობლოსადმი. ის ლიტერატურული გმირები კი, რომლებიც კი არ იმარჯვებენ, არამედ დაუბრკოლებლად მისრიალებენ მწერლის ფანტაზიის მიერ შექმნილ იოლი ცხოვრების გზაზე და გზადაგზა ისერიან მევიარალა ფრაზებს, არ წარმოადგენენ რეალისტურ მხატვრულ სახეებს და არც არამე ზემოქმედების მიხედნა შეუძლიათ მკითხველზე.

ჩვენი ცხოვრება აღსავსეა სიდიადითა და ამასთანავე სიმწელებითაც. ყველა ადამიანს ბრძოლის ერთნაირი უნარი როდი აქვს ამ სიმწელების გადასალახავად. ეს დამოკიდებულია არა მარტო მის შეგნებაზე, გონებრივსა და ფიზიკურ შესაძლებლობებზე, არამედ ხასიათის სიმტკიცეზე, ნებისყოფაზე, ტემპერამენტზე და მთელ რიგ შემთხვევით მომენტებსა და მხარეებზე, რაც თვითელი ადამიანის ცხოვრებას თავისებურსა და განუმეორებელს ხდის. მხატვრული ასახვის პროცესი კი გულისხმობს როგორც ცხოვრებისეული მოვლენების განზოგადებას, ასევე მის კონკრეტულ ინდივიდუალურ ესთეტიკურ ფორმაში გადმოცემას. სწორედ ამ ინდივიდუალიზებული ზოგადის გახსნას გულისხმობს მხატვრულ შემოქმედებაში მარქსისტული ესთეტიკის უმნიშვნელოვანესი კანონი ტიპიზაციისა. ტიპიზრობის ერთ-ერთი მხარის დავიწყება იწვევს სინამდვილის დამახინჯებულად გადატანას ლიტერატურასა და ხელოვნებაში, რასაც აუცილებლად თან სდევს მხატვრული მარცხიც. ამიტომაც, ერთი მხრივ, მართალი იყო წინასაყრილობის დისკუსიის მონაწილეთა ის ჯგუფი, რომელიც მოგონილი, განსაკუთრებული გმირების ნაცვლად ლიტერატურისაგან მოითხოვდა რეალური, ცოცხალი ადამიანების, მხატვრული სახეე-

ბის შექმნას, ამ ადამიანებისათვის დამახასიათებელი ღირსებებითა და სისუსტით.

მაგრამ თავის მხრივ დისკუსიის მონაწილეთა ამ ჯგუფიდან ზოგიერთნი მეორე უკიდურესობაში გადავარდნენ; ისინი ფაქტურად მოწინავე საბჭოთა ადამიანის მხატვრული სახის შექმნის წინააღმდეგაც კი გამოვიდნენ. ტიპოლოგიის გაგებაში ისინი, მოწინააღმდეგეთა საპირისპიროდ, ძირითად მნიშვნელობას ანიჭებდნენ ხასიათების ინდივიდუალიზაციას და ჩქმალადდნენ მეორე არსებითი მხარის — მხატვრული განზოგადების მნიშვნელობას. ყალბ პათეტიურობას ისინი უპირისპირებდნენ ლიტერატურაში ცხოვრების გულგრილი ასახვის ტენდენციას, რომელიც არანაკლებ მცდარია. მათი აზრით, მწერლობა არ უნდა ინტერესდებოდეს განსაკუთრებული ცხოვრებაში და მხოლოდ მის ყოფითს მხარეს უნდა სწვდებოდეს.

ზოგი მწერალი თავისი ნაწარმოებისათვის ირჩევს ისეთ ცხოვრებისეულ მასალას, რომელიც მართალია განსაკუთრებულია, მაგრამ მასში მთელი სიმკვეთრითა და სიძლიერითაა გახსნილი საბჭოთა ადამიანების სახითა. ასე მაგალითად, პოლევოი, ფადეევა, ქიაჩეშა ომის თემაზე თავიანთი რომანების გვირგვინად აირჩიეს განსაკუთრებული ბიოგრაფიის მქონე ადამიანები. მათში აღწერილი ამბების რეალურობაში არაფერს შეუძლია ეგვის შეტანა, რადგან ისინი ფაქტურ მასალას ემყარებიან. ამასთანავე ვერც იმას უარყოფს ვინმე, რომ ამ ნაწარმოების გვირგვინი, მიუხედავად თავიანთი განსაკუთრებული მორალური და სულიერი სიძლიერისა, წარმოადგენენ უაღრესად რეალისტურ ტიპურ სახეებს, რომლებშიც განზოგადებული საერთოდ საბჭოთა ადამიანებისათვის დამახასიათებელი საუკეთესო თვისებები.

ზოგი მწერალი, ყოფითი დეტალების სისუსტით გატაცებული, დაადგა ლიტერატურაში ცხოვრების გულგრილი ასახვის გზას, დაიიწყა მხატვრული ასახვის სასიცოცხლო პრინციპი განზოგადებისა და თავის რომანებში ერთნაირი დანტერესებით ასახა როგორც ამოღებული, ისევე ბიუიერი, მოწინავე და ჩამორჩენილი, კეთილშობილური და გაბრწილი. ასეთ ობიექტივისტურ ნაწარმოებებში შეუძლებელია მხატვრული სიმაღლითა და დამაჯერებლობით იქნეს გაღმომცემი ჩვენი ცხოვრების პათოსი, მისი სიდიადე, საბჭოთა ადამიანების გვირგვინი შრომა და მოქმედება. ჩვენი აზრით, ასეთი ნაწარმოებების რიგს მიეკუთვნება ცნობილი ქართველი პროზაიკოსის აკაკი ბელიას თხზულის რომანი „უღელტეხილი“, რომელიც ცალკე წინადად გამოქვეყნდა ამ ორიოდ წლის წინ.

რომანში დიდი ყურადღება აქვს დათმობი-

ლი გადაგვარებულ და გაბრწილ ელემენტებს, რომლებიც ომის პერიოდში, საბჭოთა ხალხის სულიერ და ფიზიკურ სიძლიერის ამ დიდი გამოცდის ეპოსს, დანაშაულებრივ ცხოვრებას ეწევიან თბილისში. ეს კიდევ არაფერია. მართალია რომანში მეტისმეტად დიდი ადგილი აქვთ დათმობილი ამ ელემენტებს, მაგრამ ავტორი იქნებ კონტრასტების საშუალებით ფიქრობდა ხალხის გვირგვინი სულის უფრო რელიეფურად გამოკვეთას? მაგრამ ყოფითი ცხოვრების აღწერით გატაცებული ავტორი საჭირო ძალით ვერა ხსნის ქართველი მშრომელების დაძაბულ და გვირგვინ ცხოვრებას ზურგში. პირიქით, იგი განზრახ აღაზიზებს მათს ცხოვრებას, რომ ამით თითქმის მეტი დამაჯერებლობა მისცეს მხატვრულ ნაწარმოებს. ეს განსაკუთრებით შეიმჩნევა იქ, სადაც ავტორი თბილისის ცხოვრებას გვიჩვენებს. ისეთი შთაბეჭდილება იქმნება, თითქმის თბილისის მშრომელებისათვის ომი რაღაც შორეული ამბავი იყო, რომელშიც მათს ცხოვრებაში, ისიც მხოლოდ ყოფითში, ცოტაოდენი შეზღუდულობა და უხერხულობა შეიტანა. ცენტრალური დონებითი გმირი დავით ბეჭია თავის მეგობარ მებრძოლთან ერთად თბილისში მოხვედრისას ამჩნევს, რომ ტროლეიბუსების გაჩერებებთან ხალხი უქსრიგოდ შეჯგუფულა, თუმცა ძველბეჭიან ნორმალურად მუშაობს თეატრი, კინო, ცირკი, ხალხი შეჩვევია საზენიტო არტილერიის სროლას და თითქმის აღარც რეაგირებს მასზე, თავისი საქმეებით ვართულა. მწერალი თითქმის ღრმად ვერ იხედება თბილისელ მშრომელთა სულიერ სამყაროში. ზოგჯერ ამას თითქმის ახერგებს თავისი გმირის ბეჭიას საშუალებით, მაგრამ ამას ყოველთვის სასურველი შედეგი როდი მოაქვს. მაგალითად, დავით ბეჭია თავის მეგობართან ერთად უყურებს, თუ როგორ მიაცილებენ დედები, დები, ცოლები ომში გაწვევით. რამდენი სიყვარული, მოქალაქეობრივი გრძნობა, ვაჟკაცური სული, აგრეთვე განსაცდელის შიშიც შეიძლება. დავიანახოთ ამ ადამიანების სულში ბეჭია კი ცინიკურად მსჯელობს იმის შესახებ, თითქმის ბევრი ქალის ცრემლი მოჩვენებითია, რომ მათ გულში კიდევ უხერხიათ ქმრების მოცილება. რასაკვირველია, ეს ვნებს როგორც რომანს მთლიანად, ასევე მის ცენტრალურ დადებით გმირსაც, დავით ბეჭიასაც.

მწერლის ობიექტივისტური პოზიცია თავის იქნეს რომანის დადებითი სახეების გახსნის დროსაც. იგი წერაღმან, ყოფით დეტალებს ზედმეტი გულმოდგინებით მისდევს მეშახტეთა ცხოვრების აღწერისას, რაც ვნებს მათი მდიდარი შინაგანი სამყაროს გახსნასა და პატრიოტული სულისკეთების გამოძლევისას. ავ-

ტორი ყალბი პათეტიურობის შიშით ახლა სხვა უქიდურესობაში ვარდება. ამიტომაც რომანს აქვია დამაჯერებლობა, მასში სუსტადაა გადმოცემული ადამიანთა განცდები.

რომანის ცენტრალური დადებითი გმირი დავით ბექაია წინასწარ შერჩეული სქემით დახატულსა ჰგავს. ავტორი იმ მიზნით, რომ სახეს მეტი სიცოცხლე მისცეს, ხაზს უსვამს მის უარყოფითს მხარეებს, რაც ზოგჯერ უჩვეულებს მკითხველს მასში დაინახოს დადებითი გმირი. განსაკუთრებით ეხება ეს რომანის პირველ ნაწილს. თავისი ხასიათის მხოლოდ უარყოფითი მხარით წარმოგვიდგება ბექაია ნაღიასთან დამოკიდებულებაში. რომანში ეს ხაზი საკმარისად ძლიერადაა გამოკვეთილი. მწერალი რომ დიდ ყურადღებას უთმობს თავისი გმირის ინტიმურ ცხოვრებას, ამაში დასაძრახი არაფერია. ომმა როდი ჩაქლა ადამიანში ისეთი დიდი გრძნობა, როგორიცაა სიყვარული. ამიტომაც ომის თემაზე დაწერილი რომანების გმირები აქვლავნებენ არა მარტო მტკიცე და ვაქცეტურ ხასიათს, ან უსარდრო პატრიოტიზმს, არამედ თავის დიდ ადამიანურ ინტიმურ გრძნობებსაც. ბექაია კი ნაღიასთან დამოკიდებულებაში თავისი ხასიათის სუსტ მხარეს აქვლავნებს. მას ერთგვარი მიზეზი აქვს გულ-აღღრღეული იყოს ქალებზე, ეს მისი ოჯახური ტრადიციის შედეგია. მაგრამ ვერ გრძნობს, რომ შეუძლია მოიშუშოს ეს სულიერი ტრიალი, თუკი დაფასებს იმ გულწრფელ ღრმა სიყვარულს, რომლითაც გამსჭვალულია მისი დამი მშვენიერი ახალგაზრდა ქალი ნაღია. მაგრამ დავითი არ თანაუგრძნობს მას. ამის გამო, რასაკვირველია, არ შეიძლება გმირის გამტყუნება, ბექაიას შეიძლება არ შეეყვარებოდა თუნდაც ისეთი მიმზიდველი და სათნო ქალი, როგორც ნაღია; მაგრამ ბექაია სტყუის, თავს შეეყვარებულად აჩვენებს ნაღიას და ამით მის წრფელ გრძნობებს ერთგვარად აბუჩად იფიცებს. ნაღიას კარგად ესმის დავითის არაგულწრფელობა და ისინი შორდებიან ერთმანეთს.

დავით ბექაიას ხასიათის საუკეთესო მხარეები მთელი სიძლიერით ვლინდება რომანის იმ ნაწილში, სადაც მისი საბრძოლო ცხოვრებაა გადმოცემული. როგორც ცნობილ ალბინისტს, მას გაიწვევენ უღელტეხილზე დიდი მნიშვნელობის მქონე საომარ ოპერაციის მოწოდებების მისაღებად. ბექაია არა მარტო ასრულებს ამ საბრძოლო დავალებას, არამედ სწორედ აქ აქვლავნებს მთელი სისრულით თავის მაღალ შეგნებულებას, დიდ მოქალაქეობრივ პასუხისმგებლობას, სიმამაცესა და თავგანწირულებას, აგრეთვე გულისხმიერ, მეგობრულ დამოკიდებულებას თანამებრძოლებისადმი.

რომანის მთელი რიგი ადგილები აკაკი

ბელიაშვილისათვის ჩვეული მაღალი ოსტატობითაა დაწერილი. ისინი აღწევნენ მკითხველს, აიძულებენ მას ახლოს მიიტანოს გულთან გმირების განცდები, მათი სიხარული და მწუხარება, მაგრამ რომანი მთლიანად თანაბარი სიძლიერის მინიცი არ არის. რომანის მეორე ნაწილშიც, სადაც ვლინდება ძირითადად ცენტრალური გმირის ხასიათის საუკეთესო მხარეები, შეიმჩნევა ერთგვარი ზერელობა, მისწრაფება იმისაკენ, რომ არა გმირის სულიერი სამყაროში ღრმად ჩაწვდომით გავიგოთ და ავხსნათ მისი კეთილშობილური ქცევა, არამედ მხოლოდ გმირის მოქმედებით, რომელსაც საქმარისად მართვად გვიხატავს მწერალი. ამასთანავე, ავტორი ხშირად ისეთ სიტუაციებსა პქმნის და ისეთ საშუალებებს მიმართავს გმირის ამაღლების მიზნით, რომელიც ლიტერატურულ ნაწარმოებებში არაერთხელ შეგვხვედრია. ასეა, მაგალითად, როცა დავით ბექაია ასრულებს თავისი თანამებრძოლის თხოვნას და ომში დაღუპულს იქვე ბრძოლის ველზე მიაბარებს სამარეს. მართალია, ამაღლებულადაა ეს ადგილი დაწერილი, თვით ფაქტიც თავისთავად დიდი ზემოქმედების მქონეა, მაგრამ საქმიანი-ხშირად შეგვხვედრია იგი თანამედროვე თუ კლასიკურ ლიტერატურაში. ეს კი აკცირებს მის მხატვრულ მნიშვნელობას. ვერც იმას მოუვწონებთ ავტორს, რომ მისი გმირი პირველივე საბრძოლო ოპერაციის შესრულების დროს საბჭოთა კავშირის გმირის წოდებას იმსახურებს. ეს მხოლოდ იოლი და ზერეულ გზაა გმირის ამაღლებისა, მისი სულიერი სიდიადის ნაკლებად დასაბუთებული გადმოცემა, და, რასაკვირველია მხატვრულ დამაჯერებლობასაც მოკლებულია. ამიტომაც, ვფიქრობთ, დავით ბექაია საბჭოთა კავშირის გმირი კი გახდა, მაგრამ მხატვრული რომანის სრულფასოვან დადებით გმირად გახდომა ვერ შესძლო.

ბექაიას სახის მხატვრული სისუსტე ერთგვარად განაპირობა მწერლის პოზიციამ დადებითი გმირის პრობლემის საკითხში. მწერალთა მე-2 ყრილობის წინა პერიოდის დისკუსიის დროს აკაკი ბელიაშვილი მხარს უჭერდა იმ ჯგუფს, რომელიც გარკვეულად უარყოფითად ეკიდებოდა ძლიერი, ყოველმხრივ დიდებუნი მხატვრული სახის შექმნას, და დადებითი გმირის აუცილებელ პირობად მის წინააღმდეგობაში მოცემას მოითხოვდა. რომანის ცენტრალური დადებითი სახის სრულად გახსნას იმანაც შეუშალა ხელი, რომ ნაწარმოები კომპოზიციურად არ არის კარგად შეკრული, მწერლის ყურადღება გაფანტულია. იგი ერთნაირი გულმოდგინებით (თუ გულგრილობით) გვიხატავს როგორც დავით ბექაიას და სხვა პირველხარისხიან პერსონაჟებს, ასევე რევაზ გავა-

შელსა და მის ამყოლებს. ავტორი ცდილობს ერთნაირი სიძლიერით გახსნას თავისი გვირგზის ცხოვრების როგორც არსებითი მომენტები, რომლის დროსაც განსაკუთრებით მეკეთხარა ისახება მათი ხასიათი, ასევე არაარსებითი მომენტები. ეს კი უსათუოდ ნებს მხატვრულ სახეებს, პირველ რიგში კი დავით ბეჟინას, ნებს აგრეთვე მთელ რომანსაც.

უკანასკნელ წლებში ჩვენს ცხოვრებაში ულრესად მნიშვნელოვანი მოვლენები მოხდა. კომუნისტურმა პარტიამ შეაყარა გააერთიანა ის სერიოზული ნაკლოვანებები, რომლებსაც ჩვენში ჰქონდა ადგილი და დასახა გრანდიოზული გეგმა ხალხის ცხოვრების სულ მოკლევადში საგრძნობლად გაუმჯობესების მიზნით. საბჭოთა ხალხი ერთსულოვანი მოწონებით შეხვდა პარტიის ისტორიულ მე-20 ყრილობას, რეზოლუცია ახალი შრომითი აღმავლობა გამოიწვია ჩვენი ცხოვრების ყველა უბანზე. საგრძნობლად გააქტიურდა მწერლობაც, რომელიც ახლა კიდევ უფრო ღრმად სწვდება ხალხის ცხოვრებას, უფრო მეტ გულისყურს იჩენს თანამედროვეობის თემებისადმი. მაგრამ ამასთან ერთად, ზოგმა მწერალმა მცდარად გაიგო პარტიის მიერ არსებული ნაკლოვანებების შეკლება და თავისი შემოქმედების ძირითად წყაროდ ცხოვრების მხოლოდ სუსტი და ჩრდილოვანი მხარეები გაიხადა. ამის შედეგად უკანასკნელ ხანს გამოქვეყნებული რამდენიმე ნაწარმოები, რომლებშიც უარყოფითის მხილების დროში ფაქტიურად არასწორად და ზოგჯერ აშკარად მახინჯადა წარმოდგენილი ჩვენი ცხოვრება. რაღა თქმა უნდა, ასეთი განწყობილებით შექმნილ ნაწარმოებებში დადებითი გმირების ნაცვლად მოქმედებენ ან ულრესად უარყოფითი გმირები, რომელთა არსებობა ერთგვარ კანონზომიერებადაა მიჩნეული, ან მონარქისტო ინდივიდუალისტები, რომლებსაც დადებითობის პრეტენზია აქვთ, სინამდვილეში კი უბირისპირდებიან ხალხს და ავტორების მიერ ერთგვარი მოწამეობრივი შარავნდელით არიან მოსილნი. ქართულ ლიტერატურაში ეს ტენდენცია შედარებით სუსტად იყო გამოკვეთილი, თუმცა აქვე იჩინა თავი. ამის ერთგვარი გამოხატულებაა ოთარ ჩხეიძის რომანი „მეჩეჩი“. სამართლიანობა მოითხოვს აღინიშნოს, რომ ოთარ ჩხეიძის, როგორც მხატვრის სიტყვის ოსტატის ნიჭი ამ რომანშიც ნათლად ჩანს, მაგრამ ვერ გავიზიარებთ იმ პესიმისტურ განწყობილებას, რომელიც საერთოდ ახასიათებს რომანს, ვერც მის ერთგვარად გზაბნეულ გმირებს მიეჩინეთ საბჭოთა ადამიანების განსაზიარებულ დადებით გმირებად, თუმცა, როგორც ჩანს, ამის სურვილი აქვს თვით ავტორს.

არავის არასოდეს აუქრძალავს საბჭოთა

მწერლობისათვის ცხოვრების უარყოფითი მხარეების სურათებს მოცემა ან უარყოფითი ტიპური სახეების შექმნა. მაგრამ ეს არ უნდა იწვევდეს სინამდვილის დამახინჯებას, ჩვენი ცხოვრების ძირითადი ტენდენციების მიჩვენებას. თანა დონეჟანელ წლებში გამოქვეყნებულ რომანში „ალაზანზე“ გადავარებული პარტიული მუშაკი გედონ ვარამაძე ის ცენტრალური გმირი, რომელთან დაკავშირებითაც იშლება მოქმედება. მწერალი არ ერიდება ფერების გამოყენებას ვარამაძის სამხილბლად, სხვა უარყოფითს სახეებსაც საკმაოდ დაბეჯითებით ხატავს, მაგრამ მაინც ვერ ვუსაყვედურებთ ავტორს ამის გამო, რადგან ჩვენი ცხოვრების საღი საფუძველი, რომელიც ამარცხებს მათ, საკმაოდ რელიეფურადაა გამოკვეთილი. მკითხველი ნათლად ხედავს იმ ცხოვრებისეულ ძალას, საყოველთაო სოფლის მშრომელთა სახით, რომელთან ბრძოლაში განწირული არიან ვარამაძეები. მწერალმა რომანში მოგვცა დადებითი გმირის სახეებიც. ცოცხლად და მხატვრულად ძლიერადაა გამოკვეთილი გამრჯე და პატიოსანი მშრომელი ქალის, ერთგული მეუღლის ანკას სახე, სოფლის მოწინავე ადამიანების ხასიათს გვიხსნიან ნიკო ხელაშვილი, ბადურ ბეჟაური, ზანა და სხვები. განსაკუთრებით აღსანიშნავია ზაქრო სიყმაშვილის სახე. მწერალი დამაჯერებლად გვიხატავს გედონ ვარამაძის გავლენის ქვეშ მის მოქცევასაც და იმასაც, თუ ხალხის მხარდაჭერითა და მზრუნველობით ეს ომგადახდილი გულმართალი ვაჟაკი როგორ უბრუნდება პატიოსანი შრომის ფერხულს. ეს რომანი, თუმცა ცალკეული ხარვეზებისაგან არ არის დაზღვეული, მაინც უკანასკნელი წლების ქართული პროზის კარგი შენაძენია.

საერთოდ, აღსანიშნავია, რომ ქართული პროზა ამ უკანასკნელ წლებში საკმაოდ მომძლავრდა. მას შეემატა რამდენიმე სერიოზული რომანი, რომლებშიც მხატვრულად გახსნილია საბჭოთა ადამიანების მდიდარი სულიერი სამყარო. მათ შორის განსაკუთრებული ყურადღების ღირსია კონსტანტინე გამსახურდიას „ვაზის ყვავილობა“, ჯერ ერთი, იმიტომ, რომ ეს რომანი ავტორისათვის ჩვეული მაღალი მხატვრულობითაა დაწერილი, მეორეც, ისტორიული რომანების დიდი ოსტატი თანამედროვეობის თემას მოუბრუნდა და გატაცებით, ამაღლებულად გადავიშალა თვალწინ ჩვენი დროის ცხოვრების სურათები.

უკანასკნელი წლების ქართული პროზის მიერ შექმნილი დადებითი გმირის სახეებს შორის თავისი ღრმა და ლამაზი სულიერი სამყაროთი გამოირჩევიან გოდერძი ელანიძე, ნუნუ უჯირაული, ვახტანგ კორინთელი და სხვა დადებითი გმირები „ვაზის ყვავილობა-

სა“. მწერალმა კახეთის სოფელ ბერმუხის მცხოვრებთა მაგალითზე შეძლო ეჩვენებინა ზოგადად ქართველი კოლმეურნე გლეხობის და საფლას ინტელიგენციის ცხოვრება როგორც მშვიდობიან პერიოდში, როდესაც ჩვენი ქვეყნის მშრომელები ძალასა და ენერგიას არ ზოგავდნენ სოციალისტური საზოგადოების მშენებლობისათვის, ასევე სამამულო ომის პერიოდშიც, როდესაც ამ ნათელ მონაპოვარს საუკეთესო სისხლი იცავდნენ. მწერალი დიდი გრძნობით გვიხატავს თავისი გმირების უსაზღვრო სიყვარულს მშობელი ქვეყნისა და ხალხისადმი. უაღრესად თავისებური და, ამასთანავე, მდიდარი ბიოგრაფიის პატრონები, მხოლოდ თავიანთი მაღალი ზნეობით, ღრმა პუნაწიშებითა და ვაჟკაცური სულით ჰგვანან ერთმანეთს. მათს სახეებში დიდი მხატვრული ძალითაა გახსნილი ქართველი საბჭოთა ადამიანის საუკეთესო თვისებები. რომანში ნათლად გამოჩნდა ის ფართო მხატვრული დიაპაზონი, რომელიც საერთოდ დამახასიათებელია კ. გამსახურდიასათვის. მთელი რიგი საკითხების გამო შეიძლება, ვეღავით ავტორს, შეიძლება კიდევ ვუსაყვედუროთ, რომ შედარებით მკრთალად და ზერელედაა გახსნილი გმირების ხასიათი სამამულო ომის პერიოდში, ზოგი მათი საქციელი არ გავამართლოთ, ან ცალკეული აზრი არ მოვეუწოთ, მაგრამ მთავარი ეს კი არაა, არამედ ის, რომ მწერალმა ქართულ პროზას შეჰმატა ერთი საუკეთესო რომანთაგანი, რომელშიც მოცემულია საბჭოთა ადამიანების, ჩვენი თანამედროვეების დიდი მხატვრულობით აღბეჭდილი დადებითი სახეები.

როდესაც უკანასკნელი წლების ქართულ პროზაზე ვლაპარაკობთ და, მით უმეტეს, მის დადებითს სახეებზე, არ შეიძლება არ აღვნიშნოთ გამოჩენილი ქართველი მწერლის კონსტანტინე ლორთქიფანიძის ახალი რომანი „ნატერისთვალი“. ჯერ რომანის მხოლოდ პირველი ნაწილია გამოქვეყნებული და უნდა მოველოდეთ, რომ ძირითადად მოქმედება მხოლოდ ახლა იწყებს გაშლას. მიუხედავად ამისა, უკვე თამამად შეიძლება ითქვას, რომ მისი სახით ქართულ პროზას შეემატება თანამედროვეობის თემაზე შექმნილი ერთი დიდი მნიშვნელობის მქონე რომანთაგანი. მწერლის ავტორიტეტთან ერთად ამის საწინდარია რომანის გამოქვეყნებული ნაწილი, რომელშიც უკვე ვეცნობით შესანიშნავ დადებით გმირებს —

ნაღიბაძეებს. რომანის პირველსავე ნაწილში მოქმედებენ ერთი შეხედვით უბრალო სოფლის ადამიანები — ხალხის წიაღიდან გამოსული, შრომასა და ბრძოლაში დაეჯიკებული გმირები. მწერალს ისე კარგად აქვს გააზრებული მოვლენები, ისეთი ცხოვრებისეული სიმართლით ასახავს მათ, ისეთი დიდი მნიშვნელობის პრობლემებს ეხება და ყოველივე ამას ისეთი მხატვრული დამატებებით სჭრის, რომ მკითხველს თითქმის ამბის უშუალო მონაწილედა ხდის.

ჩვენ შევჩერდით ქართული პროზის მხოლოდ რამდენსავე ნაწარმოებზე, რომლებსაც განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭებათ დადებითი გმირის პრობლემასთან დაკავშირებით. ამით როდი ამოიწურება უკანასკნელ ხანს გამოქვეყნებული რომანები ან მათი დადებითი სახეები. თუმცა, საერთოდ, უნდა შევნიშნოთ, რომ ყველა გამოქვეყნებული რომანი როდი დგას საჭირო მხატვრულ სიმაღლეზე. ზოგი მათგანი (მაგალითისათვის შეიძლება გადასახელოთ გივი გოგიჩაიშვილის რომანი „პირველი დღეები“) ქართული მხატვრული პროზის განვითარების დღევანდელ ეტაპზე არ შეიძლება მის მიღწევად მივიჩნიოთ. თანამედროვეობის თემა გერ გამოისყიდის რომანის მხატვრულ სისუსტეს. პირიქით, მწერლისაგან პირველ რიგში სწორედ თანამედროვეობის თემაზე დაწერილ ნაწარმოებებში უნდა მოვითხოვოთ მაღალი მხატვრული ოსტატობა, რადგან სწორედ მათ ენიჭებათ განსაკუთრებული მნიშვნელობა. ისეთ რომანებში კი, როგორიცაა „პირველი დღეები“, არ არის დიდი ცხოვრებისეული პრობლემები მთელი სიღრმით დასმული და მხატვრულად გადაწყვეტილი. ასეთი რომანები სინამდვილის მხოლოდ მკრთალ სურათს თუ წარმოადგენს. მათს გმირებს არ შესწევთ ძალა გადავიჩინან საბჭოთა ადამიანის რთული ხასიათი, მისი შინაარსიანი ცხოვრება. სქემატურობა — იი ის სენი, რომელიც, სამუხაროდ, ჯერ კიდევ ბევრ ლიტერატურულ ნაწარმოებს და მათი დადებითი გმირის სახეებს სჭირთ.

ქართული პროზის წინაშე დიდი ამოცანები დგას. მან ჯერ კიდევ ბევრი უნდა გააეთოს საბჭოთა ადამიანების ღრმა სულიერი სამყაროს, მისი შრომითი და მოქალაქეობრივი გმირობის მხატვრული განზოგადების მხრივ. განსაკუთრებით კი ჩვენი ხალხის ცხოვრების უკანასკნელი წლების მნიშვნელოვანი მოვლენები საჭიროებენ სათანადო მხატვრულ ასახვას.

პედაგოგიკა ჯიბუჯი

ირაკლი აბაშიძე

თანამედროვე ქართული საბჭოთა პოეზიის ერთ-ერთი თვალსაჩინო წარმომადგენელი ირაკლი აბაშიძე, როგორც პოეტი და მოქალაქე, კომკავშირმა აღზარდა და დაეხმარა. მისი პირველი ლექსი დაიბეჭდა გაზეთ „ახალგაზრდა კომუნისტში“ 1927 წელს, რის შემდეგაც იგი სისტემატურად აქვეყნებს საბჭოთა ადამიანების მაღალი პატრიოტული გრძნობების, მათი გმირული სულისა და თავდადებული შრომის გამომხატველ ნაწარმოებებს, რომლებსაც თავისი მაღალი იდეურ-მხატვრული დონის გამო თვალსაჩინო ადგილი უჭირავს ქართული საბჭოთა ლიტერატურის საგანძურში. მათი ერთი მთავარი ღირსება ის არის, რომ ავტორის თვალსაზრისსა და იდეურ მრწამსს პოეტური აზროვნების საყუთარი, თავისებური კლუხე აქვს მონახული. და ყოველივე ის, რამაც დიდი ემოციური ძალით უშუალო გამომხატულება ჰპოვა ამ ლექსებში, ცხოვრებისეულ ფაქტებზე და მოვლენებზე პოეტის ღრმა დაკვირვების, მისი ნათელი პერსონის შედეგია.

ი. აბაშიძის პოეტური სიტყვის საიდუმლოება მდგომარეობს ხალხური მეტყველების სისადავისა და უბრალოების შეხამებაში დიდ ცხოვრებისეულ გრძნობებთან, პოეტის მიერ უშუალოდ ნანახსა და განცდილთან.

დიდი სამაშულო ომის დროს ი. აბაშიძე მებრძოლთა მოწინავე რიგებში იდგა, თავისი პატრიოტული ლექსებით ამხნევებდა და ძალღონეს ჰმატებდა საბჭოთა მეომრებს. ხალხში დიდი პოპულარობა მოიპოვეს მისმა ლექსებმა „ქაბიტანი ბუხაიძე“, „ქართველებო, ვაჟთო მტერი“, „სამშობლო იყოს ჩვენი დიდება“. მტერზე გამარჯვების შემდეგ სოციალისტური მშენებლობის თემაზე ი. აბაშიძის პოეზიაში ერთ-ერთი წამყვანი ადგილი დაიკავა. ი. აბაშიძე მხარდამხარ მიჰყვება ცხოვრებისეულ დიად მოვლენებს და მისი წრფელი ხმა ორგანულად

ლად უერთდება ჩვენს ქვეყანაში გაშლილ მშენებლობის გუგუნს.

ჩვენი ქვეყნის სამეურნეო ცხოვრებაში უდიდესი მნიშვნელობის ფაქტი იყო ვ. ი. ლენინის სახელობის ეოლგა-დონის არხის აგება, რომელსაც პოეტი გამოეხმაურა შესანიშნავი ლექსით „შეერთდნენ“. ეს ლექსი ნაკარნახევი და გამსჭვალულია იმ საყოველთაო-სახალხო სიხარულით, რომელიც ეოლგა-დონის დაწყვილებამ გამოიწვია. ორი მდინარის შეერთება ი. აბაშიძემ საბჭოთა ხალხების უძველესი მეგობრობის პოეტურ სიმბოლოდ გამოიყენა. ხალხთა საბედნიეროდ შეერთებული მდინარეები და ზღვები პოეტმა გაიზარა, როგორც ჩვენი სამშობლოს ძლიერების განსაზიერება, ჩვენი საზოგადოებრივი დოვლათის სიუხვე, მშვიდობისათვის ბრძოლის ფრონტზე მოპოვებული თვალსაჩინო გამარჯვება და სისხლსაცხე შემოქმედებითი ცხოვრების ნამდვილი ტრიუმფი.

ამ ლექსში ჩვენ ვხედავთ, თუ როგორ ბუნებრივად გადადის აღმშენებლობის თემა ხალხთა მეგობრობის თემაში, რომელსაც ი. აბაშიძემ მიუძღვნა ლექსები: „მოსკოვის ცათმზებელები“, „უკრაინაში“, „უზბეკეთში“, „სადაც არ უნდა მოხდეს ქართველი“ და სხვ. ამ ლექსებშიც ი. აბაშიძე უმღერის ხალხთა მეგობრობას და მხურვალე სიყვარულს გამონატავს რუსი ხალხის მიმართ, რომელიც სათავეში უდგას საბჭოთა ხალხების მრავალეროვან ოჯახს. მოსკოვი, როგორც საბჭოთა კავშირის ხალხთა ძლიერების სიმბოლო, ი. აბაშიძის პოეტიკურად აქვს ლექსში „მოსკოვის ცათმზებელები“.

„მათს დიდ კედლებთან ოქროთ გაეცლიო
მუდამ სისხამი დგას განთიად;
მათს დიდ კედლებთან ხარ შუბლგახსნალი,
მათებრ მაღალი, მათებრ ზვიადი“.

ეს ის კედლებია, რომლებიც დარაჯად უღ-
განან ხალხთა მშვიდობას და გამოხატევენ
საბჭოთა ადამიანების ძლიერსა და გაუტეხელ
ნებისყოფას.

ი. აბაშიძის პოეზიის თავისებურება ის არის,
რომ ლირიკულ ლექსში მას თხრობითი ელ-
მენტები შეაქვს და ამგვარად ლექსის ლირიკულ
ჩარჩოებს განუხე სწევს. ამ მხრივ გამოირჩევა
ლექსები: „წულუკიძის სიკვდილი“, „ოდიშის
პლანტაციები“, „ოცდაერთი იანვარი“ და სხვ.
ამ უკანასკნელ ლექსში დიდი ოსტატობით არის
გამოყვეთილი კომუნისტური პარტიისა და საბ-
ჭოთა სახელმწიფოს შემქმნელის ვ. ლენინის
სახე. მასში ნათლად ჩანს ვ. ი. ლენინის, რო-
გორც კაცობრიობის იმედისა და სიხარულის,
მთელი ძალა და სიბრძნე:

„ამ დღეს მოსკოვი

კლავ გვახსენებს სევდიან ამბავს

და ისმის ქვეყნად

თითქოს ერთი სუნთქვა გაბმული, —

დღივ თვატრის

გაბრწყინებულ, გაქედილ დარბაზს

მიაპყრობს თვალებს

დღეადიწა სულგანაბული“.

ამ ლექსის ოპტიმისტური ელერადობა მია-
კოვსკის შესანიშნავი პოემის „ლენინის“ მღელ-
ვარე ბოლოქარი განწყობილებითაა აღსავსე და
მკითხველს სიკვდილის დამამშობელი უკეღა-
ვების მძლავრ სუნთქვას განაცდევინებს.

ლექსებში „გმირები“, „შეიქმენ გმირი“ და
სხვ. პოეტი ნათელი სურათებითა და სახეებით
გაღმოგვიცემს იმ აზრს, რომ ჩვენს ეპოქა
გმირობისა და სიმამაცის, ადამიანის მიერ ბუ-
ნების გარდაქმნისა და დაუფლების ეპოქაა.
ჩვენში — საქმე ყოველი გმირის სახელს შემოგ-
თავაზებს — ჩაის ბუჩქია, მაღარო თუ ჩაღის
ღერია, მხოლოდ დაჰკარი, გაიტანე, ხვალაც
განავრძე...“ პოეტის აზრით, გმირობა ეს არის
ფიზიკური და სულიერი ძალების შეგნებულად
თავმოყრა და დაძაბვა მიწის გულის, მინდორ-
ველის, საერთოდ, მთელი ბუნების დაპყრობი-
სათვის ქვეყნისა და ხალხის საკეთილდღეოდ.
მართალია, ლექსებში: „ოდიშის პლანტაციე-
ბი“, „გმირები“, „შეიქმენ გმირი“ ადამიანები
არ მოქმედებენ თავიანთი საკუთარი გვარითა
და სახელით, მაგრამ ეს იმას როდი ნიშნავს,
თითქოს ეს ნაწარმოებები კონკრეტულობას
მოკლებულა:

„და გმირი დადის

მიწის გულში,

მინდვრებს დაჰხარის,

ღიღ გამარჯვების

გამყვარა, მათწყებელი

კაცი უბრალო

მაღაროში ვეფხვი მაგარი,

კაცი უბრალო

გაქცეულად ჩაის მკრეფელი“.

(„გმირები“)

აი, ეს უბრალო კაცია ტიპური სახე ადამი-
ანებისა, რომლებიც ჩვენს დიად ქვეყანას,
კომუნისტურ საზოგადოებას აშენებენ.

ირ. აბაშიძის მხატვრული შედარებები მუ-
დამ ნათელი და რეალისტურია. ისინი მკვეთ-
რად განგვაცდევინებენ პოეტის სულში აბო-
ბოქრებულ გრძნობებს — მტრის სიძულ-
ვილს, სამშობლოს სიყვარულს, შრომის გამა-
კეთილშობილებელ გავლენას ადამიანზე და
ა. შ. მაგალითად, კაცობრიობის უბოროტესი
მტრის ფაშისტის სახის მუქი ფერებები წარ-
მოსახვის მიზნით, იგი მიმართავს ასეთ შედ-
არებას: „არ გუშვებდი დარიალთან გაფთრე-
ბულ ყვითელ გველებს“, ხოლო სასიქადულო
შრომის ფერებში ჩაბმულ, გმირული ნების
მქონე საბჭოთა ადამიანის მხატვრული სინო-
ნიმია — „ვეფხვ-მაგარი“. როგორც პირველ,
ისე მეორე შემთხვევაში მხატვრული სახე გააზ-
რებულა ღრმა იდეური შინაარსით და ამო-
წურავს ნაწარმოების აზრით ნაყარანხევ მნიშ-
ვნელობას. მაშასადამე, როდესაც ი. აბაშიძის
ლირიკული ლექსების თხრობითი ელემენტებ-
ზე ვლაპარაკობთ, ამით მისი პოეზიის კიდევ
ერთ ღირსებას აღვნიშნავთ. ცხადია, ამბავს
ლექსში მხოლოდ მაშინ აქვს გამართლება,
როცა ის ამაღლებულია ნათელი იდეით და
გამსჭვალულია ლირიზმით.

ი. აბაშიძის პოეზიაში ბუნება და საზოგა-
დოებრივი მოვლენები ერთმანეთთან კანონო-
მიერ ურთიერთობაშია, შეიხაფი ორგანულ
მთლიანობაშია ნაწარმოების შინაარსთან და
ხელს უწყობს სიუჟეტის განვითარებას. პოე-
ტი ბუნების სურათებს ჩინებულად იყენებს
როგორც სიხარულის, ისე მწუხარების გად-
მოსაცემად. მაგალითად, ლექსში „წულუკიძის
სიკვდილი“, რომელშიც ი. აბაშიძემ მკაფიოდ
გამოძერწა მგზნებაზე ბოლშევიკის აღექსან-
დრე წულუკიძის სახე, ეკითხულობთ:

„თითქოს მწუხარე,

გლოვითა და სევდით დაღლილი,

ზაფხულის მზეზე

გაჩინდულან ბარში მინდვრები,

ყველა ფოთოლი დაქცეილია

და თავდახრილი

ველებზე დგანან

ჩინარები და სიმინდები“.

პეიზაჟი ამ შემთხვევაში პოეტს სულიერი
განცდების გადმოცემასა და შთაბეჭდილებათა

გაძლიერებაში ეხმარება. თუ ი. აბაშიძის იმ ლექსებში, რომლებიც საზოგადოებრივ მწუხარებას გამოხატავენ, ბუნება დაღვრემილი და მოღუშულია, სამაგიეროდ, პოეტის ნაწარმოებთა უმრავლესობა, რომელიც ხალხის ან ლირიკული გმირის სიხარულის გამოხატულებაა, მოხერხებულ ბუნების ნათელი ფერებითაა აღსავსე. ლექსში „გაზაფხული“, რომელიც ხალხის განხორციელებული ოცნების სიხარულითაა ამღვრებული, მკითხველი ნათლად ხედავს და გრძნობს ბუნებისა და ცხოველების გაზაფხულის მცხუნვარე ფერების ურთიერთ შერწყმას. აქ თითქმის მშით სავსე ბუნება და ხალხთა ბედნიერი ცხოვრება ერთმანეთს ავსებენ, ამღვრებენ და ძლევამოსილს ხდიან. ბუნებისა და ყოფის ეს ურთიერთ ჰარმონია პოეტის სულში ხმატბილ მელოდიად შეჭრილა, შთაგონების მაღლად ქცეულა. ხალხის დიდი ხნის ოცნება იყო „შაისს ეხარა ნაშღვი შაისი“; ეს ოცნება ჩვენს ქვეყანაში რეალურ სინამდვილედ იქცა, „კაცს დაუბრუნდა კაცის სახელი“.

„გაზაფხულია,
რად არ მიყვარდეს
მისი გაჩენა, მისი აბრილი,
მისი მოზრძანებას, მზეს და მის ვარდებს
გეამბორები მე თავდახრილი“.

ეს სიცოცხლის, სიყვარულის ცხოველყოფელი ჰანგია. გაზაფხული პოეზიაში ყოველთვის სიცოცხლის სიმბოლოა იყო. გაზაფხულზე მზეს ელვარება ემატება, იგი „მკვდარ ბუნებას“ სულს უდგამს, აღვიძებს მიძინებულ სამყაროს. მაგრამ პოეტისათვის ვარგისი ფიზიკური სამყაროს გამოცოცხლება როდია მთავარი. მისთვის მთავარია ის გაზაფხული, რომელიც „ციმბირში წითელ რაზმელს თან მიჰყვებოდა ბორკილგაყრილი“ და ახლა თავისუფლების სახით მოველინა ჩვენს ქვეყანას. აი, ამ გაზაფხულის, ამ აბრილის მოზრძანებას გაზაფხულივით ღალი სიმღერით ეგებება აღფრთოვანებული პოეტი. იგი აქაც ახალი გზით მიდის. ერთი სიტყვით, ბუნება მისთვის ნაწარმოების ძირითადი იდეის ძლიერად და მკაფიოდ გადმოცემის ერთ-ერთი საშუალებაა და არა თვითმიზანი. სწორედ ამით აიხსნება, რომ მის ამ ლექსებში ვერ იპოვით გაცვეთილ გამოთქმებს, ერთხელ უკვე გამოყენებულ სიტყვებს.

ი. აბაშიძის პოეზია მრავალფეროვანია არა მარტო თემატიკის მხრივ, არამედ ინტონაციის თელასზარისითაც. მის ლექსებში გამოხატულებას პოეტობას ჩვენი ცხოვრების არა ერთი რომელიმე მხარე, არამედ მრავალი სხვადასხვაგვარი მოვლენა. ლექსებში „ქართველბო, ვკაფთ მტერი“, „პარტიზანები“,

„პორზონტზე იწვოდა მცერამიტი“ და სხვ. ასახულია სამამულო ომის ცალკეული ეპიზოდები. აქ ი. აბაშიძე ჩვენს წინაშე დგას, როგორც პოეტი-მებრძოლი, მტრის მიმართ სასტიკი და დაუნდობელი. ერთი სიტყვით, ეს ლექსები ქარიშხლიანი დღეების ბოროტარი სულით არის გამსჭვალული და, ცხადია, მათი ინტონაცია არ შეიძლება გაზაფხულის საამო სიოსავით ნაზი და სათუთი იყოს.

სულ სხვა შინაარსსა და განწყობილებას გადმოგვცემენ ლექსები: „პირველი თოვლი“ და „ყვავილები ქალაქში“. აქ ფაქირ ინტიმურ გრძნობებზეა ლაპარაკი. ამდენად სულ სხვაა მათი კილო, ხმა, ინტონაცია. რა განწყობილებაა გადმოცემული ამ ნაწარმოებებში, თავისთავად რა ხასიათის ნაწარმოებებია „პირველი თოვლი“, „ყვავილები ქალაქში“?

„ყვავილები ქალაქში“ და „პირველი თოვლი“ ნაზი ლირიკული გრძნობით აღსავსე ქმნილებებია. პირველი მთვანე ყვავილებში ჩაფლული, განახლებული თბილისის პოეტურ სურათს წარმოადგენს. მეორე კი გადმოგვცემს იმ განცდებს, რასაც ადამიანში სიყვარული წარმოშობს.

„ვარდებს მოვართმევ თეთრს და ფერადებს,
თუ მგოსნის ბაღში შემოზრძანდები,
მე ვნახე გუშინ:
ხალხის რჩეულებს
იას ესროდნენ დემონსტრანტები,
ამ ნარკოზემა
ჩუმმა და მხდამმა,
დაუწყეს შეშმა ქალაქს გოლიათს:
ქარხნებთან გაჩნდა ვარდი და პალმა,
ცადმწვდენის გვერდით დგას მაგნოლია.“

ი. აბაშიძის ამ ლექსში ყვავილები მხოლოდ ვარგის სამკაულებს კი არ წარმოადგენენ, არამედ დახატულნი არიან ცხოვრებისეული სილამაზის თვალწარმტაც სიმბოლოებად. ყვავილების სილამაზე და მშვენიერება ადამიანთა ცხოვრების განუყოფელი ნაწილია. ქარხნების კეანული გაშუქულ ქალაქში ყვავილებს ბუნებისეული სილამა, სილამაზე და სურნელება შეაქვთ. არა ნაკლებ ღამაში და თვალწარმტაცია დათოვლილი თბილისი, ტყეების ყვავილებით დაფარულ გაზაფხულს რომ მოგვაგონებს. სატრფოვ ფიქრით შეპყრობილი პოეტი შესაბამის პირველ თოვლს გახვეწულ თბილისის ქუჩებს და სათუთი გრძნობით იგონებს მის სათაყვანო არსებას, პირველი თოვლის სინაზითა და უბნოებით რომ ხმელაქ მას. პოეტი ეძებს ბუნების ქმნილებათა შორის მისთვის ყველაზე ძვირფასსა და სასურველს და მისკენ ლტოლვის კეთილმოკლულ გრძნობას ნაზ ლირიკულ სიმღერაში აქსოვს:

...დაეყარა საზღვრზე და ვერის გზაზე
თოვლი თეთრად დასახული,
ასე თეთრად, გულუბრყვილოდ ჰყვავის ასე
იმერეთში ტყემლის ხეზე გაზაფხული.

მიხარაინ

ცხელ ზაფხულის დაბრუნებაც
წვიმაც, ქარიც უსაქმურად დანაბერი,
ბევრი კარგი რამ სცოდნია ამ ბუნებას,

მაგრამ, კარგო, შენისთანა არაფერი“.

(„პარველი თოვლი“)

ი. აბაშიძის იმ ლირიკული ლექსებიდან,
რომლებშიც დიდი შინაგანი მღვდლარება და
დრამატიზმი იგრძნობა, უნდა დავასახელოთ
ლექსი „მამა“. ამ ლექსის მინორული ტონი
ნაყარანხევია საყვარელი ადამიანის ტრაგედი-
ით, რომლის მთელი სიმძიმე უშუალოდ იგრძნო
და განიცადა ი. აბაშიძემ, როგორც შეიღმა
და როგორც პოეტმა.

„თუ იმერეთში სინათლით სახეს
გინახავთ ჩვენი პატარა თემი
და უსინათლო ეპეაკი გასოვთ
მშობელი მამა ის იყო ჩემი.

მის ერთხელ გაკარა სიყვდილმა გვერდი
და თვალში მოხვდა რაჯულძალის ცელი
და მერე ჩამქრალ თვალებს სევდი
ოღამი იჯდა თხუთმეტი წელი“.

მომდევნო სტრიქონებში დრამატიზმი კიდევ
უფრო ძლიერდება, მაგრამ ეს იწვევს არა
სევდიან წინაგრძნობას, არა სიყვდილის შიშს,
არამედ ცხოვრებისა და ბუნებისადმი იმ გა-
ნუხიანდელ სიყვარულს, რომელიც ადამიანს
ჭირსა შვიან ქვეტიკრივით ამაგრებს და უკ-
ანასწერლ ამოსუნთქვამდე უნარჩუნებს მძიმე
ხედრთან ჭიდილის უნარს.

ამ უკანასკნელ წლებში ჩვენს ქართულ
საბჭოთა პოეზიაში ტრადიციად იქცა ლექსე-
ბის ციკლები, რომელთა შორის ბევრმა მათ-
განმა ფართო მკითხველის ყურადღება დაიმ-
სახურა. მათს რიგს ეკუთვნის ი. აბაშიძის
ლექსების ციკლები „ჰყვავის გურია“, „სიმღე-
რა მკის დროს“ და სხვ. გურიის რევოლუცი-
ური წარსული, თანამედროვე გმირული ცხოვ-
რება ყოველთვის იყო და არის ქართული პოე-
ზიის წარმატადი თემა, პოეტური შთაგონების
დაუშრეტელი წყარო. ერთი სიტყვით, საქარ-
თველოს ამ ერთ-ერთი ულამაზესი კუთხის
გუშინდელ და დღევანდელ დღეზე ბევრი კარ-
გი ლექსი დაწერილა. მაგრამ აქ ისიც უნდა
თქვას, რომ ეს ლექსები უმთავრესად ეპიზო-
დურია და ცხოვრების მხოლოდ ერთ მხარეს
ჩვენს. თანამედროვე გურიაში, მისმა წარსულმა
და აწმყომ შედარებით სრულყოფილი გამოხა-

ტულება პოეზია ი. აბაშიძის ლექსების ციკლში
„ჰყვავის გურია“.

პოეტს ღრმად შეუგრძნვია გურული გლე-
ხის განვლილი ცხოვრება, მისი წარსული და
დღევანდელი ყოფა. თუ წინათ თავისუფლე-
ბისათვის მებრძოლი გურული გლეხი თავშე-
საფარს ტყეში ეძებდა, დღეს იგი ახალი
ცხოვრების ღვიძლი შვილია. სოციალური უკუ-
ღმარებობის წყალობით გაფრთხილებული სისო-
ნა დარჩიას ბედნიერი შთამომავალი ელისე
დარჩია „არის თავცადი, არის მშრომელი, მისი
ძმური ხმა ყველგან გაისმის...“ იგი მილიონე-
რი კომუნურენობის ხელმძღვანელია და თვალ-
საჩინო წვლილი შეაქვს სახალხო დოვლათის
ზრდაში. ამგვარად, ი. აბაშიძე ახალი გურიის
ცხოვრების მაგალითზე, ცოცხალი პოეტური
სიტყვით წარმოსახავს საბჭოთა საქართველოს
ახლანდელ სახეს, გვიჩვენებს იმ განსხვავებას,
რაც ქართველი ხალხის გუშინდელ და დღე-
ვანდელ დღეს შორის არსებობს, იმ მიღწევებს,
რომლებიც ჩვენმა ხალხმა მოახოვა წლების
მანძილზე, გვიჩვენებს ჩვენს ქვეყანას ზრდა-
განვითარებასა და პერსპექტივაში.

გურიის ბუნებით მოხიბლული, გურული
გლეხის შრომით აღტაცებული პოეტი ამბობს:

„ამიერიდან აქ დავსახლდები,
ჩემი ქვეყანა არის გურია;
სტუმარს, მოყვარეს აქვე დავვადებ,
მე სხვა სამშობლო აღარ მწყურია.“

ეს, რასაკვირველია, არავითარ შემთხვევაში
არ უნდა გავიგოთ ისე, თითქმის პოეტი შეზ-
ღუდულია ვიწრო კუთხური „პატრიოტიზმით“. აქ
საქმე გვაქვს ჩვენი ქვეყნის სიდიადის გა-
მოხატვის თავისებურ მხატვრულ ხერხთან,
ღრმა პატრიოტული აზრის გაღმოცემის, პოე-
ტური გამოგონებლობის ერთ-ერთი საშუალო-
ბათთან.

„...მაგრამ რა ვუყო ჩემს ტბილ იმერეთს:
გევუთს, ვარცხნეს, ალისუბანს;
ოქროს ბავშვობას, სიზმრებს, სიმღერებს.
ყრმობას, ოცნებებს თავისუფალსა.
ოღიშს რა ვუყო, ზღვისფერ ქალაქებს...
ისიც მკვიდრია, ისიც ჩემია...
ზუღდიდს, სალხინოს, რუხს, ნოქალაქებს
გავცლივარ, სული იქ დამრჩენია.“

ყველა ღვიძლია მიწით ზეცამდე,
ჩვენი ზორცია, ჩვენი გულია,
და ნუ გაოცებს — თვისკენ გემახდეს
იქით კახეთი, აქეთ გურია.“

(„აქ დავსახლდები“)

ერთი სიტყვით, ლექსების ციკლი „ჰყვავის
გურია“ გამსჭვალულია საბჭოთა პატრიოტიზ-
მით.

მის მაღალი გრძნობით, მდიდარია პოეტური სახეებითა და ფერებით, ბუნების ცოცხალი და მრავალფეროვანი სურათებით.

„მიყვარს მამული, მიყვარს მამული,
ცამდე გაზრდილი, ამაღლებული,
რა სიცოცხლეა, რა საამური
მისი მთა-ბარი განახლებული.“

ასეთი მაღალი და ძლიერი გრძნობითა და სულისკეთებით, ღრმა იდეური თვალსაზრისით არის შეკრული „პყევის გურია“ ერთ მთლიან და დასრულებულ ნაწარმოებად.

მ. გორაკი ამბობდა, რომ თავისუფალი შრომა არის ის დასაყრდენი წერტილი, რომელსაც მოითხოვდა არქიმედი ქვეყნიერების გადასატრიალებლად. სწორედ ამ თავისუფალ შრომას მიუძღვნა ი. აბაშიძე ლექსების ციკლი „სიმღერა მკის დროს“. ამ ლექსებში ჩვენი ეხედვით ცოცხალ ადამიანებს, ხორცშესხმულ პოეტურ სახეებს, ჩვენი სახელოვანი კოლმეურნე გლეხობის ტიპურ წარმომადგენლებს, რომელთაც აკეთილშობილებს და აღამაზებს კოლექტიური შრომის სიხარული. ამ მხრივ ყველაზე დამახასიათებელია ლექსი „გოი“, რომელშიც ნაჩვენებია, თუ რა გარდატეხას ახდენს ადამიანთა ფსიქიკაში თავისუფალი გმირული შრომა. გოი ასი წლისაა. თავისი ცხოვრების ნახევარზე მეტი მან გაატარა იმ პერიოდში, როცა ადამიანი ადამიანისათვის მგელი იყო. გოი შრომობდა. მაგრამ შრომის ტკბილი ნაყოფის ნაცვლად იგი მუდამ ტანჯვამებასა და შიმშილს იმკიდა. დიდმა ოქტომბრის სოციალისტურმა რევოლუციამ ძირფესვიანად შეცვალა მშრომელთა ცხოვრება, შეიცვალა წესთა სიმძიმით წელში მოხრილი გოი მრელაშვილის ცხოვრებაც, გოი — ეს უბერებელი სულის გამრჯელი კაცი მხარში უდგას ახალგაზრდებს და, პოეტის სიტყვებით რომ ვთქვათ, „შრომა-დღე აქვს ცხრაფთიანი“. ამით აიხსნება მისი ესოდენ დიდი სიყვარული სიცოცხლისა და ამქვეყნიური ავ-კარგისადმი.

„მზემ მიწას სხივი მოჰფინა,
ნათელი, დამათრბელი...
მაინც პატარა ყოფილა
ასი წლის წუთისოფელი“, —

ამბობს პოეტი და ეს საესებით გასაგებია. ხალისიანი შრომის პათოსით გაჭაბუკებული გოი მრელაშვილის ცხოვრებამ აღრძა პოეტში ეს განწყობილება.

ზემოთ ვთქვით, რომ ი. აბაშიძის ლექსებში ჩვენ ეხედვით ცოცხალ ადამიანებს, ხორცშესხმულ პოეტურ სახეებს, კოლმეურნე გლეხ-

ბის ტიპურ წარმომადგენლებს. ამის ერთ მაგალითად შეგვიძლია დავსახელოთ აგრეთვე ივანე მახინაშვილი ამავე სახელწოდების ლექსიდან, „კომბინერის“ ლირიკული გმირი და სხვ; როგორც პირველ, ისე მეორე ლექსში დახატულია უხვი მოსავლისათვის ბრძოლის სურათი, მაგრამ მკითხველს პირველ რიგში ალბანის ველზე მოგუგუნე ტრაქტორის ხმა კი არ იზიდავს, არამედ სახე ეპეაქისა, რომელიც მხოლოდ მაშინ გრძნობს სიამოვნებას, „გულს რომ იჯერებს სიამაღლით, როცა ტკბილ შრომით გაძლდება.“

ამრიგად, როცა ვახასიათებთ ი. აბაშიძის პოეზიას, კერძოდ, მისი ლექსების ციკლს „სიმღერა მკის დროს“, საქარაა განსაკუთრებით აღინიშნოს ის გარემოება, რომ ი. აბაშიძის პოეზიაში მთავარი სწორედ მოქმედი აღამიანია. მიუხედავად იმისა, რომ პოეტი, როგორც არაერთხელ ვვითქვამს, კარგად ხატავს ჩვენი ქვეყნის მრავალფეროვან და მდიდარ ბუნებას, მის ლექსებში ყოველთვის პირველ პლანზე აღამიანი დგას, აღამიანი ჩაბმული შემოქმედებითი შრომაში.

ახალი საინვილირადმი მიძღვნილი ლექსების ციკლს პოეტმა „მონადირის ღამეები“ დაარქვა. ამ ციკლში შემავალი ლექსები ტიპურად და დამახასიათებლად გვიხატავენ ინგილოელების ყოფით სურათებს:

„დასვენებულნი, დანაყრებულნი,
მკერდზე შეხსნილი ღილაკოვანი,
დაწითლებულნი, დაღლებულნი
კოცონს უსხედან ინგილოები.
ირველი კუბრი დგას შუალაშურად,
სძინავთ ბერმუტებს გაირიდებულებს,
სძინავთ მყეფარებს ტკბილსაამურად,
თვის ბულულზე თავიშობულებს.
წიფლის კუნძებზე ცეცხლის ენები,
მუხის კუნძებზე ბიბილოები...
ღამის მეზრანი, ღამის მთევლები
კოცონს უსხედან ინგილოები“.

აქ ნამდვილ სილამაზესთან გვაქვს საქმე, დახელოვნებული ოსტატის მიერ შექმნილ სურათთან, რომელიც იტაცებს მაყურებელს თავისი არაჩვეულებრივი მშვენიერებით. ამ ლექსში ოსტატურადაა გახსნილი თანამედროვე ადამიანის ხასიათი. ღაზარე, რომელმაც „ხევისგულოვით იცის პრუსია“, თავისი სულის სიჯანსაღით ავსებს მთელ ლექსს. პოეტი პირველ რიგში გვაცნობს უბრალო ადამიანებს, მათ ღირსებასა და მაღალ თვისებებს; ნაღირობა აქ მხოლოდ თავისებური მხატვრული ხერხია, გამოყენებული იმისათვის, რომ ჩვენს თვალწინ გადაიშალოს უბრალო ადამიანების პოეტი შინაგანი სულიერი სამყარო, მათი

მისწრაფებების ღრმა იდეური შინაარსი. ამ ციკლის მეორე, მესამე და მეოთხე ლექსი („რადიო კახში“, „მასწავლებელი“, „არწივი“) ერთხელ კიდევ ხელშესახებად ამჟღავნებს ინგილოვლების მაღალ პატრიოტულ სულისკეთებას და შეგნებას, ხოლო საფინალო ლექსში — „მონადირის ღამე“ პოეტი ხატავს ნადირობის უკანასკნელ ღამეს:

„ჩამოვდგით დინჯად გავსილი გზისთვის
ხელადა, როგორც ძვირფასი ვანძი,
და საქართველოს მიწის და მზისთვის
ინგილომ შესვა პირველი ყანწი.

ღამით, მთელ ღამით, შფოთიან ძილში
დამდეგდა სიზმრად ყუმი და კახი
და თასმანლუსთან ბერმუნის ძირში
ხმელ ფესვებს გლეჯდა დაჭრილი ტახი“.

დასასრულს, უნდა შევეხოთ ლექსების ციკლს „რუსთაველის ნაკვალევზე“, რომელიც ირაკლი აბაშიძემ დაწერა ინდოეთში მოგზაურობის შედეგად მიღებულ შთაბეჭდილებათა საფუძველზე.

ეს ახალი თემა ი. აბაშიძის პოეზიაში. ეს ნაწარმოებები საყურადღებოა, ერთი მხრივ, „ზღაპრული ქვეყნის“ კოლორიტის გადმოცემით, ხოლო, მეორე მხრივ, თავიანთი სულისკეთებითა და იდეური შინაარსით.

„ზეიმის ეშში იყო ბუნება,
სიცოცხლის ახლად შემობრუნებას,
გარდების ხევენას, ფრინველის ფრენას,
თითქოს უჩუმრად შევეწყვეთ ჩვენაც;

ხან ფრთა გავშალეთ კრიალა ცაში,
ხან ფრთა ნალხარ ველზე დავუშვით
და ავხმინადით ბუნების ჭმაში
ბუნების ამ ტბილ დღესასწაულში.

ავწიეთ ჭიქა ამ ძველ მიწა-წყლის
ამ გაშლილ განგის მწვანე ნაპირის
და ვთქვით დიდება უკვდავ სიცოცხლის,
მისი იანვრის, ჩვენი აპრილის“.

ამ სტრიქონებში პოეტს ღრმად აქვს განცდილი ინდოეთის მომჯადოებელი ბუნება. ამასთანავე ამ სტრიქონებში გამოხატულია საბჭოთა სამშობლოს მგზნებარე სიყვარულის ცხოველი განცდაც. სხვისი კარგი და ლამაზი ისევე ხიბლავს და იზიდავს ჩვენს პოეტს, როგორც საკუთარი. აქედან გამომდინარეობს საოცარი სისასესე იმ სურათისა, რომელიც პოეტმა დახატა ზემოთ მოტანილ ლექსში. მაგრამ ჩვენ ლექსების ამ ციკლის მაცოცხლებელ გულად

მაინც მიგვაჩნია ლექსი „რუსთაველის ლეგია“. აქ პოეტი გამოთქვამს რწმენას, რომ ქვეყანა, რომელიც ესოდენ ხიბლავს ადამიანს თავას, „არ იქნება არ ენახოს რუსთაველს“.

„თითქოს ვხედავ,
თითქოს მართლაც ნათლად
ვხედავ,

ჩუმს და ფერმკრთალს,
უქმელსა და უსმელს...

არა, ეს გზა
როგორც მგოსანს, როგორც
მხედარს,

არ იქნება არ
ენახოს რუსთაველს.

რა იშოვა,
რა წაავა, რა მოიგო,
რა დაჰკარგა,

ქვეყნად არცინ იცის,
მხოლოდ მესხეთს
უცხო განძად წამოიღო
სიყვარული
ინდოეთის მიწის!“

ეს საესებით გასაგებია, მაგრამ აქ მთავარი ისაა, რომ ადამიანს, რომელსაც თავისი ქვეყნის გარდა სხვა ქვეყანა ეჩვენება უცხოდ და არა მახლობლად, ის შეზღუდული და ჩაკეტილია ცხოვრების ვიწრო ნაუქუშში.

„რა მზეც სწვავდა,
ემლერი მეც იმ ვარსკვლავებზე,
სადაც შედგა,
მეც იმ ზღურბლზე შევდექე...

ინდოეთში,
რუსთაველის კვალს დივიქებ,
აღარც აქ ჩანს

რეაასი წლის შემდეგ... აბობს პოეტი და ჩვენ ვგრძნობთ, რომ მზე, რომელიც სწვავდა ჩვენს დიდ მგოსანს, ეს არის ჰემსპარიტი პოეზია, რომელშიც გამოხატულია ნათესაური თუ მეგობრული კავშირი ყველა ქვეყნის ხალხებს შორის, რომელსაც ასე მძლავრად უმღერის ახლა ჩვენი პოეზია და მისი ერთ-ერთი თვალსაჩინო წარმომადგენელი ი. აბაშიძე. ამ ციკლში შეტანილია ერთი პატარა ლირიკული ლექსი, რომელიც მკითხველზე ღრმა შთაბეჭდილებას ახდენს. მასში არაჩვეულებრივი სიღრმით არის გამოხატული სამშობლოს ცასა და მიწას დამორბეული ადამიანის სიყვარული თავისუფალი და ძლევაშილილი სოციალისტური ქვეყნისადმი. უცხო ქვეყნის თავისებურებით და სილამაზით მოხიზლულ პოეტს ყველგან თავისი მამულის ხმა ესმის, და მამულის ესოდენ ღრმა სიყვარულს ვერ ანელებს ვერავითარი ეგზოტიკა.

„შორს, შორს გაგაფრენს მხარე განგების,
ხან საოცრების, ხან უმეცრების,
მავრამ მამულის ყველგან ხმა გესმის —
ჩვენი მერცხლების, ჩვენი მერცხლების“.

აქ გამოხატული სულიერი განწყობილება დამახასიათებელია საბჭოთა ადამიანისათვის, რომელსაც არაფერი იმაზე უფრო მეტად არ უყვარს, როგორც თავისი საყუთარი სამშობლო.

ლექსების ამ ციკლში მკითხველს ხიბლავს არა უბრალო ეგზოტიკა, აქ მთავარი როლი იწოდების ბუნების მცენარეება, ზღაპრული კოლორიტი, არამედ ის გულწრფელი გრძნობა, რაც ამქვეყნის საბჭოთა პოეტის არა მარტო ჯანსაღ ფანტაზიას, არამედ მის მდიდარ პუ-
მანურ ბუნებას.

მოსკოვში 1958 წელს გამართული ქართული ლიტერატურისა და ხელოვნების დეკადის მსვლელობის დროს მომეჩ რესპუბლიკების წარმომადგენლები დიდი სიყვარულითა და გუ-
ლისხმიერებით ლაპარაკობდნენ ქართული საბ-
ჭოთა მწერლობის თვალსაჩინო კმნილებებზე.
ი. აბაშიძის პოეზიას, კერძოდ, მისი, ლექსების
ციკლს „რუსთაველის ნაკვალევზე“ ღრმად და
საფუძვლიანად შეეხო მწერალი ყარა სეიტ-
ლიევი, რომელმაც თქვა: „მე მინდა ვილაპა-
რაყო ირაკლი აბაშიძის ინდოეთზე დაწერილი
ლექსების შესახებ. ჩვენ ერთად ვიმოგზაურეთ
ინდოეთში და მე ერთგვარი მოწმე ვარ ამ
ლექსების პირველი დაბადებისა. მე მინდა
გავიხსენო ირაკლი აბაშიძის ლექსი „რუსთავე-
ლის ნაკვალევზე“. ინდოეთში, ამ შესანიშნავ
ქვეყანაში ჩვენ ჩვენი წინაპრების, კლასიკო-
სების ნაკვალევზე დავდიოდით. აბაშიძე იქ
რუსთაველის ნაკვალევს დაეძებდა, სხვები —
ნიზამის, ნავოის ნაკვალევს და ა. შ.

როცა ჩვენ მუსულმანურ უნივერსიტეტში
ვიყავით, როცა ამ უნივერსიტეტის ხელნაწე-
რი ფონდი გვიჩვენეს, ჩვენ იქ აღმოვაჩინეთ
ნიზამის, ნავოის, ფიზულის და მამუდ ყულის
უძველესი ხელნაწერები. ეს პოეტური წარმო-
სახვე კი არ იყო, არამედ მე იქ ნამდვილად
ხელახლა ვიპოვე მამუდ ყული.

„მე იქ შევხვდი ინდოელ პოეტ ქალს ამირტა
პრიტამს. ჩვენ მაშინ ყველანი განვიცდიდით
იმ გრძნობას, რომელიც მის ლექსებშია გამო-
ხატული. ამირტა იდგა ტრიბუნაზე და კითხუ-
ლობდა თავის უნაზეს ლირიკულ-რომანტიკულ
ლექსებს. მას უღელავდა გრძელი, შავი წამწა-
მები, რომლებიც ფრთხილად ჩრდილავდა მის
დამწველ თვალებს; ჩვენ ვუტყუარდით, გუ-
სმენდით და გესურდა შეგვეგრძნო, რაზე ლაპა-

რაკობდა მისი ლექსი. სწორედ ეს გრძნობა
გამოხატა ირაკლი აბაშიძემ თავის ლექსში:

„ამირტა!
ლექსად დამწვარი ქალო,
ყველაფრის ენა
მე განა მესმის?
ბუბუბული ვარდზე
რა სიტყვას გალობს,
ან მტრედი ტოტზე
რა სიტყვებს კენესის?
მე არ მესმოდა
ეგ შენი ენაც,
ბუბუბულის, მტრედის
ენაზე მეტად
და თუ სიყვარულს
უმღერდი შენაც,
ის ბედნიერი
ვინ იყო ნეტა?
ვერ დაგიხელეთ
მარტოდ თუ ლხინზე,
გარს გეხვევოდა
სპარსი, თურქმენი...
და წამოვედი
დელიდან ისე,
რომ დამჩრა დარდი
შენთვის უთქმელი!“

„ამ ლექსში მე დავინახე ის ძალა პოეზიისა,
რომელიც აერთიანებს ხალხებს, მეგობრობის
ხიდებს სდებს სხვადასხვა ერის შვილთა გუ-
ლებს შორის“.

მართლაც რომ დიდი მალაღამიანური და
თავისი დროის მოწინავე იდეებით თუ სულის-
კვეთებით გამსჭვალული პოეზიის ძალა. ასეთი
პოეზია შინაგანად ამაღლებს ადამიანს, აფრთო-
ვანებს მას შრომასა და ბრძოლაში, უღრმა-
ვებს სიყვარულს ყოველივე იმისადმი, რაც
ძვირფასი და კარგია ქვეყნად, და, რაც მთა-
ვარია, მეგობრულად აახლოვებს სხვადასხვა
ერებს, რა მანძილითაც უნდა იყვნენ ისინი
ერთმანეთისაგან დაშორებულნი.

პოეზიის (იგულისხმება მხატვრული ლიტე-
რატურის ყველა დარგი) ამოცანაა მართლად
ასახოს ცხოვრება და ხელშეწყობა გვაგრძ-
ნობის ცხოვრების მაღისეებზე, დაგვიხმაროს
მნიშვნელოვანი საზოგადოებრივი მოვლენებისა
და ფაქტების ესთეტიკურ შეგრძნობასა და
გაგებაში, გააძლიეროს ბუნებაზე ადამიანის
გამარჯვების რწმენა, დაგვატკბოს, იმოქმედოს
ჩვენს სულსა და გულზე. ასეთია ჩვენი ლიტე-
რატურის ამოცანა, ამ ამოცანის გადაწყვეტას
ემსახურება მთელი ჩვენი მწერლობა და მათ
შორის ი. აბაშიძის პოეზიაც.

ნოღა ჩხიძე

ანა კალანდაძის პოეზია

მოულოდნელო იყო მისი გამოჩენა. ის მოვიდა, როგორც ზედმიწევნით ორიგინალური და მნიშვნელოვანი. ის შეეშტა საუკეთესოთა მცირე რიცხვს. მან მოიტანა საკუთარი თავისუფლება ფიქრის და განცდისა, თემის არჩევის და მისი გადაწყვეტისა.

ანა კალანდაძეს მართლაც რაინდულად შეხედნენ პოეტები. იგი უჩვეულო მოკრძალებით და ერთგვარი კომპრომისით მიიღო ჩვენმა ლიტერატურულმა კრიტიკამ.

მთელი ჩვენი პოეზია, უმნიშვნელო გამოჩენისის გარდა, იყო ამაღლებულ განცდათა პოეზია. ის პირველ რიგში მოითხოვდა და აღგენდა ამაღლებულის განცდის უნარს. ჩვენი ისტორია, ბუნება, ხასიათი დანახული იყო ამ მხრით. ანა კალანდაძე არის ერთერთი იმ ქართველ პოეტთაგანი, რომლებმაც ჩვენს ხასიათში, წარსულში, ბუნებაში, სულში აღმოაჩინეს (და შეიტანეს) ძირითადად მშვენიერი და უმღერეს მას. მან გააქალურა ყოველივე და გვიჩვენა ისეთი სილამაზე, როგორსაც ჩვენ შედარებით იშვიათად ვხედავდით. მან გვიჩვენა, თუ ძალის გვერდით რა უფლებით სარგებლობს სინაზე და როგორ შეიძლება იქცეს ჩუმი ალერსის საგნად ის, რაც თითქმის სცილდება ასეთი გრძნობის სფეროს.

ჩვენ იშვიათი ტრადიცია გვაქვს ქალის პარტიციპაციის ცნობრებაში და განსაკუთრებით ხელოვნებაში, მაგრამ არ გვქონდა ტრადიცია გვენახა რაიმე ქალის თვალებით. ყოველ მოკლენაში ჩვენ ვხედავდით მამაკაცის საუკეთესო თვისებათა ანალოგიას და არა ქალისას. თანაც ეს იყო დამოკიდებული არა ჩვენზე, არამედ ქალის ისტორიულ ბედზე საზოგადოებაში.

ანა კალანდაძის ლექსებში არის ის, რაც საუკეთესოა ქალში. ამიტომ ეს ლექსები ანა კალანდაძისა. მაგრამ ისინი სცილდებიან ერთი აღმზიანის ხასიათის, მისი კონკრეტული ბიო-

გრაფიის ფარგლებს. ამიტომ ეს ლექსები ხატვენ არა მარტო და არა იმდენად კონკრეტულ, აი ამ აღმზიანს, არამედ საერთოდ ქალს, საუკეთესოს ქალში, მაქსიმუმს, თუ შეიძლება ითქვას, მისი სულიერი სილამაზისას.

პირველ რიგში ამით არის ანა კალანდაძის პოეზია ორიგინალური და ახალი. მაგრამ, ამასთანავე, თავი რომ დაეანებოთ კონკრეტულ თემატიკას, კონკრეტულ ქართულ პეიზაჟს და, რაც მთავარია, მის პოეზიაში გამოხატულ ქალის სულსა და ხასიათს, პრინციპი, რომლითაც ის ქმნის თავის ნაწარმოებებს, არაა ახალი; ის არაა ახალი პოეზიის ისტორიაში. ის არაა ახალი საფეხური, თუმცა არც ისეთი საფეხურია, რომლის ახლებურად განმეორება არ შეიძლებოდეს. ის ისეთივე ძველია, როგორც ძველია სილამაზე და როგორც ძველია თვით პრინციპი სილამაზის ძიებისა და შექმნისა. ის ეძიებს და ქმნის მშვენიერ განწყობილებებს. ამასთანავე ყველას შეუძლია დაუკვირდეს, თუ რა უმნიშვნელო საბაბი აძლევს ხოლმე მას საშუალებას თავისი სულის სილამაზის გამო-სახატავად.

ტრადიციად იქცა, რომ თითქმის ყველა პოეტის შემოქმედების დახასიათება იწყება მისი იმ ლექსების გარჩევით, რომლებიც ბუნებისა-დმია მიძღვნილი. ქართველი პოეტის წარმოსახვისათვის ჩვენი ბუნების მშვენიერება არ უნდა თავსდებოდეს გაციების განცდაში არც უბრალო ხილვისას, არც, მით უმეტეს, ჩვენი პოეტური ტრადიციის გამო. დღევანდელ მკითხველზე ბუნების უშუალო შემოქმედებასთან ერთთვის ის სულიერი ძალა და სილამაზე, რომლებსაც ქართველი პოეტები ბუნებას და მის სურათებს აძლევდნენ. ფშავ-ხევსურეთის მთების გასაოცარ შემოქმედებაში უდიდეს როლს ასრულებს ჩვენში ბუნდოვნად არსებული ტრადიცია ვაქას მიერ შექმნილი სურათების ზემოქმედებისა. ამ ტრადიციამ და მხოლოდ ამ

ტრადიციამ განაპირობა ის, რომ მკითხველთა დიდი ნაწილი, და საკმაოდ კარგ მკითხველთა ნაწილი, ასე სკეპტიკურად შეხედა ანა კალანდაძის ფშაური ლექსების ციკლს. მაგრამ საკმარისია შეადაროთ ვაჟის ლექსებისა და ანა კალანდაძის ლექსების ემოციური შინაარსი, მათი სათქმელი თუ ნათქვამი კაცის გულისა და გონებისათვის, რომ ცხადი გახდეს, თუ რამდენად უსაფუძვლოა ანა კალანდაძის ფშაური ლექსების ზემოხსენებული შეფასება. მკითხველებს ტრადიციის გამო გაუძნელადთ განთავისუფლებულიყვნენ ვეფხისტყაოსნის ამაღლებულის სფეროდან და კალანდაძის ფშაურ სურათებში ენახათ ქალური სილამაზე და მშვენიერება. ანა კალანდაძის ყოველი პეიზაჟური სურათი ქალის თვლით არის ნანახი, გაცდილი და შექმნილი.

ანა კალანდაძე ისეთი პოეტია, რომელიც ქალაქის გარემოდან გამოდის და ასე მიდის ბუნებასთან. ამასთანავე ის თავის შთაბეჭდილებასა და წარმოსახვის სპეციფიკას უმორჩილებს ბუნებას, რაც სრულიად არ ქმნის რაიმე შეუსაბამობას, ან ხელოვნურობის შთაბეჭდილებას. მისთვის უცხოა ბუნების მოვლენათა ბუტყფორული სურათების ხატვა. ეს იმის შედეგია, რომ ანა კალანდაძემ მშვენიერად იცის რაზე უნდა წეროს.

ბუნების განცდა ყველა ადამიანს შეუძლია და ყველას თავისებურად. ამით ვერ აგხსნით რომელიმე პოეტის განსაკუთრებულ ლტოლვას ბუნებისადმი. ბუნებას რომ ყველა ადამიანი „ჩვეულებრივად განიცდის“, ეს ჯერ კიდევ არ ნიშნავს იმას, რომ ყველას შეუძლია მისი — ბუნებისა და მის მიერ გამოწვეული განწყობილების გადმოცემა. შეიძლება იყო და განიცდიდეს მას, ან არ განიცდიდეს. ბევრი რამაა დამოკიდებული ხასიათსა და კაცის გუნებაზე.

ბუნების განსულიერებას, მასში ადამიანური ვენებების შეტანას ანა კალანდაძის შემოქმედებაში არა აქვს ბუნებასთან ტრადიციული დამოკიდებულების ხასიათი. ეს დამოკიდებულება ემოციურია და არა ინტელექტუალური. პოეტი იშვიათად ქმნის ბუნების ფიზიკურად ხელშეასებ სურათს, ფიზიკურ მსგავსებას, ამგვარი მსგავსების ილუზიას. ის ყურადღებას ამახვილებს ძირითადად შთაბეჭდილებაზე, საგნებისაგან მიღებული განწყობილების მთლიანობაზე. ასეთია ლექსი „აქ საუფლოა მთვარის“:

„აქ თეთრი ვარდი ცხოვრობს
და მაგნოლია მარტო...
და... ჩუმი ავოკადო.
და... ზღვის ტალღები თვლიმენ...“

აქ ზეფირია წყნარი,
ვარდებთან მოუბარი,
აქ საუფლოა მთვარის
და თეთრი ხრიზანტემი...“

ჩვენ განვიცდით ამ შემთხვევაში უფრო პოეტს, მას, ვინც ხედავს, და არა იმას, რაც პოეტის ირგვლივაა გაშლილი.

ასეთივეა ლექსი „ზედაზნინი“, რომელშიაც თვალი ხედავს მხოლოდ და მხოლოდ მთავარ ფერს, სადაც დეტალები მკვეთრი ხაზების გარეშე გადადის ერთმანეთში:

„შრილებს წიფელი, შრილებს, ხმაურობს
ქარები მსურველი...
მაყვალი მწიფეა, მწიფეა მაყვალი
და ნახი კუნელი...“

ცა ისევ ლურჯია არავის ხეობის,
ლურჯი და შორი,
და იმერეთის გზა, ო, იმერეთის გზა
ლარივით სწორი
არაგვით უხვევს...
შრილებს წიფელი ზედაზნის კალთებზე,
შრილებს მუხა...“

ასეთივე იშვიათი დინამიზმითა და ოსტატობითაა შესრულებული „ზედაზნის ტყეებზე“. აქ პოეტური ტექნიკა კარგავს ამ სიტყვის მშრალ მნიშვნელობას და თავისთავად ბალებს მოხიბლვის განცდას:

„ზედაზნის ტყეებზე ციმციმებს ვენერა,
ციმციმებს ვენერა,
ლურჯ სხივთა მფენელად, ნახ სხივთა
მფენელად...
მკრთალ სხივთა მფენელად...
რამდენი ხმებით, როგორი მუსიკა,
რა უცნაური!...
გავჩერდეთ, გავჩუმდეთ და ფეხქვეშ
შეწყდება
ფოთლების ხმაური...
და ყური დავუგდოთ ამ ძლიერ მუსიკას
ცისა და მიწის,
ქვეყანას რომ თავზე ევლება...“

ანა კალანდაძის „პეიზაჟური“ ლექსები იმის კარგი ნიმუშია, თუ რაოდენი წარმოსახვის ძალა და ფანტაზია საჭირო „პეიზაჟური პოეზიისათვის“, თუ რაოდენ პრიმიტიულია ფართოდ გავრცელებული მაგალითები ბუნებიდან ასლის გადმოღებისა. იმის თვალნათლივ წარმოსადგინად, თუ რა მნიშვნელობა აქვს წარმოსახვისა და ფანტაზიის, გამოღება ანა კალანდაძის რუსული პეიზაჟი ლექსში „ლუმს მკედარ ღუმლით“ და „არაბები“, მშვიდი

აქლემის, პალმის რტოებისა და „ცეცხლმო-
კიდებული უღბნოს ქვიშის“ ეგზოტიკით ან
კლდე:

„ტყემ პირსაბური ჩამოიცილა,
გზას მიჰყვებიან ჩუმად არყები,
გამოიღვიძებს საღდაც ყაყაო
და ჩუმ ბილიკებს ისიც გაჰყვება“.

პოეტს უყვარს ქარსა და ყვავილებში, მაგ-
ნოლიებსა და ზღვის ტალღებში, ფოთლებსა და
ბუნების პოეტურებულ მოგონებებში სიყვარუ-
ლისა და ექვიანობის ენებთან შეტანა, ის
ქმნის ვარიაციების მთელ რიგს ამ თემაზე:
„პაწაწინა რტო ვარ“, „ფოთლები... ფოთლე-
ბი“, „ნუშის ხე...“, „როგორც მინდა შენთან,
ჩემო მაგნოლია!“ „შეყვარებული ოდეს ქარე-
ბი“, „მარამ“ და სხვა. ამასთანავე აქ ყველ-
გან მკვეთრად იგრძნობა ქალის თვალი, ქა-
ლური განცდა. ის ზმირად ატოლებს თავის
პოეტურ „მეს“ მათს ბედს. ზმირად მათთან
პოულობს მყუდროებასა და საბაბს თავისი
გულისწინების სათქმელად. და ყველგან, ყო-
ველთვის ეს განცდა არის დახვეწილი და მი-
ნორული; მან არ იცის შავისა და თეთრის
კონტრასტი, მან საერთოდ არ იცის მკვეთრი
გადასვლები; მან არ იცის ამბის პოეზია,
მომხდარის პოეზია, ის მდგომარეობის, ჩუმი
მოლოდინის, გაუმხელელის პოეზიაა. მე მგონი,
არც ერთ პოეტს საქართველოში არ გადმოუ-
ცია ის ემოცია, რომელსაც იწვევს შეუღარე-
ბელი ქალთა ცეკვა „სამაია“. ანა კალანდაძის
მრავალ ლექსში, და განსაკუთრებით ლექსში
„ლამის სახლში შემოვიდეს თუთა“, გადმოცე-
მულია ის ჩუმი თრთოლვა სულისა, ის უბი-
წო და უსაგნო სინაზე, მელოდია მოძრაობისა
და გრაციისა, რომელიც ამ ცეკვას აქვს და
დაკავშირებულია ჩვენს კეთილშობილურ წარ-
მოდგენასთან ქალზე.

ანა კალანდაძისთვის დამახასიათებელია სუ-
რათების აღდგენა მესხიერებაში, „მესხიერე-
ბითი ფერწერა“. შემონახული ფერებით და
დეტალებით ქმნის თავისებურ სურათებს და
მთელი მათი თავისებურება სწორედ მოგონე-
ბისათვის დამახასიათებელ სიტყბოსა და სინა-
ნულშია. ისინი არ იწვევენ უშუალო ჰერერტის
შთაბეჭდილებას. ასეთია „შემოდიდა ჩვენში
კალანდა“, „თოვლი აქარა-გურიის მთების...“,
„როცა“ და სხვ. ყველა ამ ლექსში არის პლას-
ტიკა, და არა მხოლოდ მოძრაობის პლასტიკა,
არამედ საერთოდ პლასტიკური აზროვნება.

*
* *

ანა კალანდაძის ბევრი კარგი ლექსი წარ-
სულის გაცოცხლებით არის შექმნილი. ის

გარკვეულად საზრდოობს გარდასულით, რომელთა
გორც პოეტი. მის ლექსებში ისტორიით შემო-
ნახული არა მარტო სიტყვებია და ენობრივი
ფორმები, ბევრი სახე, შედარება, წარსულიდან
არის გამოხმობილი.

ანა კალანდაძე მშვენივრად გადმოცემს იმ
სიძველისა და საიდუმლოების, მარტოობისა
და ერთგვარი კრთოლის განცდას, რომელსაც
აღმიაწმის ძველი ტაძარი იწვევს. გადმოცემს
არა პირდაპირ, არამედ იშვიათი პოეტური
სიმბოლიკით.

„ჩაინის აივანს, მყუდრო აივანს
იშვიათად თუ ეწვევა კაცი...
სამაგიეროდ ნუშის და ცაცხვის
აქ ფოთოლცვენა ისე ზმირა...
ნუთუ ამ ფოთლებს ამ მღვიმეების,
ამ მარტოობის არ ეშინიათ?“

ყოველი პოეტის პირველ ლექსებში, თუ
აშკარა მიმადგასთან არა გვაქვს საძვე, მაინც
არის „შემონახული“ ზემოქმედება იმ პოეტთან
რიტმის, იდეების, სახეების და თემისაც, რომელთაც
ის კიბულობდა და რომლებსგანაც
სწავლობდა. გვაქვს მისი არჩევანი და მიდრე-
კილება რომელიმე პოეზიისა და მიმართულე-
ბისადმი, გვაქვს რომელიმე პოეტის მაგალი-
თად, ნიმუშად, მეტრად ცნობა. პოეზიას უფრო
მეტად, ვიდრე სიტყვიერი ხელოვნების რომელ-
სამე ქანის, ახასიათებს დამორჩილება ტრადი-
ციისადმი. აქ უფრო ნაკლებ არის შესაძლებე-
ლი მოცემული სინამდვილიდან, დღევანდელი
და კონკრეტული საზოგადოებრივი გარემოდან
პირდაპირი ამოსვლა. სწორედ ამიტომ ზმირად
გაკვირვებას არ იწვევს ის ბრალდება, რომ
მელსაც ანა კალანდაძეს უყვებენ, — ბრალ-
დება მწიგნობრულობისა, განვლილი პოეტური
ტრადიციებიდან და ტენდენციებიდან ამოსვ-
ლისა. ეს მართლაც ასეა, მაგრამ ამოსვლა
იშვიათად ნიშნავს იმად დარჩენას, რისგანაც
პოეტმა შემოქმედებითი ზიძვე მიიღო.

ანა კალანდაძე ქართული კლასიკური და
თანამედროვე ლიტერატურიდან მიიღო გარ-
კვეული პოეტური დასაყრდენი და იპოვა
თავისი, ორიგინალური ხმა. მან დაიმორჩილა
რიტმი და მეტრი ლექსისა და თავისებური
სიმშვენიერით დატვირთა ის.

დიდი ოსტატობით, რიტმთა მოხდენილი შე-
ნაცვლებით არის შესრულებული ა. კალანდა-
ძის ის ლექსები, რომლებშიც აღმიაწმის,
მათი პორტრეტები, მათი ხასიათები თუ ის-
ტორიული ბედის დახატული და გადმოცემუ-
ლი, და, რაც მთავარია პოეტიკისათვის, წინ წა-
მოწეულია მისი დამოკიდებულება, მისი შე-
ფასება, მისი პოეტური ცხოვრება მათით და
მათთან ერთად. ეს ითქმის არა მარტო ისტო-

არიულსა და მიძღვნილ ლექსებზე — „ამ სუ-
რით სეამენ“, „მოდიოდა ნინო მთებით“, „არც
ქვა უბრალო“ და სხვანი, არამედ ისეთებზეც,
როგორიცაა „ხატთან ანთია სანთელი ორი...“
„თათრის გოგონა“, „შაფიკა“ და ა. შ.

ანა კალანდაძის ლექსთა ციკლები — „ლა-
მისკანაში“, „ფშავეში“, „ჩეხოსლოვაკიაში“ და
უკანასკნელი შვიდი ლექსი (ეურნალი „მნა-
თობი“ № 1, 1958) ცალკე აღებული წარ-
მოადგენს იტერესს ჩვენი კრიტიკოსთათვის.
ყველა ეს ლექსი შესრულებულია სხვადასხვა
პრინციპით, სხვადასხვა განწყობილებით და მა-
თი პოეტური მიზანიც სხვადასხვაა. ამ განსხ-
ვავებს ბაღებს არა მარტო თემატიკა, არამედ
მისი გადაჭრის სხვადასხვაგვარი ხერხები ყო-
ველ ცალკეულ შემთხვევაში.

ჩვესი ლექსებში უარყოფილია უკვე შაბ-
ლონად ქცეული, თავისთავადაც არც თუ
მაღალი პოეტური პრინციპი უცხო ქვეყნის,
უცხო ბუნების, ხასიათის საკუთარ ქვეყანას-
თან, ბუნებასთან დაბირისპირებით გამოხატე-
სა. ეს მეტად პრიმიტიული ხერხია და ლაპა-
რაკობს შაბანდობის უნარის თუ წარმოსახ-
ვის სიღარიბეზეც და იმაზეც, თუ რა ძნელია
უცხოში მხოლოდამხოლოდ მისთვის დამახა-
სიათებლის მოძებნა, ისე რომ ანალოგიას არ
მიმართო და შექმნა სრულიად ახალი ხატი.
ანა კალანდაძემ გვერდს აუარა ამ პრინციპს
საერთოდ, იქნებ უნებურად ან იქნებ შეგნე-
ბულად. ყოველ შემთხვევაში ის უშუალოდ
იცნობდა ამის ზღვა მაგალითებს. „გლტავა
კამყამებს კარლოსის ხიდან“, „პრალის ვენე-
ცია“, „მიდის ღუნაი“ არის მშვენიერი ლექ-
სები, რომლებშიც ერთნაირად იქნებოდა პოე-
ზია და ჩეხოსლოვაკია, რა ეროვნების პოეტ-
საც უნდა დაეწერა ისინი. ანა კალანდაძემ აქ
პირველად და იშვიათად დაბრუნა ქალაქის პეი-
ზაჟი, განსაკუთრებით მშვენიერ ლექსში „ზლა-
ტა ულიჩა“.

პოეზია მართლაც სულის თვისებაა და არა
საგნის, ან ბუნებისა.

„ვიტეს ტაძარში, ო. წმინდა ვიტეს,
მძიმე ორღანო ღუმს მალაქიტის...
და ხორცშესხმული სული ძლიერი
აქ ყალბით დაღის ვენეციელი
და დიდებული ამ კედლებს ხატავს...
ო, ჯადოქარო, გრძნობას ვერ იტევს...
ვიტეს ტაძარში, ო, წმინდა ვიტეს,
მძიმე ორღანო ღუმს მალაქიტის“.

ორღანო ღუმს და მისი ღუმლით, ტაძრის
ღუმლით სიჩუმეს უსმენ. მოდის ლანდები,
დას ძველი, ნესტიანი კედლების სუნი, კარგავ
შეგრძნებას დროისას, რომელიც გასულა ამ
მხატვრობიდან შენამდე, და გუფულება ისეთი

განწყობა, როცა ვერა გრძნობ სხეულში
არსებობას. მერე გესმის ფეხის ხმა, საკმე-
ლის სუნი, ტაძარი იცემა ხმებით, დიდებული
ხმებით, და ძნელი გასარჩევია ეს გუნდი გა-
ლობს თუ ორღანოზე უკრავენ ბასს. მერე
გაქრება ყველაფერი, გაქრება ლანდები, დგას
მხოლოდ ძველი, ნესტიანი კედლების ცივი
სუნი და „ვიტეს ტაძარში, ო, წმინდა ვიტეს,
მძიმე ორღანო ღუმს მალაქიტის“.

ეურნალ „მნათობის“ წლებანდელ პირველ
ნომერში გამოქვეყნებული შვიდი ლექსი არის
ახალი სიტყვა ანა კალანდაძის პოეზიაში. შეიძ-
ლება ამ ციკლს ენათესავებოდეს რამდენიმე
ძველი ნაწარმოები საერთოდ, მასში ორგანუ-
ლად შედის მეორე კრებულის ბოლო ლექსი.
ეს სრულიად ახალი საფესურია და, ჩემი აზ-
რით, მეტად საინტერესო საფესური პოეტის
შემოქმედებაში. ეს ციკლი გაფიქრებინებს,
რომ არის მთელი რიგი ლექსებისა, რომლებიც
პოეტს არ გამოუტყვევებია. ამაზე მიუთითებს
ისიც, რომ ამ ლექსებამდე უნდა ყოფილიყო
მოსამზადებელი ან გარდამავალი პერიოდი
ლექსების სახით.

ამ ლექსებში (გარდა პირველისა — „ლა-
პილზე ისევ...“) არა გვაქვს განცდის განიფთ-
ვა, „სულიერი მდგომარეობის“ (ილია) განიფთ-
ვა საგნებში და საგნებით განწყობის გაღმე-
ცემა. მოხსნილია საგნობრიობა როგორც საგ-
ნობრიობა და როგორც პირობითობა. გარეგ-
ანი და გარეშე აღარაა ობიექტი. იმის შემდეგ,
რაც დაიხატა პეიზაჟები, გაიცოცხლა ძველი,
დაიწერა პორტრეტები, პოეტი თითქმის დაიწა
თავისთავთან. აქ მხოლოდ საკუთარ თავზე,
რწმენაზე, პოეტისათვის ყველაზე მნიშვნელო-
ვანზე ლაპარაკი. ზოგიერთს აქ იქნებ მოეჩვენ-
ოს სიყვარულის განცდა, ბუნებრივი და ერთ-
გვარად მიწიერი. მათი აზრით, ასეთი სული-
ერი მდგომარეობა იქნებ სიყვარულის ტრავი-
კული შეგრძნებიდან მოდიოდეს:

„გასასობე ისევ, და კვლავაც მიმიცენ •
განქიქებათა...
ზოგთა ბანოვანთ თუ გამოიწვევ
გულთა კლებათა,
იცოდნენ ყოველთ: აღმატები
ჩემთა ნებათა...
მომქმენდ ისევ და ნუ გარდამცემ
დავიწყებათა...“

სხვებმა კი იქნებ ისეთი მდგომარეობა დაინა-
ხონ რაც მხოლოდამხოლოდ რელიგიას, უხილა-
ვის, უცნობისა და ძლიერისადმი შიშსა და
რწმენას, რწმენასა და შიშს ახასიათებს. თავ-
შესაფარს ეძებენ მასთან, რაც არ არსებობს და
რასაც თვითონვე ქმნიან, როგორც თავშესა-
ფარს.

„შენს თეთრ ტაძარში სიწმინდეს ვაგებ,
ურთოლსოდაც განმომარტოებს
მხოლოდა შიში, მომიცავს სრულად.

აქ იწმინდება გული, გოგება,
სილამაზითაც მომეფუნება

განიტვირთება სიმძიმით სული“.

ან:
„გულში ეშვანი მიჭრობენ კანდელს,
მომიახლებენ კვლავ შენსა ნათელს
და... აღარ ძალმძის, უკუეგდო ცდუნება
ესე“.

მაგრამ იქნებ აქ იყოს გადმოცემული წუთი-
ერი მერყეობა, სსუსტე, შეეშვება პოეტისა
თავის ძალასა და რაობაში, თავის მისიაში?

მე მგონი, რომ ასეთი სულიერი მდგომარეობა გარდუვალია ყველა დიდი ხელოვანის ინტელექტუალური მომწიფების პერიოდში, მაგრამ ბევრთან არ გამოხატულა, არ გადამტყდარა იგი ისევე პოეზიად. ექვია ყოველთვის ამის პირველი ნიშანი, ექვი და მუდარა:

„ნუ მიმცემ ეჭვთა: იმონვენ სულსა,
ვანსა ადვილად ჰპოებენ ყველგან...
ნუთუ ყოველი გაქრება ჩემგან,
სხივიცა წავა ჰეშმარტების?
მწუხრი მოიცავს ჩემსა სასანთლეს,
სულში მდბაღნი დაიმკვიდრებენ?“

აქ თითქოს გაქრა ის პირველი და უშუალო რწმენა თავისთავისა, ის სიხარულით სავსე ალტყანება, რომელიც დაკავშირებულია პოეტურ სისავსესთან და ქინდა, რაც მშვენიერად იტყა თავის დროზე: „შთამებერე ქარო, ნახონ ძალა ჩემი გრძნობისა“.

მაგრამ გაივლის ეს ეჭვი, გაივლის ეს წუთიერი მერყეობა, სხეულს გაავსებს ისევ სიბოი და სიცოცხლე, ხოლო სულს ის ძალა, რომელსაც არც ასეთი ეჭვისა და მერყეობის დროს დაუტოვებია ანა კალანდაძე.

„შენ მე ყოველთვის მომცემ საღატურს
სულთ დასამკვიდრებს,
და მშვიდთა ცათა ამოენთება
ვარსკვლავი კიდეთ,
დაუბრუნდებათ თავისი ფერი
დადებულ ნაძვებს
და კვლავ სიჩუმე მოიცავს ყოველს,
ვითარცა ტაძრებს...“

შენ მე ყოველთვის მომცემ წყნარ საღატურს
სულთ დასამკვიდრებს“.

ხოლო ის, ვისაც აქვს გემოვნება, უყვარს პოეზია და ცხოვრობს პოეზიით, ყოველთვის მაღლობელი იქნება იმ ბუნებრივი გაორების,

მერყეობის და ეჭვისა, რომელიც ასეთ ლექსებად მოვა მკითხველამდე.

*
* *

შეიძლებაოდა პოეტის ენის შესწავლა წმინდა ენათმეცნიერული, ლექსიკური თუ სტილისტური თვალსაზრისით. განსაკუთრებით საინტერესოა იმ არქაულ სიტყვათა გაცოცხლების მაგალითები, რაც ასე უხეხად გვაქვს ანა კალანდაძის პოეზიაში. იქნებ ისინი შემოტანილი არიან ძველი სავგების, განცდების თუ მღვთმარეობის გაცოცხლების მიზნით, ან ამ სიტყვებს მართლაც ისეთი რამ მოაქვთ, რასაც მხოლოდ ეს არქაული სიტყვები მოიტანდნენ და გამოხატავდნენ. ამასთანავე შეიძლებაოდა ბუნებრივი ყოფილიყო ამ სიტყვების გამოყენება სილამაზის მიზნით, ენობრივი სილამაზისა და ორიგინალობის გამო. ანა კალანდაძემ მშვენიერად იცის ქართული ენა, გრძნობს მას. მაგრამ ამას თავისთავად არ შეუძლია გახადოს ის ეროვნული ან დიდი. ერთი მხრით ენა ხომ სხვა არაფერია, თუ არა იმ საგანთა, განცდათა და აზრთა სიმბოლოები, რომლებსაც ის გამოხატავს. ამ აზრით, უფრო მეტად, საინტერესოა ყოველი პოეტის ენის შესწავლა. მაგრამ ანა კალანდაძის პოეზიაში იქნება ეს არქაული, თანამედროვე თუ ახლადშექმნილი სიტყვები, გვაქვს სიტყვის მუსიკალური აზრის წინააღმდეგ. ყოველ სიტყვას მასთან, ვარდა იმისა, რომ ის რაღაცას გამოხატავს, აქვს თავისი მუსიკალური აზრი, მუსიკალური საჭიროება და გამართლება.

უკუშვარტივად ვაოცებას იწვევს ის სხვადასხვაობა ფორმისა, რომელიც ანა კალანდაძეს თავისი ლექსებისათვის მიუცია. თითოეული ლექსის რიტმი ისე მთლიანად არის ნაგრძნობი, რომ ის თითქოს უარყოფს სტრიქონთა თანაბარმარცვლოვნების საჭიროებას უმეტეს შემთხვევაში. რიტმი მასთან ნამდვილად არის ლექსის „მეორე“ ემოციური შინაარსი, რაც ლექსის ჩვეულებრივ შინაარსთან ერთად ქმნის მის შესატყვის მუსიკალურ შინაარსს. ამიტომ ხშირად ვაგონდება ლექსის მხოლოდ მელოდია. ამიტომ ეს მელოდია, თუ კაცი დაუკვირდება, იწვევს იგივე განწყობას, რაც თავის დროზე ლექსის ფაქტობრივად გამოიწვია.

ბრწყინვალე რითმების გვერდით, რაც ხშირად რიტმს ქმნის ან მის მოვალეობას ასრულებს, ანა კალანდაძის ლექსებში გვხვდებით რითმის უარყოფასაც იგავე მძლავრი რიტმის იმედზე დაყრდნობით.

მის დატვილ სტრიქონებს და იშვიათი ზომიერებით, გემოვნებით შერჩეულ რეფრენებს აქვს ემოციაში ექსპრესიულობის შეტანისა და დიდგნის მიზანი, ემოციური სურათის, ან ზა-

ტოვანი, თუ შეიძლება ასე ითქვას, ნივთივით ხელშესახები ემოციის დადგენისა და აღძვრის მიზანი.

ანა კალანდაძე პოეტური განმეორების ოსტატია. და მან მშვენიერად იცის ამ განმეორების ეფექტი, ძალაც და დანიშნულებაც. ის ამ განმეორებით არა მარტო ამკარებს და სრულყოფს განცდას, არამედ ისეთ სინათლეს და ფიზიკურ ხელშესახებლობას აძლევს საგნებს, როგორსაც ჩვეულებრივი მაყურებელი ვერასოდეს მიაღწევს. მშვენიერია: „აქ სიჩუმეა, მზე და სიჩუმე“, „შენი მზით, შენი მზით საესეა და ტრფობით საესეა“, „შენც გოლიათი, მზეც გოლიათი“, „ო, ვარსკვლავები... როგორ ბრწყინავენ, როგორ ბრწყინავენ“, „შეხედე, ცაა ძალიან ლურჯი, ძალიან ლურჯი, დაუსაზომო“, „შორით ვარსკვლავი ციმციმებს, ქრება, ციმციმებს“, „მაყვალე მწიფეა, მწიფეა მაყვალე და ნაზი კუნელი...“ მაგრამ უკვე არ ვარგა „მთვარე, მთვარე, მთვარე“, ან „ზიფი, ბიფი, ბიფი“, რადგან, ეტყობა, ძალა აქვს მდგომარეობის, ფერის, მელოდიის ინტენსიობას, რომელსაც მათ განმეორება აძლევს და არა საგნის მშრალად და უბრალოდ რამდენჯერმე ხსენებას. ისევე როგორც ყველა ჭეშმარიტ პოეტთან, ანა კალანდაძის პოეზიაში არაპროფესიონალი მკითხველისათვის გამოირჩეულია ტექნიკის, როგორც ტექნიკის შეგრძნება. რა თქმა უნდა, დიდი ნაკლია, როცა გრძნობენ, და თანაც პირველ რიგში ტექნიკას, ლექსის თუნდაც ბრწყინვალე ნაკეთობას და არა ემოციას, საგანს, აზრს. მაგრამ ანა კალანდაძეს აქვს იმის რამდენიმე მაგალითი, თუ ეს „ვირტუოზობა“ რა უპაროა ხოლმე ხანდახან. თუნდაც: „მზეი შენით მზეობს, მზედ ენთები, ზეობ, გვირგვინს ირქმევ მზისებრ...“ მაგრამ ასეთი შემთხვევები თითხე ჩამოითვლება.

ანა კალანდაძის ლექსებში გვხვდება მდგომარეობის, მოვლენის, ემოციის ისეთი მხატვრობა, რაც საგნის სხვადასხვაგვარ შეგრძნებასთან არის დაკავშირებული ერთსა და იმავე დროს. ერთანობაშია მოყვანილი ფერი და სივრცე, საგანი და მდგომარეობა, განწყობა და ხასიათი. ეს მხოლოდ ახალი, დღევანდელი

სიტყვიერი ხელოვნების ხერხია და თავისებურება ძირითადი: ღამეა — „ცივი და ღამაზი“, წყალზეა — „ნისლი და მწუხრი“, მზეა — „ცივი და მშვიდი“, ცა არის „უღიმიამო და ტყვისფერი“, „ლურჯი და შორი“, აქ არის — „მზე და სიჩუმე“ და სხვა. ამასთანავე ასეთი პოეტური სახეები უფრო რეალისტურია, ვიდრე, მაგალითად, „ლურჯი სიშორე“, ან „ცისფერი სიშორე“, რაც სიმბოლიზმთანაა დაკავშირებული.

*
* *

არ შეიძლება გვერდი ავუაროთ თანადროულობისათვის იმ კარდინალურად დამახასიათებელი და უმნიშვნელოვანესი საკითხების პოეტური დამუშავების მაგალითებს, რომლის ბრწყინვალე ნიმუშები ანა კალანდაძემ მოგვცა. ეს ითქმის არა მარტო პატრიოტიზმსა და, განსაკუთრებით, საბჭოთა პატრიოტიზმზე, არამედ მშვიდობისადმი, სახალხო დემოკრატიის ქვეყნებში სოციალიზმის გამარჯვებისადმი მიძღვნილ კალანდაძისეულ ლექსებზე. ვერაფერ შეძლებს ამასთანავე გვერდი აუაროს კომუნისტური სულსკეთებით დაწერილ უმშვენიერეს ლექსებს ნაზიმ პიქმეთსა და იულიუს ფუჩიკზე, ორესკოსა და კოსმოდეიანსკიაზე. ხოლო „ლენინი ეისლებნო“, „ლენინის ქუდი“ და „მე გხედავ ვლადიმერ ლენინს“ — საუკეთესო ლექსებია ანა კალანდაძის შემოქმედებაში თანდათან გულწრფელობით, სიღრმით და სილამაზით.

ჩვენ, გარდა სილამაზისა, მშვენიერებისა და ხელოვნებისა, ვცხოვრობთ კიდევ ათასი რამით, რისი პოეზიაში ასახვის ბუნებრივი სურვილი გვაქვს ხოლმე. მაგრამ საჭიროა ანგარიში გავუწიოთ ამა თუ იმ ხელოვნანს ბუნებას, ხასიათს, მის პოეტურ სამყაროსა და სპეციფიკას. ამასთანავე, შეიძლება თამამად ითქვას, რომ თუ ვინმე დღევანდელი ქართველი და გინდა რუსი პოეტებიდან ჩვენ გვაყვარებს სიცოცხლეს, ცხოვრებას, აღამიანს, მის სულიერ, გრძნობადს და ინტელექტუალურ ძალასა და სილამაზეს — გვაყვარებს ანა კალანდაძე.

დავით გაგუზარაშვილი

ბ. წერეთლის ლიტერატურული შემეფლებები

ბ. წერეთელი, როგორც მოაზროვნე და მხატვარი, ტიპური „თერგდალეულა“. ის ერთ-ერთი თვალსაჩინო წარმომადგენელია იმ თაობისა, რომელიც სამოღვაწეო ასპარეზზე ი. ჭავჭავაძის წინამძღოლობით გამოვიდა. მაგრამ ეს, ცხადია, იმას არ ნიშნავს, რომ „თერგდალეულა“ სოციალ-პოლიტიკურსა და ესთეტიკურ კონცეპციებში არ შეინიშნებოდეს განსხვავება და თავისებურება, რის გამოც ისინი კიდევ უფრო საინტერესოა არაიან ქართული ლიტერატურისა და კულტურის ისტორიისათვის.

როგორც ცნობილია, თავისი მოღვაწეობის მრავალფეროვნებითა და ხასიათით ი. ჭავჭავაძეს სამოციანელთაგან ყველაზე მეტად გ. წერეთელი ჰგავს. გ. წერეთელი არ იყო მხოლოდ მხატვარი, კრიტიკოსი, პუბლიცისტი და სხვადასხვა ჟურნალ-გაზეთების რედაქტორი. მსგავსად ი. ჭავჭავაძისა, ის იყო, აგრეთვე, ეროვნული მნიშვნელობის დიდი მოღვაწე, რომელიც არა მარტო თვითონ იღვა თავისი ხალხის სასიცოცხლო ინტერესების სადარჯიშო, არამედ სხვებსაც რაზმავდა და მიმართულებას აძლევდა მათს საქმიანობას. ამიტომ ბუნებრივად გვეჩვენება ის ურთიერთობა, რომელიც მასსა და ი. ჭავჭავაძეს შორის არსებობდა და რაც ხასიათდება არა მხოლოდ ურთიერთ პატივისცემით, არამედ ხშირად აზრთა სხვადასხვაობითა და უთანხმოებითაც. მაგრამ ეს უთანხმოება და აზრთა სხვადასხვაობა არ სცილდებოდა ერთი მიზნისათვის მებრძოლ საზოგადო მოღვაწეთა შორის იმ დროისათვის მოსალოდნელ უთანხმოების ფარგლებს. ამას უდავოს ხდის, უწინარეს ყოვლისა, თვით გ. წერეთლის პუბლიცისტური და კრიტიკული სტატიები, თუ რომ პოლემიკაში ჩაბმული ავტორის გადაჭარბებულ პათოსს ჩვენც გადაჭარბებულ მნიშვნელობას არ მივცემთ.

ჩვენი აზრით, დავას არ უნდა იწვევდეს ის გარემოება, რომ გ. წერეთლის ესთეტიკურ შეხედულებებში, რომლებიც მას გამოთქმული აქვს, ერთი მხრივ, ნო-იან წლებში, ხოლო, მეორე მხრივ, შემდგომ პერიოდში, არავითარი წინააღმდეგობა არ არსებობს. ცხადია, მისი ესთეტიკური კონცეპცია მდიდრდებოდა და ვითარდებოდა, მაგრამ ძირითად და ამოსავალ პუნქტებში უცვლელი რჩებოდა. ის ერთგვარი განსხვავება, რომლის შესახებ თვით გ. წერეთელი „ლაპარაკობს“, როცა ის პირველი და მეორე დასების სამოღვაწეო პროგრამების შეპირისპირებას ახდენს¹, არ სცილდება ერთი-და იგივე მხატვრული მეთოდის ერთგულ, მაგრამ სხვადასხვა შემოქმედებითი ინდივიდუალობის მქონე მხატვართა შორის არსებულ თავისებურებებს. ეს განსაკუთრებით ნათელია მას შემდეგ, რაც უკვე გიცით ე. წ. „შეუფერავი რეალიზმის“ ნამდვილი ბუნება და შინაარსი².

შეიძლება ითქვას, რომ არც ერთი გამოჩენილი სამოციანელის ლიტერატურული შეხედულებების შესწავლით არ დაინტერესებულა იმდენი მკვლევარი, რამდენიც დაინტერესდა გ. წერეთლის ლიტერატურული შეხედულებებით და მისი მხატვრული მეთოდის ხასიათის გაგებით. საბაბი ასეთი დაინტერესებულისა იყო თვით გ. წერეთლის სტატია („იქტა აბაშიძე და „ჩვენი ახალგაზრდობა“), ხოლო საფუძველი — ე. აბაშიძის მიერ გ. წერეთლის მითურალისტად გამოცხადება. ამ საკითხის შესწავლისადმი უკანასკნელად მიძღვნილ ნაშრომ-

¹ გ. წერეთელი. „იქტა აბაშიძე და „ჩვენი ახალგაზრდობა“, „კვალი“, 1897 წ. № 46.

² დ. გამეზარდაშვილი. ნარკვევები ქართული რეალიზმის ისტორიიდან, 1957, II, გვ. 600 — 612.

თა შორის განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებენ ქართული ფილოსოფიური აზრის ახალგაზრდა ისტორიკოსთა შრომები¹. მაგრამ აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ, მნიშვნელოვანი და ანგარიშსასაწყევი დაკვირვებების მოწოდების მიუხედავად, გერც ეს ავტორები აღწევენ თავს ზოგიერთ წინააღმდეგობას, რაც, პირველ ყოვლისა, შედგება თვით გ. წერეთლის მიერ თავისი მხატვრული მეთოდისათვის შერჩეული სახელწოდების — „შეუფერავი რეაღზიზი“ არამართებული გაგებისა.

ილია ქავჭავაძისა და აკაკი წერეთლისაგან განსხვავებით, გ. წერეთელი თავდაპირველად მკითხველს გაეცნო არა მხატვრული ნაწარმოებით, არამედ კრიტიკული სტატიით — „ცისკარს“ რა აკავანდებდა?“. აღნიშნულ სტატიაში გ. წერეთელმა გასაგებად გადმოსცა თავისი შეხედულებები ხელოვნებისა და ლიტერატურის დანიშნულებასა და მწერლის მოვალეობაზე.

რუს რევოლუციონერ დემოკრატთა (ბ. ბელისკის, ნ. ჩერნიშევსკის, ნ. დობროლიუბოვის) და გამოჩენილი გერმანელი მწერლისა და მთარგმნის — ლესინგის ესთეტიკურ მოძღვრებებს გაეცნობოდა ახალგაზრდა გ. წერეთელი იმათათვის ი. ქავჭავაძის ერთ-ერთი აქტიური თანამებრძოლი გახდა. თავის პირველ სტატიაში მან გარკვეულად მიუთითა „წმინდა ხელოვნების“ თეორიის მცდარ საფუძვლებზე და განავითარა იდეა ქეშმარიტად რეალისტური ლიტერატურის შექმნისა. მწერალი, მისი აზრით, არის არა ქურუმი და საზოგადოებისაგან მოწყვეტილი შემოქმედი, არამედ თავისი დროისა და თავისი ხალხის კანონიერი შვილი. „მწერალი, — შენიშნავს ის, — არის ერთი თავის საზოგადოების წევრთაგან, ერთი იმ პირთაგან, რომლებს კრებაზე შეადგენს საზოგადოებას. ის არის საზოგადოების ტანჯვის და შეების თანამგრძნობელი“. ამიტომ ის ვალდებულია გამოამჟღავნოს თანამედროვე ცხოვრების ნაკლოვანებანი და, ამასთან ერთად, „აჩვენოს საზოგადოებას თავისი აზრი ამ ნაკლოვანებების შესახებ, უჩვენოს იმ გვარი საშუალებები, რომლებიც მისის ფიქრით, საუკეთესო არიან ამ ნაკლოვანებების მოსასპობელად“.

მწერლის მოვალეობის ამგვარი გაგება აშკარად მეტყველებს იმაზე, თუ რა ამოცანებს უსახავდა გ. წერეთელი მხატვრულ ლიტერატურას, რომელ შემოქმედებითს მეთოდს აყენებდა ყველაზე მაღლა და რა მიანიჭა ამ მე-

თოდის უპირატესობად.

ხელოვნების, ლიტერატურის ძირითადი დანიშნულება ცხოვრების სინამდვილის მხატვრული ასახვაა; ქეშმარიტი ხელოვანი საზოგადოების ყურადღებას მიაპყრობს მისი თანამედროვე ცხოვრების უარყოფითს მოვლენებზე და, ამასთან ერთად, სახავს გზებს მისგან განსათავისუფლებლად. ამიტომ ესთეტიკისათვის საინტერესო ერთ-ერთ მთავარ საკითხს წარმოადგენს იმის გარკვევა, თუ რამდენად მაღალ დონეზე იდგა ამა თუ იმ ეპოქის ლიტერატურაში სინამდვილის მხატვრული ასახვა. „თავი კანონი ესთეტიკისა, — ამბობს გ. წერეთელი, — არის ცხოვრების სურათის სიტყვიერ გაცოცხლება“².

ესთეტიკის ამოცანების მართებულად გაგების საქმეში გ. წერეთელი მაღალ შეფასებას აძლევდა, პირველ ყოვლისა, ლესინგს. ლესინგმა, მისი შეხედულებით, პირველმა გადაჭრა მართებულად საკითხი მშვენიერების რაობისა და სწორად ასხნა ის ურთიერთდაპირისმართებულება, რაც არსებობს, ერთი მხრივ, ბუნებასა და, მეორე მხრივ, ხელოვნებაში არსებულ მშვენიერს შორის. კერძოდ, ის იზიარებს ლესინგის შეხედულებას, რომ ხელოვნება გამოხატავს მშვენიერებას, მშვენიერება კი სიცოცხლესთანაა დაკავშირებული. ამიტომ მშვენიერება ხელოვნებაში მით უფრო მაღალ დონეზეა, რაც უფრო დაახლოებულია ცხოვრების მშვენიერებასთან. ლესინგმა, — წერს გ. წერეთელი, — „ამცნო ახალ კაცობრიობას, რომ საგანი ცხოვრებისა არის მისწრაფება მშვენიერებისადმი, იმისათვის, რომ თვით მშვენიერებაში გამოხატვას სიცოცხლე, რომელიც მხოლოდ ასულდგმულებს და აშკამედებს ყოველს არსებას. ხოლო საგანი ხელოვნებისა ამ მშვენიერების აღმოჩენაა. ამის გამო ხელოვნება იმდენად მაღლა დგას, რამდენადაც იგი დაახლოებულია ცხოვრების მშვენიერებასთან; იგი იმდენად აყვითლობილებს, აღუწივებს და აღაშალებს თვითუნებს კაცს, რამდენადღე უფრო განიტაცებს მას მშვენიერებისადმი. თვით მშვენიერება კი იმდენად ვრცლად აღმოიხატება ხელოვნებაში, რამდენადღე იგი ეცდება წამოაყენოს კაცის თვალწინ ცხოვრების სინამდვილე“³.

ამაგარა, რომ გ. წერეთელი ხელოვნების ფუნქციითა შორის ყველაზე დიდ მნიშვნელობას შემეცნებითს ფუნქციას აძლევს, ამასთან, შემეცნებითი ფუნქციის თავის უფლებებში ყოფნის შესაძლებლობას მხოლოდ რეალისტურ ხელოვნებაში ხედავს, ეინიდან ცხოვ-

¹ იხ. ს. ავალიანი — გიორგი წერეთლის ფილოსოფიური მსოფლმხედველობა, 1954 წ., მ. გაფრინაშვილი — გიორგი წერეთლის მსოფლმხედველობა, 1955 წ.

² 1 გაზეთი „დროება“, 1871 წ., № 24.

³ „გ. წერეთელი თეატრის შესახებ“, 1955, გვ. 127.

რების სინამდვილეს ყველაზე უფრო ღრმად და სრულყოფილად რეალისტური ხელოვნება ასახავს. მხოლოდ რეალისტურ ხელოვნებაშია დაცული ის პროპორცია, რაც უნდა არსებობდეს სინამდვილის სურათებსა და მწერლის ფანტაზიას შორის. ეს გარემოება კი რეალისტურ ხელოვნებას ათავისუფლებს ყალბი ტენდენციისა და ილუზიური ბურჟუაზიან „ხელოვნება და ლიტერატურა, — ამბობს გ. წერეთელი, — მხოლოდ მაშინ არის საზოგადოების გონების განმავითარებელი, როცა იგი თვით ცხოვრებაზეა დაკავშირებული, როდესაც იგი აღმოჩატავს ნამდვილად, ზედმიწევნით სიმართლეთ, ცხოვრების ვითარებას, მის გულის ტკივილს, მის გულის ტკილობას, რომ საზოგადოებამ და მთელმა ერმაც სამართლიანად იძიოს წამალი თავის სატკივიოსა და დამაუბლურებელის სენისაგან თავი განკურნოს. როდესაც ხელოვნება ამ ზომამდე დაკავშირებულია ცხოვრებასთან, აი, მაშინ ჰქვია მას ნამდვილი ხელოვნება, ესე იგი რეალური ხელოვნება. მხოლოდ რეალურს ხელოვნებას აქვს ძალა ხელში ცხოვრების გაუშვებულობისათვის. უფნურია ის დედა, რომელიც ცდილობს ატირებული შვილის გაჩუქებას სხვა და სხვა ტკბილეულის მიცემით, მაშინ როცა ბავშვს ავი მოქლის ტკივილი აწუხებს. მაგნებელია ის ლიტერატურა და ხელოვნება, რომელიც იკლევს და აღმოჩატავს ისეთს სურათს კი არა, რომელიც ნამდვილად ცხოვრებაშია, არამედ ისეთს, რომელიც არ არსებობს, მაგრამ, მისი აზრით, სასურველია, რომ იყოს. ასეთს მიმართულებას ლიტერატურაში და ხელოვნებაში ეწოდება ტენდენციური მიმართულება...

რათ მინდა შენი იდეალური, გალამაზებული ცხოვრების სურათი, თუ იქ ჩემს დაგრძილს უზნეო სახეს ვერ შევხვდავ; რომ შევიგნო ჩემი სისაძაველ და მოვიშლო. ეს არის მიზეზი, რომ ჩვენ უარს ვყოფთ ხელოვნებაში მოქორბულს ტენდენციას¹.

ამგვარად, გ. წერეთელი წინააღმდეგია მხატვრულ ნაწარმოებში ადგილი დაეთმოს „მოკორბულ ტენდენციას“, ე. ი. ისეთ ტენდენციას, რომელსაც ადგილი არა აქვს თვით ცხოვრებაში, რომელიც არ გამომდინარეობს ცხოვრების განვითარების კანონზომიერებდან. ტენდენცია, — ამბობს ის, თუნდ კეთილშობილურად იყოს, „თუ ასეთი რამ თვით ცხოვრების ვითარებაში არ არის; გამოდის უბრალო თავის მოტყუება“². სამაგიეროდ, ის მოითხოვს მხატვრული ასახვის გარეშე არ

დარჩეს ის ტენდენცია, რომელიც ცხოვრების სინამდვილეში ისახება და რომელიც მომავალში ფეხს მოიდგამს და აშკარა გახდება.

გ. წერეთლის შეხედულებით, მხატვარი თავის ტენდენციურ აზრს კი არ უნდა ახვევდეს თავს მკითხველს, არამედ თვით საზოგადოებრივი ცხოვრების წიაღში წარმოშობილი ტენდენციები უნდა შეამჩნიოს და დაანახოს სხვებსაც. ასეთ მწერლებად და მხატვრებად კიაჩნია მას შექსპირი, ბალზაკი, რუმენი, რაფაელი. გამოჩენილი ქართველი მხატვრის გ. გაბაშვილის შემოქმედების დასასაითებისას გ. წერეთელი შენიშნავს: გ. გაბაშვილი „იქუთენის რეალურ შკოლას, ყოველგვარ მისგან გამოხატული სურათი ცხოვრების სინამდვილეთ არის აღბეჭდილი. და რადგანაც თვით ცხოვრება და მისი მოვლენა იგივე აზრი და იდეა არის, მაშ რა მნიშვნელობა უნდა ჰქონდეს იმ მოკრიტიკის დაფასებას, რომელიც ამტკიცებს, რომ გაბაშვილის მხატვრობა, მართალია, ცხოვრების სინამდვილეთ არის აღბეჭდილი, მაგრამ იდეა აკლიაო. ცხადია, რომ მოკრიტიკე ან სუსტობს ხელოვნების ცოდნაში, ანდა მხატვრობაში მის სატრფიალო ტენდენციას ეძებს, ის კი არ იცის, რომ გაბაშვილის მხატვრობის ღირსება კიდევ იმითაა უფრო ამადლებული, რომ ეს ევრეთწოდებული ტენდენცია იქ არ არის, როგორც იგი არ არის არც შექსპირის თხზულებაში, არც ბალზაკისაში, არც რუმენისაში და არც რაფაელისაში“¹.

თავისი თანამედროვე ლიტერატურის დანშინულებას გ. წერეთელი უფრო მეტად მიუძღბელი სინამდვილის წინააღმდეგ ბრძოლაში, დრომოქმედი და მავნე მოვლენების გამოშვადანებაში ხედავს, ვინემ სასურველი ცხოვრების სურათების ხატვაში. მაგრამ, ვიმეორებთ, განსაკუთრებული ყურადღების მიქცევას მოითხოვს იმ მოვლენებისა და ტენდენციებისადმი, რომლებიც უკეთესი მომავლის მალეწვებელია. ასეთი შეხედულებებიდან გამომდინარე, გ. წერეთელი თავის კრიტიკულ წერილებში ვრცლად ეხება ტიპისა და ტიპურის საკითხს მხატვრულ ლიტერატურაში.

გ. წერეთელი დიდ მნიშვნელობას აძლევდა ტიპური სახეების შექმნის ტექნიკას, ვინაიდან ასეთი სახეების შექმნას ის უკავშირებდა რეალისტური ხელოვნების განვითარებას; ბრძოლა ტიპური სახეების შექმნისათვის ნიშნავს ბრძოლას რეალისტური ლიტერატურისთვის. ტიპური სახეები მოითხოვს თანამედროვე ცხოვრების დამახასიათებელი, არსებითი მოვლენების განზოგადებას და გამორიცხვენ

¹ „გიორგი წერეთელი თეატრის შესახებ“, 1955, გვ. 131—132.

² იქვე, გვ. 131.

¹ ჟურნალი „კვანი“, 1899, № 5.

შემთხვევით მოვლენებზე ყურადღების გადატანას. გ. წერეთელი ეკავთებოდა ერთ-ერთ კრიტიკოსს და წერდა: „ეგ არის თქვენი უფიცობა, რომ თქვენ კერძო შემთხვევა დრამის საგნად მიგაჩნიათ და დრამას, როგორც ხელოვნურს ნაწარმოებს მნიშვნელობას უკარგავთ...“

ხელოვნების რომელსავე ნაწარმოებისაგან ჩვენ ვითხოვთ ტიპს (საზოგადო შემყრებლობითს მოვლენის ნაყოფს) და არა განკერძოებულს პირს (შემთხვევით მოვლენას) ¹.

მაგრამ გ. წერეთელი ყოველგვარი „კერძო შემთხვევის“ და „განსაკუთრებული პირის“ აღწერისა და დახატვის წინააღმდეგ არდია. პირებით, ის მოითხოვს ასეთი მოვლენისა და სახის ტიპურ სიმაღლემდე აყვანას, თუ რომ მას განვითარების პერსპექტივა აქვს მომავალში. „მწერალს, — ამბობს ის, — შეუძლიან გამოიყვანოს ხოლმე თავის თხზულებაში ან იმისთანა გეგმა, რომლის მსგავსიც ბევრი იპოვება საზოგადოებაში, ან იმისთანა გეგმა, რომელიც ამჟამად სამაგალითოა საზოგადოებისათვის; და თუ ახლა არა, შემდეგს უფრო გამჯობინებულს ცხოვრებაში მაინც შესაძლებელია ამგვარი პირების არსებობა“ ².

მწერალმა რომ ტიპური სახე შექმნას, ამისათვის მან სწორად უნდა ასახოს არა მარტო ტიპური ხასიათი, არამედ შესაფერი გარემოც, რომლის პროდუქტია ის ³. ტიპურისა და ტიპის შესახებ მსჯელობისას გ. წერეთელი აქცენტს აკეთებს თანამედროვე ცხოვრების ასახვაზე. მხატვარი, მისი თქმით, უნდა გვეცნობდეს „ცოცხალ ტიპებს“, ე. ი. მის თანამედროვე ტიპურ სახეებს.

ლიტერატურის დანიშნულების, ტიპისა და ტიპურის ასეთ გაგებას გ. წერეთელი ბუნებრივად მიჰყავდა სინამდვილის კლასიციტური და რომანტიკული ასახვისდმი უარყოფით დამოკიდებულებამდე.

კლასიციზმის თეორიას, კერძოდ, ბუალოს „პოეტურ ხელოვნებას“, გ. წერეთელი „მეტაფიზიკურ აზია-ბაჰიას“ უწოდებს ⁴. კლასიციტი მწერლები, მისი შეხედულებით, მეფეებისა და ძველი რაინდების „ზედაშიანურა“ ბუნების ჩვენებით იყვნენ გატაცებულნი. ამიტომ ისინი მეტწილად ყალბი პათეტიკური ტონით მეტყველებდნენ, ქმნიდნენ გმირთა მოქმედების ტრაგედულ ჩარჩოებს და მოწყვეტილი იყვნენ თანადროულობის საჭირობოტო სა-

კითხვებს, ხალხის ცხოვრებას. „კლასიციტური ასახვა“ გ. წერეთლისათვის „ცრუ რეალისტური ასახვის“ სინონიმი იყო. ზოგიერთი ჭარბი დრამატურგისა და მსახიობის საყურადღებოდ გ. წერეთელი თავის დროზე ამბობდა: „გვეყოფა აძლენი ეფექტები, ხანჯლის ტრიალი და თოფის წაშლის სუნი. დროა შევიგნოთ, რომ სცენა უნდა იყოს ნამდვილი კაცის ბუნებისა და მისი ნაკლულებების, ან ღირსების გამოხატველი, რომ საზოგადოება პოეზდეს მასში ან თავის წგრთნას ან კეთილშობილურს გატაცებას... მოგვეცით, დაგვიხატეთ ხელოვნურად ჩვენი აწინდელი ცხოვრება... შორს ჩვენგან ცრუკლასიკური გამოხატვა ცხოვრებისა! ეგ მხოლოდ რყენის საზოგადოებას და არ ასწავებს“ ¹.

რომანტიკოსებმა, გ. წერეთლის შეხედულებით, ბევრი სიახლე შეიტანეს ლიტერატურულ ცხოვრებაში. მათ „თავი დაანებეს ძველის გმირებისა და ხელმწიფეების გამოყვანას სცენაზე; ამით მაგერათ ისინი აქცევდნენ დიდს ყურადღებას თავის თანამაზროვე საზოგადოებას; გამოხატეს მისი სუიკით, მისე სულისკვეთება; მათი გამოყვანილი გმირები სცენაზე იყვნენ უბრალო თანამედროული კაცები ცუდისა და კარგის ხასიათებით შემოქმნილი“ ². მაგრამ ვერც რომანტიკოსებმა მოახერხეს სინამდვილის პირუთენელი ასახვა. ვერც ისინი აცდნენ იმ ნაკლოვანებებს, რაც კლასიციტებს ახასიათებდათ. „მათს თხზულებაში ხშირად ვიპოვით გაზვიადებულს, გადაამეტებულს შემთხვევებს და სურათებს, რომელნიც არ ეთანხმებიან ცხოვრების სინამდვილეს“ ³.

გ. წერეთელი არ იზიარებს არც ნატურალიზმის ულტრარეალისტურ მოძღვრებას, რომლის ცუდ გავლენას, მისი თქმით, თვით გენიოსი მწერალი ვეილ ზოლაც ვერ გადაურჩა ⁴.

რეალისტურ ხელოვნებას, გ. წერეთლის შეხედულებით, ყველა სხვაგვარ ხელოვნებასთან შედარებით, აქვს ის უპირატესობაც, რომ ის ქეშმარიტად ხალხურია, გამოხატავს ხალხის ინტერესებს და ხალხისთვის მისაწელომია. „მავნებელია ლიტერატურა და პოეზია, — შენიშნავს მწერალი, — როდესაც ის არ მსახურობს ხალხის ცხოვრებას, ატარებს დროებას ფუჰ დელამაციასში, როდესაც (მხატვარი)... ხელმძღვანელობს ერთ ვარგვან ბრკილა სახით და ვერ სცნობს მის (პოეზიის) მართალს მნიშვნელობას, მის შინაგანს აზრს, ურომლისოდაც თვით ელვარე ფორმა ფუჰია და მავნე-

¹ ჟურნალი „კვალი“, 1894, № 11.

² გაზეთი „დროება“, 1867, № 35.

³ Г. Церетели. Лекции в кружке г. г. Пальм и Ерицова, газ. «Тифлисский Вестник» 1878, №38.

⁴ ჟურნალი „კვალი“, 1894, № 11.

¹ ჟურნალი „კვალი“, 1893, № 12.

² „ვიტორე წერეთელი თეატრის შესახებ“, 1955, გვ. 88.

³ იქვე.

⁴ იქვე, გვ. 124.

ბელი¹. იმ ლიტერატურულ ნაწარმოებს, რომელიც ხალხისათვის გაუგებარ ენაზეა დაწერილი, უნდა ვივარაუდოთ, რომ არ შეესრულება თავისი ჰუმანიტარული დანიშნულება. და ეს იმიტომ, რომ „ენა არის ორგანული კეთვნილება ცოცხალი ერისა და ვინც ამ ცოცხალ და ადვილ გასაგებ ენაზე წერს, მხოლოდ ის ერის ხალხს“².

ასეთი ზოგადლიტერატურული და ესთეტიკური შეხედულებებით ხელმძღვანელობდა გ. წერეთელი თავის მხატვრულ შემოქმედებაში პრაქტიკაში, ამავე შეხედულებათა დასაცავად იბრძოდა იგი, როგორც ლიტერატურული და თეატრალური კრიტიკოსი.

*
* *

ლიტერატურული კრიტიკის სფეროში გ. წერეთელმა გაიცილებით მკრთალი კვალი დატოვა, ვინემ ი. ჭავჭავაძემ და ნ. ნიკოლაძემ. ქართული საზოგადოებრივი აზრის ისტორიისათვის გ. წერეთელი — კრიტიკოსი შედარებით ნაკლებმნიშვნელოვანია, ვინემ გ. წერეთელი — მხატვარი და პუბლიცისტი. მიუხედავად ამისა, მისი დამსახურება ამ დარგშიც საკმაოდ თვალსაჩინოა. თავისი კრიტიკული სტატიებით გ. წერეთელი ეხმარებოდა იმდროინდელი ლიტერატურის აქტუალურ საკითხებს და იბრძოდა რეალიზმის თეორიული პრინციპების მხატვრული რეალიზაციისათვის.

გ. წერეთლის კრიტიკული და ისტორიული ლიტერატურული შინაარსის წერილები ძირითადად ერთ მიზანს ისახევენ: შეაფასონ ესა თუ ის მწერალი, ანდა ცალკეული მხატვრული ნაწარმოები მატერიალისტური ესთეტიკის, რეალიზმის მოთხოვნის სიმართლიდან. ასეთი მიდგომით გატაცებული, ის ზოგჯერ უკიდურესობაშიც ვარდებოდა. ლიტერატურის ისტორიულ თვალსაზრისს ამიტომაც, რომ „ეფესისტყაოსნის“ ავტორს ის საყვედურობს ზოგიერთი არაბუნებრივი სიტუაციისა და ზეადამიანური თვისებათა მქონე პერსონაჟებისათვის პოემაში ადგილის დათმობის გამო.

ქართული მწერლობის რეალიზმის გზაზე დაყენების საქმეში გ. წერეთელი დიდად აღუხებდა დ. გურამიშვილის ღვაწლს. „დავით გურამიშვილის თხზულებაში“, — წერს ის, — აღიბეჭდა თავის თანამედროვე სურათი ერის ცხოვრებისა: იმის აზრი, სულისკეთება და გაპირება“³.

ამ შემთხვევაში გ. წერეთელი იმავე შეხედულებისაა რა შეხედულებისაც იყენებდა ი. ჭავჭავაძე, ა. წერეთელი და ნ. ნიკოლაძე. როგორც ცნობილია, ი. ჭავჭავაძე დ. გურამიშვილს უწოდებს „ევროპეიზმის“ დამწყებს ქართულ ლიტერატურაში. ხოლო ცნებას „ევროპეიზმს“ ი. ჭავჭავაძე ხმარობდა — „რეალისტურის“ მნიშვნელობით.

ქართულ ლიტერატურაში რეალიზმის პრინციპების დამკვიდრების საქმეში გ. წერეთელი, ბუნებრივია, განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებდა გ. ერისთავის დრამატურგიას. გ. ერისთავს, როგორც მხატვარს, გ. წერეთელი, მართალია, სხვადასხვა დროს სხვადასხვაგვარ შეფასებას აძლევდა, მაგრამ ყოველთვის ხაზს უსვამდა იმ გარემოებას, რომ მისი კომედიების წყალობით, „ქართველმა საზოგადოებამ პირველად დაინახა სცენაზე თავისი უმსგავსი ცხოვრება“⁴.

ახალი ქართული ლიტერატურის დამწყებად გ. წერეთელს, სრულიად მართებულად, ი. ჭავჭავაძე მიაჩნია. „ქართული ლიტერატურის ახალი ხანა, — წერს გ. წერეთელი, — ჩვენ იმ პერიოდს ეუწოდებთ, რომელიც საქართველოში ბატონ-ყმობის განთავისუფლების წინა წლებიდან იწყება, სახელდობრ, 1861 წლიდან, როდესაც თ. ელ. ჭავჭავაძემ ახალი ლიტერატურული მოძრაობა ატეხა ჯერ კიდევ „ციხე-კარში“ და გარს შემოიკრიაბა თავისი საკუთარი წრე. ამ წრეში მოქმედ პირებად იყვნენ თ. ილ. ჭავჭავაძე, როგორც მეთაური და ლუმიანტარული დროშის ამფრიალებელი, პეტრე ნავაშიძე, გ. ყაზბეგი, ივ. პოლტორაძე, მიხ. ყიფიანი, ივ. ბერიძე, დავ. ყიფიანი, გ. ჩიჭოვანი, ალ. სავანელი, მიხეილ ჩიქვიძე, ილ. წინამძღვარიშვილი და გ. თულაშვილი... აი ამ წრემ თ. ილ. ჭავჭავაძის მეთაურობით გამოცა „საქართველოს მოამბე“ 1863 წელს...

„საქართველოს მოამბე“ დაჰგმო ძველი ბატონყმური დამოკიდებულება, მანტიმენტალურათ შეხვდა მან თავის მწერლობაში გლეხის დანაგრედი ბერის და შემდეგ ესევე გარწმობა გადაიტანა სამშობლოზედაც“⁵.

ი. ჭავჭავაძის გარშემო შემოკრებილ წრეს გ. წერეთელი უწოდებს პირველ დასს, რომელმაც, მისი თქმით, ლიტერატურაში დამკვიდრა „სანტიმენტალურ-ტიდენციური მიმართულება“. 1866 წლიდან კი გამოჩნდა უფრო პროგრესული მიმართულება — მეორე დასი, რომლის მოწინავე წარმომადგენლები იყვნენ ნ. ნიკოლაძე, გ. წერეთელი, ს. მესხი, კ. ლორთქიფანიძე, პ. უმიკაშვილი. მათ შეუერთდა შემდეგ ა. წერეთელიც.

¹ გ. წერეთელი. თხზულებანი, 1931, ტ. 1, გვ. 14.

² ეურნალი „კვალი“, 1898, № 47.

³ „დავითიანი“, 1870 წ., გ. წერეთლის წინასიტყვაობა.

⁴ ეურნალი „კვალი“, 1893 წ., № 2.

⁵ „კვალი“, 1897, № 46.

მეორე დასი, გ. წერეთლის შეხედულებით, ერთი საერთო პროგრამით მოქმედებდა 1877 წლამდე, შემდეგ კი „მოხდა მათ შორის დიფერენციაცია“. ამასთან, თუ გ. წერეთელს დაუფუჯერებთ, „მეორე დასს სულ სხვა იდეალები ჰქონდა ცხოვრებაში და ლიტერატურაში, ვიდრე პირველ დასს“. კერძოდ, ლიტერატურაში მეორე დასმა დაამკვიდრა „ნამდვირობა, შეუფერავი, შეუქვემდებელი რეალიზმი“.

როგორც „შეუფერავი რეალიზმის“ შესწავლამ გვიჩვენა, პირველი და მეორე დასები არც ისე მკაცრად განსხვავდებოდნენ ლიტერატურაში, როგორც ამას გ. წერეთელი გვიღვენეს. მისი თქმით, ეს დასები „ერთმანეთისაგან ისე განირჩეოდნენ, როგორც ცეცხლი და წყალი და ლიტერატურაში მუდამ პრინციპალებრათ იბრძოდნენ“. მაგრამ არ უნდა დავიწყოთ, რომ, როცა გ. წერეთელი პირველ და მეორე დასებს შორის არსებულ განსხვავებებზე მსჯელობდა, მაშინ ის ჩაბმული იყო ი. ჭავჭავაძესთან პოლემიკაში. ასეთ ვითარებაში კი ის ყოველთვის ვერ ახერხებდა თავი დაეღწია სუბიექტივიზმისათვის. ი. ჭავჭავაძის შემოქმედებისადმი არაობიექტური დამოკიდებულება გ. წერეთელმა გამოამჟღავნა ჯერ კიდევ ადრე დაწერილ სტატიაში, რომელშიც ის აზრი გაატარა, რომ 1865 წლიდან თითქმის დაიწყო ი. ჭავჭავაძის „შემოქმედებითი ძალის უქუმსველობა, უკან დახევა“¹, რაც, ცხადია, ეწინააღმდეგება ისტორიულ სინამდვილეს.

გ. წერეთელმა სწორად ვერ შეაფასა აგრეთვე ხალხოსან მწერალთა როლი ქართული ლიტერატურის განვითარების პროცესში. მან ვერ შეამჩნია და წინ ვერ წამოსწია მათი შემოქმედების სწორედ ის მხარე, რომლითაც ხალხოსანმა ლიტერატურამ თავისი საკუთარი და საინტერესო სიტყვა თქვა. ამაში მას ხელი შეუშალა კვლავ იმ გადაჭარბებულმა დაპირისპირებამ, რომელსაც ახდენდა პირველ და მეორე დასებს შორის. მისთვის აშკარა იყო, რომ ხალხოსანი მწერლები განიცდიდნენ ი. ჭავჭავაძის გარკვეულ გავლენას და ამ უკანასკნელს ისინი მიიჩნევდნენ თავიანთ მასწავლებლად. ამიტომ იმ „სისუსტეს“, რასაც ის ი. ჭავჭავაძეს მიაწერდა, კიდევ უფრო ძლიერად ხალხოსან მწერალთა შემოქმედებაში ხედავდა².

შეიძლება თამამად ითქვას, რომ გ. წერეთელმა უფრო მეტი გააკეთა როგორც თეატ-

რალურმა კრიტიკოსმა, ვიდრე როგორც ლიტერატურმა კრიტიკოსმა. მისი სტატიები და რეცენზიები ქართული თეატრის ისტორიის საკითხებზე და ცალკეული თეატრალური დადგმების წესახებ არა მარტო რიტუბორივად, არამედ თავისი მნიშვნელობითაც დღევანდელი მკითხველის განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებენ. ა. წერეთელთან ერთად, გ. წერეთელი ქართული თეატრალური კულტურის აღმავლობისთვის აქტიური მებრძოლი იყო მას უდავოდ დიდი ღვაწლი მიუძღვის ქართული სცენიური რეალიზმის მაღალ დონეზე აყვანისა და თეატრალურა ხელოვნების კონკრეტული საკითხების გაშუქება-პოპულარიზაციის საქმეში.

გ. წერეთელი მხარში ედგა ჩვენი თეატრის გამოჩენილ მოღვაწეებს და ენერგიას არ ზოგავდა დიდი ეროვნული საქმის მოგვარებაში თავისი წვლილის შესატანად. თეატრის ის უყურებდა როგორც ერთ-ერთ სამედიო ბურჟს ეროვნული კულტურის განვითარებისათვის და ნაციონალურ-განმათავისუფლებელი ბრძოლის გამარჯვებისათვის. „სცენას, — ამბობდა ის, — დიდი მნიშვნელობა აქვს ხალხის აღზრდაში“¹.

გ. წერეთელს სწამდა, რომ თეატრალური საქმის წინსვლელობა დამოკიდებული იყო არა მხოლოდ მის უშუალო მსახურთა თავდადებაზე, არამედ მთელ საზოგადოებაზე, რომლის თანაგარძნობის გარეშე შეუძლებელია რაიმე სერიოზული შედეგის მიღწევა. ამიტომ იყო, რომ თავის თანამემამულეებს მოაგონებდა: „ყოველნიერი ხელოვნება, მათი წარმატება და აფეთქება საზოგადოების თანამგარძნობელობაზეა დამოკიდებული. სადაც საზოგადოება გულცივად ექცევა ხელოვნების წარმატების საქმეს და არ გრძნობს მოვალეობას, ცოტაც არის, მსხვერპლიც შესწირის, იქ ყოველი გონებითი წარმატება მქის ნიაღვრება აღმოცენებული; მას არ რწყავს საზოგადოების დანაგრძნობა და ამის გამო სჭკნება და ჭკრება“².

სცენიური რეალიზმისა და მატერიალისტური ესთეტიკის მოთხოვნათა სიმძლიოდან მძლიოდანდელი პიესებისა და წარმოდგენების განხილვა-შეფასება, რაც დამახასიათებელია გ. წერეთლისათვის, როგორც თეატრალური კრიტიკისათვის, მდიდარ მასალას აწვდის თეატრის თანამედროვე ისტორიკოსს და უადვილებს ბევრი საინტერესო საკითხის შესწავლას.

საერთოდ, გ. წერეთელი, როგორც ერთ-ერთი სახელოვანი თერგალეული, წარმატე-

¹ „კვალი“, 1894, № 6.

² იხ. სტატიები: „ქიტა აბაშიძე და „ჩვენი ახალგაზრდობა“, „კვალი“, 1897, № 46; „ჩვენი სახობა“, „კვალი“, 1897, № 47.

¹ „გიორგი წერეთელი თეატრის შესახებ“, 1955, გვ. 72.

² იქვე, გვ. 88.

ბით იბრძოდა, რათა მკითხველისათვის სინთე-
ტურად მიეწოდებინა მოწინავე ესთეტიკური
და სოციალურ-პოლიტიკური შეხედულებები.
ერთ-ერთ თავის სტატიაში ის წერს: „ყოველს
ქურნალს მხოლოდ საზოგადო ცხოვრების
მოვლენათა ძიებით უნდა ჰქონდეს სული
ჩადგმული. ის უნდა იყოს მკითხველი საზოგა-
დოების მოძღვარი, მისი გონების განმანათლე-
ბელი, მისი თვალის ახმელი. ასეთი ღირსება
ქურნალს მხოლოდ მაშინ მიეცემა, როდესაც
მისი ქრონიკების მწერალნი არიან სოციალო-
გიურ (საზოგადოებრივ) მეცნიერებით დახე-
ლოვნებულნი, ბევრით მეცნიერულ გზას ადგიან
კვლევაში და არა მეტაფიზიკურს“¹.

უნდა შევნიშნოთ, რომ თვით გ. წერეთელი
არა მხოლოდ თავის ქრონიკებსა და კრიტიკულ
სტატიებში, არამედ მხატვრულ შემოქმედება-
შიც ადგის უთმობდა პუბლიცისტურ წილ-
სვლებს, რაც, უპირველეს ყოვლისა, გამოწვე-
ული იყო სოციალოგიური მეცნიერებების მის-
თვის საინტერესო მონაპოვართა ხალხში შეტა-
ნის სურვილით.

გ. წერეთელი, როგორც კრიტიკოსი და
პუბლიცისტი, სხვა თერგდალეულებთან ერთად,
ნაყოფიერად იბრძოდა ქართული ლიტერატუ-
რული ენის დემოკრატიზაციისთვისაც. მართა-
ლია, როგორც მხატვარი ამ მხრივ ის ზოგჯერ
უქონდურესობამდეც მიდიოდა და დიალექტიზ-
მებისადმი მეტად თავისუფალ დამოკიდებუ-

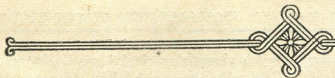
ლებას ამჟღავნებდა, მაგრამ თავის კრიტიკულ
წერილებში უდავოდ სწორად სწყვეტდა სა-
კითხის თვორიულ მხარეს, რასაც გარკვეული
მნიშვნელობა ჰქონდა. ამ მხრივ განსაკუთრე-
ბული ყურადღების ღირსია სტატია — „ფი-
ლოლოგიური განხილვა ქართული ენისა“¹.
რომელშიც მან მკაცრად გაილაშქრა ანტონ
კათალიკოსისა და პლატონ იოსელიანის გრამა-
ტიკული ნორმების წინააღმდეგ და მტკიცედ
მოითხოვა ქართული სალიტერატურო ენის დე-
მოკრატიზაციის პროცესისადმი მხარის დაჭერა.
„ახლა, — წერდა მაშინ გ. წერეთელი, — არსდება
ახალი ენა, რომელშიც არის შერთული... ქართ-
ლის კილოც, კახეთისაც და იმერეთისაცა. აი,
ეს ენა ყველას ესმის და ჩქარაც იზრდება.
როდესაც ლიტერატურულათ კარგად შემუშა-
ვდება ეს ახალი ენა, ის არასოდეს არ უნდა
დავაცილოთ... დიალექტებს, თუ რომ გვინდა
მუდამ ცოცხალი ლიტერატურული ენა გვეჩ-
დეს და ისე არ მოკვდეს, როგორც ძველი
ლიტერატურული ენა მოკვდა“.

ამგვარად, გასული საუკუნის გამოჩენილი
ქართველი პროზაიკოსი გ. წერეთელი არა
მარტო თავისი რეალისტური მხატვრული შე-
მოქმედებით უკავშირდება ჩვენს თანამედრო-
ვე ლიტერატურულ მიღწევებს, არამედ იმ
ესთეტიკური და ისტორიულ-ლიტერატურული
შეხედულებებითაც, რომელთა მოკლე დახა-
სიათების ცდაც ჩვენ გაუკეთეთ.

¹ „კვალი“, 1894, № 7.

¹ „კრებული“, 1872, № 7.

მიხეილ სააკაშვილი

ნაკოდგონო ციგუნდსკი ივანე თარხნიშვილის შესახებ

ივანე თარხნიშვილი გასული საუკუნის უკანასკნელი მეოთხედისა და ჩვენი საუკუნის დამდეგის ერთი გამოჩენილი ფიზიოლოგთაგანი იყო. რუსეთში და უცხოეთში იგი ცნობილი იყო თარხან-მოურავად, თარხან-მოურავოვად, თარხანოვად. მსოფლიო ფიზიოლოგიურ ლიტერატურაში გასული საუკუნის უკანასკნელი მეოთხედიდან მოყოლებული ხშირად არის მოხსენიებული ი. თარხნიშვილის ნაშრომები. ამ ნაშრომებს, როგორც დიდმნიშვნელოვანსა და ავტორიტეტულ გამოკვლევებს, ხშირად ეყრდნობოდნენ სხვადასხვა ქვეყნის ფიზიოლოგები.

ივანე თარხნიშვილი ეპოქის მოწინავე იდეებზე აღზარდა. იგი, გიორგი წერეთელი და ნიკო ნიკოლაძე ერთად ჩაეიდნენ პეტერბურგში 1860 წლის დამდეგს. ამ დროისათვის, მართალია, ილია ჭავჭავაძე პეტერბურგიდან საქართველოში გამოემგზავრა, მაგრამ პეტერბურგის მოსწავლე ქართველებს შორის ძალიან დადხანს ტრიალებდა ილიასეული სულისკვეთება. გადაჭრით შეიძლება ითქვას, რომ რუსეთის მოწინავე იდეებთან ერთად, იმ ხანებში პეტერბურგელ ქართველთა გათვითცნობიერებასა და იდეურ ჩამოყალიბებაში დიდ როლს ეს იდეური ზემოქმედების წყაროც ასრულებდა.

პეტერბურგში ივანე თარხნიშვილი სწორედ ამ ილიასეული იდეების ატმოსფეროში მოხდა. ამასთანავე იგი დაუახლოვდა რუსეთის მოწინავე ადამიანებს, მათ შორის ივანე სეჩენოვს. იგი ხარბად დაეწაფა მსოფლიოს ბიოლოგიურ მეცნიერებათა უახლეს მონაბერებს. 1871 წელს იგი უკვე მედიცინის მეცნიერებათა დოქტორია, ხოლო რამდენიმე წლის შემდეგ—სამხედრო-სამედიცინო აკადემიის პროფესორი და სათავეში უდგას ამ აკადემიის ფიზიოლოგიის კათედრას, რომელსაც წარსულში ივანე სეჩენოვი ხელმძღვანელობდა.

ივანე თარხნიშვილმა აკადემიის ფიზიოლოგიის კათედრა შემოქმედებითი მეცნიერული მუშაობის სანიმუშო კერად აქცია. მისი ხელმძღვანე-

ლობით კათედრაზე თავი მოიყარეს სხვადასხვა ეროვნების ნიჭიერმა ახალგაზრდებმა.

ი. თარხნიშვილთან მუშაობა დაიწყო პოლონელმა ნაპოლონ ციბულსკიმ, რომელიც იმ დროს მეორე კურსის სტუდენტი იყო. მალე მასწავლებელი და მოწაფე დაახლოვდნენ და განუყრელი მეგობრები გახდნენ. სამხედრო-სამედიცინო აკადემიის დამთავრების შემდეგ ნ. ციბულსკი, როგორც ნიჭიერი, მუყაითი, კარგად მომზადებული და ფიზიოლოგიით დაინტერესებული ახალგაზრდა, დატოვებულ იქნა სამხედრო სამედიცინო აკადემიაში, სადაც მან მუშაობა განაგრძო თავის მასწავლებელ ი. თარხნიშვილთან. ნ. ციბულსკის შესახებ პოლონელი ფიზიოლოგი პრუშინსკი წერდა: „მეცნიერება მას ისე შეუყვარდა, რომ მეორე კურსიდან მოყოლებული, არც ერთი წუთით თავი არ დაუწევებია ფიზიოლოგიური ლაბორატორიისათვის. იგი ჯერ მუშაობდა, როგორც სტუდენტი, ხოლო შემდეგ როგორც პროზექტორი იმ კათედრისა, რომელსაც ხელმძღვანელობდა მისი მეგობარი პროფ. თარხანოვი. ახლა კი მუშაობს, როგორც დამოუკიდებელი და ფასდაუდებელი ხელმძღვანელი“ (ლაპარაკია ნ. ციბულსკის მუშაობაზე კრკოვის უნივერსიტეტში, წერილი გამოქვეყნებული იყო ნ. ციბულსკის სამეცნიერო მუშაობის 25 წლისთავის შესრულებასთან დაკავშირებით).

სამხედრო-სამედიცინო აკადემიიდან ნ. ციბულსკი სამუშაოდ კრაკოვის უნივერსიტეტში გადავიდა. აქ იგი წლების მანძილზე განაგრძობდა ფიზიოლოგიის კათედრას და თავის ირგვლივ შემოიკრიბა ნიჭიერი პოლონელი ფიზიოლოგები, იზარდა ახალგაზრდა კადრები და პოლონეთის ფიზიოლოგიაში, როგორც პროფესორმა, მკვლევარმა და მოღვაწემ, წარუშლელი კვალი დატოვა.

პეტერბურგიდან კრაკოვში სამუშაოდ გადასვლის შემდეგ ნ. ციბულსკის არ გაუწყვეტია კავშირი ი. თარხნიშვილთან. ისინი მთელი სიცოცხლის მანძილზე უახლოეს მეგობრებად დარჩნენ.

გაზეთი
საქართველო

როდესაც რიგი მიზეზების გამო ი. თარხნიშვილი იძულებული გახდა სამხედრო-სამედიცინო აკადემიაში მუშაობისათვის თავი დაენებინა, ნ. ციხელსკიმ თავის მასწავლებელს და მეგობარს ფართოდ გაუღო კარი კვლევითი მუშაობის საწარმოებლად მის გამგებლობაში მყოფ კრავოვის ფიზიოლოგიურ ლაბორატორიაში. ი. თარხნიშვილმა მიიღო მეგობრის ეს წინადადება და აღნიშნულ ლაბორატორიაში მთელი რიგი გამოკვლევები აწარმოა.

საერთოდ, ი. თარხნიშვილი ახლო იდგა პოლონეთის მოწინავე ადამიანებთან. იგი ხშირად ტრიალებდა ახლო მყოფ პოლონელებს შორის. შესაძლებელია, ამ გარემოებამ შეუწყო ხელი იმ ამბავს, რომ ი. თარხნიშვილის ერთადერთი ასული ტატიანა პოლონელზე გათხოვდა (საინტერესოა აგრეთვე აღინიშნოს, რომ, ივანე თარხნიშვილის ახლო ნათესავის ცნობის თანახმად, ი. თარხნიშვილის ტატიანა თავისი ორი შვილითურთ ამჟამად ცოცხალია და პოლონეთში ცხოვრობს).

ი. თარხნიშვილსა და ნ. ციხელსკის შორის რომ მეცნიერულ-შემოქმედებითი და მეგობრული ურთიერთობა არსებობდა, ცნობილი იყო, მაგრამ ნ. ციხელსკის მიერ 1908 წელს „სამედიცინო გაზეთის“ ორ ნომერში გამოქვეყნებული წერილის შინაარსი, რომელიც მის მასწავლებელსა და მეგობარს ეხება, არც ქართულ და არც რუსულ პრესაში მოტანილი არ ყოფილა. ვფიქრობთ, ქართველი მკითხველისათვის ეს წერილები საინტერესო იქნება. წერილი მკვერმე-ტყველურად ღაღადებს თარხნიშვილის მეცნიერის შემოქმედებითს თანამეგობრობასა, პატივისცემასა და სიყვარულზე და მთელ რიგ ახალ ცნობებს გვაწვდის ი. თარხნიშვილის ცხოვრება-მოღვაწეობის შესახებ.

პოლონელი ფიზიოლოგის წერილი საკმაოდ გრცელია. იგი მოთავსებულია „სამკურნალო გაზეთის“ ორ ნომერში. ავტორი მკითხველებს ამცნობს, რომ ოცდაოთხ აგვისტოს გარდაიცვალა ი. თარხნიშვილი-თარხნიშვილი. მისი თქმით, იგი ეკუთვნოდა იმ რჩეულ ადამიანთა მცირე რიცხვს, რომელთა შესახებ სრული უფლებით შეიძლება ითქვას, რომ მათ თავიანთი ცხოვრება ფუჭად არ გაუტარებიათ, იგი მთლიანად მეცნიერებისა და ხალხის სამსახურს მოაწოდებდა.

მის გარდაცვალებას, როგორც მიიმე დანაპარკს, განიცდიან არა მხოლოდ ოჯახი და მეგობრები, არამედ საზოგადოების ფართო ფენები. თუმცა იგი ამ უკანასკნელი ცამეტი წლის მანძილზე აღარ მუშაობდა სამედიცინო აკადემიის პროფესორად, მაგრამ სინამდვილეში, სიკვდილამდე, სიცოცხლის უკანასკნელ წუთამდე, ან შეუწყვეტილი სამეცნიერო, პედაგოგიური და საზოგადოებრივი მოღვაწეობა.

ამ ადამიანის დაკარგვა ძალიან დიდხანს სა-

გარბობი იქნება იმსხვერპლებში, რომლებშიც ის საქმიანობდა.

საკუთარი აზრების გამოთქმის საუცხოო უნარით შეიკლმა, იშვიათი მესხიერების პატარმა და უაღრესად რთული საკითხების მართვად გადმოცემის ბრწყინვალე ოსტატმა პეტერბურგში კათედრაზე მოღვაწეობის დაწყების მომენტიდანვე მოიხვეჭა საუცხოო ლექტორის სახელი, და თამამად შეიძლება ითქვას, რომ გახდა ერთ-ერთი ყველაზე ცნობილი და პოპულარული პიროვნება არა მარტო ქალაქში, არამედ მთელ რუსეთში.

ამასთან ერთად ნ. ციხელსკი იძლევა ი. თარხნიშვილის სამეცნიერო მუშაობის ზოგად დახასიათებას და მკითხველს აწვდის მცირე ბიოგრაფიულ მონაცემებს. იგი აღნიშნავს, რომ ი. თარხნიშვილი დაიბადა 1846 წელს თბილისში და რომ ივანეს მამა შთამომავალი იყო სააკაძეებისა, „რომელთაგან გიორგი სააკაძეს დიდ მოუ-რავს უწოდებდნენ“.

ნ. ციხელსკი წერს, რომ ივანემ ძალიან ადრე დაკარგა დედა და იგი მას სრულგზით არ ასწავლა. ბავშვობა მამის სახლში გაატარა. მამა სამხედრო პირი იყო. ივანეს გამზრდელად მიუჩინეს ჩერქეზი სალდათი და ფრანგი მასწავლებელი. ათი წლის ასაკში ბავშვმა უკვე ბრწყინვალედ იცოდა ფრანგული ენა. მისი ცხოვრება ამ პერიოდში კავკასიაში მოგზაურობდა ალექსანდრე დიუმამ (მამა). იგი თარხნიშვილის ოჯახსაც ესტუმრა სოფელ ახალქალაქში (ციხელსკის ეს ცნობა განმარტებას საჭიროებს. როგორც ჩანს, თარხნიშვილების ახალქალაქთან მჭიდრო კავშირის შესახებ მას სთავადაო ცნობები მოეპოვებოდა და ამიტომ მიიჩნია, რომ დიუმამ თარხნიშვილებს ახალქალაქში ესტუმრებოდა. სინამდვილეში კი დიუმამ ივანე თარხნიშვილის ოჯახს ქ. ნუზში შეხვდა). ყრმა ივანემ, რომელიც ფრანგულად თავისუფლად ლაპარაკობდა, თარხნიშვილმა გასწავლა მამასა და ფრანგ მწერალს შორის. ბავშვს დიუმაზე სასიამოვნო შთაბეჭდილება მოუხდენია, რაც მისი მოგზაურობის აღწერის იმ ნაწილიდან ირკვევა, რომელიც სპეციალურად თარხნიშვილის მიუძღვნა. როგორც ციხელსკის გადმოცემის, დიუმასთან გამოშვებულობის შემდეგ ივანე მხოლოდ იმას ნატრობდა, რომ ესწავლა, ცოდნა მიეღო და დიდი მწერალი გამოსულყო. ბოლოს და ბოლოს მან მამისგან ნებათაღებ მიიღო და პეტერბურგში გაემგზავრა სსსრკ-ს საზოგადოებას. სათანადო მომზადების შემდეგ პეტერბურგის მეორე განმანათლებლობის განყოფილებაში მყოფი ატესტატზე და იმავე წელს შედის უნივერსიტეტის ფიზიკა-მათემატიკის ფაკულტეტის ბიოლოგიის განყოფილებაში. იგი ყველაზე მეტად ბიოლოგიამ დაინტერესა და ამ საგანში მუშაობა დაიწყო პრაქტიკულად. ოგნიანოვ-

ივანე დროს იგი ჩაება სტუდენტების პოლიტი-

კურ მოძრაობაში, რის გამოც მთელ რიგ ამხანაგებთან ერთად იძულებული შეიქნა უნივერსიტეტიდან წასულიყო. თარხნიშვილს უშვებია თავისმა წოდებამ და შესაძლებელია იმ გარემოებაში, რომ ამ საქმის მონაწილეთა შორის ყველაზე ახალგაზრდა იყო. თარხნიშვილი დატოვეს პეტერბურგში და მიიღეს სამედიცინო აკადემიაში. მეცადინეობამ გასტანა 1864 წლიდან 1869 წლამდე. გამოცდების ჩაბარებისა და ექიმის დიპლომის მიღების შემდეგ პროფესორთა კოლექტივის დადგენილებით იგი დატოვეს აკადემიაში ე. წ. საპროფესორო ინსტიტუტში. სამედიცინო აკადემიაში სწავლა მერად სასარგებლო აღმოჩნდა თარხნიშვილისათვის. მეცადინეობის გარეშე მდელ თავისუფალ დროს იგი ფიზიოლოგიურ ლაბორატორიაში ატარებდა. ამ ლაბორატორიის განაგებდა რუსი ფიზიოლოგი სეჩენოვი. მასთან განაგრძობდა მუშაობას თარხნიშვილი აკადემიის ლაბორატორიის შემდეგაც. 1869 და 1870 წლებში, როცა უკვე ექიმი იყო. სამუშაოდ, 1870 წელს სეჩენოვი იძულებული გახდა დაეტოვებინა აკადემია და სამუშაოდ ოდესაში წასულიყო. თარხნიშვილი, რომელსაც სურდა არჩეული მიმართულებით მუშაობის გაგრძელება, იძულებული გახდა სხვა დაწესებულებებისათვის მიემართა. მან თავშესაფარი ჰპოვა ნაწილობრივ ბოტკინის კლინიკაში, ნაწილობრივ უნივერსიტეტისა და აკადემიაში, პროფ. ოვსიანიკოვთან.

იმ ხანებში თარხნიშვილი აქვეყნებს პირველ შრომებს, რომლებიც სეჩენოვთან მუშაობის დროს დაწერა. ამ შრომების დიდი ნაწილი პეტერბურგის მეცნიერებათა აკადემიის ბიულეტენებში დაიბეჭდა. 1872 წელს თარხნიშვილი უცხოეთში გაემგზავრა სახელმწიფო ხარჯზე. უცხოეთში ყოფნის დროს იგი მუშაობდა შტრასბურგში ჰოლცთან, რეკლინაჰუზენთან და ჰოპენაილერთან. მისი იმ პერიოდის გამოკვლევები შეეხებოდა ნერვული სისტემის გავლენას სისხლის მიმოქცევის სისტემაში, ნაღლის პიკემენტის წარმოქმნის საკითხს და სხვ. შტრასბურგიდან თარხნიშვილი პარიზს გაემგზავრა. იმ დროს კლოდ-ბერნარი და მარიეი თავიანთი მოღვაწეობის მწვერვალზე იყვნენ, კ. ბერნარის მოწოდებ რენევიერი შესანიშნავ პისტოლოვად იყო მიჩნეული. თარხნიშვილმა სამივე მეცნიერის ლაბორატორიებში დაიწყო მუშაობა. წელიწადნახევრის განმავლობაში იგი დაუახლოვდა, დაუმეგობრდა კლ. ბერნარს, რენევიერსა და სხვა ცნობილ მეცნიერებს. განსაკუთრებით მეგობრული ურთიერთობა დამყარდა მასსა და კარლ რიშეს შორის და ამ სახელწოდებ მთელ სიცოცხლეს გასტანა. პარიზში ყოფნის დროს ი. თარხნიშვილმა შეასრულა და გამოაქვეყნა მთელი რიგი მნიშვნელოვანი გამოკვლევები.

პეტერბურგში დაბრუნების შემდეგ 1875 წელს თარხნიშვილი დოცენტად მიიწვიეს ფიზი-

ოლოგიის კათედრაზე. 1875-76 სასწავლო წლის მეორე ნახევარში მას მიანდეს ლექციების კონხანერვული სისტემის ფიზიოლოგიაში დოცენტ გოროშილოვთან ერთად, რომელიც სავალდებულო კურსს ხელმძღვანელობდა. ივანე თარხნიშვილის პირველივე ლექციებმა, რომლებსაც, როგორც არასავალდებულოს, ჯერ ამ მსმენელების მცირე რაოდენობა ესწრებოდა, ისეთი შთაბეჭდილება მოახდინა, რომ მსმენელების რიცხვმა სულ უფრო და უფრო იმატა და ბოლოს მის ლექციებს მთლიანად ესწრებოდნენ მეორე და მესამე კურსების მსმენელები.

ამ დღიდან წარმატებამ და საყველთაო აღიარებამ შედეგი გამოიღო და შემდგომ წელიწადს მას უკვე მიანდეს აკადემიის ფიზიოლოგიური ინსტიტუტი და მალე პროფესორადაც აირჩიეს.

ფიზიოლოგიურ ინსტიტუტში მუშაობის დაწყებისთანავე ი. თარხნიშვილმა დიდი მონაღმებოთ მოჰკიდა ხელი მუშაობას, კვლავ ვაღვივო სიცოცხლე ფიზიოლოგიურ ლაბორატორიაში, მიიზიდა ახალი მუშაკები. მე და გიორგევსკიმ, — წერს ნ. ციბულსკი, — მაშინ შევასრულეთ ჩვენი პირველი ნაშრომები.

ყოველივე ამის შემდეგ ნ. ციბულსკის სტატისტიკი ვეითხილებო: აღნიშნულ პირად თვისებებთან ერთად იყო კიდევ ერთი გარემოება, რაც იზიდავდა და ხიბლავდა სტუდენტებს. ცნობილია, რომ რუსეთის უმაღლესი სასწავლებლების ახალგაზრდობის უმრავლესობა რადიკალურად იყო განწყობილი. განუწყვეტლად ქვეყნდებოდა ბრძანებები, რომლებიც მიზნად ისახავდა ახალგაზრდობის თავისუფლების შეზღუდვას და განუწყვეტელ კონტროლს. ეს დავილებული ჰქონდათ სამხედრო-სამედიცინო აკადემიის თანამშრომლებს. ისინი ვალდებული იყვნენ თავალყური ედევნებინათ ახალგაზრდობისათვის. ყოველივე ეს, რასაკვირველია, აღელვებდა ყველაზე წყნარ და ლიბალურ პირებსაც კი. ამიტომ იყო, რომ აკადემიის ახალგაზრდებში მდღევარება არ ცხრებოდა.

იმ ხანებში, როცა ი. თარხნიშვილმა სამხედრო-სამედიცინო აკადემიაში დოცენტურა მიიღო, პეტერბურგის ერთ-ერთ ციხეში გარდაიცვალა აკადემიის მსმენელი ჩერნიშევი. ყველა უმაღლესი სასწავლებლის ახალგაზრდობამ გადაწყვიტა პოლიტიკური დემონსტრაციის მოწყობა. დაკრძალვაზე თავი მოიყარა უზომო ხალხმა. ჩერნიშევის დაკრძალვაზე აკადემიის ერთადერთი წარმომადგენელი იყო თარხნიშვილი, რომელიც პროცესიის დროს სტუდენტებს შორის აღმოჩნდა.

ახალგაზრდობამ თარხნიშვილის ეს ნაბიჯი შეაფასა როგორც უმაღლესი მოქალაქეობრივი გამბედაობის გამოვლინება და ახალგაზრდა სწავლულის სიმამათის გამოხატულებად იმ მიმდინარეობებისადმი, რომლებიც მაშინ გავრცელებული იყო ახალგაზრდებს შორის. ერთი ს-

ტყვეთ, ამ დემონსტრაციამ დიდი ხნით, შესაძლოა სამუდამოდაც, განამტკიცა ახალგაზრდების სიმპათია თარხნიშვილის მიმართ.

არაჩვეულებრივი მესიერების პატრონი და მოვალეობის შეგნებით გამსჭვალული თარხნიშვილი ძალიან ბევრს მუშაობდა და მუდამ იმის ცდაში იყო, რომ სტუდენტებისათვის გაეცნო მეცნიერების უახლესი მიღწევებს. ეს ამბავი ახალგაზრდობის დიდ მოწონებას იმსახურებდა.

იმავს „სამედიცინო გაზეთის“ მომდევნო, ორმოცდამესამე ნომერში გამოქვეყნებულია ნ. ციხულსკის წერილის გავრცელება. ავტორი ავითარებს წინა წერილში გაითქმულ აზრს და წერს: როდესაც ევროპის ათთქმის არცერთ ფიზიოლოგიურ ლაბორატორიაში ყურადღება არ ექცეოდა მეორე კურსის სტუდენტების პრაქტიკულ მუშაობას ფიზიოლოგიაში, თარხნიშვილმა თავისი საპროფესორო მოღვაწეობის დაწყების პირველივე წლიდან შემოიღო სტუდენტებისათვის პრაქტიკული მეცადინეობა. ამ პრაქტიკულ მუშაობაში, რომელსაც სავალდებულო, იძულებითი ჩასაითი არ ჰქონდა, ემზებოდნენ ეს ახალგაზრდები, რომლებიც ნამდვილად იყვნენ დინტერესებული მეცნიერებით.

ი. თარხნიშვილს სურდა რაც შეიძლება მეტი ესწავლებინა სტუდენტებისათვის. გამოცდებს დროს კი იგი უაღრესად გულისხმიერი იყო და მას მუდამ კეთილ გამოცდელად იხსენიებდნენ.

ლექციის შემდეგ ი. თარხნიშვილი რამდენიმე საათს ლაბორატორიაში ატარებდა და ამ დროს მომდევნო ლექციის მოსამზადებლად და საკუთარი ცდების ჩასატარებლად იყენებდა. ფიზიოლოგიურ ლაბორატორიაში მომუშავეთა ცდებიც ყოველთვის ი. თარხნიშვილის მეთვალყურეობით ტარდებოდა.

ნ. ციხულსკის სიტყვით, სამხედრო-სამედიცინო აკადემიაში ი. თარხნიშვილის პროფესორობის სხვადასხვა პერიოდში ფიზიოლოგიურ ლაბორატორიაში მისი ხელმძღვანელობით მუშაობდა სამოცდარი ექვსი, მათ შორის: ვინიჩი, გროხოვეცი, ეკი, თვითონ ციხულსკი, გიორგი გევსკი, შოლკოვსკი, ველიუშოვიჩი, ვუკულოვი, ტროიცი, პარხომენკოვი, ბლუმენაუ, ჩაგოვეცი, ბულატოვი და სხვანი.

თარხნიშვილის მოწაფეებმა მრავალი საყურადღებო შრომა გამოაქვეყნეს. ეს შრომები მოიცავდა ფიზიოლოგიის ყველა დარგს, მაგრამ მათი უმეტესობა შეეხებოდა ფიზიოლოგიის ამ სფეროებს, რომლებშიც ი. თარხნიშვილი თვითონ მუშაობდა, ე. ი. გულისა და სისხლისძარღვების, ნერვული და კუნთოვანი სისტემების ფიზიოლოგიას.

საკვლევ თემებს სტუდენტებს და ექიმებს ი. თარხნიშვილი აძლევდა, მაგრამ თარხნიშვილი თავის ლაბორატორიაში სამუშაოდ დიდი ხალხით ღებულობდა იმ პირებსაც, რომლებიც საკუთარი თემებით ცხადდებოდნენ.

მთავრობა იმდენად ცოტას ხარჯავდა ლაბორატორიის საჭიროებებზე, რომ ამ სახრებზე ძალიან ძნელი იყო დემონსტრაციებისა და ცდების მოწყობა სტუდენტებისთვისაც კი. ამიტომ ი. თარხნიშვილი ხშირად კითხულობდა საჯარო ფასიან ლექციებს და მთელ შემოსავალს ლაბორატორიას ახმარდა.

ყოველდღე ამის შემდეგ ნ. ციხულსკი ეხება ი. თარხნიშვილის მიერ წაითხულ საჯარო პოპულარულ ლექციებს.

ი. თარხნიშვილის ლექციები განსაკუთრებული პოპულარობით სარგებლობდა და მათ ათასობით მსმენელი ესწრებოდა. მსმენელთა შორის იყვნენ პეტერბურგის საზოგადოების სხვადასხვა ფენების წარმომადგენლები. ამ ლექციების შემოსავალი ყოველთვის რაიმე საზოგადოებრივ დანიშნულებას ხმარდებოდა.

ნ. ციხულსკი იქვე წერს, რომ განსაკუთრებული და მრავალფეროვანი მოღვაწეობის შედეგად ივანე თარხნიშვილმა პეტერბურგის სამეცნიერო წრეებში კარგი მეცნიერის სახელი დამკვიდრა. მის მუშაობას სამხედრო-სამედიცინო აკადემიაშიც დიდად აფასებდნენ მისივე კოლეგები. ი. თარხნიშვილი ორჯერ აირჩიეს აკადემიის კონფერენციის სწავლულ მდიანად.

ი. თარხნიშვილის საქმიანობა კონფერენციის სწავლული მდიანის მოვალეობის შესრულების დროს ზოგჯერ მეტად რთული და მძიმე იყო, მაგრამ, მრავალი წინააღმდეგობისა და შეჯახების მიუხედავად, მას არასოდეს არ დაუტკავავს მოსწავლე ახალგაზრდობის სიმპათიები.

როგორც ნ. ციხულსკი გადმოგვცემს, ბოლოს ისეთი ვითარება შეიქმნა, რომ თარხნიშვილი იძულებული გახდა თავი დაენებებინა არა მარტო სწავლული მდიანის მოვალეობის შესრულებისათვის, არამედ თვით სამხედრო-სამედიცინო აკადემიისთვისაც.

როდესაც ი. თარხნიშვილმა სამხედრო-სამედიცინო აკადემიას თავი დაანება, ის მხოლოდ ორმოცდარვა წლის იყო. სამხედრო-სამედიცინო აკადემიიდან იგი „აკადემიკოსის“ წოდებით წავიდა. ამ წოდებას აკადემია მხოლოდ განსაკუთრებით დამსახურებულ პროფესორებს ანიჭებდა.

სამხედრო-სამედიცინო აკადემიიდან წასვლის მომენტისათვის ი. თარხნიშვილს შეუსრულდა ამ დაწესებულებაში მოღვაწეობის ოცდახუთი წელი. ახალგაზრდობამ მას თბილი გაცილება მოუწყო.

სამხედრო-სამედიცინო აკადემიიდან წასვლის შემდეგ ი. თარხნიშვილს სამეცნიერო და პედაგოგიურ ასპარეზზე მუშაობა არ შეუწყვეტია. რამდენიმე წლის მანძილზე იგი მუშაობდა უნივერსიტეტის პრივატ-დოცენტად და კითხულობდა ზოგადი ბიოლოგიის კურსს. მაგრამ აქ მუშაობასაც მალე დაანება თავი. ამის შემდეგ იგი საჯარო ლექციებს კითხულობდა ერთ-ერთ

უმადლეს სამხედრო სასწავლებელში, ხოლო სა-
მეცნიერო მუშაობას კერძო ლაბორატორიებში
აწარმოებდა.

ი. თარხნიშვილი აქტიურ მონაწილეობას ლე-
ბულობდა პერიოდულ გამოცემებში. იგი „ცხოვ-
რება და ცოდნის“, „ჯანმრთელობის“, „შინა-
ური ექიმის“, „სამედიცინო ჟურნალის“ და
სხვა პერიოდული გამოცემების რედაქტორი
ყოფილა.

ი. თარხნიშვილი მონაწილეობდა სახალხო უნი-
ვერსიტეტების ორგანიზაციაშიც და „პედაგო-
გიური აკადემიის“ ჩამოყალიბების საქმეშიც,
დიხანს მუშაობდა აგრეთვე „სახალხო უნივერ-
სიტეტების სრულიად რუსეთის საზოგადოების“
ლექტორად და შემდეგ მისი თავმჯდომარის
მოადგილედ.

ნ. ციბულსკის თქმით, ი. თარხნიშვილმა საზო-
გადოებას დიდი სამსახური გაუწია არა მხოლოდ
როგორც მეცნიერმა და პიროვნებამ, რომელიც
მეცნიერების მონაპოვარს მასებში ავრცელებდა,
არამედ იმიტაც, რომ იგი ნამდვილი ადამიანი იყო.

მისი გულკეთილობა, გულისხმიერება და პო-
პულარობა იყო მიზეზი იმისა, რომ სტუდენტე-
ბი, ექიმები და ისეთი ადამიანებიც კი, ვისაც
არაფერი ჰქონდა საერთო მედიცინასთან, ხში-
რად მიმართავდნენ მას რჩევისა და დახმარები-
სათვის.

გამოჩენილი პოლონელი ფიზიოლოგი სპეცია-
ლურად განიხილავს ი. თარხნიშვილის პოლონე-
ლებთან ურთიერთობის საკითხს. ნ. ციბულსკი
აღნიშნავს, რომ საბროფესორო მოღვაწეობის
ოცი წლის მანძილზე ოთხი პოლონელი იყო

ა. თარხნიშვილის ასისტენტი. სამი მათგანი სხვა-
დასხვა უნივერსიტეტის პროფესორი გახდა.
რამდენიმე პოლონელმა ექიმმა ი. თარხნიშვილის

ხელმძღვანელობით შეასრულა სადოქტორო დი-
სერტაცია. თარხნიშვილის ურთიერთობა პოლო-
ნელ მოწაფეებთან ფიზიოლოგიური ლაბორა-
ტორიის გარეთაც გრძელდებოდა. მე სიამაყის
გრძნობით შემიძლია აღნიშნო, — წერს ჩვენი
ავტორი, — რომ ჩემი ურთიერთობა ივანე
თარხნიშვილთან ოცდათორმეტ წელიწადს
გრძელდებოდა და ამ ხნის განმავლობაში არა-
ფერი მომხდარა ისეთი, რასაც ოდნავ მაინც
ჩრდილი მიეყენებინოს ჩვენი მეგობრობისა-
თვის. მისი ყოფილი მოწაფეების ყოველი ახალი
აზრი, ახალი შრომა მასში ჰეშმარით სიხარულს
იწვევდა.

ი. თარხნიშვილის სამეცნიერო ღვაწლს ნ. ცი-
ბულსკი შემდეგნაირად ახასიათებს: ივანე თარხ-
ნიშვილის მოწაფეების მიერ შესრულებულმა და
გამოქვეყნებულმა უამრავმა სამეცნიერო გამო-
კვლევამ ღრმა კვალი დააჩნია ფიზიოლოგიის
განვითარებას. მთელი რიგი საკითხები, რომლე-
ბიც გულის და სისხლის ძარღვების, რეფლექსე-
ბის ფიზიოლოგიას, თავის და ზურგის ტვინში
ფუნქციონირებას, ლოკალიზაციას ეხება, დადგენილი
და გაშუქებული იქნა ი. თარხნიშვილის შრო-
მებში.

ივანე თარხნიშვილი, როგორც მისი პოლონე-
ნელი მეგობარი აღნიშნავს თავის ვრცელ წე-
რილში, იყო პირდაპირი, გულახდილი და პა-
ტიოსანი და მას ვერ წარმოედგინა, რომ შესაძ-
ლებელი იყო სხვები სხვაგვარად მოქცეულიყუ-
ნენ. ამასთან ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ იგი
ადვილად იეიწყებდა იმ უსამართლობასა და
უსიამოვნებას, რასაც ხშირად განიცდიდა პირად
ცხოვრებაში. ასეთი იყო, — ასკენის ნ. ციბულს-
კი, — ივანე თარხნიშვილი — ადამიანი და მეც-
ნიერი.

პაპაი პასაძე

ღაღო მესხიშვილი

მრავალმხრივ მნიშვნელოვანია ღაღო მესხიშვილის შემოქმედება და მოღვაწეობა ქართული თეატრის რეალისტური სკოლის ჩამოყალიბებისათვის. რევოლუციამდელი ქართული თეატრის აქტიორული ხელოვნება ვასო აბაშიძისა და ლადო მესხიშვილის სკოლით განისაზღვრება. შეუძლებელია ამ ორი მწვერვალის დაცილება ან დაპირისპირება ქართული თეატრის ისტორიაში, რაგინდ თავისებურად უნდა იყოს თითოეული მათგანის მხატვრული საშუალებანი სახის ზოგადშესაბამისი. ორივე მათგანი მხატვრულ სიმართლეს ემსახურებოდა და ამიტომაც იყო, რომ თავისებურება ღაღო მესხიშვილის რომანტიული აქტიორული სკოლისა უცხო არ ყოფილა ვასო აბაშიძის რეალისტური სკოლისათვის, სადაც ცხოვრებისეული სიმართლე შემოქმედებითი თვალთ გაანალიზებულ სასცენო სიმართლედ გარდისახებოდა.

არც ვასო და არც ღაღო თავიანთ შემოქმედებაში მარტოდენ ცხოვრების ასახვით არ დაკმაყოფილებულან.

რა იყო მიზეზი ღაღო მესხიშვილის არაჩვეულებრივი წარმატებისა ლევან ხიმშიაშვილის როლში: „მისი გრძნობიერი ელექტრონული ხმა“, მომჯადოებელი გარეგნობა, არაჩვეულებრივი სასცენო ტემპერამენტი, მისი თანდაყოლილი სცენური მონაცემები, რაც ხიმშიაშვილის სახეს ემთხვეოდა, თუ ის, რომ მან შექმნა გმირის მხატვრული, შთაბეჭდვითი სახე, რომელმაც დაჩრდილა აქტიორული ისტატობით ბრწყინვალედ შესრულებული როლები სვიმონ ლორთქიშაძის მიერ, ფიხოშისა და ვიქტორ გამყრელიძის მიერ, ფიხოშისა — მარიამ საფაროვა-აბაშიძის მიერ, და სხვებისა?

რა თქმა უნდა, ლევან ხიმშიაშვილის შემსრულებელი ვერ ინატრებდა უკეთეს სცენურ მონაცემებს, რაც ბუნებას ღაღო მესხიშვილისათვის მოემადლებინა, მაგრამ მე ხომ, თქვენს

მეტი წლის ქაბუქმა, ღაღო ვნახე ლევანის როლში 58 წლისა, ქალაჩი; არც ხმა, არც გარეგნობა ხელს აღარ უწყობდა ამ როლის შესრულებისათვის, მაგრამ ჩემს მაშინდელ შთაბეჭდილებას ვერ აქარწყლებს მერმინდელი შესრულება ამ როლისა მთელ რიგ გამოჩენილ მსახიობთა მიერ.

ღაღოს მიერ შესრულებულ ყოველ სცენურ სახეს ისეთი თვისება გააჩნდა, რომ მაყურებლის ყურადღებას გამოჩენისთანავე ელვის სისწრაფით იპყრობდა და შემდეგ თავის ნება-სურვილზე ატარებდა. ასეთი იყო ღაღო ლევანის როლშიც. ისეთი სიმკვირცხლით შემოდიოდა, რომ სრულიად მოულოდნელი იყო მაყურებლისათვის მისი უეტარი შეჩერება, ქეთევანისათვის თვალის თვალში გაყრა. შემდგომ, თითქოს რაღაც უხილავმა ძალამ უბოძაო, იგი მიიმედა, მრუდზე ხაზით გადაჰრიდა სცენას; ცალი მხარი მოშვეთული ჰქონდა, თვალები სასოწარკვეთილებას გამოხატავდა. და თქვენ გრძნობდით, რომ მსახიობს უკვე თავის ანკესზე ჰყავხართ წამოგებული და მისი განცდის თანაზიარი ხდებით. ლევანი მოუსვენრობს, ალერსს ალერსით ვერ უპასუხებს, დიდ გამოუთქმელ სევდას ატარებს; მსახიობის გაზარული ხმა, რაღაც მანქანებით, გულის სიმების ოდნავ შერბევასავით სწორად გადმოიცემს: ხან ხავერდოვით რბილია, ხან ფოლადოვით მკრელი, ხან ცეცხლზე დაყრილი ხმელი ფიჩხივით ტკაცანი გააქვს, ხან კი მტრედოვით ღელუნებს. რა ძუნწი, მკვეთრი ფორმაშია გადმოცემული ლევანის სულიერი ჭიდილი: არაფერი ზედმეტი, ბოროლივით სტეტაკი და გამჭვრივალე, სადა, — და მაყურებელს ეჩვენებოდა, რომ ეს საშუალო ტანის მსახიობი მთელი თავით მაღალია ყველა პარტნიორზე. თქვენს წინ იდგა ქართულ ქულაჯაში გამოწყობილი თვალწარმატავი ვაჟკაცი, რომელმაც მხურვალე მონანიებით ჩამოირიცხა

ბა სეიმონის ღალატი და მზად არის თავი შესწიროს სამშობლოს ღირსებასა და მის დაცვას. ღალოს შესრულებით ლევანის საბედისწერო საყვარელი ქეთევანისაში წუთიერი თავდადებების ნაყოფია, ახლა თითქო მისი ანარეკლია შერჩენია და ამ თავდადებების ეს სინდისიერი მეომარი სამშობლოს სამსახურში გამოისყიდის. აი ეს იყო მთავარი მიზეზი მისი ლევანის არაჩვეულებრივი ზემოქმედების მაყურებელზე, რომლის „ბორჯილ-დადებულ აზრსა“ და სულიერ ცხოვრებას იგი დინამიკით აფეთქებდა და აფორიაქებდა შეუღარებელი რაინდული საქციელითა და გმირული ხასიათით.

პირველი მოქმედებიდან უკანასკნელ მოქმედებამდე ღალო მესხიშვილს მხატვრული აღწერა არ ღალატობდა არც ერთ საყვანძო სცენაში და წარმოდგენის უქნობი გვირგვინიც მის მიერ შექმნილი ლევანის სახე იყო.

განა შეიძლება გულდამწვდებით გეცქირათ მისი ლევან ხიმშიაშვილისათვის, როდესაც ის შაჰს სამსახურზე უარს ეუბნებოდა და შაჰის მიერ მისი ქალის თხოვნით დაბრუნებულ ხმალს ფეხქვეშ მიუღებდა: „არა, ვერ მივიღებ... მე კარგად ვიცნობ ჩემს ხმალს, ის ამჯობინებს ჩემს გულში გადატრიალდეს, ვიდრე თავის მტერს ემსახუროს... მე და ჩემი ხმალი ქართველები გახლავართ, დიდებული შაჰო!“

რა გაბეღობა და რა თავხედობაა ამ საქციელში, რომელიც პიესიდან, თვით ტექსტიდან მომდინარეობს, მაგრამ ღალოს შესრულებით ეს საქციელი ისეთი მხატვრული ზომიერებით იყო გადმოცემული, რომ მის მიერ შექმნილი ლევანის ხასიათის მთლიანობას ხაზს უსვამდა. მესხიშვილი-ლევანი მოწიწებით, თავჩაღუნული იდგა, შაჰის მიერ დაბრუნებული ხმალი ტრიათა და ქარქაშით ორთავ ხელში ეპყრა და ეგერ თავჩაქნდრული ხმადალა, მტყიცელ აცხადებდა: „არა, ვერ მივიღებ...“ მერმეუთებ თავს ასწევდა, სივრცეში თვალთა ისრებს გასტყორცნიდა და მწარე ნალევლით განაგრძობდა ლაპარაკს, თითქოს მტრის სურვილით შევინებულ თავის საყვარელ იარაღს სამუდამოდ ეთხოვებოდა: „მე კარგად ვიცნობ ჩემს ხმალს, ის ამჯობინებს ჩემს გულში გადატრიალდეს, ვიდრე თავის მტერს ემსახუროს!“ — ფეხქვეშ მიუღებდა ხმალს შაჰს და კვლავ მოკრძალებით თავჩაღუნული იდგა, თითქოს ამით ეუბნებოდა: გამაგდებინე თავი, მაგრამ „მე და ჩემი ხმალი ქართველები ვართ!“

ღიბს, ეს დიდი თავხედური და გაბედული საქციელი იყო ლევანისა, რასაც შეიძლო სულ ჩაფიქვანა შეთქმულთა წმინდა საქმე, მაგრამ ლევანის მიერ საკუთარი აღმანიერი ღირსების ამგვარა დაცემა, მესხიშვილის გადმოცე-

მით, შაჰსაც უკან დაახევინა და მოყვანილიც გამარჯვების იმედით შეატოკა. მართლაც, თეატრალური ეფექტით საესე სცენა! პირდაპირ რომ ვთქვათ, სცენიურ ჯამბაზურად კი მოუწოდებს მსახიობს, მაგრამ თვით დაბალი ღირსების დრამატულ პიესაშიც კი ღალოს ისტატობა არასოდეს არ დაცემულა სცენიურ ტრიუკამდე და ჯამბაზის ფოკუსებამდე.

ასევე სცენიური ბრწყინვალეობითაა საესე სოლემიან ხანის როლი აღ. სუმბათაშვილის „ღალატში“, რომელიც მესხიშვილის შესრულებამ ისტატობის უმაღლეს მწვერვალამდე აიყვანა. ღიბს! განუთქვამელი იყო ღალო მესხიშვილი სოლემიან ხანის როლში. ეფუხის ეგები მოქნილობით, კონტრასტულ ფერებში მიჰყავდა როლი. აქ იყო აღმოსავლური მოღვენილობა და გაზაფხულის პირველი ელვა-ქუხილი, ნადირის ყნოსვა, გუმანი და უმოქმედობა, მხედარი და არა პოლიტიკოსი, ძილ-გამფრთხალი, ეჭვიანი, ზალუცინაციამდე მისული. ერთი სიტყვით, საშინელი დესპოტი. როგორ მართალ მონაგან განცდებულ იყო დაფუძნებული ყოველი სცენა და ეპიზოდები ეპიზოდზე გადასვლა! ფარდა მიდის, ბალიშებზე წამოწოლილი მესხიშვილი-სოლემიან ხანი განისვენებს, თელვს თუ ნირგანაშა. კრიალოსნის მარცვლი ცალხელში გაშვებული და უტყუარ თითქოს ელვა გამოკრია თვალებიდან, თითქოს რაღაცამ შეაქრთოო, მთრთოლვარე ხმით ყრუდ აღმოხდა: „დიდ არს ალაჰი!“ და მას ექოსავით მოჰყვება ოთარბეგისა, ყარა იუსუფისა და ალ-რაზაყის ამოძახილი: — „დიდ არს ალაჰი!“ შემდეგ როგორც შინაწინაოღოვს, დაბალი ტრინთ, ტრემოლის მსგავსად, ღრუნით, შექაჩით განაგრძობდა: „შაჰინ-შაჰ საყვედურს მითელის მე, გურჯისტანის მბრძანებელს! ჯერ შორიდან ყრუდ მოისმის მისი მრისხანების გრგვინვა!“ და ტანის მოძრაობით ისეთ სურათს ქმნიდა, თითქოს ვუთხრე ყოფილიყო, თავის ბუნაგში მწოლარე, რომელიც საცა კამარას შეკრავს თავის მსხვერპლის გასაფრთხილად.

ამ ჩემს შთაბეჭდილებას ღალო მესხიშვილის მუსიკალობასა, პლასტიურობასა და მგზნებარე ტემპერამენტზე ადასტურებს 1913 წელს „ჩვენს დროებაში“ დაბეჭდილი მოგონება ცნობილი მწერლის სოფრამ მგალბლიშვილისა — 1887 წელს აკაყის „თამარ ციხერში“ ღალოს მიერ გოჩას როლის შესრულების გამო.

პლასტიურობის უსაზღვრო შეგრძნობის უნარი ღალო მესხიშვილისა ფიქსირებულია გადაღებულ ფოტოსურათებშიც კი. ყოველი სახე მის მიერ შესრულებულ როლებში ისეა გადაღებული ფოტოსურათზე, რომ მნახელი, რომელიც იცნობს პიესას და როლს, ზუსტად გამოიკნობს ეპიზოდს, ადგილს, მსახიობის

განწყობილებას იმდენად, თითქმის ტექსტიც ვსმოდეს. და არსად განმეორება ვესტისა, მიჰქისა, პოზისა! არსად სიყალბე. მხოლოდ სიმართლე, სიმართლე, დიდი მხატვრული სიმართლე.

სცენაზე მრავალი ტექნიკური საშუალება მოიპოვება საიმისოდ, რომ მსახიობმა შესვენების მიზნით დაფაროს შინაგანი სიცარიელე და დაზოგოს ენერგია (დიდ ტრაგიკულ როლებში, რომლებიც მოითხოვენ უდიდეს ენერგიას, ასეთი შესვენების ადგილების გამოყენება მსახიობისთვის საეალღებულო და აუცილებელია).

მაგრამ ფორთობიექტი უღმობელია, მის წინ ვერაფერს დამალავთ. ვის შეუძლია როლის სათანადო ფსიქო-ფიზიკური განწყობილების განმეორება, თუ არა პროფესიონალს, აქტიურული ტექნიკით აღჭურვილ მსახიობს, რომელიც ვალდებულია თავისი სახის ერთნაირი მხატვრული დონე დაიცავს ყოველ სპექტაკლში, სახის განცდა თავის ნება-სურვილს დაუმორჩილოს!

მართალია, ლადო მესხიშვილის სპეციალური სასცენო განათლების მოწმობისთვის ჯერ ვერაფერს მიუძღვით, მაგრამ მოსკოვში სტუდენტობის დროს იგი მსახიობობის სიყვარულს იმით აკლავდა, რომ თამაშობდა საკლუბო სცენებზე სცენისმოყვარეებთან, რომელთაც, როგორც წესი, მცირე თეატრის გამოჩენილი მსახიობები ხელმძღვანელობდნენ და ამ ქველმოქმედებისათვის მოსკოვის საზოგადოება მათ უხვად ასაჩუქრებდა ბუნებისებზე. სამშობლოში დაბრუნებისას ლადო მესხიშვილი, როგორც გამოცდილი სცენისმოყვარე, რუსულ პროფესიულ დასს მიუწვევია ჩერნიშევის პეისაში — „წამბდარი სიცოცხლე“ მთავარ, კურჩაევის როლზე. აქ მას წილად ხვდა ისეთი მასწავლებლების ყურადღება და ხელმძღვანელობა, როგორც იყვნენ ილია ჭავჭავაძე, აკაკი წერეთელი, დავით ერისთავი, ივანე მაჩაბელი, მიხეილ ბეჰუთაშვილი და სხვები; რაც მთავარია, უშუალოდ დავით ერისთავისა და მიხეილ ბეჰუთაშვილის ხელმძღვანელობით თითქმის ერთი წელიწადი ემზადებოდა იმ დიდი წარმატებისათვის, რომელიც მას წილად ხვდა ლევან ხიშიაშვილის როლში გამოსვლის გამო 1882 წლის 20 იანვარს. თუ რა ნაყოფი გამოუღია მესხიშვილისთვის, როგორც მსახიობისთვის, ერთი წლის წყურთნას და მზადებას, ამას გვიდასტურებს ეკატერინე გაბაშვილის პირუთენელი მოგონება:

„წინადაც მენახა მესხიშვილი სცენაზე, გამეგონა იმისი მომჯადოებელი, ჰარმონიით საესე ხმა, იშვიათი, თითქმის დაუჯერებელი და წარმოუდგენელი ჩემი სმენისათვის, მაგრამ დღეს ლადო სულ სხვა იყო! ის აღარ იყო

აქტიორი, რომელიც ცდილობდა ხოლმე ზემოთადაც დასწავლილი როლი ქართულ-რუსული კილოთი გადაეცა ამხანაგისთვის, არა, — ის იყო მშვენიერი ექვაცი, ქართულ ძველებურ ტანისამოსით გამოწყობილი, ქართულ ძვირფას იარაღით შესხმული მეომარი, რომელსაც სამშობლო უნდა დაეცვა მტრისაგან და რომელიც ამ დაცვის ასრულების ფრის მშვენიერის, უზაველის, ყოველგვარს აქცენტს აცილებული ქართული ენით წარმოთქვამდა.

„დღესაც თვალწინ მიდგას ის სცენა, როდესაც ხიშიაშვილი ზეციურის ხმით, რანდელის გრაციით და შეუდარებელი გამირობით ეუბნება შპას სამსახურზე უარს...“

„მე მზად ვიყავი, — განაგრძობს მსახიობის უხადო შესრულებით აღტაცებული მწერალი, — გადავხტარიყავ ლოფიდან და მუხლი მომეყარა საოცნებო გმირის წინაშე. ასევე გრძობდა უთუოდ მთელი საზოგადოება, რადგან ლევან ხიშიაშვილის სიტყვებს უბორო და შეუჯავებელი ოვაციით მიეგება. რამდენიმე წამი და ხიშიაშვილი-მესხიშვილი თავჩაღუნული იდგა და მოწონებით ელოდა ხალხის დამწვიდებას, რომ სალაპარაკო განეგრძო და კვლავ ყოველანაირი თანხმობა, ყოველის თანხმობა გულიდან ამოხეთქილის ნათქვამით და გულამდე ჩამწდომის ხვედრდოვანის ხმით დაეპყრო, დაემორჩილებინა მსმენელი.“

ლესინგის თქმით, „სულიერ სამყაროში ხასწავლები არ ხდება, აქ ყველაფერი კანონზომიერად ვითარდება“, და ლადო მესხიშვილიც პროფესიულ სიმაღლეზე ზემოთდასახელებულ მოღვაწეთა შემწეობით ავიდა, ხოლო შემდეგში კი მისმა უხადლო ნიჭმა, განათლებამ და ბეჯითმა შრომამ დრამატული ხელოვნების უმაღლესი მწვერვალები დააპყრობინა და თავისი სკოლაა შეაქმნევინა.

ცნობილია, რომ მსახიობის ოსტატობა მოწმდება როგორც მთლიანი ხასიათის, ასევე სახის დეტალებისა და ნიუანსების გადმოცემისას. ლადოს მიერ შექმნილი სახეები მსახიობის ოსტატობის კლასიკურ ნიმუშს წარმოადგენენ.

ავიღოთ მისი შესრულება ჰამლეტის უძნელესი მონოლოგისა — „ყოფნა-არყოფნა“.

სცენის სიღრმიდან რამისაკენ მოემართება შავ მოსასხამში გახვეული, გულხელდაკრფილი, თვალბდახუტული, წარბებაზიდული, მძიმე ფიქრებით დატვირთული ჰამლეტი; შუბლი თითქმის მთელ სახეს გამოყოფია, ნელის ნაბიჯით, უაფრო ხომალდივით გიახლოვდება, მოდის, მოდის და ვერ მოუღწევია; გარშემო ბნელა, სანათურის შუქი მარტო მის სახეს ანათებს, სხვა ყველაფერი ბნელშია დანთქმული. გინათით მსახიობი გააფრთხილეთ — რას მოემართება უგზოუკვლოდ ორკესტრის ბნელი

ორმოსაყენ? თან შიში გიპყრობთ — ვაი თუ გადმოცდეს რაშპას! და თქვენდა უნებურად მისაშვლებლად ემზადებით. აჰა, ეს წუთიც დაღდა, მოადგა რაშპას და უცერად ანთებულ თვალთა სხივებმა მზის შუქივით მოგვრათ თვალები და გესმით გულის სიღრმიდან ამონახეთი ხმით წარმოთქმული: „ყოფნა“; თვალთა ისრებმა თქვენგან გადაინაცლა, ჩავწვდით გულის სიღრმეში, და მსახიობმა წარმოთქვა: „არყოფნა“. და რაკი უკვე დიპყრო თქვენი ყურადღება, ფრაზა დაასრულა: „საკითხავი აი ეს არის“. შედეგ სმენადგაძეცულ მაყურებლებს ქუთუთოები ქოლვად გადმოვავებთ, თავის თვლებში მოგვიმწყვდია და წავგიღო და გვატარა მონოლოგის შემდეგ ფრაზამდე:

„სულდიდ ქმნილებას რა შექმერის?
ის, რომ იტანჯოს
და აიტანოს მჩაგრავ ბედის
ნეტრითა გმირვა,
თუ შეებრძოლოს მოზღვავებულ
უბედურებას
და ამ შებრძოლებით მოსპოს იგი,
მოსპოს სიცოცხლე“.

და ასე ბოლომდე, მონოლოგის ყოველი ფრაზის წარმოთქმით ბოროტებასთან ბრძოლის წყურვილით აღნთებდა მაყურებელს და სულიერად ამაღლებული მაყურებელიც მესხი-შვილს-პამლეტს ისე აღიქვამდა, როგორც საკუთარი სინდისის უბაღლო განსაზიერებას. ანატოლ ფრანსის თქმით, „პამლეტი—ეს შეიღვჯტა აღამიანი“, როგორ შეძლებს განყენებულ ფილოსოფიურ მსჯელობას სიკვდილ-სიცოცხლის პრობლემაზე, როდესაც ვენებათა აბოზოქრებული ტალღები აზანზარებენ მამის საიდუმლო დაღუპვის გამო უსაზღვრო სევდით შეპყრობილ მის მაღალ სულს, რომელსაც თავზე დატეხილი უბედურების გამო დამშვიდებული აზროვნება არ შეუძლია. ეს იყო მთავარი მიზეზი მესხი-შვილის პამლეტის ზეგავლენისა მაყურებელზე, სადაც ორთავე — მსახიობიც და მაყურებელიც — აღგზნებულნი მისწრაფოდნენ დასახელო მიზნისაკენ — საიდუმლოს ამოცნობისაკენ. ასეთი იშვიათი წუთები დაუგვწყარია და სათაყვანო!

ასე აღიბეჭდა ჩემს მესხიერებაში ეს სცენა და სასცენო საშუალებანი მისი შემოქმედისა.

აი მეორე კლასიკური ნიმუში აქტიორული ხელოვნებისა გუცოვებს „ურიელ აკოსტაში“. თეთრ ხიტონში გამოწყობილი აკოსტა-მესხი-შვილი რაშპასთან დგას უარყოფის აქტიურ ზეღში. მის სახეს მისივე სამოსის ფერი დასდებია. ფანატრებით დაბრმავებული რაშპანების მუქარამ — დაგვწყველით, მაყურებელი ისე-

დაც მოთმინებიდან გამოიყვანა, მაგრამ მესხი-შვილი როლის დაქაყოფილებულა მარტო მისილიან გამოძლინარე სიტუაციით, რომ ახლა დაქაყოფილდეს, რომ თავისი ხაზი არ გაუსვას იმ დრამატულ მომენტს, რომელშიც ყველაზე მეტად შეიძლება აკოსტას ვენებათა კიდილის გამოვლენება, მისი არსის, მისი ხასიათის დასურათება.

დგას ფერწახელი რაშპასთან, უარყოფის აქტიურ ზეღში და უარყოფის ყოველი სიტყვა ლოდივით ეცემა მაყურებლის გულს, თანდათან დაბალ ტონებში წარმოთქმული უარყოფის სიტყვები ძირს ეშვება, ერთიმეორეში ირევა, სიტყვის ნახევარი, ნატეხი მეორე სიტყვას ზედ აჯდება, უაზრო ლუღლუღში გადადის. ტექსტს ჩამეტრებელი თვალბი აკოსტას თანდათან გაუელაშა, გული ყელს მოეპჯინა, ტუჩების მოძრაობა დამლადაცემულივით მოეშალა, გაეყინა, ენა გაუშრა, საცა გულწახელი დაეცემა და ამ დროს, თითქმის მუხი გაყარდა — დასქევა: „მანინ ბრუნავს!“

რა გასაკვირია, რომ ასეთი შესრულების შემდეგ მაყურებელი მქუხარე ოვაიებით მიეგებოს მსახიობს და დიუხანს არ დააცალოს წარმოდგენის განგრძობა!

მესხი-შვილის სცენიურ სახეთა გაღერებაში განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს აგრეთვე შიღერის „ყაჩაღებში“ ფრანც მოორის სახეს. ეს სახე კონდენსირებული საშუალებებით ასახვის ყველაზე უფრო მკვეთრი ნიმუშია მესხი-შვილის სასცენო შემოქმედებაში. საგულისხმო ის კი არ არის, რომ მამინდელ რუსულ და ევროპულ დრამატულ ხელოვნებაში კონდენსირებულ საშუალებებს მიმართავდნენ ან არ მიმართავდნენ, არამედ ის, თუ როგორ ახორციელებდნენ მათ შემოქმედებითს პრაქტიკაში და რა განასხვავებდა მესხი-შვილის მიერ ამ გზით შექმნილ სასცენო სახეს მის თანამედროვე ხელოვანთაგან. მესხი-შვილს საკმაო განათლება და განვითარება გააჩნდა, რომ სწორად გაერქვია ფრანკის როლის დანიშნულება და ადგილი პიესაში და მარტო „ბოროტი ფრანც მოორის“ წარმოდგენა არ შექმნა.

ფრანკის სახისათვის მის მიერ კონდენსირებულ საშუალებათა არჩევის მიზეზი უნდა ვეძებოთ კლასიკური ხელოვნებაში და არა იმ მელოდრამებში, რომლებშიც ავტორები მხოლოდ ზერელედ იყენებდნენ კლასიკოსების მიერ ღრმად გააზრებულ ამ ფორმებს.

განა შექსპირის მხატვრული სახეები პამლეტისა, მაკბეტისა, ლირისა, რიჩარდისა, ოტელისა კონდენსირებული საშუალებებით არ არის შექმნილი? მესხი-შვილის მაღალი გემოვნების წყალობით ჩვენს წინ იდგა არა საერთოდ მელოდრამატული სახე „გარეწობისა“ და „ბოროტებისა“, რომელიც თვითვე ტკბება თავი-

სი ბოროტებით და სურს მარტო ამ გზით იაროს, არამედ საოცარი მახინჯი ადამიანისა, რომელიც მოკლებულია ყოველგვარ ადამიანურ უფლებას და გაბოროტებული ებრძვის უსამართლობას.

მესხიშვილი ფრანცის არაადამიანურ ბოროტ გზას მარტო გარეგნული სიმანინჯით როლი ასახულებდა; მისი ფრანცი ღრმა სულიერი განცდების საშუალებით ზნეობრივად ამაღლებდა მაყურებელს და ბოროტებასთან უსაზღვრო ბრძოლის წყურვილს უნერგავდა.

ფრანცის როლში გასული რომანტიული დრამის განსასახიერებლად მესხიშვილი იყენებდა თავისი დროისათვის ჯერ კიდევ უცნობ, ახალ საშუალებებს, რომელთა აღმოჩენა შეუძლია ხელოვნებას მხოლოდ თავისი სპეციფიური საშუალებებით.

მესხიშვილის კონდენსირებულ საშუალებათა სიახლე ამ როლში ის კი არ იყო, რომ შოლერის დახასიათებას დაუმტკიცებდა, კოკლობა, წითური თმა და სიმანინჯისა და „ბოროტების ფენომენი“ წარმოგვიდგინა, არამედ ის, რომ მან, სახის შინაარსიდან გამომდინარე, შექმნა მთლიანი მხატვრული, სცენიური სახე, სიამისა და ბოროტების წიაღში აღმოცენებული.

მესხიშვილის ხელოვნების სიღრმე და სიმართლე, როგორც ამ როლში, ისევე მის სხვა სასცენო სახეებში, ეყრდნობოდა არა მარტო აქტორს, არამედ ცხოვრებას. ამიტომ იყო მისი შემოქმედება ცხოველყოფილი, დაუფიქრარი, შთამბეჭდავი. მისი სახის ზუსტი სილუეტო, ფერი, გრიმი, კოსტიუმი, პლასტიკა, რიტმი, ტემპი და სიტყვა საცემით შეთანხმებული იყო სახის შინაგან განცდასთან და მის სურვილებთან.

სარდუს, პიუგოს, ბისენის, ოსტროვსკის, სუხოვო-გობლინის, შილერის, შექსპირის გმირები — აი ფართო დიაპაზონი ამ არაჩვეულებრივი ხელოვანისა, რომელიც, როგორც ჭეშმარიტი მხატვარი, სწავლობდა თავის თანამედროვე გამოჩენილ მსახიობთა გამოცდილებას, აფართოვებდა თავის ოსტატობას. მისი რეპერტუარი შეიცავდა დრამატული ხელოვნების ყოველ ჟანრს: ტრალიკულს, ისტორიულს, მელოდრამატულს, კომიკურს, ვოდევილს და ფსიქოლოგიურ დრამას.

ლადო მესხიშვილი მხატვრული სახის შინაგანი ცხოვრების, განცდების უზადლო გამოთხატველი და სცენიური პაუზის, სულიერი ნოჟანსების არაჩვეულებრივი ხელოვანი იყო, რასაც „მარტო არტისტის ნიჭი და ცოდნა შესწოდება“. მისი შემოქმედების ეს მხარე განსაკუთრებულ ყურადღებას მოითხოვს. რადგან, როგორც ილია ჭავჭავაძე გვაწვდილი, უთუოდ „ბუთი და მოედანი არტისტისა მავისთანა სცენებია ზოლმე, სადაც სულის

მოძრაობა ადამიანისა აქტორის მიერ განგებარ თქმულა, მაგრამ მსახიობისგან კი უნდა ითქვას იმოდენათ, რაოდენადაც შესაძლოა კაცმა უთქმელი საგულებელი გახადოს მაყურებლისათვის“.

1920 წლის გაზაფხულზე მე, სტუდიადასრულებული, ახლადგამოცხვარი უმუშევარი მსახიობი დავხვდი ლადო მესხიშვილის რუსეთიდან ჩამოსვლას თბილისში. ჩემმა უფროსმა ამხანაგმა, მსახიობმა მიხეილ გელოვანმა ლადო მესხიშვილი ბათუმში ორი სპექტაკლით გაგასტროლოვ მიიწვია და მეც ეპიზოდური როლები დამავალა. ჩემს სიხარულს საზღვარი არა ჰქონდა, რომ შემთხვევა მეძლეოდა ქართული სცენის სათაყვანო მსახიობთან ერთად სპექტაკლში ეპიზოდური კი არა, თუნდ უსიტყუო როლში მონაწილეობა მიმეღო. პიესაში „შეშლილი“ ექიმის როლი უნდა მეთამაშა და „ინსტიტუტი“ — ლაქისა.

იმ დღესვე საკუთარი ხელით გადავიწერე როლი — ჩვენი დიალოგი რეჟისის ერთ ფურცელზე მოთავსდა. რეპეტიცია ჩასვლისას ბათუმში უნდა გაგვევლინ, მაგრამ ის ორი დღე და მატარებელშიც მთელი დღე ვსწავლობდი ტექსტს. ციკნობობდი, რაღაც არაჩვეულებრივს ეძებდი, რომ სიტყვილი არ მეკმა დიდი ოსტატის წინაშე, თვალში ცუდად არ ჩავყარდნოდი. რეპეტიციამ ბათუმშიც ცოტათი გამამხნევა. ლადო რეპეტიციაზე ჩემი როლის ამოცანა ნათლად დამისახა: პიესაში „შეშლილი“ მე, გამაცილილ ექიმს, გუშინიც ვერ უნდა მიმეგონა მართლა შეშლილს გელაპარაკებოდი თუ არა.

პარლეიგი-მესხიშვილი ექიმს შეშლილი ჰგონია და არცა სჯერა თავისი დასკვნისა. ჩემი როლის სატყუიერი ქარგა მოკლე რეპლიკებისგან შედგებოდა: „ბრძანეთ, ბატონო პარლეიგ“, „დიხ, ბატონო პარლეიგ“, „მოზრძანდით, ბატონო პარლეიგ. არაჩვეულებრივი შემთხვევაა, ჯერჯერობით ვერაფერს გეტყვით. მშვიდობით“ — ეს იყო და ეს — რა ადვილი სათქმელია! ჩემთვის უსაზღვროდ გაგრძელდა დრო წარმოდგენის დაწყებამდე; როგორ ვისაღილე, არ მახსოვს, თეატრის საბრძოლველომ დავბრუნდი და სცენაზე ჩემთვის, მარტოკა, რეპეტიციას გაედიოდი, თუ როგორ უნდა გამელოკარი, როგორ ჩამომერბოდა ხელი მესხიშვილისათვის, როგორ დამეგდო ყური, ცალი ხელთათმანი როგორ მჭეროდა ხელში, და, საერთოდ, როგორ უნდა დამეჭირა თავი სცენაზე ისე, როგორც ოჯახში გამოძახებულ ცნობილ ფსიქიატრს შეეფერება. ჩანახატიც კი მოვასწარი ფანქრით ქაღალდზე გრიმისათვის — ჩემ მიერ დაბატული ექიმი რუს შეურაღს ვარშინს ჩამოგავდა. გრიმის მიგნებამ ჩემს აფორიკებულ სულს რაღაც გამეხელობა შეჭმადა და

პირველ მოქმედებაში თამამად შევალე კარი-
ვერ მოვასწარი თვალი მომეცლო ჩემთვის
უცხო ბინისთვის, რომ მარჯვენა კარიდან
შემოვიღა თითქმის უგრიბოდ სახეშეცვლილი
პარლიეგი-მესხიშვილი. ბაგე — ღიმილით გა-
ყინული, თვალები — შიშით და გაკვირვებით
გადმოკაკლული, შეუბლი — მწუხარების ნაო-
ქით დაღარული; წამით შედგა ჩემს წინ, მერ-
მე ხელი გამომიწოდა. ამ სანახაობით შეძრწუ-
ნებულს ყველაფერი დამავიწყდა და არ მახ-
სოვს, ხელი როგორ ჩამოვართვი, როგორ აღ-
მოვჩნდი საფარძელში მის წინ, სცენიური ყუ-
რადღების ნაცვლად მაყურებლის ყურადღე-
ბამ შემიპყრო. და ისევ ლადო-პარლიეგის
სახის შეცვლამ გამომარკვია და ჩემი სათქმე-
ლი გამახსენა: „ბრძანეთ, ბატონო პარლიეგი!
მე გისმენთ“ — თრთოლივით წარმოთქვი და
მას კვლავ ელვის სისწრაფით ეცვალა სახე:
აღარ! ნაოქით დაღარული შეუბლი, მშვიდი,
სუფთა, გონიერული თვალები, რომლებიც თით-
ქმის პატივებს გთხოვდნენ, რომ შეგაშინათ,
გავაშტერათ; ეს თვალები თითქმის გუებნებო-
დნენ, ყურადღებას ნუ მიაქცევთ, მოგეჩვენ-
ნათ, მე სრულ გონებაზე გახლავართო. მაყუ-
რებელთან ერთად გულისწევით თვალსა და
გონებას ედევნებდი პარლიეგის მოქმედებას.
ამ სცენამ ჩემზე ისე იმოქმედა, იმდენად გად-
მომედო, რომ მხოლოდ მაშინ გამოვეჩვიე,
როდესაც გასასვლელ კართან აღმოვჩნდი და
ჩემი ხელთათმანი ლადომ მომაწოდა. ამ ამბავ-
მა კიდევ უფრო უხერხულ მდგომარეობაში
ჩამავლო, მაგრამ წყაღწაღებულობით ხავსს
მოვეპიდე — იქნებ ბოლო სათქმელით მაინც
ცოტათი გამოვიყინდი-მეთქი ჩემი დაბნევა,
და სულ ავირიე, უაზროდ კარისაკენ თითი
გავიშვირე და, მცირე პაუზის შემდეგ, ნაცვ-
ლად იმისა, რომ მეთქვა: „მობრძანდით ჩემ-
თან, ბატონო პარლიეგი! არაჩვეულებრივი შემ-
თხვევაა, ჯერჯერობით ვერაფერს გეტყვით!
მშვიდობით“ — სიტყვები „არაჩვეულებრივი

შემთხვევა“ გამოვტოვე და სიმწერის ოფლით
გაწურულმა ჩემს საპირფარეშოს მივაშურე.
ჩემი როლი პირველ აქტში სრულდებოდა და
გრძელება უნდა მომეხსენა, მაგრამ გაოგნებული
ვიდექი სარკის წინ და ვცდილობდი მესხიერ-
ებაში აოშდგინა, თუ რა გავაკეთე სცენაზე. ამ
ღრის მეზობელი საპირფარეშოდან შემომესმა
ლადოს ხმა: „მოდი აქ, შვილო!“ დარცხვენ-
ლი ძლივს შევედი მის საპირფარეშოში. „ყო-
ჩაო! გულისხმიერი პარტნიორის თვისება
გაქვს. დღეს არტიტულმა ნერვმა გაგიტაცა.
მაგრამ თუ გონებით აღადგენ იმას, რაც დღეს
გაკეთე სცენაზე და ავ სახისთვის მშვენიერ-
ად მონახულე ვარგენტობის ჩარჩოში ჩასვამ,
ამ როლს შენს გარდა არავის მივცემ, თუ
კიდევ მომიხდა ამ პიესის თამაში“. ვეცდები-
მეთქი, ბატონო ლადო, ვუბასუხე და დაბლა
თავის დაკვრით, ცოტადენი იმედით გამოვე-
დი. არ დასცალდა ლადოს ამ პიესაში თამაში.
მაგრამ რუსთაველის თეატრის მაშინდელ პირ-
ველ სეზონში მესხიშვილის რეჟისორობით
დადგმულ პიესაში — „მარია მაგდალენა“,
სწევბთან ერთად მეც, ნაზარეველი ვაჟრის
როლში, თვალსაჩინო გაკვეთილებს ვიღებდი
სცენიური პაუზისა და სულოერი ნიუანსების
დაუფლვების საქმეში.

მესხიშვილის ფართო შემოქმედებითი დი-
პაზონი მისი თეატრალური თვალთახედვის
ფართო პირიზონტს ყყრდნობოდა. სიხლის
გრძნობით აღტურვილი უდიდესი ხელოვანი
ერთი სკოლის, ერთი მიმართულების ეიწრო
ჩარჩოებში ვერ თავსდებოდა, მაგრამ სასცენო
ხელოვნებაში არასდროს უღალატნია მხატვ-
რული რეალიზმის სკოლისათვის. ამ პოზიციე-
ბიდან იგი რომანტიულ და დსიქოლოგიურ დრა-
მასაც ისე თამაშობდა, როგორც ავალბდა
ტრაგედიის ფენომენი თავის „პამლეტში“ პირ-
ველ აქტიორს: „მოქმედება აზრს შუუწონე და
აზრი მოქმედებასო“.

შპს 6 356.

23/32
6

5.12/60

ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ЛИТЕРАТУРНО-
ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ ЖУРНАЛ

„Ц И С К А Р И“

ГОСУДАРСТВЕННОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО
ГРУЗИНСКОЙ ССР

«САБЧОТА САКАРТВЕლო»